T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇATALCA PATRİYOTLARI'NIN HALKBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

CAHİT YILMAZ

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. SELMA SOL

EDİRNE 2017

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇATALCA PATRİYOTLARI'NIN HALKBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

CAHİT YILMAZ

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. SELMA SOL

EDİRNE 2017

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CAHİT YILMAZ **tarafından hazırlanan** ÇATALCA PATRİYOTLARI'NIN HALKBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ **Konulu** YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmenliğinin 15-16. maddeleri uyarınca **…….. .....** günü saat **……..**'da yapılmış olup, tezin OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA

* Jüri üyelerinin, tez ile ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine / Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10109168
Yazar Adı / Soyadı	CAHİT YILMAZ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 56764472416
Telefon	5070494958
E-Posta	cahit_yilmaz82@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Çatalca Patriyotları'nın Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi
Tezin Tercümesi	The Folkloric Evaluationof the Catalca Patriyots
Konu	Halk Bilimi (Folklor) = Folklore
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Halk Bilim (Folklor) Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	385
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. SELMA SOL 25714135558
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

14.10.2017

İmza:.....

ÖZET

Tezin Adı : Çatalca Patriyotları'nın Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi

Hazırlayan : Cahit Yılmaz

1923 yılında Lozan Antlaşması çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan, kendi ülke yurttaşlarını/soydaşlarını "dinî inanç" esas alınarak zorunlu göçe tabi tutmuşlardır. Lozan Nüfus Mübadelesi adı verilen bu uygulamada toplamda karşılıklı 2 milyona yakın kişi yer değiştirmiştir. Mübadele sırasında Türkiye'ye gelen yaklaşık 500.000 Müslüman'ın arasında, Türk unsurun yanı sıra Bulgarca konuşan Pomaklar, Rumca konuşan Patriyotlar, Arnavutça konuşan Arnavutlar ve Yunanca kökenli Türkçe kelimelerin fazlasıyla rastlandığı karışık bir diyalekt konuşan çeşitli Müslüman gruplar da bulunmaktaydı.

Bu çalışmanın konusu, söz konusu nüfus mübadelesi kapsamında, Yunanistan'dan mübadil olarak gelen ve çoğunlukla Çatalca'nın Karamandere, Kestanelik, Karacaköy, Çiftlikköy, Elbasan (Küçük Atina), Muratbey, Kaleiçi Mahallesi ve Ovayenice köylerine yerleşen Patriyotlar'ın halk bilimsel açıdan incelenmesidir. Bu çalışmanın tasarlanmasında, mübadil gruplar arasında Patriyotlar'ın şimdiye kadar böyle bir incelemeye konu edilmemiş olması etken olmuştur. Bu çalışmada, söz konusu bölgede yerleşik düzende yaşayan Patriyotlar'ın doğum, düğün, ölüm gibi geçiş törenleri ile sözlü kültür ürünleri ve maddi kültür unsurları, görüşme, derleme yöntemleri kullanılarak tespit edilmiş ve halkbilimsel açıdan değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: sözlü kültür, Patriyotlar, Nüfus Mübadelesi, Çatalca.

ABSTRACT

Name of the thesis: T The Folkloric Evaluationof the Catalca Patriyots

Prepared by: Cahit Yılmaz

Within the framework of Lausanne Treaty in 1923, Turkey and Greece necessitated their citizens/cognates to emigrate for the sake of "religious belief". Approximately 2 million people were displaced within the scope of this implementation named as Lousanne Population Exchange. During The Population Exchange, approximately 500.000 Muslims came to Turkey, and there were also Pomaks who speak Bulgarian, Patriyots who speak Romaic, Albanians who speak Albanian and various Muslim groups who speak a mixed dialect of Greek and Turkish languages.

The subject of this analysis is to study refugee Patriyots who came from Greece, especially the ones who settled in the villages of Çatalca such as Karamandere, Kestanelik, Karacaköy, Çiftlikköy, Elbesan (Small Athens) Muratbey, Kaleiçi and Ovayenice. The basis of this analysis stems from the fact that the refugee Patriyots have not been studied so far. In this analysis, it is attempted to determine and evaluate the Patriyots' ceremonies such as birth, wedding, death, and oral cultural products and material cultural elements by using the negotiation and compilation techniques.

Key Words: Oral culture, Patriyots, Population Exchange, Çatalca.

ÖN SÖZ

Kültür, bir toplumun gelişme aşamasında meydana getirdiği, kuşaktan kuşağa aktardığı, maddi ve manevi öğeler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Birçok değeri içinde barındıran kültür kavramı onu yaratan toplumu diğer toplumlardan farklı kılar. Kültürü oluşturan gelenek ve görenekler dil, din, cinsiyet gibi kavramların ayrıştırılması ile değil bunların ortaklaşa yarattığı değerlerle şekillenir.

Türkiye Cumhuriyeti, mirası üzerinde şekillendiği Osmanlı İmparatorluğu'ndan birçok maddi ve manevi kültür unsurunu da miras olarak almıştır. Bu mirasın merkezi Anadolu toprakları olmakla beraber özellikle İmparatorluğun kuruluş sürecinde geniş bir coğrafyaya yayılan büyük yığınların imparatorluğun geri çekilme süreciyle beraber Anadolu topraklarına akın etmeleri Anadolu coğrafyasındaki zengin kültürel birikime yeni unsurlar eklemiş ve onu daha da zenginleştirmiştir.

1924 yılında yaşanan "Mübadele" süreci de yukarda zikrettiğimiz geri çekilme sürecinin, yarattığı etki ve ortaya çıkan sonuçları açısından, önemli dönüm noktalarından birisini oluşturmaktadır. Sosyal bilimlerin tarih ve siyaset disiplinleri "1924 Mübadelesi" üzerinde oldukça ayrıntılı ve çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Ancak mübadele süreci özellikle halk bilimi açısından gerekli incelemeye tabi tutulmamıştır. Tarih açısından olup bitmiş bir hadiseyken, mübadeleye tabi tutulan halklar ve onların kültürel birikimleri açısından bugün de önemini korumaktadır.

Mübadeleye tabi tutulan ve tezimizin konusunu teşkil eden Patriyotlar açısından yaşadıkları hadise, doğurduğu sonuçlar açısından bugün de toplumu etkilemeye devam etmektedir.. Patriyot kültürü, göçle beraber getirdiği kültürel unsurlar ile Anadolu topraklarında tanıştığı kültürel unsurları birleştirmiş ve yeni bir sentez yaratmıştır. Bu yeni sentezin soyut ve somut halk kültürü unsurlarını derleyip toparlamak ve mübadele sürecini Patriyotlar özelinde değerlendirmek tezimizin temel amacını oluşturmuştur. Bu amacı gerçekleştirirken Patriyotlar'ı, içinde

yaşadıkları diğer topluluklardan ayrıştırarak değil, onlarla beraber ve onların bir parçası olarak incelemeye çalıştık. Böylelikle aynı zamanda halk bilimi açısından genel bir Çatalca çalışması da elde etmeye çalıştık.

Mübâdele konusunda birçok yazılı kaynağa ulaşabilirken, ne yazık ki Patriyotlar konusunda aynı durumla karşılaşmadık. Türkiye'de yaptığımız araştırmalar neticesinde, Patriyotlar ile ilgili olarak 2009 yılında müzikal birikimleri üzerine yapılmış bir yüksek lisans tezi dışında neredeyse hiçbir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar daha çok mübadele sürecini yaşayanların veya onların çocuklarının yazdığı mübadele anılarıyla dolu olan kitaplardır. Bu durumda, tezimizi geliştirebilmemiz için gerekli olan bilgiyi, ulaşabildiğimiz sözlü kaynaklardan elde etmek tek çözüm yolu olmuştur.

Çalışmam sırasında bilgi ve birikimlerini benden esirgemeyen kaynak kişilere, özellikle Kültür Bakanlığı onaylı kaynak kişi belgesi olan Numan Toker'e, derleme çalışmalarımın bir bölümüne bizzat katılarak bana yardımcı olan öğrencim Tuğba Kurt'a ve kaynak kişilerle irtibat kurmada katkıları olan Sinan ve Zerrin Tokgöz'e, konunun tespit edilmesi aşamasında beni yüreklendiren Yrd. Doç. Dr. Özcan Aygün'e ve çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen uzun süreçte hiçbir konuda yardımlarını esirgemeyen, saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Selma Sol'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Cahit Yılmaz

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ I
TABLO, Harita, FOTOĞRAF LİSTESİ V
KISALTMALAR VIII
I. GİRİŞ 1
A. Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler 1
1. Konu 1
2. Amaç 3
3. Yöntem 3
4. Kapsam ve Sınırlılıklar 4
II. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER 8
A. Araştırma Alanının Tarihi 8
B. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri/ İklim ve Bitki Örtüsü 11
C. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı 13
D. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı 17
III. GÖÇ KAVRAMI VE BUNUN PATRİYOT KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ 19
A. Göç Türleri 21
B. Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Göç 22
C. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Göçler ve Mübadele 28
1. Mübadele Süreci 31
2. Mübâdelenin Uygulanması 35
3. Mübadele Sonrası Yerleşmeler ve Yaşanan Sorunlar 43
4. Mübadele Sürecinde Patriyotlar 48
IV. ÇATALCA PATRİYOTLARI HALK KÜLTÜRÜ 74
A. Geçiş Dönemleri 74
1. Doğum ile İlgili İnanç ve Gelenekler 75
2. Evlenme 95
3. Ölüm 130
B. Bayram, Tören ve Kutlamalar 144
1. Askerlik ile İlgili Âdet ve İnanmalar 144
2. Dinî Bayramlar 146
3. Millî Bayramlar 148
4. Kandiller: 149
5. Diğerleri (Hıdrellez) 149
6. Değerlendirme: 156

C. Halk İnanışları 157
1. Sihir- Büyü ile İlgili İnanmalar 159
2. Rüya İle İlgili İnanışlar 161
3. Nazar İle İlgili İnanışlar 162
4. Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar 166
5. Diğer İnanmalar 167
6. Değerlendirme 169
D. Halk Mutfağı 170
1. Kimi Yemekler İle İlgili Tarifler 171
2. Değerlendirme 192
E. Halk Hekimliği 193
1. Değerlendirme 197
F. Giyim-Kuşam 197
1. Değerlendirme 201
G. Mimari 202
V. ÇATALCA PATRİYOTLARI ANONİM HALK EDEBİYATI 204
A. Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri 204
1. Türkü 204
2. Mani 239
3. Ninni 256
4. Tekerleme 262
B. Anonim Halk Edebiyatı Manzum- Mensur Ürünleri 266
1. Bilmece 266
2. Atasözü 273
3. Deyim 284
4. Alkış/ Kargış 291
C. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri 296
1. Efsane 296
2. Hikâyeler 305
VI. SONUÇ 311
VII. KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA 319
VIII. KAYNAK KİŞİLER 327
IX. EKLER 331

TABLO, HARİTA, FOTOĞRAF LİSTESİ

Tablo 1: Çatalca Mahallelerinin Nüfus Dağılışı 15

Tablo 2: Yıllara göre Çatalca Nüfusu 16

Tablo 3: Patriyotların Bölgelerinde Bulunan Tekkeler 70

Tablo 4: Kaynak Kişiler 326

Harita 1: Çatalca İlçesi Yerleşim Yeri Haritası 354

Harita 2: Mübadele Sürecinde Göç Yolları Haritası 355

Harita 3: Mübadele Öncesi Yerleşim Yerleri Haritası.....356

Harita 4: Kesriye Vilayeti Haritası 357

Harita 5: Kozana Vilayeti Haritası 358

Harita 6: Grebene Vilayeti Haritası 359

Fotoğraf 1: Gülcemal Vapuru'ndan Mübadele Süreci 360

Fotoğraf 2 : Mübadillerin Anadolu'ya Getirdikleri Dört Tekerlekli Araba 360

Fotoğraf 3: Mübadilleri aşıyan bir gemi 361

Fotoğraf 4:Bir Patriyot düğünü ve Patriyot bir aile 361

Fotoğraf 5: Bir Patriyot düğünü 362

Fotoğraf 6: Patriyot bir aile 362

Fotoğraf 7: Muratbey köyünden bir Patriyot düğünü 363

Fotoğraf 8: Patriyot kadınları 363

Fotoğraf 9: Patriyot kadınları ve yöresel kıyafetleri 364

Fotoğraf 10: Hıdırellez şenlikleri 364

Fotoğraf 11:Kaynak Kişilerden Şaban Aydın ve Aydın Süle 365

Fotoğraf 12: Kaynak Kişilerden Cafer Yavaş 365

Fotoğraf 13:Kaynak Kişilerden Neriman Yalçın 366

Fotoğraf 14: Kaynak Kişilerden Ayşe Dikmen 366
Fotoğraf 15: Kaynak Kişilerden Bayram Dikmen 367
Fotoğraf 16: Rumlar'dan kalan bir ev 367
Fotoğraf 17: Mübadele sürecinde kullanılan bir kağnı 368
Fotoğraf 18: Patriyot düğününde yapılan yemekler 368
Fotoğraf 19: Gayrimüslimlerden kalan bir ev 369
Fotoğraf 20: Patriyot gelin ve damat 369
Fotoğraf 21: Patriyot bir aile 370
Fotoğraf 22: Elbasan'dan Patriyot bir aile 370
Fotoğraf 23: Bir sünnet düğünü 371
Fotoğraf 24 : Göç öncesi Nasliç'ten bir Patriyot evi 371
Fotoğraf 25: Damat traşı 372
Fotoğraf 26: Çeyiz taşıma 372
Fotoğraf 27: Çeyiz taşıma 373
Fotoğraf 28: Çeyiz taşıma 373
Fotoğraf 29: Çeyiz taşıma 374
Fotoğraf 30: Çeyiz taşıma 374
Fotoğraf 31: Çeyiz taşıma 375
Fotoğraf 32: Patriyot Böreği-1.....375
Fotoğraf 33: Patriyot Böreği-2 376
Fotoğraf 34: Pandispanya 376
Fotoğraf 35: Dilme Tatlısı 377
Fotoğraf 36: Kaçamak 377
Fotoğraf 37: Bacu 378
Fotoğraf 38: Hıdırellezde boyanan yumurtalar 378

Fotoğraf 39: Patriyot mutfağının önemli bir parçası olan fırın 1 379

Fotoğraf 40: Patriyot mutfağının önemli bir parçası olan fırın 2 379

Fotoğraf 41: Patriyot mutfağının önemli bir parçası olan fırın 3 380

Fotoğraf 42: Barbuşka 380

Fotoğraf 43: Bir sünnet düğünü……381

Fotoğraf 44: Bir sünnet düğünü…… .. 381

Fotoğraf 45: Bir sünnet düğünü…… 382

Fotoğraf 46: Bir sünnet düğünü……382

Fotoğraf 49: At nalı (Özel Arşiv)……..383

Fotoğraf 48: At nalı (Özel Arşiv)…….....383

Fotoğraf 49: Kapı Girişlerine Asılan Kuru Kafa (Özel Arşiv)……..384

KISALTMALAR

a.g.e:	adı geçen eser
a.g.m:	adı geçen makale
A.Ş.:	Anonim şirket
Bkz:	Bakınız
C:	Cilt
°C:	santigrat derece
Dr:	Doktor
DTCF:	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Gös. yer.:	Gösterilen yer
K …:	Kaynak
K.b.:	Kültür Bakanlığı
Km:	Kilometre
M.Ö:	Milattan önce
PAL:	Patriyot alkış
PAS:	Patriyot atasözü
PB:	Patriyot bilmece
PD:	Patriyot deyim
PE:	Patriyot efsane
PH:	Patriyot hikaye
PK:	Patriyot kargış
PM:	Patriyot Mani
PN:	Patriyot ninni
PT:	Patriyot türkü

PTE:	Patriyot tekerleme
s.:	Sayfa
ss:	Sayfa sayısı
TDK:	Türk Dil Kurumu
Tl:	Türk Lirası
TTK:	Türk Tarih Kurumu
vb.:	ve benzeri
TFA	Türk Folklorü Araştırmaları

I. GİRİŞ

A. Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler

1. Konu

Tezimizin konusunu Çatalca Patriyotları'nın halk kültürü, törenleri, inanışları ve anonim halk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır. Tezimizde Çatalca merkez ve bağlı köy ve mahallelerdeki örf, âdet ve gelenekler çeşitli yönleriyle incelenip ele alınmış, aynı zamanda yöredeki manzum, mensur ve manzum-mensur halk edebiyatı ürünlerinden de örnekler verilmiştir.

1924 yılında yaşanan mübadele ile yüzlerce yıllık topraklarını bırakarak Türkiye'ye gelen mübadillerin yeni geldikleri Çatalca'yı yurt edinişleri, eski halk kültürleri ile yeni tanıştıkları coğrafyanın halk kültürünü harmanlayarak yarattıkları yeni kültür, halk bilimi açısından son derece verimli bir çalışma alanı olmuştur.

Toplumlar kültür ve geleneklerini, inanç sistemlerini, bir miras olarak geçmiş değerlerinden, tarihi oluşumlardan devralır. Her gelenek, bu nedenle toplumların ortak yaratısı ve kolektif davranışlarının bir ürünüdür. Patriyot kültürü son doksan yıllık sürece dair birikimini Anadolu kültürü etkisi altında şekillendirmiştir. Ancak bu kültürden özellikle dil açısından farklı olan ve tarihi süreci tam olarak izlenemeyen bir başka coğrafyayı da içinde barındırmaktadır.

Göç kavramı, yüzyıllar boyunca hem Anadolu topraklarının hem Anadolu insanının kaderi olmuştur. Yeni bir vatan bulmak için Asya'nın bozkırlarından yola düşen topluluklar, bazen kısa süreli konaklama, bazen de yurt bulmak amacıyla Anadolu coğrafyasına ulaşmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar mevcut olan hareketli nüfus yapısı, İmparatorluk zamanında da kendini yeni devlet düzenine uydurarak, çeşitli şekillerde devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu "iskan

politikası" ile bu göç sürecini, varlığını devam ettirme ve geliştirme yönünde bir avantaja bile çevirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, diğer birçok unsur gibi göç unsurunu da Osmanlı İmparatorluğundan devralmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerleme döneminde Balkan topraklarına olan göçler, imparatorluğun gerileme ve çöküş dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde geriye dönük olarak gerçekleşmiş ve birçok sosyal, ekonomik ve kültürel sonuç doğurmuştur. Gerek iç gerekse dış göçler Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri, dönemsel ve bölgesel olarak değişen yoğunluklarda devam etmiştir. Üzerinde yaşadığımız toprakları "göç" olgusunu hesaba katmadan kavrayabilmek imkânsızdır. Bu sebeple tezimizi göç-mübadele kavramlarının etrafında şekillendirmek ve Patriyotlar'ı bu çerçevede incelemek kaçınılmaz olmuştur. 1923 yılında Lozan Antlaşması kapsamında karara bağlanan "Mübâdele" ise, hem doksan üç yıl önce hayata geçirilip büyük çaplı toplumsal dönüşümler yaratan bir göç hareketi olduğundan, hem de günümüzde hâlâ izlerini görebildiğimiz bu nüfus değişiminin kültürel etkilerinin araştırılması gerektiğine duyduğumuz inançtan dolayı, konumuzun ekseninde yer almaktadır.

Halk kültüründe başlıca üç ana geçiş dönemi bulunmaktadır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Bu sürede insan hayatını etkileyen gelenekler ve pratikler, Türk toplumunda coğrafi, ekonomik ve yöresel farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterir. Toplumlar, kültür ve geleneklerini, inanç sistemlerini, miras olarak geçmiş değerlerinden ve tarihi oluşumlarından devralır. Her gelenek, bu nedenle toplumların ortak davranışlarının ürünüdür. Bu sebeple çalışma alanımızdaki halk kültürünün özelliklerini, Anadolu ve Türk dünyasındaki benzerliklerini, farklılıklarını, yaşayan ve değişen yanlarını tespit etmeye çalıştık. Patriyot kültürü yaşanan göç hadisesine rağmen mümkün oğlunca kendini korumuştur. Değerli bir kültüre sahip, ancak zaman içerisinde yok olması kaçınılmaz olan bu zenginliğin değerlendirilmesinin faydalı olması umudunu taşımaktayız.

2. Amaç

Çağımızda her alanda çok hızlı bir değişim ve gelişim yaşanmaktadır. Ancak bu değişim ve gelişimin faydaları kadar maalesef öngörülebilen veya öngörülemeyen zararları da olmuştur, olacaktır. Bu konuda en temel sıkıntılardan birisi de yerel kültür unsurlarının, görsel ve sosyal medya karşısında dayanamaması ve yok olmasıdır. Temel amacımız ana kültür damarlarından doksan üç yıl önce kopan ve yeni bir kültürel yapı oluşturmaya çalışan Patriyot kültürünü, gelecek nesillere taşınmasına yardımcı olmaktır. Bu amaçla hazırlanan çalışma; Çatalca'da yaşayan Patriyotlar'ın uzun yıllar zor şartlarda, birlik ve beraberlik içerisinde Yunanistan'da yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayan kültürel zenginliklerini, Türkiye'ye göçle birlikte meydana gelen sosyal kültürel değişikliklerini içermektedir. Çok uzun zamandan beri Avrupa'nın göbeğinde zor şartlarda varlıklarını ve milli kimliklerini koruyabilen Patriyotlar'ın, bunu sağlamada önemli bir role sahip olan halk kültürü unsurlarının, teknolojik ve sosyal gelişmeler yüzünden unutulmaması, gelecek kuşaklara aktarılması çok büyük önem arz etmektedir. Halkbilimi; milletlerin kültürel ürünlerini, bilimsel yöntemlerle derleyip, değerlendirdiği ve bu şekilde evrensel sonuçlara ulaştığı için milletler için büyük bir öneme sahiptir. Milletlerin evrensel kültürde belli bir yere sahip olabilmeleri için, ulusal kültürlerini koruyarak gelecek kuşaklara aktarmaları gerekir. Milli karakterini oluşturamayan toplumlar, evrensel kültürde yer edinemezler.

3. Yöntem

Çalışmamızda, halk kültürü ile ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemlerini kullandık. Gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve kaynak kişilerden yararlanma yöntemleriyle inceleme alanındaki kişilere ulaşmaya çalıştık. Gözlem tekniklerinden "katılmalı gözlem" yolu özellikle Karacaköy ve Çiftlikköy beldelerinde yaşayan Patriyotlar için kullanılmış ve daha derinlemesine bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Diğer bir alan araştırma tekniği olan görüşmeden de faydalandık. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak soruları önceden hazırlayıp, soruları mümkün olduğunca sıkmadan, sohbet havasında sorup cevap almaya çalıştık.

Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşılmasında yöreyi çok iyi bilen kılavuz kişilerden yararlandık. Sağlıklı bilgilere ulaşabilmek için bu kaynak kişilerden en yaşlı ve köyden en az ayrılmış olanlarını görüşme için seçmeye çalıştık. Bunun yanında Patriyot olmadığı halde bir şekilde Patriyotlar ile komşuluk eden, sonradan evlilik bağı ile akrabalık kuran kişilerden de faydalandık.

Derlemeler sırasında ses kayıt cihazı, video kamera ve fotoğraf makinesini teknik malzeme olarak kullanıp konuşma ve görüntüleri en doğru şekilde kaydetmeye çalıştık.

Saha araştırmasına çıkmadan önce inceleme alanı ile ilgili yazılı kaynaklardan bilgi edindik. Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde konuyla ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezinden, Atatürk Kitaplığından, Milli Kütüphaneden, Orhan Kemal Kütüphanesinden, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinden, Trakya Üniversitesi Kütüphanesinden, Çatalca Mübadele Müzesinden, Lozan Mübadilleri Vakfı Kitaplığından ve kaynak kişilerin bir kısmının evlerinde tuttukları yazılı ve görsel kaynaklardan yararlandık.

4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızda Çatalca'da yaşayan Patriyotlar'ın kültürel zenginlikleri, bunların tespiti; örf, adet, gelenek ve görenekleri yer almaktadır. Ayrıca Yunanistan'da uzun yıllar yasayan Patriyotlar'ın, son yıllarda, Türkiye'ye göç etmesi sonucu yaşanan kültürel değişimlerin tespiti bulunmaktadır.

Çatalca'da Patriyotların yoğun olarak yasadıkları Merkez-Kaleiçi Mahallesi, Karacaköy, Karamandere, Kestanelik, Muratbey, Ovayenice, Elbasan, Çiftlikköy mahallelerini kapsayan sınırlar içerisinde araştırma yapılmıştır. Çalışmada Çatalca'da yaşayan Patriyotların, Yunanistan'dan Çatalca'ya göç ettikten sonra Yunanistan'daki geleneklerini Çatalca'da da sürdürüp sürdürmedikleri ele alınmış, karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca Çatalca'da ne işle meşgul oldukları, neler yaptıkları, nerelerde çalıştıkları araştırılmış ve tespit edilmiştir.

Çalışmanın Giriş Bölümünde; konu, amaç, kapsam, sınırlar ve kullanılan yöntemler hakkında bilgiler verilmiştir. Konunun önemi dile getirilmiştir. Konunun Çatalca'da yaşayan Patriyotların halk kültürü olduğu söylenerek ve bu konunun halk kültürü ürünlerinin tespit edilmesi amacıyla hazırlandığı belirtilmiştir. Bu yönüyle üzerinde durulmaya değer bir konu olduğu açıklanmıştır. Araştırmanın Çatalca'da yaşayan Patriyotların kültürel zenginliklerini içerdiği söylenmiş ve araştırmada bulunan bölümler kısaca açıklanarak yazılmıştır. Genelde kullanılan yöntemin görüşme yöntemi olduğu belirtilmiştir.

Birinci bölümde; araştırma ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Araştırma Alanının tarihi, coğrafi özellikleri, nüfusu, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı anlatılmıştır. Bu bölümde genel olarak göç kavramı tanımlanmış ve mübadele konusu ana hatları ile verilmiştir. Lozan Antlaşması ile beraber yürürlüğe giren 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, maddeleri ekler bölümününde verilmek kaydıyla, beraber verilmiş ve irdelenmiştir. Ardından mübadele ve mübadele sürecinde Patriyotlar'ın ayrıldıkları coğrafya ve Türkiye'ye gelişleri ve yerleşmeleri tarihi vesikalar ışığında mümkün olduğunca açıklanmıştır. Patriyotlar'ın kültürel kimlikleri ve etnik kimlikleri üzerine birtakım araştırmalarda öne sürülmüş tezler verilmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Mübadele sürecinde Türkiye'ye gelen bütün topluluklar sadece din unsuruna bakılarak mübadeleye tabi tutulmuşlardır. Dolayısıyla Patriyotlar'ın dini inancı içerisinde Bektaşilik kavramı da açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise Çatalca Patriyotları'nın halk kültürü incelenmiştir. Bu bölüm: Geçiş dönemleri; bayram, tören, kutlamalar; halk inanışları; halk mutfağı; halk hekimliği; giyim-kuşam şeklinde altı alt başlıktan oluşmaktadır.

Geçiş dönemleri kısmının doğum başlığı; doğum öncesi, sırası ve sonrası şeklinde evrelere ayrılarak planlı bir biçimde incelenmiştir. Doğum öncesinde aşerme, gebe kadının kaçınmaları/uygulamaları gibi konular açıklanmıştır. Doğum sırasında; doğum hazırlıklarının neler oldukları söylenerek, doğum olayı, göbek kesme anlatılmıştır. Doğum sonrasında ise; loğusa bakımı, loğusa ziyareti, loğusa şerbeti, loğusa sütü, ilk meme, ilk giydirme, al basması, kırk basması ve kırklamanın nasıl olduğu; ad koymanın özellikleri; yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklara neler yapıldığı; ilk adım, ilk diş durumlarında neler yapıldığı; ilk saç kesme ve kız çocuklarında altı aylık kınasının nasıl olduğu anlatılmıştır.

Evlenme, evlilik biçimleri, evlilik öncesi, sırası ve sonrası diye ayrılmış ve ayrıntılı biçimde incelenmiştir. İlk bölümde evlenmenin nasıl olduğu, çeşitleri, zamanı anlatılmış ve evlenme isteğinin nasıl belli edildiği belirtilmiştir. Evlilik öncesinde; gelin - güvey seçiminin nasıl olduğu, kısmet açmak için yapılanlar, görücülük / kız isteme, söz kesme, baslık, nişan, nişanlılık gibi durumlardaki adetler, davet / okuntunun özellikleri anlatılmıştır. Düğünde, çeyiz hakkında bilgi verilmiş; kına gecesi, gelin alma, gelin indirme, nikah / gerdek gibi durumlarda hangi adetlerin olduğu dile getirilmiştir. Düğün sonrasında ise gelin gezdirme gelenekleri ele alınmıştır.

Ölüm başlığı; ölüm öncesi, sırası ve sonrası seklinde evrelere ayrılarak planlı bir biçimde incelenmiştir. Ölüm öncesinde, ölümü düşündüren ön belirtiler belirtilmiştir. Ölüm sırasında, ölüm sırasında yapılan işlemler, ölüm olayının duyurulması; ölüm olayından sonra yapılan işlemler, yıkama, kefenlemenin nasıl olduğu, cenaze namazı, gömme ve mezarlıkta yapılan işlemler anlatılmıştır. Son olarak ise cenaze evinin durumu ve mezarların özellikleri ele alınmıştır.

Bayram, Tören ve Kutlamalar kısmında, askerlik ile ilgili adet ve inanmalar, dini bayramlar, milli bayramlar, kandiller ve diğer başlığı altında hıdırellez hakkında bilgi verilmiştir. Halk İnanışları kısmında, sihir-büyü ile ilgili inanmalar, rüya ile ilgili inanışlar, yatırlarla, ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar ve diğer inanmalar hakkında bilgi verilmiştir. Halk Mutfağı kısmında, yiyecek türleri ve yapılışları, sofra gelenek ve görenekleri açıklanmıştır. Halk hekimliği bölümünde halkın bu duruma bakışı ve tedavi yöntemleri kaynak kişilerin anlatımları ile verilmiştir. Daha sonraki bölümde giyim-kuşam hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak da mimari hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde anonim halk edebiyatı ürünleri hakkında bilgi verilmiştir. Anonim halk edebiyatı ürünleri: Manzum anonim halk edebiyatı ürünleri, manzum-mensur anonim halk edebiyatı ürünleri, mensur anonim halk edebiyatı ürünleri şeklinde üç alt başlıktan oluşmaktadır.

Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri alt başlığı, türkü, mani, ninni, tekerleme gibi ürünleri kapsamaktadır.

Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri alt başlığında, bilmece, atasözü, deyim, alkış-kargış gibi ürünler ele alınmıştır.

Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri alt başlığı, efsane ve hikayelerden oluşmaktadır.

Genel olarak Patriyotlar'a ait anonim halk edebiyatı ürünleri tespit edilmiş ve bu ürünlerin tür özellikleri kısaca tanıtılmıştır.

II. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

A. Araştırma Alanının Tarihi

Yaklaşık 2500 yıllık bir tarihe sahip olan Çatalca'da ilk yerleşim, M.Ö. 450 senesinde Romalılar zamanında şimdiki İnceğiz Köyü'nün bulunduğu noktadadır. Fakat bir süre sonra aslen Tatar ırkına mensup olan kafilelerin Balkanlar'a akınları sırasında yakılıp yıkılmış ve bilahare Çatalca, Havuzlar mevkiinde akıncılar tarafından ikinci defa inşa edilmiştir. Büyük İskender'in Asya Seferi sırasında (M.Ö: 331) Çatalca'nın bu ikinci yerinde de yanmak suretiyle felakete uğradığı ifade edilmektedir. Bu Çatalca'nın ikinci yanışıdır. Bir süre sonra bugünkü yerinde üçüncü kez inşa edilmiştir. Bu döneme ait herhangi bir mimari eser günümüze kadar gelmemiştir. Antik çağdan beri var olan Çatalca, ilk çağ boyunca Metraj veya Matrai, Metron ve Metris şeklinde anılmıştır. Bu adın neden verildiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı kaynaklara göre Büyük İskender'in yaveri Ayametris'in adından gelmektedir. Ayametris ismine atfen Metris, Metraj, Metron veya Matrai denildiği çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Bir başka kaynağa göre Osmanlılar zamanında Matrai adı unutulmuş yerine Çatalca adı kullanılmıştır. Bu şehre Çatalca adının verilmesinin asıl nedeni kurulduğu yer ile ilgilidir. Çünkü şehir çatala benzeyen bir dağın eteğinde kurulmuştur. Türkler de fethettikleri zaman şehre "Çatalca" adını vermişler ve o günden bugüne hem şehir hem de bölge aynı isimle anılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre ise Çatalca'nın bir başka adı daha vardır. Bu isim de "Haniçe"dir. Büyük İskender zamanında İstanbul'u onaran Kral Yağfur (Yekfur) kızı Haniçe'nin yaylağı olması nedeni ile burada büyük bir kale yaptırarak, Rumca "Haniçe" adını vermiştir. Fatih devrinde İstanbul kuşatması öncesi uzun süren direnişinden ve çetin savunmasından veya bir nevi çetinlik hissedilmesinden dolayı "Çetince" adının verildiği de rivayet edilmektedir. Buna göre Çetince kelimesi zamanla Çatalca'ya dönüşmüştür. Bazı bilgilere göre İnceğiz mağaraları ve Çatalca Ayazma altındaki mağara, Traklar dönemine ait yerleşim alanıdır. Fakat bu döneme ait bilgiler pek net değildir. Çünkü İnceğiz mağaraları, Erken Bizans Dönemi'nde mezhep kavgalarından kaçanların da sığınıp barındıkları yerler olmuştur. Henüz

kurulduğu tarih bilinmeyen Subaşı, Gökçeali, Pınarca köylerindeki mağaralar bu konuya dair önemli ipuçları içermektedir.

Çatalca, Bizans İmparatorluğu döneminde önemli bir yerleşim yeridir. İstanbul'un kapısı Çatalca, bu dönemde birçok savaşa sahne olmuştur. 375 yılında Macaristan'a gelen Hunlar, Balamir idaresinde devlet kurmuşlar, Muncuk'un ölümünden sonra iktidarı tek başına ele alan Atilla, I. Balkan (441) ve II. Balkan (447) seferlerine çıkmış, bu seferlerinde Çatalca'dan geçerek Büyükçekmece Gölü önlerine kadar gelmiş ve Bizans'ı vergiye bağlamıştır. Avrupa Hunları'nın bu hareketi Bizans İmparatoru Anastasius'u 507-511 yılları arasında Çatalca'nın Karadeniz kıyısındaki Evcik iskelesinden Silivri ilçesinin batısındaki Karıncaburnu'na kadar uzanan surları yaptırmak zorunda bırakmıştır. Ormanlık alandaki bölümü halen ayaktadır. Bizanslılar döneminde yöre, bol ağaçlık ve ormanlarla kaplı olması sebebi ile hem bir av merkezi hem de İstanbul'un yakacak odun ihtiyacının karşılandığı yerdir. Bizans döneminde Gümüşpınar Köyü yakınlarında, halen ayakta bulunan (Kurşun Germe ve Ballı Germe) su kemerleri ile İstanbul'a su taşınmıştır.

Günümüzde de İstanbul'un su ihtiyacının büyük bölümü Çatalca bölgesinden sağlanmaktadır. Hunlar'ın ardından başka Türk kavimleri de Çatalca'dan geçerek İstanbul'u kuşatmışlar ve tehdit etmişlerdir. Avar Türkleri 616'da, Bulgar Türkleri (Tuna Bulgarları) 813'te Çatalca'dan geçerek Bizans'ı kuşatmışlardır. 1090 yılında ise Peçenek Türkleri, Çatalca üzerinden Büyükçekmece'ye kadar gelmişlerdir. İstanbul'a yürüyen Sırp ve Bulgarlar tarafından da Çatalca'nın harap edildiği ifade edilmektedir. Bizans'ın elinden çıkıp Osmanlılar'a geçmesi ise birkaç kez olup, ilk defa 1. Murat devrinde (1373) gerçekleşmiştir. Son kez ise Fatih devrinde Osmanlılara geçmiştir. [1]

Bizans İmparatorluğu zamanında Matrai ismi ile bilinen Çatalca, bu dönemde Hunlar, Avarlar, Bulgar Türkleri ve Peçenekler'in istılasına uğramıştır.

[1] Oktay Güldüren, *Çatalca Samiotisa Samiotisa*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2014, s. 24-26.

Bizanslılar devrinde geniş ormanlarıyla bir av merkezi olan Çatalca, ilk kez Osmanlı padişahlarından I. Murat (1360-1389) tarafından fethedilmiştir. Yıldırım Beyazıt'ın (1389-1402) Ankara Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra 1402'de Bizans'a terk edilen Çatalca, Musa Çelebi (1403-1421) tarafından yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştır. Çatalca III. Murad (1574-1595) ve III.Mehmed'in (1595-1603) hükümdarlıkları döneminde iki defa sadrazamlık yapan Ferhat Paşa tarafından imar edilmiştir. Şehre su getiren Ferhat Paşa, Mimar Sinan'a da kendi adına bir cami inşa ettirmiştir.

Osmanlı döneminde önemli bir ziraat merkezi olan Çatalca, ayrıca İstanbul'a her yıl belirli sayıda koyun göndermekle görevli sancaklardan biriydi. Çatalca'ya gelen meşhur seyyahımız Evliya Çelebi de bağları, bahçeleri, sarayları, tekkeleri, kervansaraylarıyla beldenin canlı biri tasvirini yapar.

Uzun bir süre Eyüp Kadılığı'na bağlı bir nahiye olan Çatalca'nın 1850 tarihinden itibaren idari taksimatına ait geçirdiği değişiklikleri kronolojik olarak Devlet Salnameleri'nden izlemek mümkündür. Buna göre Çatalca 1850 tarihinde Büyükçekmece, Küçükçekmece ve Terkos'la (Durusu) birlikte Liva-Yı Nevahi-i Erbaa adıyla müstakil idari bir birim oluşturmaktadır. Çatalca, 1856 tarihinde Liva-yı Nevahi-yı Erbaa adıyla Büyükçekmece, Terkos, Kura-yı Suyolu ve Silivri ile birlikte Edirne Eyaleti'ne bağlanmıştır. Sonraki tarihlerde Çatalca'dan ayrılan Silivri'nin 1859 yılında tekrar Çatalca'ya bağlandığı görülmektedir. Çatalca, 1865 yılında Küçükçekmece, Büyükçekmece, Terkos ve Kura-yı Suyolu ile birlikte Bab-ı Zaptiye İdaresi'ne bağlanmıştır. 1868 tarihi itibariyle Silivri, Çatalca'dan ayrılarak Edirne Vilayeti'nin idari taksimatına dahil olmuştur. Çatalca 1880'de, doğrudan sancak ismi ile anılarak Büyükçekmece, Küçükçekmece, Silivri, Terkos ve Suyolu Nahiyeleri ile birlikte doğrudan doğruya Şehremaneti ile muhabere eden mülhak kaymakamlık ve mutasarrıflıklar" arasına alınarak Şehremaneti'ne bağlanmıştır. Terkos ve Küçükköy'ün 1883'te Çatalca'ya dahil edildiği görülmektedir. Çatalca sancağı, 1888 senesinde Silivri ve Büyükçekmece Kazaları ile birlikte müstakil sancak haline getirilmiş, Küçükçekmece ise Şehremaneti'ne bağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde

1924 yılında il statüsüne getirilen Çatalca, 26 Haziran 1926'da tekrar ilçe yapılmıştır.[2]

B. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri/ İklim ve Bitki Örtüsü

İlçe kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Büyükçekmece ilçesi, batısında Silivri ilçesi, kuzeybatısında Tekirdağ, Çerkezköy ve Saray ilçesi, doğusunda Arnavutköy ilçesi yer almaktadır. "6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve 26 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile belediye otuz dokuz mahalleye ayrılmıştır.

Çatalca'nın mahalleleri de sırasıyla şöyledir: Akalan, Atatürk, Aydınlar, Bahşayiş, Başak, Belgrat, Celepköy, Çakıl, Çanakça, Çiftlikköy, Dağyenice, Elbasan, Fatih, Ferhatpaşa, Gökçeali, Gümüşpınar, Hallaçlı, Hisarbeyli, İhsaniye, İnceğiz, İzzettin, Kabakça, Kaleiçi, Kalfa, Karacaköy, Karamandere, Kestanelik, Kızılcaali, Muratbey, Nakkaş, Oklalı, Ormanlı, Ovayenice, Örcünlü, Örencik, Subaşı, Yalıköy, Yaylacık, Yazlık.

Çatalca, 1115.50 km²lik yüzölçümü ile İstanbul'un en büyük ilçesidir. İlçe sınırları içerisinde fazlasıyla orman alanı ve kırsal alan bulunmaktadır. Orman alanları toplam 724 km²dir ve bu da ilçenin %65'ine; tarım alanları toplam 332 km²dir ve bu da ilçenin %29'una denk gelmekte olup, ilçede yerleşim alanları toplam 59 km²dir ve bu da %6'lık bir alan anlamına gelmektedir.

Çatalca'nın Karadeniz kıyısının kuzey kesiminde Yıldız Dağları'nın devamı olan ormanlarla kaplı yükseltiler yer alır. Bunların güneyinde verimli ovalar başlar. Çatalca yüzölçümünün %90'ı İSKİ koruma havzaları içerisinde kalmaktadır. İstanbul'un içme suyunun büyük bir bölümü ilçe sınırlarının yanında yer alan Durusu

[2] Dr. Mehmet Ali Kayacan, *Çatalca Vilayeti*, Çatalca Belediyesi Yayınları, İstanbul 2008, s.XI-XII.

Gölü ve Büyükçekmece baraj gölünden sağlanır. Diğer barajlara da su taşıyan birçok irili ufaklı dere vardır.

Çatalca halkının geçim kaynağı olan tarım, Çatalca ilçesinin en önemli işgücü sektörlerindendir. Tarım sektöründeki oran Çatalca genelinde %47'dir. Bunu %26 ile hizmet sektörü, %18 ile sanayi ve %9 ile de ticaret sektörleri izler.

Çatalca'nın ocak ayı ortalama sıcaklığı 6,5 °C iken, temmuz ayı ortalama sıcaklığı ise 23 °C'dir. Hakim rüzgar yönünün kuzey ve kuzeydoğu olduğu saptanmıştır. Çatalca iklimi Akdeniz iklim özelliklerini taşımaktadır. Bunun yanı sıra Marmara geçiş tipli ikliminin kuzeydeki son noktalarından bir tanesi olduğu görülmektedir. Ayrıca ilçenin kuzeyinde Karadeniz iklim kuşağı görülmekte ve bu iklim tipinden de etkilenmektedir.

Çatalca'nın güney kesimlerinin bitkileri miktar olarak orta, kuzey kesimi ise kısmen orta düzeydedir. Kuzey kesiminin, özellikle Karadeniz sahillerinin ağaçları çok, Marmara ve civarındaki ağaçlar ise buna göre daha azdır. Sahil kısımlarında iklimin ılıman olması sebebiyle çok miktarda ağaç yetiştirilmesi gerekirse de şimdiye kadar yetiştirilmediği gibi, yetiştirilenleri de Balkan Savaşı gibi felaketler büyük ölçüde sarsmıştır.

İlçenin bitki örtüsü konusunda Dr. Mehmet Ali Kayacan şunları söylemektedir:

"Vilayetin kırları ve dağlarında birçok bitki yetişmektedir. Ancak şimdiye kadar bu konuda ciddi araştırmalar yapılmadığından özellikleri tespit edilememiştir. Genel olarak bilineneler, papatya, biraz kenevir, ıhlamur, sığırkuyruğu[3], yüksükotu, okaliptüstür. Dut, ceviz ve erik ağaçları yetişmekle birlikte diğer meyvelerden elma, armut ve muşmula da yetişmeye elverişlidir. Fakat şimdiye kadar bölgenin problemleri dolayısıyla bu ağaçların dikilip büyütülmesine teşebbüs edilememiştir.

[3] Sığırkuyruğu: Yer pırasası da denilen, ballıbabagillerden bir bitki

Vilayet özellikle bol miktarda kavun, karpuz yetiştirilmekte ve hatta taşraya bile gönderilmektedir. 350.000 dönüme yakın sebze bahçesi vardır. Bu bahçeler dışarıya satmaktan çok bölgenin kendi ihtiyacını gidermekte ve nüfusun yoğunluğu oranında artmaktadır. Bahçelerde yetişen sebzelerden özellikle Karacaköy fasülyesi meşhurdur. Ayrıca nohut , mercimek, domates, patlıcan, bamya, soğan, saımsak, lahana, pırasa, turp, enginar, kereviz, kabak vb. sebzeler yetişmektedir. Özellikle domatesten salça yapılarak İstanbul'a gönderilmektedir".[4]

C. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Çatalca, coğrafi olarak İstanbul'un en büyük ilçesi durumunda iken, nüfus bakımından Adalar ve Şile'nin ardından en küçük ilçesidir. Çatalca'nın 39 mahallesi ile birlikte toplamda nüfusu 67.843 ve nüfusun %51,78'i erkek, %48,22'si kadındır.

1985 yılına kadar doğuda Avcılar ilçesine sınırı olan Çatalca ilçesi, içerisinde bucak olan belediyelerin ilçe statüsü kazanması ile beraber genel olarak önemli bir nüfus kaybına uğramıştır. Son 22 Mart 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı yasa ile İstanbul'da 8 yeni ilçe kurulmuştur. Söz konusu yasa ile İstanbul'daki 41 ilk kademe belediyesinin (belde belediyesi) tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu belediyelerden 21 tanesi mevcut ilçe belediyelerine mahalle olarak bağlanmak suretiyle bu ilçeler içinde eritilmiştir. Bu yasa sonrasında da Çatalca ilçesinin bazı ilk kademe belediyeleri (belde belediyeleri) ve köyleri komşu ilçe Arnavutköy'e bağlanmış ve var olan ilk kademe belediyeleri (belde belediyeleri) de Çatalca'da mahalle statüsüne alınmış, bu merkezlerin nüfusları da kır nüfusundan ayrılarak, şehir merkezi nüfusuna dahil edilmiştir.

Çatalca'da yıllardan bu yana önemli bir nüfus artışı gözlemlenmemiştir. İlçede son yıllarda kırsal kesimden şehir merkezine doğru göç yaşanmaktadır. İlçe içinde göçün itici faktörleri arasında; sınırlı iş olanakları, eğitim, sağlık, vb. imkanlardan yoksunluk gibi faktörler yer alırken, göçü çekici kılan faktörler ise; ilçe

[4] Dr. Mehmet Ali Kayacan, *Çatalca…*, s.7-8.

merkezindeki yeni iş olanakları, yüksek ücret, sağlık, eğitim vb. imkanların mevcudiyeti, konut imkanı gösterilmektedir. İlçede kırsaldan şehir merkezine doğru yaşanan nüfus değişimlerini kapatılan belde belediyelerinin nüfusları üzerinden şu şekilde görebiliriz:

2007 yılında Çatalca merkezinin (Ferhatpaşa ve Kaleiçi Mahalleleri) nüfusu 20.000 civarında seyrederken, ilçe merkezinin nüfusu 2014 yılı verilerine göre 26.891 olmuştur.

2007 yılında Binkılıç Belde Belediyesi'nin nüfusu 3199 iken, şimdi ise Binkılıç (Atatürk ve Fatih Mahalleleri) nüfusu 2014 yılı verilerine göre 2504'e düşmüştür. 2007 yılında Karacaköy Belde Belediyesi'nin nüfusu 3070 iken, şimdi ise Karacaköy Mahallesi'nin nüfusu 2014 verilerine göre 2487'ye düşmüştür. 2007 yılında Çiftlikköy Belde Belediyesi'nin nüfusu 2476 iken, şimdi ise Çiftlikköy Mahallesi'nin nüfusu 2014 verilerine göre 1995'e düşmüştür. 2007 yılında Muratbey Belde Belediyesi'nin nüfusu 1899 iken, şimdi ise Muratbey Mahallesi'nin nüfusu 2014 verilerine göre 1407'ye düşmüştür.

Tablo 1: Çatalca Mahallelerinin Nüfus Dağılışı[5]

Çatalca		Akalan		1.132
Çatalca		Atatürk		1.246
Çatalca		Aydınlar		907
Çatalca		Bahşayiş		393
Çatalca		Başak		396
Çatalca		Belgrat		353
Çatalca		Celepköy		242
Çatalca		Çakıl		2.481
Çatalca		Çanakça		2.579
Çatalca		Çiftlikköy Merkez		1.995
Çatalca		Dağyenice		734
Çatalca		Elbasan		624
Çatalca		Fatih		1.258
Çatalca		Ferhatpaşa		18.993
Çatalca		Gökçeali		1.895
Çatalca		Gümüşpınar		826
Çatalca		Hallaçlı		1.146
Çatalca		Hisarbeyli		412
Çatalca		Ihsaniye		1.702
Çatalca		Inceğiz		720
Çatalca		Izzettin		1.126
Çatalca		Kabakça		1.608
Çatalca		Kaleiçi		7.898
Çatalca		Kalfa		751
Çatalca		Karacaköy Merkez		2.487
Çatalca		Karamandere		552
Çatalca		Kestanelik		2.309
Çatalca		Kızılcaali		227
Çatalca		Muratbey Merkez		1.407
Çatalca		Nakkaş		835
Çatalca		Oklalı		1.385
Çatalca		Ormanlı		1.129
Çatalca		Ovayenice		1.218
Çatalca		Orcünlü		572
Çatalca		Orencik		801
Çatalca		Subaşı		1.513
Çatalca		Yalıköy		1.561
Çatalca		Yaylacık		63
Çatalca		Yazlık		367
		TOPLAM		**67.843**

[5] http://www.catalca.bel.tr/sayfa.php?slug=nufus-bilgisi&menu_id=3 (22.12.2015)

Tablo 2: Yıllara göre Çatalca Nüfusu[6]

YILLARA GÖRE ÇATALCA NÜFUSU

Yıl	Toplam	Şehir	Kır
1965	62.005	5.811	56.194
1970	69.523	6.884	62.639
1975	71.459	7.693	63.766
1980	89.057	7.988	81.069
1985	117.380	10.470	106.910
1990	64.241	11.550	52.691
2000	81.589	15.779	65.810
2007	89.158	27.807	61.351
2008	62.339	35.995	26.344
2009	63.277	36.544	26.733
2010	62.001	35.337	26.664
2011	63.379	36.592	26.787

[6] http://www.catalca.bel.tr/sayfa.php?slug=nufus-bilgisi&menu_id=3 (22.12.2015)

İlçe ekonomisi hayvancılık, tarım ve sanayiye dayalıdır. Sanayi bitkisi olan ayçiçeği, tarım sahalarında en fazla ekilen ürünlerdendir. Bunların dışında arpa, kavun, karpuz ve çeşitli sebzeler diğer ürünler arasındadır. Çatalca ilçesinde önemli ölçüde hayvansal gıda üretilir. Tereyağı, peynir ve yoğurt bunların başlıcalarıdır. Çatalca ilçesindeki taş ocaklarından önemli ölçüde grafit çıkarılmaktadır. Kent, birçok sanayi kuruluşuna sahiptir. Bunların başlıcaları olan Harput Tekstil, Dünya Tekstil, Akdaş Tekstil ve çeşitli gümrüklü depolama alanları Çatalca'nın önde gelen işletmeleri arasında yer alır. Trakya Serbest Bölgesi Çatalca'da yer almaktadır. Ayrıca Çatalca'da 60 megawatt gücünde 20 adet rüzgar türbinli elektrik santrali de bulunmaktadır.

D. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Eğitim açısından son zamanlarda büyük yol kat edilmiştir. Okuma-yazma oranı 14-45 yaş arası %100'e ulaşmıştır. İlçe dahilinde 1 adet anaokulu, 28 adet ilkokul, 20 adet ortaokul, 3 adet imam hatip ortaokulu, 8 adet lise, 1 adet halk eğitim merkezi, 1 adet mesleki eğitim merkezi, 9 adet öğrenci yurdu eğitim- öğretim faaliyetlerine hizmet vermektedir.

Sağlık hizmetleri açısından oldukça gelişmiş olan ilçede 1 adet devlet hastanesi, 1 adet verem-savaş dispanseri, 1 adet biyokimya tıbbi tahlil laboratuarı, 10 adet aile sağlık merkezi bulunmaktadır.

Çatalca ve köyleri çok eski bir yerleşim bölgesi olduğundan tarihi yapılarla doludur. Köprüleri, çeşmeleri, camileri, Balkan Savaşların´nda yapılan mevzileri, şehitlikleri görmek mümkündür. İlçede büyük nehirler yoksa da araziyi sulayan orta derecede akarsular vardır. Istıranca Irmağı, Istıranca Dağları´nm Vize ilçesi uzantısındaki Kara Orman´dan çıkarak Terkos Gölü´ne ulaşır. Irmakta tatlı su balıkları yaşamakta olup özellikle Ormanlı Köyü´nün dalyanları meşhurdur. Terkos Gölü civarındaki madenler arasında altın ve Ermeni Gölü yakınlarında Kabakça ve Podima (Yalıköy) köylerinde cam ve şişe üretmeye müsait kum madenleri vardır.

Terkos Gölü yakınındaki Yeniköy´de ve Mimarsinan civarında linyit madenleri vardır. İlçe dahilinde çok yüksek dağlar yoktur. En yüksek olanlar deniz seviyesinden 375 metre yükseltisi olan Istıranca Dağları ve Çiftlikköy´ e yakın 382 mt. yükseklikte Kuşkaya Dağı adıyla tanınan dağlar vardır ki Bizans İmparatorlarından Anantasius´ un yaptırdığı iki sivri kule buradadır. İlçe dahilinde Terkos Gölü ve Büyükçekmece Gölü çevrenin su ihtiyacını temin eder. Karadeniz sahilinde ağaçlar çok, Marmara civarında ise daha azdır . İlçe dahilinde buğday, arpa, yulaf, ayçiçeği, çavdar, kaplıca (bir çeşit yem), mısır, kuş yemi. dan, burçak, fasulye, mercimek nohut vs. ziraatı yapılmaktadır. Ziraat haricinde bağcılık, bahçecilikle de uğraşan kesim bulunmaktadır.

Silivri, Büvükcekmece ile Çatalca merkez kazasının güney kısımlarında tamamen denecek kadar geniş ve elverişli meralar bulunduğundan ilçe dahilinde koyunculuk çok ilerlemiştir.

III. GÖÇ KAVRAMI VE BUNUN PATRİYOT KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

Göç en geniş anlamıyla, şahısların hayatlarının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden diğerine yerleşmek kaydiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir.[7] Bir başka tanıma göre göç (migration), birey ve grupların ekonomik, sosyal, kültürel vb. nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmeleridir. Göçler daha çok sosyal, iktisadi, politik ve eğitsel nedenlerin sonucunda meydana gelir.[8]

İnsanlık tarihiyle beraber başlayan bu yer değiştirmelerle taşınan "maddi ve manevi öğelerle, farklı kültürlerden birey ve grupların, belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşimin sonunda her ikisinin de değişmesi" sonucunda kültürleşmeler meydana geldi.[9] Göç ve göçmenlik, yüzyıllardan beri Anadolu topraklarının hem sosyal ve tarihsel gereklerinden biri, hem de önemli bir yapıtaşı olmuştur. Bazen kısa süreli konaklayan, bazen de yerleşip uzun süre hayatını sürdüren göçmen grupları, bu toprakların kültürünün şekillenmesinde tartışılmaz bir öneme sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar mevcut olan hareketli nüfus yapısı, İmparatorluk zamanında da kendini yeni devlet düzenine uydurarak, çeşitli şekillerde devam etmiştir. Hatta devletin bu konuda güttüğü özel bir "iskân politikası" bulunmaktadır ve yapısını, sistemli olarak sürdürdüğü bu göçlerle idame ettirmektedir.[10]

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren bu göç olgusuna varlığını devam ettirmenin bir gereği olarak bakmış ve buna göre hareket etmiştir. Diğer pek çok şey gibi göç olgusunu da Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralmıştır. Osmanlı

---

[7] Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1979, s 21.
[8] Sezgin Kızılçelik-Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara 1994, s. 185.
[9] Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara 1999, s.122.
[10] Sinem Yücearda, *1924 Türk-Yunan Nüfus Mübâdelesinde İstanbul ve Çevresine İskân Edilen Patriyotların Müzik Kültürü*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s.18.

İmparatorluğu'nun son yarım asrında kaybedilen ülke topraklarından özellikle Kafkaslar'dan, Anadolu'ya ve Balkanlar'a yığılan büyük insan toplulukları, aynı zamanda beraberlerinde birçok sorunu da getirmişlerdir.

Türkler XVIII. yüzyıl sonlarına doğru göç olgusunun yarattığı derin meselelerle karşı karşıya kalmaya başlamışlardır. Türkiye'de göçmen meselesinin Avrupa'dan daha önce başlamış olmasında Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettikleri siyaset önemli rol oynanmıştır. Türklerin Avrupa'daki topraklardan çıkarılması adeta Hıristiyan aleminde bir ideoloji gibi telakki olunmuştur. Böylece, Türkiye'ye ilk göç akınları da başta Rusya olmak üzere Osmanlı Devleti'ne komşu olan devletlerin fütuhat emellerinden doğan savaşlarla başlamıştır.[11] 1787-1792 savaşları sonucunda Türkiye'ye kitleler halinde göçler başladı. 1780'den 1800'e kadar Kırım, Kazan, Kafkasya, Özi havalisi ve diğer Türk ülkelerinden Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısı 300.000 ile 500.000 arasından olduğu tahmin olunmaktadır.[12] Netice olarak, Kakasya'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı genelde 600.000'i bulmakta olup, bu sayı kırım Göçmenleri ile birlikte bir milyonu aşmaktadır. 1867'de Paris'te neşredilen istatistiklere göre 595.000 göçmen Avrupa'daki Türk topraklarına, 413.000 göçmen Asya'daki Türk topraklarına yerleştirilmiş ve bu tarihten itibaren 500.000'den fazla Tatar, Abaza ve Çerkes, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.[13]

Bu göç dalgası içine Kafkasya'ya nazaran daha geç katılan Rumeli topraklarındaki göç hadisesi belki de İmparatorluğun kaderini tayin etmiştir.

Rumeli göçleri, Anadolu'yu çeşitli bakımlardan etkilemiştir. Anadolu, Rumeli'den gelen Türk göçmen kitlelerinin son durağı, son sığınağı olmuştur. Dalga dalga gelen göçmenler sayesinde, Anadolu'da Türk nüfus yoğunluğu artmış, Türk-Müslüman nüfusun Müslüman olmayan nüfusa oranı yükselmiştir. Türk nüfusu

[11] Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara-1999, s.1.
[12] Ahmet Cevat Eren, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri: Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu Çıkarılan Tüzükler*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1966, s.32.
[13] Nedim İpek, *a.g.e.,* s.4.

Rumeli'de azalmış, Anadolu'da ise çoğalmıştır. Böylece göçler, Anadolu'da bir Türk milli devletinin kurulmasını kolaylaştıran faktörlerden biri olmuştur. Aynı şekilde göçmenler, Anadolu'da, zamana göre yeni ve ileri fikirlerin, bu arada milli devlet fikrinin yayılmasında rol oynamışlardır. Bu fikirlerin yayılması da Anadolu'da Türk Kurtuluş Savaşının ve devrimlerin yapılmasını kolaylaştırmıştır, denilebilir. [14]

A. Göç Türleri

Göç kavramı, çeşitli kıstaslara göre türlere ayrılmıştır. Göçe katılan kişiye "göçmen" adı verilmektedir. Yer değiştirme hareketinin, göçmenin iradesine bağlı ya da zorunlu olması açısından "Gönüllü göç", "Zorunlu göç" şeklinde sınıflandırma yapılabilir. Gönüllü göçte kişi veya kişiler, kendi iradeleriyle göçe karar verirken, zorunlu göçte belirli bir otorite tarafından, zorunlu bir iskân metodu ile ya da şiddet, baskı, zulüm gibi sebeplerle yer değiştirmektedirler. (…)Zorunlu göçlerin iki gruba ayrılarak incelenmesi gerekir. Birinci grupta resmi otoritenin kontrolünde yapılan göçler söz konusudur. Bu yolla insan toplulukları, bir yerden başka bir yere kontrollü olarak yer değiştirir. İkinci grup zorunlu göçler ise, insanların baskı, şiddet ve tehditten kurtulmak amacıyla yer değiştirmeleridir. (…) Zorunlu göçlerin daha çok bir ülkenin içinde bulunduğu siyasî kararsızlık, savaş ve yoğun terör olaylarından kaynaklandığı bilinen bir gerçektir."[15]

Göçler iç ve dış göçler şeklinde iki şekilde ele alınmaktadır. İç göç bir ülkenin kendi sınırları içerisinde, belirli bir bölgeden bir başka bölgeye gerçekleştirilen göç hareketidir. Dış göçten ise bir ülkeden bir başka ülkeye yapılan göç anlaşılmalıdır. Göç her şeyden önce bir mekan değiştirme durumudur. Kişiler muhtelif sebeplerle bulundukları bölgeden bir başka bölgeye gitmektedirler. Bu daimi surette yerleşme amaçlı olabildiği gibi, geçici de olabilmektedir. Yahut bu yer değiştirme olayı her yıl düzenli aralıklarla sürdürülebilmektedir. Buna mevsimlik göç denilmektedir. Bu durumda kişiler yılın belirli zamanlarında iki veya daha fazla

[14] Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1989, s.9.
[15] Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayınları, İstanbul 2004, s.18.

mekanda yer değiştirmektedirler. Mevsimlik göç yaşayan gruplar birden fazla sosyal ve kültürel yapıyı iç içe yaşamaktadırlar. Mevsimlik göçlerin dışında göçün süresi göçün niteliğini belirten bir ölçüdür. Kısa süreli, eğitim veya çalışma amaçlı ve bu sürenin sonunda geri dönülebilen mekan değiştirme hareketlerinin göç sayılıp sayılmayacağı, tartışmalı bir konudur. Göçe ilişkin diğer bir ayrım da mekan ve mesafe ile ilgilidir. Bazı göçler çok kısa mesafelerdeki bölgelere olurken, bazıları daha uzak bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Mesela aynı şehir dâhilindeki taşınmaların göç sayılıp sayılmayacağı da ciddi bir konudur. Bu durumda da sadece fiziki mesafeyi değil de sosyal ve kültürel mesafeyi ölçü aldığımız takdirde göç sayılıp sayılmayacağı konusunda bir ölçü elde etmiş olabiliriz. Mesela, şehirdeki bir gecekondu veya sefalet mahallesinden, sosyo ekonomik seviyesi daha yüksek bir semte daimi surette taşınmak kültürel boyutu ile bir göç olarak ele alınabilir. Bu daha çok büyük şehirler veya metropoller için geçerli sayılabilir. Fakat göç her şeyden önce bir nüfus hareketidir.[16]

B. Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Göç

İskan en geniş manasıyla bir beşeri yerleşmedir. Mevsimlerin seyrine uyarak yer değiştiren, yazın yaylaya çıkan, kışın ovaya yazlığa inen yarı göçebe grupların bir müddet için yerleşmeleri; sedanter insanların oturdukları münferid mesken, çiftlik, köy, kasaba ve şehir, geçici veya devamlı, toplu veya dağınık, küçük veya büyük bütün yerleşmeler, iskan olayı olarak telakki edilmektedir.[17]

Devletlerin kuruluşu ve parçalanması gibi olaylar, çok defa büyük nüfus kütlelerinin yer değiştirmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti de bu şekilde bir olay sonucu kurulmuştur. Siyasi ve askeri unsurların yanı sıra nüfus yoğunluğu ve hareketliliği gibi sebepler bu hususta önemli bir rol oynamıştır. İmparatorluğun gelişmesinde, yeni fethedilen yerlerin Türkleştirilmesinde olduğu kadar, boş yerlerin

[16] Erman Artun, *Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Türkiyat Araştırmaları,* Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2006, s.5, ss.34.
[17] Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirlmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s.1.

şenlendirilerek ekonomik bir hareketlilik sağlanması, kasaba ve köyler kurulması imkânını veren konar-göçer aşiretlerin önemi büyüktür.[18]

Osmanlı İmparatorluğu kuruluş aşamasından itibaren varlığını devam ettirdiği 600 yıl boyunca sistemli bir iskan politikası izlemiş ve devletin varlığını adeta bu iskan sistemi üzerine kurgulamıştır. Özellikle vergi sisteminin dışında kalan konar-göçer topluluklar, Balkanlar'a sevk edilerek hem Anadolu'da asayiş problemleri azaltılmış oluyor hem de Rumeli'nin İslamlaşması süreci sistemli bir raya oturtulmuş oluyordu.

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş, genişleme, duraklama ve gerileme devirlerinde, siyasi, iktisadi ve içtimai vaziyetin değişmesine bağlı olarak, iskan politikasında da farklı şekilde hareket etmiştir. Bilhassa ilk devirlerde yeni toprakların elde edilmesiyle, konar-göçer aşiretlerin bu yeni topraklara yerleştirilmesi şeklinde bir iskan politikası takip ederken (dışa dönük bir iskan siyaseti), imparatorluğun dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu kaybetmesinden sonra, bir iç iskan unsuru olarak ortaya çıkan Konar-göçerlerin ve çeşitli sebeplerle yerlerini terk eden ahalinin boş ve harap sahalara iskan edilerek buraların ziraate açılması düşüncesi hâkim olmuştur.[19]

Balkan tarihi Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Güvenilir tarih kaynaklarına göre, Balkan yarımadası 6. Yüzyıldan başlayarak Türk kavimlerinin gelip yerleştiği bir yurt olmuştur. [20] Balkanlara ikinci Türk yerleşimi ise 14. Yüzyılda Osmanlılar döneminde gerçekleşmiştir.[21] Yürüklerin Rumeli'ye geçmeleri Osmanlılar'ın Balkan yarım adasını zaptı ve orada yerleşmeleriyle başlamış, bu iş ilerledikçe, bununla mütenasip olarak, yürük taifelerinin sayıları ve ehemmiyetleri

[18] Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.1.
[19] Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.2.
[20] Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, Prizren 2005, s.3, s.20.
[21] Bilgin Çelik, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, İstanbul 2008, s.60.

artmış, daha sonra da, bunları askeri, bir teşkilata bağlamak, kendilerine mahsus bir nizam ve kanun vücuda getirmek lüzumu hasıl olmuştur.[22]

Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, XI. Yüzyılda Selçuklu fetihleri ile başlayan dönemde ve daha sonraki süreç içerisindeki Osmanlı Devleti'nin topraklarının genişlemesi sırasında Türklerin, kazanılan topraklara yayılması sonucu geniş bir coğrafyaya dağıldıkları görülmüştür. Ancak, Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girmesi ve bir yandan toprak kaybetmesi, bir yandan da ulusal ideolojilerin yaygınlaşmasından kaynaklanan baskılar, Anadolu'nun dıştan sürekli göç almasına ve ikinci bir Türk yerleşme dalgasının yaşanmasına yol açmıştır.[23]

19. Yüzyılın başından itibaren başlayan bağımsızlık hareketleri nihayetinde büyük devletlerin bilinçli kışkırtmaları sonucu zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda bıraktığı topraklar üzerinde yeni ulus devletler kurulmuştur. Yüzyıllarca yaşadığı topraklarda ana unsur olan Müslüman-Türk tebaa yeniden ve geriye dönüş şeklinde neticelenecek olan bir göç hareketine maruz kalmıştır. Karlofça Antlaşması ile başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun geri çekilmesi, aynı zamanda kaderini devletine bağlayan ve bir zamanlar bu kaderi parlatmak için o topraklara göç eden-ettirilen büyük insan kitleleri için de yurt bildikleri toprakları terk etmeleri sonucunu doğurmuştur

Türkiye, Osmanlı'nın dağılma ve çökme; Cumhuriyetin ise kurulma ve yükselme süreçlerine paralel olarak iki yüzyılı aşan bir süredir çevre bölgelerden, özellikle de Balkanlar'dan yönelen "kitlesel" göçlerin hedefi olmuştur. Belirli dönemlerde olmak üzere, özellikle Arnavut, Boşnak, Çerkez, Pomak, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan göçmenleri vb. kesimlerin Türkiye'ye yoğun bir göçü söz konusu olmuştur. Üç yüz yıllık göç tarihi incelendiğinde Rumeli'den Anadolu'ya iskan edilen ve kendi olanaklarıyla yerleşen insanlar ve onlardan ortaya çıkan

[22] M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İşaret Yayınları, İstanbul 2008, s.9.
[23] Sait Yusuf, "Türkiye'ye yönelik soydaş göçü ve sonuçları", *Uluslararası Göç Sempozyumu*, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2006, s.112.

kuşaklar hesaplandığında Türkiye'nin yaklaşık 1/5'i kadar nüfusunun Rumeli kökenli olduğu varsayımı yapılabilir.[24]

Osmanlı Devleti'nin ilk olarak muhacir meselesi ile tanışması başarısızlıkla biten 1683 Viyana Kuşatması'nın sonrasında, 1683-1699 yılları arasındaki Osmanlı-Avusturya savaşları esnasında, serhat boylarındaki Müslümanların geri çekilmeleri süreciyle başlar. Devam eden Osmanlı-Avusturya savaşları neticesinde Balkanlardaki önemli şehir merkezleri de zarar görmüş ve buradaki halk muhacir konumuna düşmüştü.[25]

1771 yılında Kırım'da yaşayan nüfusun Osmanlı yanlısı olan kesimi Rusların silahlı saldırısı nedeniyle topraklarını bırakarak Osmanlı yönetimi altındaki bölgelere göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu olay Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı ilk dış göç olgusudur. 1788-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya savaşları sürecinde ve sonrasında da, Osmanlı topraklarına Kırım, Kazan, Kafkasya ve Özi bölgelerinden kitleler halinde göçler başlamış ve göç edenlerin sayısı dörtyüz bin kişiye ulaşmıştır.[26]

Fransız ihtilalinden sonra gelişen milliyetçilik cereyanları ve bazı durumlarda Osmanlı mahalli idarecilerinin kötü yönetimi neticesinde Sırp, Hırvat, Rum, Bulgarların da bundan etkilenip Türk ve Müslümanlara karşı yaptıkları mezalim neticesinde sadece 1806-1812 arasında 200.000'e yakın Müslüman, muhacir durumuna düştü.[27]

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de karşılaştığı en büyük yenilgi 1877-78 yıllarında meydana gelen Osmanlı-Rus Harbi neticesindedir. Rumi 1293 senesinde

---

[24] Serdar Ünal-Gülsen Demir, "Göç, Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Türkiye'de Balkan Göçmenleri", http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/unal_serdar_demir_gulsen.pdf, (24.12.2015), s.381.
[25] H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Tarihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001, s. 31.
[26] Oğuz Arı, *Bulgaristan'lı Göçmenlerin İntibakı*, Rekor Matbaası, Ankara-1960, s.5.
[27] A. Cevat Eren, *a.g.e.*, İstanbul s.33.

olması sebebiyle tarihlerimize 93 harbi olarak geçen bu savaş, büyük çapta bir Müslüman kıyımına sebep olmuş ve işgal altına giren bölgelerin halkından birçok insanın da muhacir konumuna düşmesiyle neticelenmiştir. 93 Osmanlı-Rus harbi neticesinde göç etmek zorunda kalan muhacir miktarını McCarty, 1.253.500 olarak gösterir. Bu konuda diğer önemli bir araştırma olan Nedim İpek'in eserinde de açlık, hastalık ve katliamdan kendini kurtarıp göç etmek zorunda kalan 1.230.000 kişinin muhacir konumuna düştüğü belirtilmektedir.[28]

"93 Harbi"ni izleyen dönem içerisinde peyderpey devam eden göç hareketleri Balkan Harbi öncesi, sırası ve sonrasında doruk noktasına ulaşmıştır. Yüzbinlerce kişi yüzlerce yıldır özvatan olarak gördükleri toprakları terk ederek Anadolu kapılarına dayanmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu'daki toplam nüfusu 1911 Gotha yıllığına göre 23.806.000, yüzölçümü ise 3.027.700 kilometrekare idi. Buna karşılık savaşan dört Balkan devletinin toplam nüfusu 10.167.719, yüzölçümü ise 158.456 kilometre kadardı. Harbe sahne olan Doğu ve Batı Rumeli'ndeki duruma gelince: Osmanlı Devleti'nin Batı Rumeli'ndeki beş vilayetinin (bunlar İşkodra, Kosova, Manastır, Selanik ve Yanya vilayetleri) nüfusu 3.638.800, yüzölçümü de 125.000 kilometrekare kadardı. Trakya'da ise batı ve doğu kısımları dahil 2.291.200 kişi yaşamakta olup, 42.000 kilometrekare toprak bulunmaktadır. Bu durumda Avrupa Osmanlısı 5.930.000 nüfus ve 167.000 kilometrekare araziden ibarettir. Bu nüfustan sayıları 2.730.000 olan düşman unsurlar çıkarılırsa, geriye her iki kısımda (Trakya ve Batı Rumeli) 3.200.000 Müslüman Türk kalmaktaydı. Fakat Rumeli'nin nüfusu yazarlara göre farklılık arzetmektedir. Nitekim Balkan Harbi Tarihi'ni yazmış olan Aram Andonyan, yukarıda kastedilen altı vilayetin toplam nüfusunu 4.897.300 olarak vermektedir. [29]

[28] H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 33.
[29] Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s.7.

Balkanlar hakkında hatıratını yazmış olan yabancı yazarlardan William M. Sloane ise bu dönemde toplam 36 milyon olan Balkan nüfusunun 6 milyonunu Türkler'in oluşturduğunu yazmaktadır ki, yerli kaynaklarda verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir.[30]

Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle göç durumu daha da vahim bir hal almıştır. Bulgarlar, Yunanlılar, Sırplar ve Karadağlılar'ın Makedonya ve Rumeli'nin Müslüman-Türk halkını yok etme veya kovma isteği nedeniyle yaptıkları zulümler, Rumeli'ndeki Türk ahalinin göç ederek, İstanbul ve Anadolu'ya gelmesiyle neticelenmiştir. Üstelik bu devletler sadece Türklere değil, diğer unsurlara da aynı şekilde davranmışlardır. Dönemin önde gelen simalarından Enver Paşa, Balkan Harbi sırasındaki bu göç olayını şu şekilde anlatmaktadır: " *…Başıboş sürünen bozguna uğramışlar ordusuna, Rumeli'nin bağlarından kopup gelen, daha perişan yüzbinlerce muhacirin, yüzbinlerce göçmenin sürüne sürüne, eriye eriye akan kafilelelrini de eklemeliyiz. Evet, Rumeli göçüyordu. Rumeli boşalıyordu. Rumeli Türkleri akıp geliyorlardı. Rumeli'yi asırlarca evvel alan, Rumeli'de asırlardır yaşayan son Türkler XX. Yüzyılın başlarında alevlenen bu yangının alevleri içinde sonu bilinmez geleceklere doğru akıyorlardı."*[31]

Justin McCarthy'e göre 1911 yilinda Osmanlı Avrupası'nda (Rumeli, Balkanlar) Müslümanların sayısı 3.242.000 (%51) ile Rumlardan iki kat iken (savaş sonrasında bu sayı bağımsızlığını kazanan Arnavutluk dışarıda bırakıldığında 2.340.818), savaş sonrasındaki bir 10 yıl içinde yaşanan göç, katliam ve yapılan mübadeleler sonucunda 870.114'e düşmüştür.[32]

(…) 1911 senesinde Osmanlının elinde bulunan Rumeli'nin Müslüman nüfusu 2.315.293 kişidir. Oysa ki Balkan Harbi sonrası farklı yıllarda yapılmış Yunan, Bulgar ve Yugoslavya kaynaklarında bu ülkelerce Balkan Harbi'nde alınan topraklarda kalan Müslüman nüfusa bakıldığında bu nüfusun 870.114 kişi olduğu

[30] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.9.
[31] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.31.
[32] Bilgin Çelik, *a.g.e.*, s. 62.

görümektedir. Fark 1.445.179 kişidir ki böylece toplam nüfusun % 62'si eksilmiş olmaktadır. Bunun ne kadarının göç sonucu bulunduğu toprakları terkettiğini ne kadarının katliam sonucu öldürüldüğünü kesin sayılarla bilmek imkansız ise de, Justin McCarthy'nin yapmış olduğu demografik analiz metotlarıyla, yaklaşık bir neticeye varılabilmektedir.

Bu metoda göre 1.445.179 kişiden Türkiye'ye göç edenlerin sayısı olan 812.771 kişi (413.922 kişi 1912-1920 tarihleri arasında Türkiye'ye göç etmiş…) çıkarılınca Balkan Harbi esnasında katliam sonucu öldürülen Müslümanların sayısı 632.408 kişi olarak çıkmaktadır. Bu sayı zapt edilmiş Osmanlı Rumelisi'nin toplam nüfusunun % 27'sine tekabül etmektedir.[33]

Yaşanan bu göç hadisesinin aksine bir göç süreci de Anadolu ve İstanbul'da ikamet eden gayrimüslimler de karşımıza çıkmaktadır. (…) 1.Dünya Savaşı'nın başlaması (ile) birlikte Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler kitleler halinde ülkeyi terk etmeye başlamışlardır. 1912-1922 yılları arasında 1.465.158 olan Ermeni nüfusundan 140.000 kişi azalmış ve Ermeniler'in büyük bir bölümü Rusya ve ABD'ye göç etmiştir. 1926 yılında yapılan nüfus sayımına göre Anadolu'dan 626.954, Doğu Karadeniz'den 182.169, İstanbul'dan 38.458 ve Doğu Trakya'dan 256.635 kişi olmak üzere toplam 1.104.216 kişi Yunanistan'a göç etmiştir. Ancak bunların ne kadarının 1. Dünya Savaşı ve ne kadarının daha sonra göç ettiği tam olarak bilinememektedir. [34]

C. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Göçler ve Mübadele

Mübâdelenin sözcük anlamı: "Trampa, değiş-tokuş, bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi"[35]dir. Mübadele karşılıklı iki veya daha çok ülkenin yaptığı antlaşmaların esaslarına dayanılarak yapılan, ülke nüfuslarının azınlıkta kalan

[33] H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.,* s.93-94.
[34] Ali Rıza Gökbunar, "19. ve 20. Yüzyıllarda Yaşanan Göçlerin Türk Maliye Tarihi Açısından Analizi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, s.3, ss.231.
[35] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat***,** Doğuş Matbaası, Ankara 1970, s.834.

kısmının karşılıklı olarak yer değiştirdiği göç türüdür. Bu göçler siyasi veya zorunlu göç olarak da düşünülebilir. Göçe katılanlar gönüllü değildir. Bir anlaşmanın hükümlerine göre göçe katılmak, doğup büyüdükleri toprakları ve evlerini terk etmek zorundadırlar. Mübadele sürecine dahil olan devletler hem göç alan hem de göç veren konumundadırlar. Mübadele süreci hem siyasi boyutu hem kapsadığı coğrafı alan hem de uygulanmasındaki zorluklar açısından diğer göç türlerinden ayrı bir noktadadır.

Osmanlı tarihi büyük insanlık tarihi gibi aslında bir göç tarihidir. Türkler'in Osmanlı'dan çok önceye dayanan Avrupa topraklarına ulaşmaları, Osmanlı İmparatorluğu ile beraber Balkanlar'ı yurt edinmeleri süreci yüzlerce yıllık bir zamanı kapsayan bir gidiş-dönüş hareketidir. Üç kıtaya yayılan ve bu süreci perçinlemek için sistemli bir sürgün ve iskân siyaseti izleyen Osmanlı İmparatorluğu özellikle 17. yy'dan itibaren alışık olmadığı bu geri dönen göçmenler meselesini bir şekilde çözmeye çalışmış, ancak sistemli bir plan dâhilinde bir kurum vasıtası ile olaya el atması ancak 19.yüzyılın ikinci yarısında mümkün olmuştur.

1. Dünya Savaşı, 1789 Fransız İhtilali ile bütün dünyaya yayılan milliyetçilik hareketlerinin, çok uluslu-imparatorluk sürecine karşı, ulus-devlet anlayışının kazandığı savaş olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun manevi mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti "Türk" kavramını üst kimlik olarak almış, ulus-devlet anlayışı ile temellendirmiş ve gelişimini bu felsefe üzerine şekillendirmiştir. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı göç meselesini de bu anlayış üzerinden çözmeye çalışmıştır. Balkan Harbi ve Kurtuluş Savaşı süreci yüzlerce yıl beraber yaşayan Anadolu'daki Türk unsurlar ile Rumlar arasında artık kapanması imkânsız bir uçurum yaratmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Hıristiyan azınlıklardan biri olan Rumlar, 19. yüzyılda başlayan bağımsızlık hareketlerinden etkilenerek, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanmışlar ve Yunanistan 1830'lardan itibaren sürekli olarak Osmanlı aleyhine genişlemeye başlamıştır. Bu genişleme, Yunan ordusunun

1919'da Anadolu'yu işgali ile doruk noktasına ulaşmış ancak 1922 yılında, Büyük Taarruz ile sona ulaşmıştır. Büyük Taarruz sonucu yaklaşık 1.000.000 Rum Yunanistan'a göç etmiş, kalanların durumu ise Lozan Konferansı sırasında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan bir sözleşme ile çözümlenmiştir.[36] Ancak bu nüfus mübadelesinin ilk örneği değildir.

Mübadele fikri ciddi anlamda ilk olarak Balkan Savaşları'nın ertesinde ortaya çıkmıştır. [37] Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesi fikri ilk defa Atina sefirimiz Galip Kemal Bey tarafından bir görüşme sırasında şahsi bir mütalaa olarak ortaya atılmıştır. Tamamen Babıali'nin bilgisi dışında ve gayr-i resmi yollardan yapılan bu teklife göre "Makedonya'daki Müslümanlar ile Aydın vilayetinde meskun Rumlar karşılıklı olarak mübadele edileceklerdir. (…)Sadrazam Sait Halim Paşa'nın da oluru alındıktan sonra, 18 Mayıs 1914 tarihinde resmi yollardan yapılan teklife verdiği cevapta, Trakya Rumları'nın da mübadeleye dahil edilmesini arzuladığını bildirmiştir. Ayrıca her iki taraftan şimdiye kadar karşılıklı olarak hicret etmiş veya bundan sonra kendi rızalarıyla hicret edecek olanların geride bırakacakları emlakin kıymetleri hesap edildikten sonra, aradaki farkın ilgili hükümler tarafından ödenmesini önermiştir. [38]

1914 yılının Ekim ayında Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması, aynı yılın Mayıs ayında Atina'da Galip Kemali Bey tarafından başlatılan nüfus mübadelesi ile çalışmaların bir sonuca ulaşmasını engellemiştir.[39]

---

[36] Yücel Bozdağlı, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ankara 2014, s.3, ss.10.
[37] Yücel Bozdağlı, *a.g.m.*, s.11.
[38] Mehmet Yılmaz, "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya- 2001, s.10, ss.30-31.
[39] Ayhan Aktar, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin İlk Yılı Eylül 1922-Eylül 1923", *Yeniden Kurulan Yaşamlar, 80. Yılında Türk-Yunan Nüfüs Mübadelesi*, Derleyen: Müfide Pekin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul- 2005, s.54.

1. Mübadele Süreci

Kurtuluş Savaşı süreci ulus-devlet prensibi üzerine kurulan iki komşu devletin, Yunanistan ve Türkiye, sınırlarını şekillendirmiştir. Yüzlerce yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde yaşayan Yunanistan, 1. Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasın büyük devletlerin de kışkırtması sonrasında Anadolu toprakları üzerinde emperyalist bir amaç gütmüş ve bu amaçlarını gerçekleştirmek için Anadolu'yu işgal etmiştir. Bu işgal süreci Anadolu topraklarında yüzlerce yıldır yaşayan Rum vatandaşların önemli bir bölümü tarafından da desteklenmiş ve Anadolu topraklarının asli unsuru olan Türkler ile aralarında düzelmesi imkânsız bir çatışma ortamı yaratmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın Türk ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanması, Yunan ordusunun da Anadolu topraklarını terk etmesi, o coğrafyada yaşayan Rumları da sahipsiz bırakmış ve Rum vatandaşlar Yunan ordusunun ardı sıra yollara düşmüştür.

Birçok yerde ortaya çıkan idari boşluklar sebebiyle, Yunan ordusunun işgal zamanında bölge halkına yaptıkları kötülüklerin sonucu olarak Batı Anadolu ve Marmara şehirlerinden ve daha sonra da Karadeniz ve Doğu Trakya'dan, 1922 yılının sonuna kadar 1.000.000 civarında Rum ülkeyi terk etmişti. Türkiye'den ayrılarak Yunanistan'a giden bu insanlar, ayrıldıkları yörede büyük boşluklar oluştururken, Yunanistan'da neden oldukları nüfus yığılması neticesinde, orada yaşayan Türklere yönelik baskının da önemli bir sebebi olmaktaydı.[40]

Marmara Bölgesi'ndeki limanlardan deniz yolu ile gidenleri, Trakya sınırından sınırı kağnı arabasına yüklemiş oldukları eşyaları ve hayvanları ile yürüyerek geçenleri de ilave ettiğimiz zaman Yunanistan'daki Anadolu'dan gelen Rumların ve diğer gayrimüslimlerin sayısı 15 Aralık 1922 itibariyle 890.626 olarak tespit ediliyordu.[41] Yunanistan sadece Anadolu'dan akın akın giden bu göç dalgası ile uğraşmak zorunda kalmıyor aynı zamanda Balkan savaşları sonunda başka

[40] H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s281.
[41] Ayhan Aktar, *a.g.m.*, s.56.

ülkelerden de gelenlerle beraber Yunanistan nüfusunun üçte birini oluşturan[42] çok kalabalık bir nüfusla baş etmek zorunda kalıyordu. Bu süreç Türk hükümetinden ziyade Yunan hükümeti açısından son derece önem arz ediyordu. [43] Sayıları 600 bini bulan Türk-Müslüman azınlığın Anadolu'ya gönderilmesi ve onların bıraktıkları yerlere, gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ile kısmen çözülebilirdi.

Anadolu Rumları Yunanistan'a göç ettiklerinde, bazen mübadele yapılacak Müslümanlar daha evlerinden ayrılmamış oluyordu. İşte bu durumda Müslümanlar ile Rumlar aynı köyü paylaşıyorlardı. Hatta bazılarının 9 ay birlikte yaşadıkları bile olmuştur. Birlikte yaşayan bu insanlar ifadelerinde çok iyi geçindiklerini belirtiyorlardı, ancak bazıları hiç anlaşamıyorlardı! Çünkü Türkler Rumca, Rumlar Türkçe konuşuyorlardı.[44] Anadolu'dan gelen göçmen Rumlar ile Yunanistan nüfusundan her 4 kişiye 1 fakir kişi daha eklenmişti.[45]

Türk hükümeti ise ülkeyi terk eden bir milyondan fazla göçmenin bıraktığı boşluğu doldurmak derdindeydi. Bu durumu Kemal Arı şu şekilde belirtmektedir:

"*... Hem ticarette, hem de sanayi ve hizmet sektöründe, geçmiş dönemlerde azınlıkların, özellikle de Rumlar'ın ne denli önemli bir yer tuttukları biliniyordu. Rumlar'ın Türkiye'den ayrılışları ile, bu alanlarda büyük bir boşluğun ortaya çıktığı görüldü. Bu durum, Türklerin söz konusu alanlara girmesine ortam yarattı; böylece ekonomide ulusal denetimin kurulması kolaylaştı, ulusalcı nitelik güçlendi. Bu aşamada, üretime ilişkin konularda kazanılmış teknik bilgi, birikim ve deneyimler, ekonomik kalkınma yarışına katılacak Türkiye için gerçekten önemliydi. Yunanistan'dan çok sayıda Türk göçmenin getirilişi bu açıdan olumlu katkılarda*

[42] Ayşe Lahur Kırtunç, "İkisi de İki kere Yabancı", *Yeniden Kurulan Yaşamlar, 80. Yılında Türk-Yunan Nüfüs Mübadelesi*, Derleyen: Müfide Pekin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s191.
[43] Akın Üner Çalı Harmanı kitabının 178. Sayfasında bu manzarayı kitabının kahramanının ağzından şu şekilde verir: " İnşallah uzamaz bu harp… Görüyorsun Selanik'in halini… Fukaralar ne ekmek bulabiliyor yemeye ne de katık edecek bir hangi şey… Hele o Anadolu'dan kaçan göçmenlerin hali ne öyle? Böyle giderse açlıktan ölümler başlayacak… Millet yalıları yağmaya kalkarsa şaşırmam valla."
[44] Kemal Yalçın, *Emanet Çeyiz, Mübadele İnsanları*, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 66.
[45] H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s 301.

bulundu. Anadolu köylüsüne oranla teknik konularda daha çok bilgi sahibi oluşları, tarım ürünlerinin türleri ve nitelikleri konusunda ise bilinç düzeylerinin göreceli de olsa yüksek oluşu, yeni Türkiye için önemli bir kazançtı."[46]

Bütün bu ve benzer şartlar iki ülke açısından da mübadeleyi tercih edilecek bir meseleden çok bir gereklilik durumuna getirmişti. Bazı kaynaklar[47] mübadele meselesinin daha Kurtuluş Savaşı sürecinde düşünüldüğünü belirtmektedirler.

Lozan görüşmeleri ile Türkiye ile Batılı devletler arasında savaş durumu sona erdirilirken, Türk-Yunan mübadelesi konusu Türkiye delegasyonu reisi İsmet Paşa ve Yunanistan delegasyonu reisi Venezilos'un önerisiyle, bir bağımsız, bir Türk ve bir Yunanlı delegenin yer alacağı, Doktor Nansen'in de danışmanlık yapacağı bir komisyona havale edildi. Artık uluslararası hukuka uygun olarak, henüz bitmemiş bu süreci tamamlamak ve yasal bir zemine oturtmak gerekmekteydi.[48]

Türk-Yunan 'nüfus mübadelesi', Lozan Konferansı'nda Türkiye ve Yunanistan arasındaki öncelikli sorunlardan birisi olmuş ve 30 Ocak 1923 yılında, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan 'Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ün[49] imzalanmasıyla çözüme kavuşturulmuştur. Sözleşmenin 1. Maddesi uyarınca, Türkiye'de bulunan Ortodoks Rumlarla, Yunanistan'da bulunan Müslüman Yunan uyrukları, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu göçe tabi tutulacaklar ve göç edenler Türk ve Yunan makamlarının izni olmadıkça geldikleri ülkelere yerleşmek amacıyla geri dönemeyeceklerdi.[50]

Mübâdele İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktı. 1912 yılı yasası ile sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul

[46] Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925),* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.1-2.
[47] Ayhan Aktar, *a.g.m.*, s.46.
[48] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.36.
[49] Bkz.: Ek-1
[50] Yücel Bozdağlı, *a.g.m.*, s.10.

Belediyesi (Şehremaneti) sınırları içinde, 30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş (établis) bulunan tüm Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar, 1913 Bükreş Antlaşması'nın saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar da Batı Trakya'daki Müslümanlar sayılacaktı.[51]

Daha sonra kurulan Muhtelit Mübadele Komisyonu da her iki ülkede temsilcilikleri vasıtasıyla mübadele işinin düzenli yürümesine nezaret edecekler ve çıkacak anlaşmazlıkları gidereceklerdi. Komisyona dünya savaşına katılmamış bağımsız ülkelerden bir başkan, iki üye ve Yunanistan ve Türkiye'den bir üye katılacaktı.[52]

Sözleşmede kullanılan "göçmen" (emigrant) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan tüm gerçek ya da tüzelkişileri kapsamaktaydı. Mübadele uygulamasında, her iki halkın mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verilmeyecek, mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin hangi nedenle olursa olsun gidişine hiçbir engel çıkarılmayacaktı. Zanlı ya da suçu kesinleşmiş kişiler, kovuşturma yapan ülkenin makamlarınca, göçmenin gideceği ülkenin makamlarına teslim edileceklerdi. Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler, vardıkları ülkenin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardı. Göçmenler her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıttırmakta serbest olacaklar, bunlar için çıkış ve giriş vergisi alınmayacaktı. Aynı zamanda, cami, tekke, medrese, kilise, manastır, okul, hastane, dernek, birlik gibi tüzel kişiler ve başka kurumlar personellerini de kapsamak üzere, kendi topluluklarının taşınır mallarını serbestçe götürmeye ve taşıttırmaya hak kazanmışlardı. Her iki ülke, karma komisyonun öncesi üzerine, taşıma işlerinde en geniş kolaylıkları sağlayacaktı. Taşınır malların tümünü ya da bir bölümünü yanlarında götüremeyecek olan göçmenler bunları oldukları yerde bırakabilecekti. Bu durumda yerel makamlar, taşınır malların dökümünü ve değerini ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaktı. Göçmenin bırakacağı taşınır malların

[51] Sinem Yücearda, *a.g.e.*, s.41-42.
[52] H. Yıldırım Ağanoğlu, a.g.e., s.283-284.

dökümünü ve değerini gösteren tutanaklar dört örnek olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi karma komisyona sunulacak, üçüncüsü gidilecek ülkenin hükümetine, dördüncüsü de göçmenin kendisine verilecekti.[53]

Sonuçta, imzalanan bu tür anlaşma metinleri, "devasa" insan topluluklarını ve doğrudan ciddi psikolojik travma yaşayan bireyleri ilgilendiren etkileriyle önem kazanmaktadır. Anlaşma metni, Batı Trakya dışındaki Yunanistanlı Müslümanlar ile İstanbul dışındaki Türkiyeli Ortadoksları zorunlu olarak göç ettirmeyi gerekli görüyor, bunun nasıl bir süreç izlenerek yapılacağını kurallara bağlıyordu. Bireysel hakların, bir anlamda, hukuk adına önemli oranda darbe yediği, anlaşma metninin içeriğine ve uygulamalara bakıldığında çok rahatlıkla görülebilir. (…)Bu aşamada söylenmek istenen, öyle ya da böyle bu uygulama, Yunanistan tarihi açısından olduğu kadar, Türkiye tarihi açısından da son derece önemli bir olgu ve süreçtir. Olgunun toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkileri, gerek göç eden gerekse göçmenleri kabul eden kitleler açısından son derece önemli ve incelemeye değer niteliktedir. Türkiye'den 1.200.000 Ortadoks Yunanistan'a; 450-500.000 Müslüman da Yunanistan'dan Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Yalnızca bu boyutuyla bile Mübadele, dünya tarihinde bir örneği daha görülmeyen ciddi bir olgu ve süreç olduğu kadar, toplumsal bir travma olarak da nitelendirilebilir.[54]

2. Mübâdelenin Uygulanması

Mübadelenin ve mübadele olgusuyla doğrudan ilgili konuların çözümünde, etkin ve kapsamlı yetkilerle donatılmış bir örgütlenmeye duyulan gereksinim pek çok çevrede dile getiriliyordu.[55] Özellikle Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar pek çok göç hareketi ile karşılaşmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde bu

[53] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.19.
[54] Kemal Arı, "Bir Tarih Araştırma Konusu Olarak Mübadele", *Yeniden Kurulan Yaşamlar, 80. Yılında Türk-Yunan Nüfüs Mübadelesi*, Derleyen: Müfide Pekin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul- 2005, s.387-388.
[55] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.23.

meseleyi bir plan dahilinde yürütmesi için bir takım kurumlar oluşturulmuş, ancak istenen sonuç alınamamıştı.

1790'dan itibaren Türkiye'ye göçler başladığı halde, (…) göçmenlerin yeni vatanlarına intibakları, iktisadi, sosyal ve kültürel meselelerinin devlet tarafından nasıl halledildiği hakkında bilgimiz çok azdır. Kesin olarak bilinen bir şey varsa o da devletin göçmenlere yakın ilgi göstermesine rağmen, göçmen işlerini özel bir teşkilata bağlamamış olmasıdır.

Tanzimat'ın ilanına kadar Türkiye'ye gelen göçmenlerin iskânı ya doğrudan Bab-ı Ali'ce sınır eyaletlerine gönderilen talimatlara göre yahut da göçmenlerin bizzat devlete müracaatları üzerine yapılan yardımlarla gerçekleşiyordu. Bu devirlerde İstanbul'da göçmen işlerinin yürütülmesi Şehremaneti'ne bırakılmıştı. Görevini, halktan ve hazineden aldığı yardımlarla sürdüren Şehremaneti'nce göç ve göçmen işleri 1859 senesine kadar sürdürüldü. Balkan Yarımadası'nda ayaklanmaların başlaması üzerine Osmanlı topraklarına, dolaysıyla da İstanbul'a gelen göçmenlerin artması sonucu, Şehremaneti göçmen işlerini yürütemez olmuştur. Bunun üzerine bir göçmen komisyonu kurulması için çalışmalara başlanmış, nitekim 5 Ocak 1860'da yakın tarihimizin ilk Muhacirin Komisyonu kurulmuştur.[56]

Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal edilen yörelerden iç bölgelere kaçan nüfusun buralarda yerleştirilmesi işiyle Sıhhıye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti'ne bağlı olan Muhacirin Müdüriyeti ilgilenmişti.[57]

Bütün bu süreç ve edinilen tecrübeler neticesinde Anadolu'ya gelecek olan mübadillerle ilgilenmek üzere 13 Ekim 1923 tarihinde "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti" kuruldu. Daha sonra da 8 Kasım 1923 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan bu yasayla Mübâdele İmar ve İskân Vekâleti; mübadele suretiyle Türkiye'ye getirilecek olanların nakil ve iskânlarını, bunların

[56] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.105.
[57] Kemal Arı, *a.g.e.*, s.23

ihtiyaç duyduğu sürece iaşelerinin teminini, 1328 (1912) senesinden beri iskân muamelesi görmemiş muhacir ve mülteciler ile hükümetçe kabul edilecek muhacirlerin ve yaşadıkları yerler savaş dolayısıyla tahrip edilmiş ahalinin iskân edileceği bölgelerin belirlenmesi ve iskânları ile ülkenin harap olmuş mıntıkalarının imar ve iskânını sağlayacaktı.[58]

1923 yılı Vekalet Bütçesi, 6.095.183 TL olarak belirlendi. Mustafa Necati bunun 6.000.000 lirasının göçmenlerin Türkiye'ye taşınması ve beslenmelerine, 125.000 lirasının da dört buçuk aylık memur maaşlarına ayrılmasının düşünüldüğünü belirtiyordu. Mustafa Necati Bey mübadele göçmenlerine öncelik veriyor, mübadele dışında kalan, ama yerleştirilmeleri gereken diğer göçmenlerin bunlardan sonra iskan edilebileceğini savunuyordu.[59] Bu kadar dar bir bütçeyle gelecek olan yüz binlerce mübadili karşılamak, geçici barınaklarına yerleştirmek, kalıcı ikametlerini ayarlamak, mübadillere daha önce sahip oldukları ekonomik şartlara uygun bir ortam hazırlamak, çalışma alanlarına göre yer tahsis etmek vekaletin karşılaşacağı en temel problemler olarak duruyordu. Bunun yanında Rumlar'ın göçerken bıraktıkları mal varlıkları konusunda da yerelden sağlıklı bilgiler dönemin şartları gereği oldukça yetersiz veya yanlış olarak vekalete ulaşıyordu. Yeni kurulan Cumhuriyet ilk ciddi sınavını veriyordu ve son dört yılın tamamını kendi toprakları üzerinde yaşanan bir savaşla geçirmişti.

Bütün bu zorlu sürecin en önemli aşamalarından birisi de limanlara yığılmış yüz binlerce göçmenin Anadolu'da yerleştirilecekleri yerlerin belirlenmesiydi. Türkiye'den savaş sürecinde ayrılan Rumların geride bıraktıkları taşınmaz malların yoğun olarak bulunduğu yerler, vekâlete bu sorunun çözümünde önemli bir ipucu veriyordu, ancak bu tek başına yeterli değildi. Asıl mesele gelecek olan göçmenlerin mümkün olduğunca kısa bir sürede yaşayacakları yeni yerlerde üretici duruma gelmeleriydi. Her iki ülke için gelecek yaz tarım ürünlerinin elde edilmesi yaşamsal önem taşıyordu. Başka bir deyişle Türkiye için verimli Trakya topraklarının 1923'te her zamanki ürünü vermesi ne kadar önemliyse, Yunanistan

[58] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s 35.
[59] H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.286.

için de tarımcı göçmenlerin gelecek yazdan önce kendi ürünleriyle kendilerini besleyebilmeleri öylesine önemliydi.[60]

Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti'nce, önceden yapılan düzenlemeler gözden geçirilerek, yeni bir içerik verilen göçmen yerleştirme yörelerinin sayısı on olarak belirlendi. Bu yerleşim alanları ve kapsadığı bölgeler şöyleydi:

- Birinci Alan: Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum
- İkinci Alan: Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale
- Üçüncü Alan: Balıkkesir
- Dördüncü Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon
- Beşinci Alan: Bursa
- Altıncı Alan: İstanbul, Çatalca, Zonguldak
- Yedinci Alan: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya
- Sekizinci Alan: Antalya, Isparta, Burdur
- Dokuzuncu Alan: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir
- Onuncu Alan: Adana, Mersin, Silifke, kozan, Ayıntab, Maraş

Bu yerleşim alanlarına yerleştirilecek göçmenlerin ve geldikleri yörelerin isimleri de kabaca belirlenmişti. Göçmenlerin, gelecekleri yöre olarak, tütüncü, çiftçi, bağcı, zeytinci olarak gruplandırıldıkları görülmekteydi. Bu gruplandırmaya dayanarak, kaba nüfus tahmini de yapılmıştı. Buna göre; 1. Bir kısım Dırama ve ekseri Kavala ahalisinden 30.000 tütüncünün Samsun ve havalisine; 2. Serez livası ahalisinden 20.000 tütüncü, 15.000 çiftçi ve bağcı, 5.000 zeytinci olmak üzere 40.000 kişinin Adana ve havalisine; 3. Kozana, Grebene, Nasliç ve Kesriye ahalisinden 2.500 tütüncü , 15.000 çiftçi ve bağcı, 5.000 zeytinci olmak üzere 22.500 kişinin Malatya'ya ve havalisine; 4. Kayalar, Kareferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar ve Gevgili'nin Yunanistan'a kalan köyleri, Yenicevardar ve Karacaabat yöresi halkının 3.000'i tütüncü, 25.000'i çiftçi ve bağcı, 15.000'i zeytinci

[60] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.16.

olmak üzere, toplam 43.000 kişinin Amasya, Tokat ve Sivas'a; 5. Zeytinci, Drama, Kavala ve Selanik ahalisinden 4.000'i tütüncü, 20.000'i çiftçi-bağcı, 40.000'i zeytinci olmak üzere toplam 64.000 kişinini Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisine; 6. Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop ahalisinden 20.000'i tütüncü, 55.000'i çiftçi-bağcı, 15.000'i zeytinci olmak üzere, 90.000 kişinin Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde ve havalisine; 7. Preveze ve Yanya ahalisinden 15.000'i çiftçi-bağcı, 40.000'i zeytinci olmak üzere, 55.000 kişinin Antalya ve Silifke havalisine;Midilli, Girit ve diğer adalardan 30.000 çiftçi-bağcı, 2000 zeytinci olmak üzere 50.000 kişinin Ayvalık, Edremit ve Mersin yöresine yerleştirilmesi, kabaca tasarlanıyordu. Bu rakamlara göre göçmen sayısı yaklaşık 395.000 olarak tahmin ediliyordu. Yine aynı tahmine göre; bunlardan 95.000 kişinin tütüncü, 200.000 kişinin çiftçi-bağcı, 100.000 kişinin de zeytinci olacağı düşünülüyordu. Uygulamanın sonunda ise dağılım oldukça farklı oldu.[61]

Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk üyesi Tevfik Rüştü Aras'ın istek ve tavsiyesi üzerine mübadele resmen 10 Kasım 1923 tarihinde başlamıştır. Göçmenler Türkiye'ye gelmeden önce komisyonlar tarafından düzenlenen belgelere mallarının kayıtlarını yaptırmaları gerekiyordu. Bu belgeler dört nüsha olarak tanzim ediliyordu. Türkiye'de iskân edilecekleri zaman bu belgeler kendilerinden istenecekti. Ancak bu işlemin tam manasıyla yapılması yıllar süreceğinden, mübadil göçmenler kâğıtlarını komisyona bırakıp Türkiye'ye gönderiliyor ve işlemler arkasından sürdürülebiliyordu. Bu meselenin bir takım yolsuzluklar ve haksızlıklara yol açma ihtimali çok yüksekti. Kısacası takdir-i kıymet komisyonları bölgeye hiç uğramadan, sadece göçmenin beyanını esas alarak tasfiye taahüd senedini doldurmaktaydı. Hatta bazı mübadillerin fırsatçılık yaparak, Türkiye'de büyük mal sahibi olmaları, bazı zenginlerin ise fakir hale duçar olmaları gibi garip durumlar yaşanıyordu. Bazı durumlarda ise göçmenler belgesiz Türkiye'ye geliyordu. Çünkü Yunanistan'daki

[61] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.53.

toplumsal huzursuzluklar neticesi Türk nüfusa yönelik artan baskı politikası yüzünden, Türkler daha nakil zamanı gelmeden limanlara yığılıyordu.[62]

Mübâdillerin limanlara doğru akın etmesi Vekâlet'i hemen bir çözüm bulma konusunda sıkıştırmıştır. Daha mübâdele başlamadan bile bir kısım mübâdil kendilerinin temin ettiği araçlarla ve yaya olarak yollara düşmüştür. Mübâdillerin büyük kısmının çiftçi olması, mallarını satamadan topraklarını terk etmek zorunda kalmaları, taşıyabildikleri kadar eşyayla ya da hayvanlarıyla mübadele sürecine dâhil olmalarına sebep olmuştur. Mübâdil halkın Selanik gibi önemli liman merkezlerine yığılmış durumda bulunması, Türk Hükümeti'ni nakliyat işini demiryollarından yapmayı planlamaktayken deniz yoluyla yapmaya mecbur bırakmıştır. Ancak denizyoluyla ulaşımı sağlamak için yeterli ödenek ve teşkilatın olmaması ve en önemlisi yerli şirketlerin gemilerinin tonaj yetersizliği önemli bir sorun olmuştur.[63] Yabancı şirketler de taşınma işi için açılan ihaleye girmişler ancak yeni kurulan Cumhuriyet zaten kısıtlı olan paranın ülke içinde kalması için yerli taşıma şirketlerine yönelmiştir. Mustafa Necati Bey de yerli şirketlerin taşıma konusundaki gayretlerinden oldukça büyük bir memnuniyetle bahsediyordu. Çünkü yerli şirketler hem daha az para talep ediyor hem de çocuklardan ücret almıyordu.

Bütün bu gelişmeler ışığında Mübadele süreci başladı. Mübadeleye öncelikle kıyı şehirlere yığılmış olan mübadillerle başlanacaktı. Ardından sırasıyla iç kesimlere doğru gidilecekti. Bu plan çerçevesinde limanlara yığılan mübadiller kış aylarında, iç kesimlerde yaşayan mübadiller ise bahar aylarında taşınacaktı. Özellikle kentlerde yaşayan göçmenlerin taşınmasında çok fazla sorunla karşılaşılmadı. Daha modern ulaşım araçlarını kullanarak limanlara gelen mübadiller yanlarında çok fazla da eşya getirmiyorlardı. Asıl mesele iç kesimlerden gelen ve büyük oranda tarım veya hayvancılıkla uğraşan mübadillerde yaşanıyordu. Bu mübadiller büyük miktarda eşyaları ve hayvanları ile yollara düşüyor, çok zor bir yolculuktan sonra limanlara ulaşabiliyorlardı. İnsan taşımaya bile yetmeyen gemilerle mübadillerin

[62] H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.290
[63] Dr. İbrahim Erdal, *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan*, Iq Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 133.

yanlarında getirdikleri malların ve hayvanların taşınması, işi iyice zora sokuyordu. Limanlara ulaşan mübadiller burada Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından bir takım sağlık taramalarından geçiriliyor, çiçek hastalığı ve veba gibi hastalıklara karşı da kendilerine aşı yapılıyordu.

Mübadillerin liman şehirlerine gelinceye kadar süren çileli yolculukları özellikle 1924 yılının Ocak, Şubat dönemine denk gelen taşıma sürecinde, gemilerde katlanarak devam ediyordu. Zorlu kış şartlarında ortalama dört-beş gün süren gemi yolculuğu, hava koşullarına göre on günü bulabiliyordu.

Ortaya çıkan ve acı sonuçlara neden olan bir diğer sorun da, bölünmüş köy, akrabalıklar ve ailelerdi. Bu, daha göçmenler vapurlara binerlerken görülen, yerleştirme sırasında da devam eden bir sorundu. Seyr-i Sefain İdaresi'nin elindeki vapurların ortalama kapasitesi 800 kişilikti. 800 kişi taşıyabilen bir vapura, örneğin 600 kişi olan bir köyün insanları bindiriliyorsa, vapur dolu olarak gitsin diye, yine örneğin 400 kişi olan bir köyün 200 kişisi de bu vapura bindirildi. Geriye kalan 200 kişi, başka bir vapurla, büyük bir olasılıkla da başka bir gün yola çıkarıldı. Bu iki ayrı vapurun gidiş yerleri de ayrı olabilmekteydi. Böylece bir köyün insanlarının, iki ayrı bölgeye götürülmeleri gibi bir durum ortaya çıktı. Yunanistan'da tek bir köyün halkını oluşturan insanlar Türkiye'deki yerleşim yörelerine varıldığında, oradaki terk edilmiş malların yeterli gelmemesi durumunda, iki ya da daha fazla köye paylaştırıldılar. Hatta bu köyler, farklı yerleşim yörelerinde de olabiliyordu. Gerçi, bir aile reisinin kollaması altında bulunan aile bireyleri arasında bir bölünme pek olmadı, ama bir köy ikiye ya da daha fazla gruba ayrıldığında, ailenin daha önce evlenmiş kızı ya da oğlu ayrı düştüler. Aynı köyde oturan ana-baba ile çocuklar ya da kardeşler arasındaki bu durum, kuşkusuz Yunanistan'da iken komşusu ve farklı köylerde oturan yakın akrabalarla ilgili olarak daha yoğun yaşandı. Orada komşu olan iki köyü Türkiye'de yeniden komşu iki köy halinde yerleştirme olanağı hemen hemen hiç bulunmadı. Böyle olunca da, Yunanistan'da iken komşu bir köyde akrabaları, ahbapları ve en önemlisi çocukları olan bir aile, Türkiye'de onlardan

uzakta kaldı. Sonuçta; örneğin, kızı Samsun'un bir köyünde, ana-babası İzmir'de olan aileler ortaya çıktı.[64]

Bu ve benzeri sorunlarla birlikte mübadele süreci yeni kurulmuş, savaştan çıkmış bir devletin bütün imkânlarını seferber etmesi ile görece başarılı bir şekilde yürütülüyordu. Gemilerle gelen her göçmen kafilesi ulusal bir başarının unsurları olarak görülüyor ve coşku ile karşılanıyordu.

Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun öngörüsü doğrultusunda Girit, Kavala, Dama ve Selanik'ten başlayan mübadeleye 1923 yılının Kasım ayında 34.627, Aralık ayında 26.691 olmak üzere, yıl sonuna dek toplam 61.318 göçmen, taşınabilir malları ve hayvanları ile birlikte Türkiye'ye getirildi ve yerleştirildi. 1927 (1924 olması gerekiyor) yılının Temmuz ayının ortalarına kadar bu sayı, 314.052'ye ulaştı. Bu göçmenlerin 99.720'si Selanik ve çevresinden, 32.324'ü Kozana'dan, 13.975'i Kandiye'den, 8.837'si Hanya'dan, 2.200'ü Perveje ve Yanya'dan, 7500'ü de Midilli'den getirilmişti. Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun verdiği sayıya göre, 1924 yılının Ekim ayına kadar bu göçmenler, 370.000'e ulaşmıştı. Yunanistan'ın özellikle dağlık yörelerindeki Müslüman göçmenlerin de değişen sayılarda Türkiye'ye getirilmesi sonucu, toplam göçmen sayısı kademeli olarak artmış, bir resmi istatistike göre 456.720 olmuştu. Bu sayının yanında, mübadele kapsamına girip, mübadele edilmeyi beklemeden sığınmacı olarak Türkiye'ye gelen 50.000'e yakın bir başka grup göçmen de vardı. Bunlara dayalı olarak, Türkiye bir anda 500.000'i aşkın bir göçmen selinin baskınına uğramıştır, denilebilir.[65]

Mübadele İmar ve İskan Vekaleti'ne ikinci vekil olarak getirilmiş olan Refet Bey'in (Canıtez) vermiş olduğu bilgiye göre, bindirme-yükleme iskeleleri (irkab) ile indirme-boşaltma iskeleleri (ihraç) arasında, yolda ölenlerin toplam sayısı 269'du. Bunlardan ayrı olarak, dokuz kişi vapurdan indirilip misafirhaneye götürülüşleri

[64] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s. 111-112.
[65] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.91-92.

sırasında, 870 kişi de misafirhanelerde ölmüştü. İskân edilişlerinden sonra yaşamını yitirenlerle birlikte ölenlerin toplam sayısı ise 3.819'du.[66]

3. Mübadele Sonrası Yerleşmeler ve Yaşanan Sorunlar

Mübadele kapsamında Türkiye'ye getirilen göçmenler bir süre geçici misafirhanelerde tutulduktan sonra ivedi olarak daimi yerleşme alanlarına götürülmekteydi. Uzun süre yüz binlerce kişinin beslenmesi, barındırılması ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi ülkenin içinde bulunduğu koşullar göz önüne alındığında mümkün değildi. Ayrıca mübadillerin bir an önce üretici duruma geçmeleri kendileri için olduğu kadar, ekonomisi tarıma dayanan ülke için de elzemdi. Özellikle Türkiye'den Yunanistan'a göç eden Rumlar'ın sanayi gibi birçok iş kolunda etkin bir role sahip olmaları ve ülkeyi terk etmiş olmaları ülkeyi bu alanlarda sıkıntıya sokacak bir durumdu.

Vilayet Yıllıkları'na (Salnameleri) göre, 1912 yılında İmparatorlukta iç ticaretle uğraşılan 18.000 kadar işyerinin %15'i Türklere, % 49'u Rumlara, % 23'ü Ermenilere ve % 19'u Levantenler ile diğer gayrimüslimlere aitti. Küçük zanaatkar (Artizanal) dükkanlar da içinde olmak üzere 6500 kadar imalat iş yerinin % 12'si Türklerin, % 49'u Rumların, % 30'u Ermenilerin, % 10'u da diğerlerine aitti. Doktor, mühendis, muhasebeci gibi 5300 kadar serbest meslek sahibinini %14'ü Türk, %44'ü Rum, % 22'si Ermeni'ydi. İstanbul, İzmir ve Trabzon gibi nüfuslarında gayrimüslimlerin önemli paya sahip olduğu kentlerde Türklerin ticaret ve serbest mesleklerindeki payı daha da düşüktü. 1919 yılında Batı Anadolu'da çalışmakta olan 3.300 imalat sanayi işyerinin % 73'ü Rumlara ait olup, bu iş yerlerinde 22.000 işçinin %85'i de gayrimüslimdi. 1922 yılında İstanbul'da dış ticaret işletmelerinin sadece % 4'ü, ulaştırma firmalarının % 3'ü, toptancı mağazaların % 15, perakendeci

[66] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.93.

mağazaların %25'i Müslümanlara aitti.[67] Sadece bu rakamlar bile ülke ekonomisini bekleyen büyük tehlikeyi işaret etmeye yeterlidir.

Muhtelit (Karma) Mübadele Komisyonu'nun çalışmalarının sona ermesinden sonraki süreçte Türkiye, mübadillerin nakledilmesi ve iskân edilmeleri işleriyle uğraşmıştır. Özellikle iskân meselesi o günkü ekonomik durum göz önüne alındığında Türkiye'nin bütçesine önemli miktarda yük getirmiştir. Mübadele kapsamında Anadolu'ya nakledilen yaklaşık 500.000 mübadilin yardıma muhtaç olanların iaşelerinin sağlanması, sosyal ve ekonomik şartlarına uygun iskân bölgelerine yerleştirilerek üretici bir hale getirilişleri oldukça zor ve masraflı bir işti. Ülke koşulları göz önüne alındığında bu işin tamamen başarılabilmesi mümkün değildi. Özellikle, gerekli hazırlıklar yapılmaksızın mübadil nakline başlanması zorunluluğu bu hususdaki başarı şansını iyice yok etmiştir. Türkiye'den ayrılan Rum'ların terk ettiği binalar oturulamayacak durumdaydı. Yunanistan'ı terk eden mübadil Türkler gasp edilen mallarını geri alamadıkları gibi birçokları sahip oldukları serveti Yunanistan'da bırakıp göç etmek zorunda kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin iskân masraflarını daha da çok arttırmıştır.[68]

Göçmenler iskân yerlerine gönderilmeden önce, Kızılay Cemiyetiyle Mübâdele Vekâletinin açtığı Ahırkapı, İplikhane, Kalikaratya, Gelibolu, Güllük, Fethiye, Çanakkale, Erdek ve Samsun misafirhanelerinde barındırılıyorlardı.[69]

Türkiye'ye getirilen mübadele göçmenleri Edirne, Balıkkesir, İstanbul, Bursa, Kıklareli, Samsun, Kocaeli, İzmir, Niğde, Manisa'da göreceli daha yoğun olmak üzere Türkiye'nin pek çok kentine yerleştirildiler. Zaman zaman yerleşim alanlarını terk etme ve yerleşim hakkından vazgeçme gibi nedenlerle nereye kaç kişinin yerleşmiş olduğunu kesin verilerle belirlemenin olanağı yok gibidir. Türkiye'ye mübadele yoluyla gelen göçmenlerin 40.041'i Edirne'ye, 33.138'i

[67] Ali Rıza Gökbunar, *a.g.m.*, s.244.
[68] Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.169-170.
[69] Dr. Mesut Çapa, "Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskanı", http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/812/10317.pdf, (10.10.2015), s.54.

Balıkkesir'e, 32.075'i Bursa'ya, 22.237'si Tekirdağ'a, 32.773'ü İstanbul'a, 31.867'si İzmir'e, 19.920'si Kırklareli'ne, 16.277'si Samsun'a, 15.530'u Kocaeli'ne, 16.688'i Niğde'ye, 11.872'si Manisa'ya yerleştirildi.[70]

Göçmenlerin iskân bölgelerine dağıtılmasından sonra yapılacak ilk iş barınma sorunun çözülmesiydi. Barınma için ilk olarak ülkeyi terk eden Rumlardan kalan evler mübadillere dağıtıldı. Ancak Rumlardan kalan bu mal varlıkları bir takım devlet görevlileri, bir takım uyanık kişiler tarafından yasal olmayan yollarla gasp edilmişti. Bu evlerin boşaltılması ve gerçek hak sahiplerine devredilmesi ise neredeyse imkânsızdı.

Bu dönemde terk edilmiş malları üçe ayırmak mümkündür: Birinci grupta hiçbir grup ya da kişinin sorumlu olmadığı, TBMM Hükümeti'nin otoriteyi sağlamaya çalıştığı dönemde bir çırpıda işgal edilmiş taşınmazlar yer alıyordu. Bu mallar genellikle Rum ailelerin taşınmazları terk ettikleri anı izleyen bir-iki gün içinde işgal edilmişti. İkinci grupta, Maliye Vekâleti'nin sorumluluğunu üzerine aldıktan, Lozan'da imzalanan sözleşmenin yürürlüğe girdiği ana kadar tasarruf yetkisi uyguladığı mülkler yer alıyordu. Üçüncü grupta ise resmi kurumlarca özellikle 'askeriye' tarafından el konulmuş mülkler vardı.[71]

Türkiye'ye gelen mübadele göçmenlerine terk edilmiş Rum evleri dağıtılırken tercih edilen yöntem, olabildiği kadar kısa sürede, olabildiği ölçüde fazla sayıda insanın bir dam altına yerleştirilmesiydi. Bu çaba, büyükçe bir Rum evini, iki ayrı aileye paylaştırmak gibi ilginç görüntüleri de yaratmıştı.[72]

[70] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.113.
[71] Sinem Yücearda, *a.g.e.*, s.47.
[72] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.123.

Mübadele göçmenlerine, vekâlete bağlı iskân komisyonlarınca dağıtılan ev sayısı 88.700, mübadele kapsamına girmeyen ve iskân yasasının kapsamındaki sığınmacı göçmenlere de 20.797 terk edilmiş ev dağıtılmıştı.[73]

Barınma meselesini mübadillerin üretici duruma geçirilmeleri süreci izledi. Bu sebeple mümkün olduğunca, sahip oldukları bilgi birikimlerine ve alışık oldukları üretim araçlarına göre yerleştirilen mübadillere bir takım yardımlarda bulunuldu.

Göçmenlerin yerleştirilmelerinde bağlı oldukları ya da bağlı tutuldukları statülerine göre bazı ayrımlar yapılmaktadır. "Serbest göçmen"lere Devlet yardım etmemekte, "iskanlı göçmen"ler ise yerleşme ve üretici duruma geçme konusunda Devletten yardım görmektedir. Yurdumuza gelen göçmenlerin %58'i "iskanlı", % 42 si "serbest" göçmen statüsündedir. "İskanlı" göçmenlerin yerleşmeleri iki aşamada olmaktadır: Yerleşme ve üretici durumuna geçiş. Her iki aşamada da devletin yardımları şöylece özetlenebilir:

a. Yerleşme Aşaması

Yerleşme, geçici ve sürekli olmak üzere başlıca iki biçimde gerçekleşmektedir.

(1) Geçici Yerleşme

Göçmenlerin sınır giriş kapısından alınıp sürekli yerleşme noktalarına gidip oturmaya başlamalarına değin geçen kabul, eğitim ve hazırlık işlerinin yapıldığı aşamadır.

(2) Sürekli Yerleşme

Göçmenlerin içinde yaşayacakları konutlara girip oturmaya başlamalariyle (başlamalarıyla) gerçekleşen aşamadır.

---

[73] Kemal Arı, *Büyük Mübadele…*, s.125.

b. Üretici Duruma Geçiş

Bu aşamada yapılan yardımları tarım ve tarım dışı kesimlerde olmak üzere iki kümede toplayabiliriz:

(1) Tarım Alanında

(a) Topraklandırma

Bir göçmen ailene ortalama olarak 42,5 dönüm toprak düşecek biçimde bir topraklandırmaya gidilmiştir. Türkiye'de çiftçi ailelerinin % 62'sinin 50 dönümden az toprağa sahip olduğu, bir çiftçi ailesine ortalama olarak 77 dönüm toprak düştüğü düşünülürse bu ortalama azımsanacak bir oran değildir.

(b) Tohumluk Sağlanması

(c) Çevirme ve Donatım Kredileri Verilmesi

(d) Tarım Araçları Sağlanması

(2) Tarım Dışında

Sanatkar göçmenlere aile başına ortalama olarak 14.000 TL' si çevresinde bir döner sermaye sağlanmıştır.[74]

Bütün bu sürecin sonucunda mübadiller büyük oranda kalıcı ikâmetgahlarına yerleşmişlerdir. Ancak bir kısım mübadil başka sebeplerden ötürü yerleştirildikleri yerleri terk ederek başka yerlere göç etmişlerdir. Göçmenin yerleştirildiği yerde kendisine verilen toprağın yetmemesi veya verimsiz olması, yerli halkın göçmenlere karşı besledikleri olumsuz tavır, göçle bırakıp geldikleri

[74] Cevat Geray, "Türkiyede Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/0cc2b4ed3d35a3f_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi, (27.11.2015), s.23

coğrafyaya benzer bir coğrafya arayışı, kaybedilen akrabaları bulma çabası veya onların daveti gibi sebeplerle tekrar bir iç göç süreci yaşanmıştır. Bu durum aynı zamanda rakamsal bir takım verilerin de geçerliliğini yitirmesine sebep olmuştur.

4. Mübadele Sürecinde Patriyotlar

"Patriyot" adının etimolojik kökeni, Eski Yunan ve Latin dillerine uzanıyor. Hint- Avrupai dillerde baba anlamına gelen "peder", "father", "patris'" kelimeleri ile akraba… Latin ve Yunan dillerinde "Vatansever" anlamına gelmektedir ve diğer Avrupa dillerine de Latince'den geçmiştir. (…)Bugünkü Yunanistan'ın Batı Makedonya bölgesinde kalan, Osmanlı döneminde Manastır'a bağlı kaza statüsündeki Nasliç ve Grebne'nin taşrasında yaşayan Müslüman halka da, diğer Müslümanlardan ayırt etmek için bu ad verilmiştir. [75]

Ancak bu ismin bu topluluğa ne şekilde ve ne zaman verildiği konusunda bir takım rivayetler dışında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Alan araştırmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişiler, büyük oranda bu ismi kendilerine Atatürk'ün verdiğini belirtmektedirler. Bunun dışında mübadele sürecinde Türkiye'de çıkan gazetelerin bu adı verdiği yönünde bir takım rivayetler de bulunmaktadır. Ancak bu rivayetler kanımızca doğruluktan uzaktır. Çünkü bu rivayetlerin doğru olması durumunda gelen bütün mübadillere "Patriyot" denmesi icap ederdi.

Patriyot isminin verilmesi ile ilgili anlatılan rivayetlerden birisi ise Yüzbaşı Bekir Fikri Bey ile ilgili anlatılan rivayettir. Osmanlı ordusu Balkan Savaşı'nda yenilip geri çekilirken, Selanik yakınlarındaki Grebena kentinin komutanı Yüzbaşı Bekir Fikri ve komutasındaki 600 asker bu kenti iki yıl daha kahramanlıkla savunmuştur. Sonunda büyük kayıpların verildiği bu çatışmalarda savaşan askerlerin soyundan geldiğini savunan Patriyotlar, bu ismi kendilerine bu "vatansever"

[75] Hulusi Üstün, "Patriyotların Öyküsü", http://www.hulusiustun.net/index.php/patriyotlarin-oykusu/, (22.07.2015), s.2

tavırlarından dolayı Rumların taktığını anlatmaktadırlar.[76] Bu rivayet diğer rivayetlere nazaran akla daha yakın gelmektedir. Çünkü Bekir Fikri Beyin yazmış olduğu "Grebene, Balkanlarda Tedhiş ve Gerilla" kitabında adı geçen bölgede yaşayanlar, kitabın yazarı tarafından Müslüman halk veya Müslüman-Türkler olarak nitelendirilmiş; "patriyot" nitelendirmesi bu topluluk için hiç kullanılmamıştır. Kitabın sadece tek bir yerinde Arnavutlar için parantez içinde hemşeri açıklaması verilerek "Patriyot" nitelendirmesi yapılmıştır. Dolayısıyla bu isim her halükarda Balkan Savaşı sonrasındaki süreçte verilmiş bir isimdir.

Mübadele ile beraber Türkiye'ye gelen Patriyotlar'ın ilk yerleşim planlarında Malatya ve havalisine yerleştirilmesi planlanıyordu.[77] Ancak bahsettiğimiz sebeplerden ötürü ilk yerleşim planı ile uygulama arasında ciddi farklılıklar oluştu ve Patriyotlar ülkenin pek çok şehrine dağıldılar. Mübadelede büyük oranda Büyükçekmece'den Tekirdağ'a kadar uzanan kıyı, köy ve kasabalarına yerleştirilmişlerdir. Bunun dışında Trakya içlerine, Anadolu'da Manisa ve Samsun gibi şehirlere de dağılmışlardır. Türkiye'nin genelinde sayılarının ne kadar olduğunu kestirmek imkânı bulunmamakla birlikte, Gürpınar'dan Marmara Ereğlisi'ne uzanan sahil boyunca ve kuzeyde Çatalca, Silivri köylerinde yaşayan, kökeni Nasliç, Grebene köylerine dayanan insan sayısının 20.000'in üzerinde olduğunu söylemek çok afaki bir iddia olmaz.[78]

Tezimizin coğrafi sınırını oluşturan Çatalca'ya ne kadar Patriyot'un geldiğini dönemin şartları sebebiyle tespit etmek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte özellikle İstanbul'un kıyı kesimlerine yerleştirilen Patriyotlar, yerlerini terk ederek yaşadıkları eski topraklara çok benzemesi sebebiyle Çatalca ve civarına gelip yerleşmişlerdir. Bugün Çatalca Elbasan köyü dışında homojen bir Patriyot yerleşimi bulmak mümkün değildir. Elbasan dışında Muratbey, Ovayenice, Kaleiçi Mahallesi,

---

[76] Refik Engin, Nasliç, "Serfice ve Grebene Yöresi Bektaşileri", http://www.bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf/refik-engin.pdf, (12.09.2015), s.1
[77] H Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.288
[78] Hulusi Üstün, *a.g.m.* , s.3

Karamandere, Karacaköy, Çiftlikköy ve Kestanelik mahalleleri Patriyotlar'ın yoğun olarak yerleştiği yerlerdir.

Mübadele süreci ve bu alanlara yerleşme ile ilgili olarak kaynak kişilerimizin anlattıkları şunlardır:

- Selanik göçmeniyiz, ama nereden geldik bilmem ben. (K4)
- Bizim analarımız Patriyot. Hanımım Patriyot, Selanik göçmeni. Ali Paşa[79] varmış, Yunanistan'da bir ilçe varmış, bunları Müslüman yapıyor. Bu hikâyeyi bize ihtiyarlar anlattı. Onlara Ali Paşa Müslümanları deniyor. Ben burada doğmuşum, biz Selanik'in Dırama kazasında, köyün adını unuttum galiba Karakavak köyüydü. Burda doğdum. Orda bize zulüm etmişler, bizim köy 35 hane, bizim insanımız orada para topluyor, yük treni tutuyorlar. Hayvanlarını, sabanlarını tutuyorlar ve Çatalca'ya getiriyorlar. (K6)
- Tüm Türkiye'ye gelenlerin toplam sayısı altı yüz hanedir. Aydın, Isparta, Niğde, Samsun, Denizli, Kayseri, Sivas'ta var. Özellikle Kozani bölgesindeki göçmenlerin Sivas, Kayseri, Niğde'ye gittiğini biliyorum. Nasliç, Grebene'nin bir kazası. Patriotlar'a, bir kaynağa göre yarım gâvur derler. Bizimkiler Aydın yöresinden gitmişler, akrabalarımın bir kısmı Aydın'a geri gitti. Patriyotlar Selçuklu döneminde Avrupaya gitmişler. O dönemde gidenler, Bizans'ın Batı Roma

[79] Tepedelenli Ali Paşa, (1744 Tepedelen - 1822 Yanya) Osmanlı valisi ve veziri. Tepedelen mütesellimi Veli Paşa'nın oğludur. Delvine ve Yanya mutasarrıfı oldu. Derbentler başbuğluğuna atandı. Sırbistan'da çıkan isyanları bastırmakta başarılı oldu. 1787'de Avusturya, 1791'de Rus kuvvetlerine karşı yapılan savaşlara katıldı. Napolyon'un Mısır'a saldırısı sırasında Preveze, Parga, Voniça ve Butrinto'yu almaya teşebbüs etti. Preveze yakınında Fransızları bozguna uğrattı (1798). III. Selim tarafından vezirlikle ödüllendirildi. Rumeli valiliğine atanarak Pazvandoğlu ayaklanmasını bastırmakla görevlendirildi (1802). Önceleri başarı kazandıysa da, Rumeli ayanının baskısıyla valilikten azledildi (1803). Elinde yalnızca Yanya ve Tırhala mutasarrıflıklarıyla, Derbentler başbuğluğu kaldı. Preveze ve Voniça'yı ele geçirdi. Avlonya mutasarrıfı İbrahim Paşa'yı Yanya'ya getirerek hapsetti. Arnavutluk bölgesini egemenliği altına almaya başladı. Babıâli, Mora Rumlarının ayaklanmasından korktuğu için bu duruma göz yumdu. Ali Paşa'nın faaliyetlerini sürdürmesi nedeniyle Osmanlı Devleti, Ali Paşa ve oğlu Veli Paşa'yı görevden aldı. Ali Paşa, Mora Rumları ile ilişkiye geçerek isyan hazırlıklarına başladı. Osmanlı ordusu, Ali Paşa'yı Yanya'da kuşattı. İki yıl süren kuşatma sonucunda teslim olmadığı için vurularak öldürüldü. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanarak çökmesini hızlandırdığı kabul edilir.

ile olan savaşından dolayı stratejik olarak gitmişler, o zamanlar Selçuklular Bizans'a asker yolluyor, ben amcamdan dinledim. Birinci gönderilenler geri geliyor, ikinci gönderilenler tekrar geri geliyor. Son gidenler geri gelmiyor. Sonrasında orada kalan askerler Rum kızları ile evleniyorlar. Selanik'te kalanlar da hep kendi aralarında evlenirler. Beş kuşak geriye gidiyorum. Benim dedemin dedesi Çolak Recep ve o, kolunu Balkan savaşında kaybetti. Babam okula başladığında Türkçe bilmiyordu, okulda önce Türkçe öğrettiler. Benim dedem Türkçe bilmezdi, ihtiyacı da olmazdı. Devlet, mübadillere sadece Rumlar'dan kalan yerleri vermiş gibi görünse de bunların sadece yüzde altmışı bunlardan faydalanmıştır, yetmemiştir yerler, bunun yanında Rumlar'ın boşalttığı yerler uyanıklar tarafından gasp edilmiştir. Ayrıca devlet sadece hane başına on beş dönüm arazi vermiştir. Benim dedem rahmetli olduğunda dört yüz dönüm arazisi vardı. Hepsini çalışarak, parayla almıştır. Bizimkiler son gemiyle geliyorlar, Mimarsinan'a geliyorlar, en son ve apar topar götürülüyorlar. Dil gitmiş, kültür gitmiş acaba bir şüphe mi var diye. Burada bize nasıl Rum tohumu deniyorsa, oraya gidenlere de Türk tohumu denmiştir. Patriyot sözünün nereden geldiğini bilmiyorum, o konuda çok net bir fikrim yok. Rumeli'den gelenlerin çoğunun teknik alt yapısı biraz daha iyidir, ilk geldiklerinde inşaat sektöründe çalıştılar, göçmen olmasının bir sürü artısını da yaşadılar. İnşaat sektöründe, müteâhhitlik anlamında iyiydik. Tarımda, teknoloji kullanımında da iyiydik, üzüm yetiştirme konusunda iyiydik. Domatesi buranın çok iyidir ve bu göçmenlerin emeğidir. (K31)

- Selanik-Nasliç köyünden gelmişiz. Patriyot demek Yunan'dan çalma dil demektir. Babam rahmetli öyle derdi. Onlardan dili öğrenmişiz. Benim rahmetli annem geldiğinde Türkçeyi bilemezdi. Burada yarım yangalak (yamalak) öğrendi. Babam on sekiz yaşındaymış, annem on beş yaşındaymış. Benim anneannem dışarı çıkamadığını anlatırdı gâvurun zulmünden. Kapının önünden bir kestane ağacımız vardı. Biz güzel giyinip çıkamazdık dışarı ki, gâvur saldırır diye, yırtık pırtık, eski-püskü giyerdik. İçerde saklı otururduk, her türlü hakaret ederlerdi. Atatürk'ten Allah razı olsun, kim isterse peşimden gelsin, istemeyen gelmesin, demiş. Hemen bir katır, bir denk yatağımızı alıp, attık kendimizi vapura. Türkiye'ye geliyoruz diye seviniriz. Vapurda dayım daha ufakmış, anneannemin kucağında ölmüş. Cenaze var diye vapur hareket etmemiş, anneannem de alıp çocuğunu denize bırakmak zorunda kalmış. Beş kardeş gelmişler buraya, ikisini mecburen evlatlık vermişler, Silivri tarafına. Bir

teyzem zatüreden öldü. Diğerini beyler evlendirdi. Anneannem en büyük diye annemi almış yanına, bir de dayım vardı, onları almış gelmiş Karacaköy'e yerleşmiş. Burada da vefat etmiş. Onlar ne anlatırsa biz o kadarını biliriz. Babam hep derdi, ah bir imkanım olsa da bir gidip görsem evimi. Benim kaldığım ev gavur evi, biz onu tamir ettik ama hazine bulamadık. Biraz Patirotça (Patriyotça) biliyorum, anne babamız bize öğrettiler biraz. (K37, K38)

- Köyümüz 250 hane civarında, büyük çoğunluğu Patiriyot; Gacallar, Pomaklar, Yörükler de var. Biz geldiğimizde, büyüklerimiz geldiğinde Türkçe bilmezdik, ben hala Patriyotça bilirim. Türkçeyi burada öğrendik. (K23)
- Patriyot demek, Fransızcadan geliyor ve "vatansever" demek. Demek ki bizler vatanımızı sevdiğimiz için binlerce dönüm tarlayı, araziyi, hayvanlarımızı, kaynar tenceremizi bırakıp, Türkiye'ye, Atatürk'ün bir çağrısıyla bırakıp gelmişiz. Bu sebeple bize "Patriyot" diyorlar. 1517'lerde göç edip gitmişiz, Konya-Karamanoğlu'ndan. Biz orada Rumlarla iç içe yaşadığımız için buranın kültürü ile oranın kültürünü harmanlamışız, biraz da orada zorlanmalarla beraber Rum kültürü ağır basmış. Benim annemle babamdan birisi Viroşdanlı, birisi Siroçanlı. Burada bir yerde Yörük, bir yerde Türkmen var ve biz orada Rumca öğrenmişiz. Serez, Selanik'in bazı köyleri ve Gümülcine'de insanlar çoğunluk oldukları için mecbur kalmamış. Ama bizimkiler zorlanmışlar, bu yüzden Rumca öğrenmişiz, özbeöz Türk'üz. Annem Karakeçeli, babam ise Sarıkeçeli aşiretinden. Bir tanesi Bektaşi boyu, öbürü Yörük. Mesela Yörüklerle bizim yemek kültürümüz çok farklı. Benim annem Türkçe bilmeden gelmişti buraya, rahmetli babam biliyordu Türkçeyi. Babam uzak köy ve kazalarda çalışmaya giderdi. Babam Türkçeyi oradan öğrenmiş. Bütün oyunları ve Rumca şarkıları ondan öğrendim. (K34)
- Buranın nüfusu 1700 civarında, bizim Patriyotlar Selanik'e 150 km uzaklıktaki Nasliç kazasının köylerindendirler. Bizim zamanımızda hemen gittiler, sekiz yüz yıllık mezar buldular oradan. Attila zamanı gelmişler bizimkiler oraya. Bizim bilgimize göre Süleyman Şah 1350'li yıllarda ilk defa geçti o topraklara. Annemin sülalesi Aydın'da. Biz de duyduk Samsun'da da Patriyotlar var. Ailelerimiz buraya geldiğinde Türkçe konuşamazlardı, benim annemin abisi vardı, o geldiğinde Türkçe bilirdi. O, orada rüştiye okumuş, o yüzden bilirdi. Babam

Osmanlıca bilirdi. Babam burada askere gitti, her şeyi öyle öğrendi. Babamlar çiftçi geldiler, bizler oradan hep çiftçi geldik, başka meslekler yoktu bizde. Benim dedemin dayısı burada devlet görevlisiymiş. Adam karşıladı bizimkileri. Edirne'ye yerleştirmek istemiş, bizimkiler kabul etmemişler, gemliği de istememişler, en son buraya gelmişler. Annemin tarafı da önce Boğazköy'e gitmişler. Sonra buraya gelmişler. Köyümüzün adı Muratbey, burada o adamın mezarı var, daha eski adı Mertenek'miş. (K24)

- Benim annem de babam da Patriyot. Bir gün babama sordum niye bize Patriyot diyorlar diye. Patriyot füzesi falan diyorlar ya. Orda Pomak, Gacal, Laz…böyle isimler varmış, orada da varmış bu ifadeler. Bizim Patriyotlar oranın dilini öğrenmişler, o sebeple Yunanlı'ların dilini de biliyoruz. Dil yüzünden Patriyot demişler, lakap şeklinde. Benim üç tane amcam var, soy ismi var Yıldız; burada bir amcam var, soyismi Yalçın. Kardeşler, ancak soy isimleri farklı olmuş. Oradan babamları gemiye koymuş Atatürk, babam dokuz yaşındaymış. Babam Atatürk'ü biliyormuş. Babama sordum niye buraya geldiniz, diye? Ne güzel Selanik'te kalacaktık. Yok, dedi. Atatürk bizi gemiye bindirdi, bizi buraya getirdi. Bizim evler, kaldığımız bütün evler eskilikti (eskiydi), buranın eski adı Karacabey'di. Sonra İstanbul'dan bir hanım geldi, Karacaköy koydu buranın adını. Karaca çok varmış buralarda (K36)

- Patriyotlar, Oğuzlar'ın Salur boyundandır. Yunanistan Selanik'ten göç zamanı geldiler. Patriyotça konuşurlar. Osmanlı göndermiş onları. Akrabaya değer verirler, aileleri geniştir, hastalarını hep ziyaret ederler, yemek götürürler. Bizim gibi oduncu, çiftçidirler. (K43)

- Selanik'ten geldik. Ben daha ufaktım, altı yedi yaşındaydım. Annem, babam, dedem, kız kardeşim ile birlikte geldik, çok zor bir yoldu geldiğimiz. Kemal Paşa getirdi bizi buraya. Gemi ile geldik. Çekmece'ye (Büyükçekmece) vardığımızda babam, burada orman yok ne ile geçiniriz, dedi. Orman yerine gidelim, dedi. Karacaköy'e gelince bir eve girdik ve yerleştik. Biz geldiğimiz ilk zamanlar balta ile odun kestik, odunu kömür yaptık, kömür yaktık. Türkler vardı, bunun yanı sıra Rumlar da vardı. Ali Çavuş, Mehmet Bey, Bakırcı Ferhat, Hamdi Ağa vardı. Onlar buranın yerlisiydi. Biz geldiğimizde onlar burada yaşıyorlardı. Selanik o sıralar bir

köy kadar bir yerdi. Karacaköy kadardı işte. Çoğunluğu Türkler yaşıyordu, komşumuz Rumlar da vardı. Biz Rumca konuşurduk. Babam ormanlık alanı istedi, bizim geldiğimiz yerler de ormanlıktı, bilirdik orman işini. O yüzden burasını sevdik. Kemal Paşa bize üç tane tarla verdi, bir tane de bahçe verdi. Mandayla öküzle fasulye, buğday, mısır ekerdik. Selanik'te bıraktık her şeyimizi. Elimize ne geçirdiysek, apar topar bindik işte gemiye. Hayvanlarımız, ineklerimiz, eşyalarımız vardı, orada bıraktık hep. Patriyot isminin anlamını bilmem, bize orada verdiler. (K54)

Teorik olarak çerçevesini çizmeye çalıştığımız "mübadele" sürecinin Patriyotlar açısından yansıması olan yukarıdaki kaynak kişi ifadeleri de "mübadele" sürecinin devlet adamlarının kâğıt üzerinde çizdikleri planın dışına çıktığının, önceden öngörülemeyen bir takım iktisadi, sosyal, kültürel sorunları beraberinde getirdiğinin delilidir. Kaynak kişi ifadelerinde ilk dikkat çeken husus ilk yerleşim yerlerinden büyük oranda ayrılarak, şu anda ikamet ettikleri yerlere geldikleridir. Bunda asıl itici güç, daha önce yaşadıkları coğrafyaya benzer bir yaşam alanı bulma çabasıdır. Deniz kenarına yerleştirilen Patriyot bir ailenin reisi, "biz burada boğuluruz" diyerek ailesini alıp Karacaköy bölgesine göç ettiğini görüşmelerimiz sırasında bir takım kaynak kişilerden dinledik.

a. Patriyotlar ve Kimlik Meselesi

Kavram olarak kimlik, kolektif aidiyetlerden başka, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama ilişki kurma-tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamını ifade etmektedir.[80]

Başka bir tanıma göre: "Kimlik, bireyin kendi kendisini, davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılamasını içeren, bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik ve zihinsel bir yapıdır."[81]

Kimlik kavramının insanlık tarihi kadar eskiye uzanan bir geçmişi olduğunu iddia etmek yanlış olmasa gerekir. Çünkü kimlik ancak ve ancak birey ve bireylerden oluşan gruplar söz konusu olduğunda bir anlam kazanır. Bu nedenle, ilk insandan başlayarak kimlik, her birey ya da bireylerden oluşan her toplumsal grup için varlığı tartışılmaz bir olgu olarak kabul edilmektedir. Kimlik kavramının olgusal bir gerçeklik olarak farkına varılması, sosyal bilimler alanının nesnesi haline gelmesi ise, coğrafi keşifler döneminde farklı kültürlerin/kimliklerin farkına varılması ve buna bağlı olarak farklılıkları açıklama gayretlerinin sistematik hale getirilmesi ile mümkün olmuştur. Önceleri farklılığın tanımlanması üzerine yoğunlaşan bu çalışmalar, evrenselci düşüncenin insanlık tarihinde baskın hale gelişi ile birlikte farklılıkların azaltılması üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır.[82]

Topluma ya da toplumsal yaşantıya uygun bir şekilde davranmak, davranış kalıpları sergilemek bağlamında okunabilecek olan sosyal kimlik, bireyin psikolojik özelliklerinden öte bir alana ya da uzama adım atmasına olanak tanır. Bu durumda birey ya da insan, "bir toplumda, kültürde dünyaya geldiği ve yaşamına devam ettiği için bireysel kimliği toplumsal kimliği ile beraber, etkileşimli olarak oluşur. İnsan,

[80] Naci Bostancı, "Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik", *Türkiye Günlüğü*, s. 50.
[81] Nuri Bilgin, İnsan İlişkileri ve Kimlik, Sistem yayıncılık, İstanbul, 1996, s.182-3
[82] Hakan Bayri, *Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2008, s.48–51.

ontolojik olarak bir grup-varlıktır. Dolayısıyla 'ben kimim?' sorusuna verilen cevabın oluşturduğu 'bireysel kimlik', her zaman şöyle ya da böyle 'biz kimiz?' sorusuna verilen cevabı da, yani mensubiyet ve aidiyet unsurlarını da içermek zorundadır."[83]

Kimlik kavramının bireyden başlayan ve toplumsal alana kadar uzanan bir süreci kapsadığı, kavramla ilgili yapılan tanımlamalarda görülmektedir. Birey, psikolojik özellikleri itibariyle kimlik inşasında önemlidir. Kimlik adını verdiğimiz bireysel ve toplumsal olgunun kökeninde elbette ki bireyin kendisi yer alacaktır. Ancak birey, toplumsal dünyadan ayrı olarak düşünülemeyeceği için, onun toplumsal bağlamı ele alınmaksızın yapılacak bir tanımlamanın da hatalı olacağı burada vurgulanması gerekir. Toplumsal ve tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirilecek olan bireyin, topluluk veya grup normlarına dayalı olarak geliştirdiği kolektif kimlik algısı, etnisite ve etnik kimlik yaratımı sürecinde etkilidir.[84]

Kimliklenme süreci asosyal ortamda bireyin kendi kendine gerçekleştirdiği bir süreç değildir. Birey kendi başına ya da kendiliğinden değil, başkaları ile beraber, başkalarına karşı oluşturur kimliğini. Kimliklenme sürecinde semboller, mitler, dil, din, etnisite, ortak tarih, gelenekler, görenekler, ortak değerler birey tarafından içselleştirir.[85]

Kimliği oluşturan sosyolojik, tarihi, ekonomik, kültürel, psikolojik temeller vardır. Bu temeller çerçevesinde Kuzey Yunanistan'ın Manastır vilayetine bağlı Grebene ve Nasliç şehirlerinde yüzlerce yıllık bir süreç içerisinde bir kimlik oluşturan Patriyotlar mübadele süreci ile yukarda saydığımız temlerden uzaklaşmışlar ve yeni bir toplumda yeniden bir kimlik oluşturma sürecine girmişlerdir. Yeni bir tarih, yeni bir ekonomik ve kültürel alt yapı ve yeni ve çok zor

---

[83] Erol Göka, *İnsan Kısım Kısım, Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*, Aşina Kitaplar, Ankara 2006, s.297.
[84] Celalettin Yanık, "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi", http://kaygi.home.uludag.edu.tr/issues/2013/2013-20-16.pdf, (04.02.2016), s.229.
[85] A. Nuri Yurdusev; "18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da Türk Kimliği", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik İçinde*, Haz: Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, s.102-103.

psikolojik şartlar altında ortaya çıkan kimlik, bütün bu süreci içerisinde barındıran ve henüz şekillenmemiş bir kimliklenme sürecidir.

b. Patriyotlarda Kültürel Kimlik

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "kültür", toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin[86] olarak tanımlanmaktadır.

"Kültür" kelimesinin, kavramsal olarak tanımlanması ve kapsamının kesin çizgilerle belirlenmesi çok güçtür. İnsanlık tarihinde her an ve her alanda varlığını ve gelişmesini sürdürmüş olan kültür, zamansal olarak da bir başlangıç ve bitiş çizgisiyle sınırlanamaz. Kültürü en geniş anlamıyla; "Yeryüzünde beşerî hayatın başlangıcından bugüne kadar insanoğlu tarafından üretilmiş her şey" olarak ele alabiliriz. Dolayısıyla kültür, doğanın dışında kalan, ondan farklı olandır. İnsan, doğduğunda belli bir kültüre sahip değildir, ancak hangi topluma mensup olarak doğduysa, zaman içinde onun kültürüyle yoğrulacaktır.[87]

Kültür, bir milletin asırlar boyunca oluşturduğu yaşam tarzlarının kodlarını içine alan hafıza gibidir. Kültür, milletin yüzyıllar boyunca ilgi, algı, tutum ve davranışlarla tezahür eden yaşam biçimi, maddi ve manevi değerler toplamı olup nesilden nesile bir miras olarak aktarıla gelmiştir. Tarihi, düğünleri, bayramları, şiirleri, şarkıları, türküleri… ait olduğu milletin dilinden, gelenek ve göreneklerinden izler taşır. Bütün bunlar o yaşam tarzının göstergesi olarak kültürün birer unsuru

[86] *Türkçe Sözlük,* Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.1436.
[87] Sinem Yücearda, *a.g.e.*, s.54.

olarak düşünülebilir. Ağıtlarla, ninnilerle, türkülerle… Biz 'biz'oluyoruz. Kültür, bir milletin asırlar boyu yaşanmışlıklarının damıtılmış bir özetidir.[88]

Bugün geniş bir yelpazede düşünüldüğünde insanların duyuş, düşünüş ve düşündüklerini ortaya koyuşlarındaki özelliklerin bütününün toplumun kültürünü oluşturduğu görülür. Birlikte yaşayan insanlar ile herhangi bir şekilde münasebeti olan toplumlar, birbirlerinin kültürlerinden etkilenirler. Dolayısıyla birbirlerini etkilemiş olurlar. Gerek insanlar, gerekse toplumlar arasındaki etkileme- etkilenme sürecinde en önemli unsur dildir. Bu açıdan bakıldığında, dil bir köprüdür, harika bir vasıtadır. Dilin toplumlar arası bu fonksiyonunun yanında aynı toplum içinde yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini biçimlendirir, yön verir ve sonuçlandırır.[89]

Dil, kültür taşıyıcısı olarak Patriyotlar'ın eski vatanlarından yeni vatanlarına getirdikleri önemli bir enstrümandır. Türk toplumu çok dilliliğe alışık bir toplumdur ancak Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde bu çok dilliliği ve çok dinliliği yaratan bazı unsurlarla yaşanan olaylar, toplumun hafızasında olumsuz ve derin izler bırakmıştır.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen bir takım siyasi ve toplumsal gelişmeler sonucunda Rom-Ortodoks ve Ermeni nüfusunun büyük oranda Anadolu'dan ayrılmasına karşın Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin çok dilli yapısını büyük oranda muhafaza ettiği söylenebilir. Bu bağlamda 1935 nüfus sayımı, ülkenin etnik ve ana dil istatistiğini de tutması bakımından önemli bilgiler içermektedir. Bu nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 16 milyon 157 bin 450 idi. Bu rakamın 15 milyon 838 bin 673'ünü Müslümanlar oluşturmaktaydı. 13 milyon 899 bin 73 kişi ana dilinin Türkçe olduğunu belirtmiş olmasına karşın çok sayıda farklı diller de istatistiğe yansımıştır. 1935 nüfus sayımına göre Türkiye'de 1 milyon 480 bin 426 kişinin ana dili Kürtçe, 153 bin 687 kişi Arapça, 108 bin 725 kişi Rumca, 91

[88] Ali Göçer, "Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine", http://www.academia.edu/12926364/Dil-K%C3%BClt%C3%BCr_%C4%B0li%C5%9Fkisi_ve_Etkile%C5%9Fimi_%C3%9Czerine, (04.02.2016) , s.50.
[89] Ali Göçer, "Dil-Kültür İlişkisi", *Erciyes*, s. 287, 2001, ss.3

bin 972 kişi Çerkezce, 63 bin 253 kişi Lazca, 57 bin 599 kişi Ermenice, 57 bin 325 kişi Gürcüce, 42 bin 607 kişi Ladino,24 32 bin 661 kişi Pomakça, 29 bin 65 kişi Boşnakça, 22 bin 754 kişi Arnavutça, 18 bin 245 kişi Bulgarca, 15 bin 615 kişi Kırım Tatarcası, 12 bin 424 kişi İspanyolca, 10 bin 99 kişi Abazaca, 5 bin 381 kişi Fransızca, 5 bin 47 kişi Almanca, 4 bin 810 kişi Rusça, 4 bin 633 kişi İtalyanca, 4 bin 369 kişi Sırpça ve bin 855 kişi ise Romence konuşmaktaydı.[90]

Patriyot kültürünü belki de beraber geldikleri bütün mübadil topluluklardan ayıran vasfı, kullandıkları dilin kendisidir. Günümüz Yunancasından bir takım kelime ve telaffuz farklılıkları taşıyan Rumca veya kendi deyimleri ile Patriyotça konuşan topluluk, bu dilsel farklılığıyla hem büyük bir kültürel zenginliği Anadolu'ya taşımış hem de ulus-devlet mantığı ile kurulan yeni Cumhuriyet ile çok büyük sorunlar yaşamıştır. Gelen ilk kuşak tamamen Rumca konuşmaktadır. Bu durum yerli halk ile aralarında ciddi iletişim sorunlarının doğmasına sebep olmuştur. İnsanlar arası iletişimin en önemli boyutunu oluşturan dilin kullanımı, Patriyotlar'ın yeni yerleşim yerlerinde- çağın hâkim ideolojilerini ve yönetim tarzlarını da dikkate alarak belirtmek durumundayız ki- "üstesinden gelmek zorunda oldukları" önemli bir sorun teşkil etmiştir.

Yaklaşık altmış kadar etnik unsuru dolayısı ile dil-lehçeyeyi barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı'nı bu unsurlardan bazılarına karşı vermiş, bu durum halkın dost-düşman algısını şekillendirmiş, düşman olan devletlerin dilini kullanan başka topluluklara karşı da çok ciddi bir tepki oluşmuştur.

1937 yılında bazı belediyelerin, kendi sınırları içinde "Türkçeden başka dillerin konuşulmasını yasaklama" kararı üzerine, Tan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman bu gazetede bir makale yayınlamıştır. Makalede her ne kadar Gayrimüslim azınlıklar hedef alınıyor gibi gözükse de ana dili Türkçe olmayan

[90] Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "Türkiye'de Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Topluluklara Yaklaşımlara Dair Bir Örnek: Girit Göçmenleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt IX, s. 20-21, 2010, ss.84

topluluklardan da Türkçe konuşması isteniyordu: "Memleketin her yerinde itiraz uyandıran mesele, muhacir sıfatıyla hariçten memlekete gelen vatandaşların eski yurtlarındaki itiyatlar sevkile Rumca, Boşnakça, Arnavutça ve Çerkezce gibi lisanlar konuşmalarıdır. Memleketin siyasi ve içtimai birliği ve ahengi namına bu itiyatlarla en şiddetli bir tarzda mücadele etmek zaruridir. Memleketimizin birçok yerinde çirkin bir mozaik vaziyetine tesadüf ediliyor. Yarım asır evvel memlekete gelen muhacirlerin köylerinde hâlâ Türkçeden başka bir dilin ana dili yerinde kaldığı görülüyor. Bu vaziyet, alâkadarların millî duygularından mahrum olmasından çok ziyade eski hükümetin ve muhitin ihmaline ve alâkasızlığına delâlet eder. Her işte şuurlu bir millî siyaset takip eden İnkılâp Türkiye'sinde bu mozaik vaziyetinin en kısa zamanda tavsiyeye uğratılması bir zarurettir."[91] Bu ve benzeri yaklaşımlar, "tek dil, tek din, tek bayrak" siyaseti ile uluslaşma sürecini merkeze almış bir devlet politikası, Patriyotlar üzerinde etkili olmuş, birinci kuşak Patriyotlar'dan sonra Patriyotça etkisini yitirmiş, toplum adaptasyon sürecini aşmak adına Türkçeye sarılmıştır.

c. Patriyotlarda Milli Kimlik

"Etnik" sıfatı ve "ethnie" kökünden türeyen etniklik (etnisite) kavramı, köken olarak eski Yunancadaki "ethnos" sözcüğüne bağlanır. Eski Yunancadaki "ethnos" sözcüğü, bir kavram olarak belirli bir siyasallaşma biçiminden çok, belirli bir birlik biçimini anlatır. Bu anlaşılma biçimiyle kavram bir "halk"ı kast eder ve özellikle Yunancada kavramın "ulus" kavramına bağlanabilmesini sağlayan münhasır ilişki budur. Yunancanın tarihinde zaman içinde ortaya çıkan kratos (devlet)- ethnos ayrımına bağlı olarak kavramın devlet kavramına herhangi bir göndermesi yoktur. Latincedeki "natio" kavramı da aslında başlangıçta siyasal bir anlam taşımamakta ve ethnos'a yakın bir anlamı kast etmekteydi. Ne var ki bu kavram, zaman içinde, klasik kullanımında işaret ettiği kabile, halk, soy gibi

[91] Tuncay Ercan Sepetçioğlu, *a.g.m.*, s.91

anlamlarını aşarak kapsayıcı bir siyasal birimi anlatacak biçimde dönüşüme uğramış ve modern ulus kavramı bu kılıkta karşımıza çıkmıştır.[92]

Ulus-devletleşme sürecinin aracı olan "ulusal kimlik" oluşumu, modern çağın ürünüdür. Daha doğru bir ifadeyle, bu süreçte devletin kimliği ile devleti oluşturan yurttaşların varsayımsal kimliği örtüşmüştür. Modern-ülkesel devlet olarak tanımlayabileceğimiz bu yeni devlet formuna gelene kadar devletlerin uyruklarının kimliğini, kendisini tanımlama biçimine benzetme gibi bir problemi ya da uyruklarında olduğunu varsaydığı bir "ortak" kimlikle kendisini tanımlama ihtiyacı olmamıştır.

Ulusal kimlik, kökeni itibariyle, milliyetçilerin tanımladığı bir kimlik özdeşimini ve bilincini içerir. Genellikle bu kimliğin bileşenleri, kozmopolit olmayan köylülükte/ halkta saf halde bulunduğuna inanılan ve tarihin derinliklerinde bulunacağı varsayılan "ulusal" formlara, değişmeyen ya da çok az değişen bu kitle aracılığıyla varılabileceği düşünülen kurgusal unsurlardır. Bu yüzden, ulus devlet formunun bir ayağı kapitalist dünya sisteminin dayattığı nesnel bir zemine basarken diğer ayağı masalsı ve mitolojik bir tarih kurgusunda yahut saflığını korumuş halka ilişkin olduğu varsayılan ama devlet tarafından "millileştirilen" folklorik bilgide durmaktadır; modern bir olgu ve tasavvur olan ulus, böylelikle tarihin diplerinde yeniden yaratılmakta ve bu yaratım süreci çeşitli ideolojik yazın türleri yoluyla sağlanarak yine modern çağın bir olgusu olan kitlesel iletişim imkânlarıyla yayılmakta; böylelikle, yeni kimliğini, kendisi yaşamadan, kendi hayatının dışından öğrenmektedir. (…) Görüleceği gibi, "ulusal kimlik" zamanda ve mekânda varlığı zihinlerde şekillenen kurgusal bir toplumsallığa ("ulus"a) dayanarak inşa edilmiş bir tutunum kaynağıdır. Bu nedenle, ulusal kimliklerin tarihsel/toplumsal gerçekliğinden

[92] Suavi Aydın, "Türkiye'nin Etnik Yapısı", https://oguzhanbasibuyuk.files.wordpress.com/2015/08/turkiyenin_etnik_yapisi_suavi_aydin.pdf, (06.02.2016), s. 1

ya da sürekliliğe sahip bir maddi zemininden bahsedilemez; ama onun yerine bir "ulusal kimlik" manipülasyonundan söz edilebilir.[93]

Kimin, nasıl, hangi gerekçelerle ve ne gibi özellikleri taşıması durumunda devletin muhatabı kabul edileceği noktasından hareketle, tebaadan 'birey'e ve 'vatandaşlık statüsü'ne geçiş ile bu süreçte birey-devlet ilişkisi, Türkiye Cumhuriyeti kuruluş sürecinin en önemli konularından birini oluşturur. Bilindiği gibi yalnızca Türkiye Cumhuriyeti değil, 20. yüzyılın başlarında kurulan tüm devletler, zamanın ideolojik, entelektüel, siyasi, ekonomik birikim ve yönelimlerinden etkilenerek oluşturulmuştur. Ulus devletleşme sürecinde, üzerinde yaşanılan ve paylaşılan toprağa dayalı aidiyet biçimiyle ilintili ve ırk, etnisite, dil veya din birliği parametreleri ile şekillenmiş olan stratejiler benimsenmiştir.[94]

Mübadele sürecinin iki taraflı unsuru olan Rum ve Müslüman-Türk unsurlar birbirlerinden farklı oldukları gerekçesi ile zorunlu göçe tabi tutulmuşlar ancak vardıkları topraklarda neredeyse aynı kaderi yaşamışlardır. Her iki ülkede de temel tartışma noktası gelenlerin "etnik" kimliğidir. Özellikle Türkiye'ye göç eden mübadil topluluklar içerisinde anadilleri Rumca olan Girit Türkleri ve Patriyotlar azınlık olarak dahil oldukları toplumda çok daha fazla sorun yaşamışlardır. Etnik yapıları üzerindeki tartışmalar yerel düzeyde kalmamış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de tartışma konularından birisini teşkil etmiştir.

İstanbul milletvekili Hamdullah Suphi Bey, bir tespitte bulunmuştur: "İstanbul etrafına Rumca konuşan halkı yerleştirdiler. Bu hatâ-yı fahiştir. Gebze'den bu yana Yanya'dan gelenleri iskân ettiler. Bunların bir kısmı da Çatalca ve havalisine yerleştirildi. Halbuki biz, Türk ekseriyeti kahiresiyle meskûn olan yerlerde Türk lisanından başka herhangi bir lisan varsa izale etmeğe mecburuz. (Alkışlar) Adalar sahillerinde Rumca konuşan kitleleri getirip yerleştirdiler. Bu büyük bir hata oldu.

[93] Prof. Dr. Süleyman Yıldız, "Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği", *Milli Folklor*, Sayı 74, Ankara 2007, s.12-14.
[94] Özlem Uluç, "İmparatorluktan Ulus Devlete Vatandaşlık Halleri: Osmanlı Ve Türkiye'de Vatandaşlık Politikaları, *Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 6, Sayı 12, Ankara 2012, s.8

Yarın, öbür gün, vaziyet daha sukûne gittikten sonra, adalar sahiller arasında temas başlar, Rumca konuşanlarla Rum adaları arasındaki kitleler hali temasa gelirse bu yabancı lisanı boğmanın imkânı kalmaz."[95]

Yeni kurulan Cumhuriyet'in temel amacı homojen bir nüfus yaratmaktır, mübadelenin temel amacı da budur aslında. Bu amaçla çeliştiği düşünüldüğü için Patriyotlar'ın etnik kökeni o günden itibaren tatışılan konuların başında gelmektedir. Mübadeleden hemen önce Yunanistan'da, "Rumca konuşan Müslüman topluluğ"un mübadeleye tabi tutulup tutulmaması konusunu yoğun bir şekilde tartışılmıştır.[96]

Tezimizin konusunu oluşturan Patriyotlar ile ile ilgili araştırma alanına çıktığımız andan itibaren, konuyla uzaktan-yakından ilgisi olan herkesin sorduğu ve cevap bulmaya çalıştığı soru, "etnik kimlik" meselesiydi. Görüştüğümüz Patriyotlar'ın neredeyse tamamı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da gelişmesi üzerine Anadolu'dan özellikle Konya'dan göç eden aşiretlerin torunları olduklarını vurgulamışlardır. Bu değerlendirmeyi doğrulayan en önemli ipuçlarını M. Tayyip Gökbilgin'in *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan* adlı çalışmasında bulmak mümkünüdür:

" Yörüklerin Rumeli'ye geçmeleri Osmanlıların Balkan yarım adasını zaptı ve orada yerleşmeleriyle başlamış, bu iş ilerledikçe, bununla mütenasip olarak, Yörük taifelerinin sayıları ve ehemmiyetleri artmış, daha sonra da, bunları askeri bir teşkilata bağlamak, kendilerine mahsus bir nizam ve kanun getirmek lüzumu hâsıl olmuştur. (...) Orta Çağın ikinci kısmında Balkan yarımadasına muhtelif dalgalar halinde gelip de Bizans imparatorları tarafından burada yerleştirilen bir çok türk (Türk) halkı bulunduğu malumdur. X.asırdan itibaren Peçenekler, oğuzlar, kumanlar, şimal yoluyla, Tuna'dan geçerek, muhtelif zamanlarda gelmiş ve muhtelif yerlerde iskan edilmişlerdir. IX.asırda bile, Bizans kaynakalrında "vardarlı Türkler"

[95] Sinem Yücearda, *a.g.e.*, s.53.
[96] Athanasia Marina Tsetleka, *Batı Makedonya'nın Yunanca Konuşan Müslümanları: Valladesler*, Mübadil Kentler: Yunanistan, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s.158.

diye zikredilen bazı türk guruplarının Selanik civarında yerleştikleri vakidir. Keza Anna Commene'nin Ohri civarında yerleştirildiklerinden bahsettiği Türkleri, Lejean, 1065 tarihine doğru Makedonya'ya iskan edilen ve şeflerine senatör rütbesi verilen oğuzlarla münasebettar görmektedir. Oğuzların bu yerleşmelerini Attaliates'e atfen, A. N. Kurat da teyit etmektedir.

Anadolu'dan yarım adaya geçip yerleşen ilk türk halkı olmak üzere, selçukî merkezi Konya'ya mensup olduklarından dolayı bu suretle ad alan konyarlar gösterilir. Lejean'ın bir kaydına göre, bunlar, ya Bizans imparatorları tarafından Makedonya'yı kalabalıkaştırmak için çağırılmış ve yerleştirilmiş veya XIV. Asırda ilk türk istilasiyle gelmiş olabilirler. (...) Filhakika, Tesalya'da, Serfice[97] *havalisinde yaşayan Türkler arasında kendilerinin Konya'dan geldikleri hakkında bir an'ane mevcuttur ve bu, bugün de yaşamaktadır. (...) Yalnız şu kadar kaydedelim ki konyarların en mütekâşif bir halde bulundukları yer Tesalya'da Kozan ve bunun şimalinde Sarıgöl de tabir edilen Kayalar ve Selanik'in şimal-i şarkı idi. Mamafih sonraları daha şimalde de yayılmışlardır. Adetçe yörüklerden daha az oldukları, yarı nomad bir halde yaşadıkları, mübadele merkezlerinin daha çok Yanya olduğu ve halılarının hususi şeklinden dolayı (konyeran figürü) bütün havalide meşhur olduğu mezkur yazılarda kayıt, aynı zamanda daha demokratik bir halde yaşadıkları, neşeli ve hareketli kimseler bulundukları ilave edilmektedir.*"[98]

Patriyotlar'ın Andolu'dan göç ettiklerine dair rivayetlerin dışında başka rivayetler de tespit ettik. Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme yapan Hulusi Üstün "Patriyotlar'ın Öyküsü" adlı çalışmasında şunları belirtir:

"Patriyotlar kendilerinin Selanik'ten geldiklerini söyleseler de aslında onların Rumeli'ndeki yurdu, Manastır vilayetinin Serfiçe Sancağıdır. İlk mübadil neslin nüfus kayıtlarında doğum yeri olarak görülen Nasliç, Serfiçe Cuması, Grebne, Kozana, Seçişte, Joban, Veniçe adları Serfiçe Sancağının kaza ve nahiyelerine aittir.

[97] Serfice sancağına bağlı Nasliç ve Grebene kasabaları tezimizin konusunu oluşturan Patriyotlar'ın geldiği yerlerdir.
[98] M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.e.*, s.9-13

...Osmanlı'nın son döneminde sancağa bağlı kaza merkezleri olan Nasliç ve Grebne yaklaşık yüz elli köyden oluşan dağlık bir yerleşim yeridir. Kaza merkezleri, mübadele yıllarına kadar ¾ oranında Müslüman, ¼ oranında Hristiyan nüfusun yaşadığı, farklı etnik gruplardan insanlar olmakla birlikte iletişim dili olarak Türkçe'nin kullanıldığı, okul, ibadethane, kamu binası eksiği olmayan yerlerdir. Bu özellikleri ile Rumeli'ndeki diğer şehir ve kazalardan ayrılmaz.

Fakat iki kazanın kırsalı da kaza merkezlerinden farklıdır. Grebne'nin on altı köyü, Nasliç'in yirmi üç köyü tamamen İslam görünmektedir. Fakat Rum, Türk ve diğer halkların köyleri tamamen iç içedir. Mübadillerin anlattığı hatıralara bakılacak olursa Müslim ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı köyler çoğunluktaydı. Arşiv kayıtları Rum, Arnavut, Ulah, Bulgar ve Türk köylerinin birbirleri ile arazi anlaşmazlıkları yaşadıklarını, özellikle Rumlar ile Ulahlar arasında mezhep temelli çatışmalar gerçekleştiğini kaydetmektedir.

...Dağlık ve ormanlık bir araziye sahip olduğu için ormancılık ve hayvancılıkla geçinen Nasliç ve Grebne kırsalının halkı, iç içe yaşadıkları Rumlarla ortak bir iletişim dili kullanmak zorunluluğundan dolayı Rumca'yı günlük hayatta kullanırlardı. Fakat onların konuştuğu Rumca, Türk, Arnavut ve Slav dillerinden etkilenmiş farklı bir aksan ve tavırla konuşulan bir Rumca idi. Aynı dönemde Anadolu'da kullanılan Türkçeye göre daha fazla Arapça kelime içermesi de bir başka gariplikti.

...Patriyotların kimliğindeki Bektaşilik öğesi, Yeniçeri Ocağıyla Patriyotlar arasında bir bağ olduğu fikrini akla getirmektedir ki bu bağ kültürel bir bağ olabileceği gibi etnik bir bağ da olabilir. Serfiçe sancağında Tımar sahiplerinin var olduğunu, bu toprak sahiplerinin bakım ve gözetiminde askerler bulunduğunu biliyoruz. Bu baptan çarpıcı bir örnek olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli Bürokrasi görevlerinde bulunmuş bir şahsiyet olan Abdülhalik Renda'nın atalarının Çankırılı olması gösterilebilir. Çankırılı Rendezade ailesine tımar olarak verilen köyün adı Renda olarak anılmıştır. Renda Köyünden çıkıp Türkiye'ye gelen mübadil

ailelerin Patriyot olarak tanımlanması Patriyot kimliğinin etnik bir karışımı ifade ettiğinin en somut örneklerindendir.

Osmanlı Arşivinde yer alan Hicri 1238 tarihli kayıtta İşkodra Mutasarrıfı Mustafa paşa maiyetinde yirmi bin askerin Grebne ve havalisinde konuşlandırılmış olduğu da bir başka örnektir.

Yine Hicri 1186 tarihli bir başka arşiv kaydında Nasliç ayanından Ahmet Bey'in oğlu Köse Ali'nin maiyetindeki üç yüz askerle birlikte sefere katılması emredilmektedir.

Bu ve benzeri kayıtlar Nasliç Grebne bölgesinin önemli bir tımar merkezi olduğu ve ordunun ihtiyacı olan askerin bu bölgede tutulduğunu ortaya koymaktadır.

...Kırsal bir bölgede yaşayan insan topluluğunun kendilerini 'vatansever' anlamına gelen bir adla anarak diğer dindaş veya soydaşlarından ayrılmak ihtiyacı duymalarının gerekçesi üzerinde düşündüğümüz zaman yukarıda çekinik bir ifadeyle temas ettiğimiz olasılık güçlenmektedir. Onları diğerlerine göre daha vatansever kılan değer, asker kökenleri olabilir. "[99]

Yukardaki değerlendirme, yaptığımız alan araştırması sırasında bizim de şahit olduğumuz bir takım olguları desteklemektedir. Ancak belirtmek gerekir ki büyük zorluklara göğüs gererek Türkiye'ye gelen ve yine diğer mübadil topluluklara nazaran dilleri sebebiyle daha ciddi bir dışlanma yaşayan Patriyot topluluğu, mübadelenin üzerinden geçen doksan üç yıllık süre zarfında, yeni topluma adapte olmuş, onun bir parçası haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin asli bir unsuru olarak vergi vermiş, askere gitmiş, bu ülkenin acısı ve sevincine bütün hayatı ile ortak olmuş, sahip olduğu hayatın bütün zenginliklerini de bu topluma yansıtmıştır. Bu sebepten "etnik kimlik" meselesi en azından Patriyotlar nezdinde tartışma konusu olmaktan çıkmıştır.

[99] Hulusi Üstün, *a.g.m.*, s.4-7.

d. Patriyotlarda Dinî Kimlik

İnsanın kimliği, aidiyetler diyebileceğimiz bir tür koordinatlarla belirlenmektedir. Bu koordinatların bir kısmı doğuştan gelir; bir kısmı da sonradan kazanılır. Soy-sop, içinde yetişilen ortam, mekân algısı, ortak tarih bilinci, ortak kültür, din, bu aidiyetlerden hemen akla gelenlerdir. Din, insanın olduğu her yerde var. Kültürün şekillenmesinde başat etken dindir. Bir tür paradigma işlevi de görür. Din, kaynağını insanın varlık yapısında bulur. Belki de bu yüzden, din, Mâkes bulduğu toplumun gelişmişlik düzeyine göre kurumsallaşıyor. Din-kültür ve din-toplum arasındaki çift yönlü ilişki, sosyal bir varlık olan insanı doğrudan etkilemektedir. İnsanın dine karşı tutum ve tavırları, bu etkinin sadece düzeyini ve niteliğini değiştirmektedir. Bir kültür evreninin içine doğan her insan, o toplumdaki yaygın din anlayışının etki çemberinin içinde bulur kendisini.[100]

Türk kimliğinden ziyade Müslüman kimliğinden hareketle gerçekleştirilen "mübadele"nin bir parçası olan Patriyotlar'ın inanç yapısı hakkında bir takım tespitler yapmadan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun din-millet algısına değinmek gerekir.

Balkan halkları arasında ortaya çıkan kimlik tanımlamalarında kullanılan ölçüt; dil, etnik köken ve ırk değil, daha çok dindir.[101]

Osmanlı Devleti'nde Millet, "ahlaki ve dini temellere dayanan ancak imparatorluk yasalarına da ters düşmeyen hiyerarşik önderlerinin sorumluluğu altında kendi kendini yöneten ve Osmanlı iktidarı tarafından tanınan dini bir topluluktur". Nüfus bakımından en büyük millet; Yunanları, Sırpları, Bulgarları, Arnavutları, Eflakalrı ve Karadağlıları içine alan "Rum Milleti" idi. Ama buradaki

[100] Zeynep Türkkan, "Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü", (Ankara Üniversitesi Sosyal, Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011, s.42.
[101] Bilgehan Atsız Gökdağ-Aslıhan Dinçer, *Balkanlarda Dil ve Kimlik*, Balkanlar El Kitabı, Karam ve Vadi Yayınları, İstanbul 2007, s.191.

"Rum" kelimesi, etnik olarak "Rumları (Yunanlıları)" değil, "Hıristiyan Ortadoksları" kastediyordu.[102]

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan dini anlayış, mübadele sürecine de yön vermiştir. 30 Ocak 1923'te, Lozan Antlaşması ile şekillenen protokol, değiş-tokuş edilecek toplulukları "din" unsurunu gözeterek ayrıma tâbi tutmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan, mübadeleye dahil olacak kişilerin ne coğrafî, ne dilsel ne de etnik özelliklerini belirleyici saymışlardır.

Yaptığımız alan araştırması sırasında, Patriyotlar'ın dini yaşayışlarının çevrelerinden farklı olmadığını gördük. Trakya insanının genel dini algılama ve yaşama biçimi Patriyotlar'da da benzer şekilde devam etmektedir. Ancak Patriyotlar'da vurgulanması gereken temel durum "Bektaşilik" anlayışlarıdır. Görüştüğümüz kaynak kişilerden iki tanesi (K34, K35) Bektaşi olduklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında kalanlar, komşularının veya başka yerlerde yaşayan Patriyotlar'ın Bektaşi olduğunu belirtmişlerdir. Patriyotlar'ın geçmişte, en azından bir bölümünün Bektaşi olma olasılığı elbette mümkündür ancak göç sürecinden sonra yeni geldikleri toplumda bir an önce kabul görme psikolojisi, toplum üzerinde bir baskı unsuru yaratmış olabilir.

Trakya ve Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde kaldığı dönem içinde, Bektaşilik, Alevilikten daha üstün bir konum elde etmiştir. Kimi Jön Türkler Bektaşi oldukları için, Bektaşiler ülkenin aydınları ve ilericileri arasında yer almışlardır.[103]

1850'li yıllarda başlayan göçler, Trakya ve Balkanlarda Bektaşi ve Bektaşi süreklerinin Sünnileşmesinde etkili olmuştur. 1877 yılı ve ardından Balkan harbi yılları göçleri, 1924 yılı mübadelesi ile aynı zamanda Sünnileşme başlamıştır.

---

[102] Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, İzmir 2011, s.11.

[103] İrene MELİKOFF, **"**Bektaşi-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve Neticeleri", http://www.pirsultan.net/alevi-bektasiligin-tarihi-kokenleri-irene-melikoff**,** (03.01.2016)

Trakya'da farklı inanç ve gelenklerine sahip Çıtak, Dağlı, Gacal, Gagavuzlar, Karabacak, Patriyotlar, Pomak, Türkmen, Yörük gibi toplumlar hakkında ne yazık ki herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu toplumlardan kişisel bilgi ve verilerime dayanarak Çıtakların, Yunanistan Dimetoka'daki Pomakların; Patriyot olarak adlandırılan Yunanistan'ın Nasliç'ten 1924 yılında gelen mübadillerin, (Nasliç yöresinde Bektaşi tekkeleri yaygındır) ve pek çok Türkmen toplumlarının Bektaşi veya Bektaşi süreğine devam ettiğini buldum.[104]

[104] Refik Engin, "Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşi ve Bektaşi Sürekleri", http://www.refikengin.com/urun/file/yuklenen/490aa.pdf, (24.12.2015), s.371-373.

Tablo 3: Patriyotların Bölgelerinde Bulunan Tekkeler[105]

1	Muhtar Paşa Zaviyesi (Bektaşi)	Epir/Yanya/Grebene/Bağazice	Yunanistan
2	Ali Baba (Bektaşi)	Nasliç/Dirotla	Yunanistan
3	Bektaşi Ali Dede Zaviyesi (Bektaşi)	Nasliç/Veratin	Yunanistan
4	Derviş Ali tekkesi (Bektaşi)	Nasliç/Irazmeşte	Yunanistan
5	Dislop (Dislab) dergâhı (Odra Tekkesi Bektaşi)	Nasliç/Dislab	Yunanistan
6	Emini baba tekkesi (Bektaşi)	Nasliç/Varya	Yunanistan
7	Vratin Köyü Bektaşi Tekkesi	Nasliç/İnce, Karasu/Vratin	Yunanistan
8	VudurinaTekkesi (Bektaşi)	Nasliç	Yunanistan

[105] Refik Engin, "Nasliç, Serfice ve Grebene Yöresi Bektaşileri Patriyotlar", http://docplayer.biz.tr/5376951-Naslic-serfice-ve-grebene-yoresi-bektasileri-patriyotlar.html, (10.09.2015)

9	Alemşah Çelebi tekkesi (Bektaşi)	Serfiçe	Yunanistan
10	Halveti tekkesi	Serfiçe	Yunanistan
11	Şeyh Memi Zaviyesi (Bektaşi)	Serfiçe	Yunanistan
12	Şeyh Muhyi Zaviyesi (Bektaşi)	Serfiçe	Yunanistan

Yine Balkan toplumlarında Bektaşilik konusunda Yaşar Kalafat Patriyotların yaşadığı bölgelerden olan Kesriyye'de var olan bir Bektaşi dergahından bahsetmektedir: "*Yunanistan'da Kesriyye (Kastoria) dolaylarındaki bu köyün evlerinden birisi Bektâşî tekkesi olarak kullanılmakta idi. Bu dergâhta Post-nişînlik etmiş kimselerin mezarları tekke civarındadır. Odra tekkesi"nde sözü geçen (Emin Baba)nın anısına bir lâhid ile hırkası ve diğer eşyaları bu Tekkenin ayrı bir odasını işgal etmektedir.*"[106]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Bizde Bektaşilik biraz var. Bir arkadaşım vardı Aleviler hakkında kötü konuşuyordu. Soyadını sordum, Kızılışık, dedi. Amcasının adını sorduğumda, Zülfikar, dedi. Eh daha fazla tartışmayalım dedim. Sen şimdi artık o kültürü kullanmayabilirsin ama geçmişini inkar edemezsin yani. Aktaş, Bektaş… Bu soy isimlerini babasının hatrına almamış. Benim baba tarafımda yok, ama anne tarafımda var. Dedemin adı Cemali'dir benim. Anneme sordum, önce reddetti, ama sonra kabul etti. Muharrem aylarında yapılır rufeteynu. Ancak diğer adetler bizde yok. Sakal bırakma, su içmeme gibi… Gelen birinci kuşaktan Aleviliği kabul eden bir aile vardı, ama diğerleri kabul ediyorlar mı bilmiyorum. (K31)
- Bizim burda şimdi Aleviler vardı, Kızılbaş derdik biz onlara. Onlar mesela tarlaya giderken, tarlanın içinde tavşan geçerse, o gün tarlaya gitmezlermiş. Bizim burda iki komşu Kızılbaş'tı. Eve tavşan girdi diye evin dışına çıkmışlar, böyle bir şey vardı eskiden ama şimdi kalmadı. Kızılbaşlık falan hiçbir şey kalmadı. O zamanlar Kızılbaş'lara kız verilmezdi. Sonra Kızılbaş'lardan kız alınırdı ama verilmezdi. Onlar da Patriyot ama Kızılbaş'lardır. Onlar İsa'ya inanırlarmış, İsa'nın geri geleceğine inanılır. Onlar da ona inanıyor. Yalnız bu Bektaşilik sadece Alevilerde var. (K33)
- Beni kaynanamlar görmeye, tanımaya geldiklerinde üç tane dünür vardı bende. Beni istemeye gelmişler, üçü de Patriyot. Kestanelik Patriotu da vardı

[106] Yaşar Kalafat, "Bedri Noyan Dedebaba ve Balkanlarda Bektaşîlik", file:///C:/Users/lnv/Downloads/88-165-1-SM.pdf, (11.11.2015)

beni istemeye gelenlerden. Oranın Patriyotları'na Alevi derlerdi… Babam beni Kestanelik'e Bektaşi oldukları için vermedi, bizde Bektaşilik yok. (K37)

- … Annem Karakeçeli babam ise Sarıkeçeli aşiretinden. Bir tanesi Bektaşi boyu öbürü yörük. Evet biz Bektaşi'yiz, Sünni Patriotlar da var. Baştan itibaren de böyleydik. İki aşiret gittik, Karakeçeliler, Sarıkeçeliler. Selanik yakınlarında şimdi adı Nasliç, Neopoli olan bir yer vardı, hep Bektaşi. Vroşna, Liknaziz, Vazip hep Bektaşi. Benim babamların, annemlerin bağlı olduğu ocak, Vudurina denilen yerin Odra Emin Baba tekkesidir. Biz oraya bağlıyız. Yüksek bir yerde… Bektaşi Avrupalı, Alevi köylüdür. Bizim milletimizde ateist kimse yoktur, güzel bir inanca sahibiz, elhamdülillah Müslümanız. Özbeöz Türküz. Yalnız Arap değiliz. "Allah, Muhammet, Ali" şiarına bağlıyız. Bize bir sürü iftira attılar. "Eline beline diline sahip olacaksın" hiç ileri gitme… Haddim olmayarak ama ben bir şey demek istiyorum: Bektaşilerde en önemli özeliklerinden birisi de akraba evliliği yoktur. Bizde de yoktur. Bizim buralardaki köylerde Bektaşilere "amica" derler. Annem dedi ki, ben Bektaşiye kız veririm, Bektaşiden kız alırım. Ancak benim annemin lafı bana yetmedi, ben Gacal aldım. Bizler Muharrem orucu tutarız, annem Muharrem ayı girdi mi bana "kalk karının yanından" derdi, et kaynamazdı Muharrem ayında. Karı koca bir arada olmaz, et kaynamaz, sakal traşı olunmaz, ama artık pek mümkün değil. Muharrem ayının son günü kurban kesileceği son gün ziyafet verilir. Kim keser kurbanı? Baba keser. Oralarda dede derler, biz baba deriz. Bizim buralardakiler Bektaşiliği bilmiyor. Emin Sultan'ın emanetleri buraya geldi. (K34, K35)

IV. ÇATALCA PATRİYOTLARI HALK KÜLTÜRÜ

A. Geçiş Dönemleri

İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüzdür ve zararlı etkilere karşı açıktır.[107]

Halk kültüründe geçiş dönemleriyle ilgili inanç adet ve pratiklerin eski Türk kültürü ve inanç sistemleriyle bağlantısı vardır. Türk kültürü yeni yurt Anadolu'da yeniden etkilenmiştir. Âdet ve inanmaların hayatın her döneminde insan üzerinde büyük bir yaptırım gücü vardır. Toplumsal ve kültürel değişiklikler adet ve inanmaların değişmesine neden olurlar. Âdetler, eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında bir bağlantı zinciridir. Günümüzde ritüel kökenli birçok inanç İslâmiyet'in gereğindenmiş gibi kabul edilip yaşatılmaktadır.[108]

İnsan yaşamında başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar doğum, evlenme ve ölümdür. Bu üç devreden doğum ve ölüm devrelerini insan kendi yaşar ama bilemez, anlayamaz. Evlenme devresini ise en iyi şekilde yaşar ve idrak eder.

---

[107] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.131.
[108] Erman Artun, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana 2000, s.47.

Kişilerin hayatlarının önemli aşamalarını oluşturan bu dönemler sağlıklı bir hayatın idame ettirilmesi için de çok önemlidir. Bu geçiş dönemlerinin sağlıklı gerçekleşmesi için kişiler bir takım törenler, uygulamalar ve inanma eylemleri gerçekleştirirler. Bu inanmalar farklı coğrafyalarda, farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda önemli farklılıklar arz ederken bazen de ortak bir takım uygulamalar karşımıza çıkmaktadır.

Çatalca'da yaşayan Patriyotlar büyük oranda farklı topluluklar ile iç içe yaşamakta ve sayısal olarak azınlık teşkil etmektedirler. Patriyotlar sadece Elbasan köyünün tamamı; Muratbey ve Ovayenice köylerinin ise büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla mübadele ile getirdikleri kültürleri, beraber yaşadıkları toplumun kültürü ile büyük oranda iç içe geçmiş durumdadır. Çalışma sahası içinde derlediğimiz bilgiler doğal olarak sadece Patriyot kültürü değil, aynı zamanda beraber yaşadıkları toplulukların da kültürüdür. Yine de sadece Patriyotlar'a ait olan ve bütün çalışma sahasında sadece Patriyotlar'dan derlediğimiz önemli bilgiler de mevcuttur.

1. Doğum ile İlgili İnanç ve Gelenekler

İnsan yaşamının geçiş dönemlerinin ilk aşaması bilindiği gibi doğumdur. Her toplumda olduğu gibi, bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Salt, çoluk çocuğa karışmak için evlendiğin söyleyenler küçümsenmeyecek kadar çoktur. Evlenip çocuk çocuğa karışmak; erkek, özellikle de kadın için, çok önemlidir. Dünyaya getirilen çocuk aile kurumunu güçlendirir. Türklerde aile, toplumun en küçük aynı zamanda en sağlam çekirdeğini oluşturmaktadır. Özellikle atalar kültüyle ilgili ata ruhlarına ait inançlarından dolayı aile, kutsal sayılmakta ve "baba ocağı" diye adlandırılmaktadır. Kutsal olmasını yanında sosyal bir kurum olan ailenin varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanmaktadır. Aile bireylerini mutluluğa boğan

doğum; kadının saygınlığını arttırır. Annelik aşamasına ulaşan kadın, erkeğin gözüne girmiş, soyun da devamını sağlamıştır. Çünkü aile demek, kadın demektir.[109]

Doğum, kadına duyulan saygıyı artırdığı gibi, onun aile içerisinde ve dolayısıyla kabiledeki yerini de sağlamlaştırır. Aile ise evlat sahibi olmakla, hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostları ve akrabaları arasında itibar kazanmış olur. Çünkü kısır kadın doğuramadığı için yakınları tarafından ne kadar hor görülür ve bundan dolayı acı çekerse, erkek de aynı şekilde çevreden gelen küçümseme ve "erkek yerine konmama" nın toplumsal ve psikolojik baskısı altında üzüntü duyar.[110]

Doğumla ilgili adet, inanma ve bunlara bağlı pratikler günümüzde de sürmektedir. Yeni kuşak bir yönden adetlere uyarken diğer yönden de tıbbın sağladığı her türlü imkândan yararlanmaktadır. Geleneksel doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından üç evredir. Bunlar: Doğum Öncesi, Doğum Sırası ve Doğum Sonrası'dır.[111]

a. Doğum Öncesi

Evli çiftler için de doğum kararı ve doğum olayı belki de hayatlarının en önemli aşamalarından biridir. Doğum olayı yüzlerce âdetin ve inanmanın uygulandığı bir dönemdir. Bu adet ve inanmalar kadını gebe kalma isteğinden başlayarak etkisi altına alır. Gebe kadının gebeliğinin başlangıcından doğuma kadar geçen sürede pek çok âdete, inanmaya, geleneğe, göreneğe, uyması beklenir. Kadının

[109] Mahmut Tezcan, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 13.
[110] Zekeriya Çalışkan, *Sarız ve Çevresinde Yaşayan Avşarların Örf ve Adetlerinde Dini Unsurların Sosyolojik Tetkiki* (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitiüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992, s.34.
[111] Erman Artun, "Ritüel kökenli Trakya ve Balkan Köy Seyirlik Oyunlarında Ölme-Dirilme, Kız Kaçırma Motifleri"**,** ***Milli Folklor*****,** Cilt III, Sayı 22, 1994, s.22.

gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetler, gelenek ve görenekler toplumumuzda önemli bir yer tutar.[112]

Gebelik öncesiyle ilgili hazırlık devreleri, ana bakımı ve hazırlanma teknikleri, doğum sonrası metotlar, gebe kadının yaşadığı toplumun kültür sistemi içerisinde ele alınmasını gerektirmektedir. Gebelik ve doğum olayı ile ilgili pratikler arasında toplumun inanç, gelenek ve tutunmalarıyla yakından ilgilidirler. Doğum öncesi dönemi çocuk sahibi olma kararından, doğuma kadar olan zamanı kapsar.[113]

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Çocuk olmadığında Allah vermedi derdik. Yapabilecek bir şeyimiz pek yoktu. Cinsiyetini ne yaparlardı? Göbek sağda oldu mu kız olur, solda oldu mu erkek olur. Gebe olan kadının düşmesinden, atlamasından korkarlardı. Cinlerden korurlardı, ona büyü yaparlardı ki bir şey olmasın diye. (K1)
- Arka üstü yatma derlerdi, sağda göbek daha fazla ise kız, solda göbek daha fazla ise erkek olurdu. (K5, K14)
- Bizim zamanımızda çocuğun cinsiyetini bilemezdik, bizim zamanımızda doktor da yoktu. Loğusa kadını korumak için soğuk su içirmezlerdi, çocuğa dokunacak diye fasulye yemezdik, ekşi yemezdik. (K4)
- Kocakarı tedavileri yapardık, doktor bilmezdik, ilaçlar yapardı anneler, büyü yapmazdık. Doğacak çocuğun cinsiyeti karanlık ambar, Allah bilir. Bir yere bir makas koyarlardı, bir yere de bir bıçak koyarlardı. Makasa otururlarsa kız, bıçağa otururlarsa erkek olur. Gebe olan kadını korumazdık, ben beş tane doğum yaptım, beni kimse korumadı, cine mine inanmam. (K2)
- Eskiden olmadığı zamanlar hocaya giderlermiş. Bir yakınım hocaya gitti. Hoca ona, senin düğünün geyiklerin çiftleşme zamanına denk geldiği için senin

[112] Ayşe Baştançelik, *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm,* (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 1998, s.27.
[113] Meltem Santur, "Bozüyük (Yozgat- Akdağmadeni) Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Değerlendirilmesi", *2. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara 2000, s.323.

yedi sene çocuğun olmayacak, dedi ve gerçekten de yedi sene çocuğu olmadı. Üstelik doktorlara da gitti ama olmadı. Makas-bıçak olayı… Benim rahmetli ninem çok kültürlü bir insandı, iki aylık hamile kadını kontrol ederdi elleriyle ve gerçekten de bilirdi. Eskiden çok ağır iş yaparlardı ve tarlalarda doğum yaparlardı, çok ağır işler yaparlardı. (K17)

- Eskiden bakım yoktu, garibanlık vardı. Eskiden cinsiyeti bilemezdik, ne zaman doğar,o zaman bilirdik. Hamile kadın her şeyi de yapardı, karaborsa, her şeyi yapardık. İnek sağardık, çapa yapardık, tarlaya giderdik. Şimdikiler nerde. (K16)
- Karnımız sivri olursa çocuk erkektir, kalçalı oldu mu kız olurdu. Gebelikten kadın korunmazdı. Allaha bırakırdık biz o işi, Allah verirse olurdu. (K15)
- Eskiden korunma olmazdı, doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için,makas bıçak işini uygularlar ki bana da uygulamışlardı. Bıçaksa oğlan, makassa kız olurdu. Benim başıma tuz atmışlardı. Eğer ağzımı tutmuş olsaydım kız olurmuş, ben burnumu tutmuşum, oğlan olacak, dediler. Gerçekten de oğlan oldu. Gebe kadın ağır şeylerden kaçınmalı. Eskiden bizler güçlüydük ama şimdi daha dikkat ederler. (K10)
- Biz eskiden makas veya bıçağa bakardık. Makas kız, bıçak erkektir. Gebe kadın ağır yük kaldırmayacak. Özel yediğimiz bir şey yoktu. (K9, K21, K22, K36)
- Eskiden makas bıçak olayı var. Erik yersen kız olur, tatlı yersen erkek olur. (K10, K20)
- Şimdi kadın hamile kaldığı zaman kapıdan dışarı çıkartırlar, makas ve bıçağı divan veya koltuğun altına ayrı ayrı koyarlar. İçeri alınan anne adayı hangisinin üstüne otururşa ona göre çocuğun cinsiyeti belli olur. Bıçak erkek olacağına delalet eder, makas kız olacağına delalet eder. Davulun tokmağı davulcuya yere attırılır, ince tarafı gelirse kız kalın tarafı gelirse erkek olacağı rivayet edilir. Toplumda çocuğu olsun olmasın kimseye baskı oluşturulmaz, toplum hoşgörülüdür. (K31)
- Çocuğu olmayan kişiler hor görülürdü, komşu çocukları falan dalga geçerdi. (K17)

b. Doğum Sırası

Doğum denen biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama çok önemlidir; bu nedenle de çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak birtakım uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Çocuk isteğinden başlayıp, aşerme ve gebelik aşamalarından geçip yeni bir canın ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğurma eylemi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumun en dramatik noktasıdır. Başka bir söyleyişle, bütün o hazırlıklar, doğum olayı ile yani çocuğun sırlı dünyasından gelmesiyle gerçekleşecektir. Bu gelişin kolay olması ve anneyle çocuğa zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır.

Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek, kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Dokuz aydır anne ve çevresi sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesi ve doğumun sağlıklı olması için çaba harcamışlardır. Gebeliğin ilk gününden itibaren bebek için başlayan hazırlıklar artık tamamlanmıştır. Doğacak çocuk ilk torunsa her iki tarafın ailesi de hazırlıklara büyük önem verirler. Çocuğun giyeceklerinden, yatacağı yere kadar pek çok şey doğumdan önce hazırlanır.[114]

Doğum yaklaştıkça yapılan hazırlıkların arasında doğumu yaptıracak kişinin seçimi başta gelir. Geleneksel kültürde bu kişi ebedir. İstanbul'da gebeliğin yedinci ayında kadın annesi veya kaynanasıyla birlikte ebenin evine gider. Giderken çeyizinden bir şeyler ve kahve, şeker, sabunu hediye olarak götürür. Böylece ebe seçilmiş olur.[115]

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Doğum esnasında fazla kimseye haber verilmez. Aksi halde kadının çok acı çekeceğine inanırız. (K29)

[114] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.*, s.46.
[115] Münevver Alp, *Eski İstanbul'da Lohusalık ve Şerbeti*, TFA, Cilt 9, İstanbul 1964, s.353.

- Doğumda annenin etrafını ferah tutarız, kalabalık iyi değildir. Çocuğu olana iyi davranırız, olmayanı ayıplayamayız. (K21)
- Saçları örgülü kadının doğum yapmadan önce saçlarını açardık ki çocuk rahat doğsun. (K28)

(1) Göbek Kesme

Göbek kesme doğumdan hemen sonra doğumu yaptıran kişinin yaptığı bir uygulamadır. Göbek bağının kesilmesiyle doğum olayı gerçekleşmiş olur. Çocuk canlandıktan sonra göbeği kesilir. Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukarıdan makas veya bıçakla kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasın diye yakılır.[116]

Kazak Türklerinde doğan çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir ve bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Bu esnada anne yere bakmamalıdır. Bakması halinde başka çocuğunun olmayacağına inanılır. Göbek yedi, on gün sonra kurur ve düşer. Bu parça, çocuk erkekse, aygır gibi cesur olması için atın yelesine; çocuk kız ise, sakin ve uysal olması için kısrağın yelesine takılmaktadır.[117]

Damlacık, Emirhan, Gaziköy, Karagömlek, Zara ve Sivas'ta erkek çocuk babasının sanatını alsın diye göbeği babasının işyerine atılır. Göbek için yapılan tüm bu işlemlerde doğan çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmakta bu amaçla benzetme ve taklit yoluyla çocuğun gelecekte okuması, inançlı biri olması beklenmektedir.[118]

Patriyot kültüründe, göbek kesme olayına dair içinde yaşadığı diğer topluluklardan farklı bir uygulama tespit edemedik.

---

[116] Meltem Santur, *a.g.e.*, s.332.
[117] Yaşar Kalafat , "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", *Milli Folklor*, Cilt 6, Sayı 42, Ankara 1999, s. 66.
[118] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s136.

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Doğum sırasında köy nenesi gelirdi göbeği keserdi. Göbek kesildikten sonra bir yerlere koyardık ki okusun, hoca falan olsun diye. (K2)
- Göbek jiletle kesilir ve saklanır. Kimisi gömülür, eskiden hayvanların içine atılırdı ki çocuk hayvancı olsun. (K17)
- Bizde göbek kesme işini kaynana yapar. Göbeği hayvanların olduğu yere gömerdik, evine bağlı olsun diye. (K16)
- Göbeği gül dibine gömerdik, güzel olsun, camiye bırakırdık, okumuş olsun. (K15, K22)
- Göbek kesme işini yaşlılar yapar. Göbeği ahır kapısının önüne gömersek malı çok olur, dereye atarsak dışarı gidermiş. Kimisi de caminin önüne atar ki çocuk okumuş olsun. (K9, K10, K20, K21, K26, K27, K36)
- Göbek kesme işini köy ebeleri yapardı, o göbek bağı bir yerlerde gömülür. Oğlumun göbek bağını okula gömdüm, çocuk okudu. Kızımınkini gömemedim bir yere, kız okuyamadı. (K37, K38)
- Benim çocuğumun göbeğini kendi beyim kesti. Burada bir kocakarı vardı, yedi kat yapardı makara ipini göbeği öyle keserdi. Makara ipini yedi kat yapıp göbeğe bağlardık, yedi düğüm atardık. (K30)
- Bebeğin göbeği düştükten sonra bebek tuzlu su ile yıkanır ve kundaklanır. (K46)

c. Doğum Sonrası

Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde anneye al basmaması, sütünün kaçmaması ya

da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykusunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır.[119]

(1) Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti

Yöreden yöreye değişen farklı adlarla anılan yeni doğum yapmış kadına yaygın olarak loğusa denir. Doğumdan sonraki kırk günlük süreyi kapsayan bu dönem kadının iyi bakılması gerektiği bir dönemdir. Yatakta dinlenmeye ek olarak beslenmeye dikkat edilen bu dönem bazı inanış ve uygulamalarla zenginleştirilmiştir. Ancak halk inancında kendini bulan bu uygulamaların bilimsel art alanına bakıldığında oldukça doğru uygulamalar olması oldukça ilginçtir. Bu anlamda deneme yanılma yöntemiyle oluşturulan bu kültürel birikim çoğu bilim alanını bu konuyla ilgilenmeye zorlamıştır. Dinlenme süresi halk arasında değişik koşullara bağlı olarak değişse de gelenekte kırk gündür. Büyük kentlerde doğumlar doğumevinde yapıldığı için, bu süre doktorlar tarafından belirlenmektedir. Ayrıca resmi iş yerlerinde çalışan kadınlara doğumdan önce ve sonra izin ve rapor verilmektedir. Doğum, kadının bünyesinde önemli bir sarsıntı meydana getirdiği için, kadın, belirli bir süre dinlenmek gereksinimindedir. Bu dinlenme ve toparlanma gereksinimi kentlerde, çalışan kadınlar için raporla sağlanmakta, kırlık bölgede ise bunu adetler, gelenekler ve töreler düzenlemektedir.[120]

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Loğusa kadına kırk gün bir şey yapmazlar, kırkıncı gün anneyi ve bebeği yıkarlardı, kırk gün dışarı çıkarmazlardı. Dokunacak şey yemeyeceksin. (K1)
- Loğusa kadını korumak için soğuk su içirmezlerdi. (K4)
- Loğusa kadının sofra bezi silkelenmez, korkardık. (K2)
- Loğusa kadına üç gün ilgi gösterirlerdi, sonra yallah tarlaya… (K15)

[119] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s.143.
[120] Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara 1971, s.144.

- Hamile kadın giden misafire hoşça kal veya güle güle dememeli yoksa sütü kaçarmış, gidermiş. (K11, K12)
- Anne sütünün kaçacağına inanıldığından, lohusanın yanında bir başkası süt emzirmez. (K30)

(2) Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme

Anne sütünün besleyiciliği, her an hazır oluşu ve temizliği bilindiği için anne sütüne önem verilir ve loğusanın sütünün bol olması, doğumun ardından çabucak gelmesi istenir. Annenin yedikleri ile çocuğuna geçecek ve onu besleyecektir. Anadolu'da loğusanın sütünün bol olması ve kaçmaması için yemesine içmesine çok dikkat edilir. Halk kültüründe loğusanın sütü ile ilgili pek çok inanma vardır. Loğusanın sütünün erken gelmesi bol olması istenir. Bunun için loğusaya çeşitli süt yapıcı yiyecekler yedirilir. Sütün bol olmasına önem verildiği için. onun çekilmemesi veya halk diliyle kaçmaması için önlemler alınır. Yeni doğan çocuğa verilen ilk meme çok önemlidir. Meme verilmeden bazı uygulamaların yapılmasına, veriliş zamanına dikkat edilir.[121]

Doğumdan hemen sonra bebek annenin kucağına verilerek anne tarafından emzirilmesi sağlanır. Önceden hazırlanan bebek eşyaları çocuğa giydirilir. Son zamanlarda bunlar genelde hastanelerde gerçekleşmektedir.

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır

- Sütümüz çocuğa dokunacak diye fasulye yemezdik, ekşi yemezdik. (K4)
- Sütü çok olsun diye süt çorbası içirirdik, soğan yedirirdik, üzüm yedirirdik. (K2
- İlk kırk gün yemeğine dikkat ederler, sulu yemek yediririlerdi, sütü gelsin diye soğan yedirirler. (K20)
- İlk süt çocuğa doğumdan hemen sonra içirtilir. (K30)

[121] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.,* s. 62.

(3) Al Basması

Halk kültüründe bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Ancak, onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmemişlerdir. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan bu varlıkların bütün işlerini gece yaptıklarına, horoz sesi ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp konaklarına çekildiklerine; yaşadıkları yerlerin değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan yerler, örenler, mezarlıklar, hanlar olduğuna inanılır.[122] Al karısı: Loğusanın ateşinin yükselmesiyle gördüğü kabustur. Kabusta çocuğun öldüğünü görür. Al karısı çeşitli şekillerde görülebilirmiş. Bu yüzden loğusa kadın evde yalnız bırakılmaz, odadaki aynası örtülür. Yalnız olan loğusayı al basarmış. İnsan-hayvan karışımında; samanlık, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynaklarını al karısının saklandığı ve eşleştiği yerler olarak kabul eder, buralara besmeleyle ve "destur" çekilerek girilir.[123]

Eski Türklerden günümüze kadar Alkarası, Albastı, Albis, Almis adlarıyla loğusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre, yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle loğusayı al başarmış, bu ruh loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölürmüş. İnanışlarda; albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, loğusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker götürürler.[124]

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

---

[122] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984, s.74-75.
[123] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s. 148.
[124] Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 171.

- Kırk gün dışarı çıkmazdık, süpürgemiz hep içerdeydi. Kaynanam hiç bakmadı bana, süpürgem hep içerdeydi, o süpürge beni korurdu. Sofra bezi silkmez, korkardık. (K2, K22)
- Kırk gün kapı dışarı çıkmayacak, akşam ezanından sonra dışarı çıkmayacak, loğusa kadının çamaşırı ve bebeğin çamaşırı ipte kalmayacak. Mesela loğusa kadının kapısının arkasında süpürge duracak. Kocası eve geç gelirse çakmak yakar ve üstünden atlar. (K17)
- Yemesine içmesine dikkat edecek, ilk kırk gün dışarı çıkmayacak. Yanına Kuran-ı Kerim ve süpürge koyardık. Çamaşırlarını ezan oldu mu toplardık. (K21)
- İlk kırk gün dışarı çıkılmaz, çamaşırları akşam dışarıda bırakılmaz. Evin beyi eve geç geldi mi bir ateş yakıp üstünden atlar ve eve öyle girer. (K19)
- İlk kırk gün aile içinde gelin korunur, mesela beni kapı önüne çıkartmıyorlardı, evin içinde gezdirmiyorlardı, bir şeyler uğrar diye. Bir de koca, evine yatsı namazından önce gelmek zorunda. Eğer geç gelirse kocaya kibrit çakılır ve o ateşin üstünden atlanılır. Çocuk ve anne zarar görmesin diye. Akşam ezanı olmadan o çocuğun eşyaları toplanır. (K10)
- Kırk gün boyunca annenin yanına süpürge konulurdu, demir parçası ve sönmüş kömür konulurdu, korurmuş gelini. (K37, K38)
- İlk kırk gün eskiden çocuğu dışarı çıkarmazlardı, kırklara karışacak diye çıkarmazlardı. Yalnız kalmasın diye yanına süpürge koyarlardı, kısmetli olsun diye ekmek koyarlardı. (K26, K27)
- Kadın doğum yaptıktan sonra kırk gün evden çıkarılmazdı. Çarpılacak diye, sarılık olmasın diye… Çocuk olunca yanına demir parçası konulurdu, halının kenarına kimse görmezdi onu, oradan gelip geçerdi insanlar. Muhakkak yanında birisi kalır, lohusa kadın tuvalete bile yalnız gidemezdi. (K29)
- Bebek ve anne kırk günü doldurmadan dışarı çıkamazlar. Bebek sarılık olmasın diye, sarı bir bez veya tülbentle bebeğin yüzü veya beşiği örtülür. Bebek çok ağladığı zaman terlikle ağzına vurulur ki ağlamasın. (K44)
- Bebek kırk gün hiç cenazeye (!) gitmez. Nazarı değecek bir kadın varsa, bebek ona gösterilmez. Bebek doğduktan sonra tuzlanır bu arada köyün

kadınları yemeğe çağrılır, anne başka bir kırklı anne ile karşılaşırsa iğne değiştirirler. Yedinci gün yatak kaldırılır. (K45)

- Bebeğin kırkı çıkıncaya kadar bebek yalnız bırakılmaz ve başucundan Kuran eksik edilmez. (K46)
- Yeni doğan bebeklerin suratında sivilce çıkmasın diye ilk tuvaleti giriş kapısının altına konur. Bebek sarılık olunca yüzüne sarı bez örtülür ki bebek çabuk iyileşsin. Bebek yirmi günlük olunca, yarım kırklık denilip dualarla okunmuş suyun içine kömür atılır. Yirmi bardak su okunup dökülür. Yarı kırkta anne de bebekle beraber yıkanır. Bebeğin kırkı çıkmadan bebeğin kilosundan ağır et eve girmez. Et girerse bile bebek yukarı kaldırılır ve et altından geçirilir. Bebeğe ağırlık basmasın diye başucundan Kuran-ı Kerim eksik edilmez. (K47)

(4) Kırk Basması

Loğusa kadınla, çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına kırk basması adı verilir. Bunlardan kaçınmak için veya şifa için bazı inanma ve pratikler uygulanır. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için, kırk gün anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarı çıkmasına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir.[125]

Patriyotlar arasında yaptığımız derlemeler esnasında "albastı" ile "kırk basması" genelde aynı anlama geldiği belirtilerek benzer uygulamalar örnek verilmiştir.

(5) Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan İşlemler

Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için çok önemlidir. Anne ve çocuk için hassas olduğuna inanılan bu kırk günün sonunda ise, törenle ana ve çocuk kırklanır.

---

[125] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.,* s. 73-74.

Halk kültüründeki inanmalara göre, kırk günün sonunda, artık anne ve çocuğun tehlikelere karşı etkilenme güçleri azalmıştır. Toplumun her kesiminde, benzer veya değişik şekillerde anne ve çocuk kırklanır.[126]

Loğusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan pek yaygın bir işlem vardır ki, bunun adına kırklama denir. Bu yaygın adın dışında, bu işleme "kırk dökme", "kırk çıkarma" dendiği de olur. Kırklama işlemi için en yaygın süre kırk günlük süredir.[127]

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Bizim zamanımızda yoktu. Çocuğa "yarı kırk" yaparlardı. Yirmi günden sonra çocuğa banyo yaptırılır ve dışarı çıkılıp üç komşu gezilirdi. Sonra kırkı çıktığında boy abdesti yaptırılır çocuğa, kırk tane taşla kırklanırdı çocuk annesi ile beraber. (K37, K38)
- Çocuk kırk günlük olduğunda, annem kırk tane taş topladı. Üç Kuluvallah bir Elham okudu. Onları naylon bir maşrapanın içine koydu, içine su da koydu. Banyodan sonra onları başımdan aşağı döktü. Anne niye yıkıyorsun dedim? Taş üstümde kalsaymış çocuk yine olacakmış. Çocuğu kırk günlük olduğunda yine gezmeye çıkarılır. Kırk günlük çocuğa az bir şey yün, yumurta ve ekmek verilir. Çocuğun hediyesi olarak para verilir. Yumurta ve ekmek bereketmiş, yün ise ak sakallı olsun diye konulurmuş. (K36)
- Çocuk dünyaya gelir ya, kırk günlük olduğunda "buganike" derler ona. Çocuk dünyaya hoş geldi, sefa geldi anlamında. Devlete millete hayırlı evlat olması için sofralar kurulur. Kırkladılar mı onu, işte o zaman hep beraber yemekler yenir. Sonra odada oturulurken gelinin görümcesi veya kayınvalidesi çocuğu odada oturanların kucağına sırayla verir. Kucağına çocuk verilen kişi çaktırmadan çocuğa bir takım hediyeler verir. Bu hediyeler, para olur, altın olur… kim ne verebiliyorsa, soğan verir, sarımsak verir… Çünkü para yok ne yapsın. Bizde tabanca, silah falan

[126] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.*, s. 80.
[127] Sedat Veyis Örnek, *Anadolu …*, s. 146.

atmak yok. İlk kırk gün anne yalnız bırakılmaz, dışarı çıkarılmaz, ardından başlar gezinmeye, komşu gezmeleri başlar (K34, K35)

- Bebeğin kırkıncı günü mevlit okunur ve o gün uzak bir akrabaya ziyarete gidilir. (K44)
- Bebek kırk çiçekle beraber okunup üflenir ve annesiyle beraber yıkanır, kırklanır. Bebek yıkanırken bir adet süpürge teli ile suyun içine soba külü koyarlarmış. (K45)
- Bebeğin kırkı çıktıktan sonra kırk tane taş toplanır ve bu taşlar kırk tane komşu-tanıdığa dağıtılırmış. Bebeğin kırkı çıktıktan sonra, mevlit okunur ve mevlit okuyanlar bebeği kucaklarında, ayakta üç kere sallarlar. Bebeğe tuvalet öğretilirken tuvalete yumurta konulur ve bir gün boyunca yumurta tuvalette bekletilir. Eğer bebek yumurtayı yemeye kalkarsa tuvaletini çok geç yapacağına inanılır, eğer tiksinip yemezse tuvaletini çok erken söyleyeceğine inanılır. (K46)
- Yeni doğan bebeklerin suratında sivilce çıkmasın diye ilk tuvaleti giriş kapısının altına konur. Bebek yirmi günlük olunca yarım kırklık denilip dualarla okunmuş suyun içine kömür atılır. Yirmi bardak su okunup dökülür. Bebeğin kırkında bebek yıkanır, akrabalar gezilir, kırk uçurulur. Gidilen evlerde bebeğe hediye diye ekmek, soğan, yün verilir. (K47)

(6) Ad Koyma

Doğumdan sonra çocukla ilgili önemli uygulamalardan birisi de ad koymadır. Yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir ad konmaz. Çocuğa konacak adın; kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek, simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir.[128] Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirleyen simgedir.[129]

[128] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s. 149.
[129] Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1971, s.11.

Hayat boyu taşıdığımız, onunla var olup anıldığımız adlarımızın önemi gerçekten büyüktür. Adlarımız, şahsiyetimiz yapı taşı, akıl, ruh ve beden dünyamızın özü ve ifadesidir.[130]

Yeni doğan çocuğa 3 ilâ 7 güne kadar isim verilir. Günümüzde çocuk doğmadan önce anne ve babası tarafından belirlenen isim, imam veya Kuran-ı Kerim okumayı bilen erkek biri tarafından dua okunup çocuğun kulağına üç kere ismi söylenerek isim koyma işlemi tamamlanmaktadır.

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Ad koyma işini genelde büyükler yapardı, ama şimdi hep yabancı isimler koyuyorlar. (K2, K9, K10, K16,K17, K19, K21, K22, K34, K35)
- Bebek doğduktan sonra evdeki büyükler isim konusunda anlaşırlar ve o isim çocuğa verilir. (K44)
- Bebek doğduktan sonra ismine aile büyükleri karar verir. Hocayı çağırırlar, hoca çocuğun kulağına üç defa "Allahü Ekber" diye seslenir ve ismini söyler, böylelikle bebeğin ismi konulmuş olur. (K45)

(7) Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk

Yürümeyen ve konuşmayan çocuk türbelere götürülür, türbelerin etrafında dolaştırılır, adaklar adanır. Yürümesi için, "köstek kesme" ya da "köstek kırma" adı verilen işlem yapılır.[131]

Sivas Diktaş, Divriği ve Küpeli'de ayağına kırmızı iplik bağlanan çocuğun önüne şeker, üzüm konur. İki delikanlı gelir, biri çocuğun önündeki öteberiyi alıp kaçar, öteki çocuğun ayağındaki ipliği kestikten sonra arkadaşını kovalar. Sivas Zara'da ise yürüyemeyen çocuk Tekke adlı ziyarete, Sivas'ta Yörük Şah ziyaretine

[130] Hayrettin İvgin, "Ad Verme Geleneği Afyonkarahisar'daki Uygulamalar", *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar 2000, s.145.
[131] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.*, s.94.

götürülüp "çocuğuma ayak ver" diye dua edilir. Kangal, Kızık ve Şarkışla'da çocuk bir sepet içine konulup yedi ev gezdirilir; Sivas'ta bir şeyin içine konulan çocuk üç sala sallanır.[132] Tekirdağ'da konuşamayan çocuklar için gün batınca türbenin damına fındık konulur, ertesi gün sabah ezanında çocuğa yedirilir. Konuşamayan çocuğun üç Cuma salasında babasının eski ayakkabısıyla ağzına vurulur. Dili açılsın diye yedi tane kurbanın dili yedirilir.

Patriyotlar'da yürüyemeyen veya konuşamayan çocuğu hocaya götürme, uğurlu sayılan mekanlara götürme, türbelere götürme gibi uygulamalara eskiden rastlanmaktaymış. Ancak günümüzde doktora götürmek, başvurulan ilk yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

(8) İlk Diş/ İlk Adım/Saç Kesme/ Tırnak Kesme

Doğumdan sonra çocuğa uygulanan adet ve inanmaların bir kısmı da; ilk dişin çıkmasında ve ilk tırnağın kesilmesinde uygulanır. Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan bu dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu'da bu törenler; diş buğdayı, diş hediği, diş bulguru gibi adlarla anılır. Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım adet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur; oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsa çeyizine "maya" olarak saklanır.[133]

İlk saçı kesmeyle ilgili bir âdet, çocuk bir yaşına geldiğinde kesilen saç, terazinin bir kefesine konulur, diğer kefeye mali duruma göre bozuk para veya

[132] Sedat Veyis Örnek ,"Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Sayı 174, Ankara 1981, s.68.
[133] Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat I-II*, Adam Yayınları, İstanbul 1984, s. 155.

gümüş konur. Kefeler aynı seviyeye geldiği zaman saçlar alınır, saklanır. Para ise fakirlere dağıtılır.[134]

Türkmenlerde çocuğun diş çıkarma zamanında hedik kaynatılır ve komşulara gönderilir. Komşulardan, hediye olarak diş çıkan çocuk kız ise boncuk, erkek ise para gelir.[135]

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Dış çıkaran çocuğa sofra yaparlardı, müjde için. (K1)
- Adım attığında adım çöreği yapardık, içine para koyardık, kime çıkarsa o çocuğa bir hediye alırdı. (K4, K19, K22)
- Diş çıkaran çocuğun başından kuru yemiş atardık. Oturtursun çocuğu, sevinirsin. (K2, K15)
- Çocuğun dişini ilk gören çocuğa hediye alır ki buna müjde denir. (K9, K17, K21, K45)
- Dişleri çok güzel ve düzenli çıksın diye buğday dökerdik. (K18)
- Hamur karılıyor ve içine para konuluyor, sonra o parçalanıp, yakınlara dağıtılıyor. Kime o para çıkarsa o kişi çocuğa hediye alır. (K17)
- Çocuk bir yaşına gelinceye kadar saçını kesmezdik. Sıfıra kestikten sonra saçlarını da saklar dişiyle beraber gömerdik. Öncelikle saçını bir de tırnağını babasının cebine koyarlardı. (K10)
- Bu konuda da bir geleneğimiz yok bizim. Bizim burada yok. Bizde diş buğdayı yoktu. Ben hiç hatırlamıyorum. Burası daha modern, insanlar daha açık, bir kadın şalvar giymezdi. Burası daha modern. Burada çarşaf da görmedim ben. (K32)
- Kim çocuğun dişini ilk görürse çocuğa bir hediye alırdı. Eskiden dişi çabuk çıksın diye yapılırdı. Adım ekmeği yapmadım ben, bizden önce annelerimiz yapmış. (K37, K38)
- Ekmek yapılır, çocuk yürüdüğünde bir daha düşmesin diye. (K36)

---

[134] Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda …*, s. 197.
[135] Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları 2*, Ankara 1977, s.65.

- Diş çıkarma ile ilgili adetler yoktu bizde. (K26, K27, K30)
- Şimdi diş buğdayı kaynatırlar, dişi ilk gören o çocuğa hediye yaptırmak mecburiyetinde. Ama çocuğun annesi de diş buğdayı kaynatmak zorunda. (K34, K35)
- Bir de diş buğdayı vardır. İlk diş çıktıktan sonra aile arasında bu kutlanır. Buğday kaynatılıp gelen misafirlere ikram edilirmiş. (K44)
- Altı ay sonra bebeğin akrabaları çağrılır ve ilk dişte mısır kaynatılır. Bebek yürümeye başladığında bebeğe adım hamuru yapılır. Bebeğin kesilen tırnakları babasının cüzdanına konur ki bereket getirsin. (K47)

(9) Sünnet Töreni

Geleneksel kültürde önemli bir yeri olan sünnet, erkek çocuğunun doğumdan sonra yaşadığı bir geçiş dönemidir. Ülkemizde dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katı ve yaygın olanı sünnet geleneğidir. Her anne baba bu geleneğe uymak zorundadır. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür.[136]

Sünnet sözcüğü, Arapça kökenlidir. Sözlük anlamı; işlek yol ve tanrı yolu ya da insanın adet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranıştır. İslam dininde Peygamberin yaptığı, uyguladığı, yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya "sünnet" denir. Anadolu'da bu işlem sünnet ya da kestirme olarak adlandırılmıştır. Sünnet işlemi; üreme organının uç tarafını kapayan derinin çepeçevre kesilip atılmasıdır. Sünnet işleminin kural olarak yer aldığı din Yahudilik'tir. İslamiyet'te sünnet zorunluluğu kutsal kitapta açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, "İbrahim Peygamberin bu hususta şeriatına tabi ol" ayeti genel bir kural olarak kabul edilmiştir. Toplumda sünnetli olanın, sünnetsiz olandan daha temiz olduğu inancı

[136] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.,* s. 110.

yaygındır. Çeşitli nedenlerle sünneti gecikmiş delikanlılar, toplum içinde kınanır, ayıplanır.[137]

Anadolu'da sünnet olacak çocuğun yaşı ile ilgili kesin bir kural yoktur. Ancak, çocuğun en çok 14-15 yaşına varmadan sünnet edilmesine özen gösterilir. Genellikle çocuklar 4. ve 5. yaşlarından başlayarak sünnet edilirler. Son yıllarda büyük kentlerde, çocuk birkaç günlükken ve henüz hastanede iken sünnet ettirilmektedir. Erken sünnette amaç, çocuğun bilinçli olarak acı çekmesini ve korkmasını önlemektir. Ancak, geleneksel kesimde çocuğun sünneti, evlendirilmesi gibi önemlidir.[138]

Sünnet yaşı genellikle 5 ila 12 yaş arasında olduğundan, çocuğun okulu olmadığı yaz aylarında sünnet düğünü yapılır. Sünnet olacak olan çocuğa "Sünnet çocuğu" denir. Sünnet elbisesi en az 1 hafta öncesinden alınır, yatağı renkli tülbent ve kağıtlarla, ışıklarla süslenir.

Sünnet düğünü cuma, cumartesi veya cumartesi-pazar olmak üzere iki gün yapılır. Bir gece önce kına gecesi yapılır. Bu gecede akrabaları, yakınları ve komşuları toplanarak çocuğu oynatır, silah tutan parmaklarına kına yakarlar. Kına yakan kişinin koluna tülbent bağlanır. Kınayı yakacak olanın anne ve babasının sağ olmasına özellikle dikkat edilir. Bununla çocuğun uzun ömürlü olması temenni edilir.

Ertesi gün öğlen saatlerinde bir araba konvoyu oluşturularak, sünnet çocuğu gezdirilir. Konvoyda tüm araba ve çalgıcılara birer havlu bağlanır ve son olarak çocuk sünnet edilir. Sünnet edilme esnasında bir horoz kesilir. Çocuk yatağına yatırılınca mevlit okutulur, mevlidin sonunda orada bulunanlara pilav, ayran ve tatlı dağıtılır. Yakınları ve komşuları tarafından sünnet çocuğuna geçmiş olsun diyerek

[137] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s.170.
[138] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s.174.

hediye verilir. Akşama kadar eğlenceler, oyunlar yapılarak sünnet düğünü tamamlanır.[139]

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Bir gece kına olur, ertesi gün mevlit akşamına da düğün yapılır. Biz cuma başladık düğüne, cumartesi tıraş oldu, konvoyu oldu, ardından gelenlere yemek verdik, sonra mevlit okundu. Pazar günü akşamı normal düğün oldu, gece üçe kadar devam etti. (K25)
- Biz Patriyotlar'da sünnet töreni de en az bir düğün kadar eğlenceli ve görkemli yapılır. Kınasından, damat tıraşına kadar bir düğünde aradığın her şey bizim sünnet düğünümüzde de olur. (K34, K35)

d. Değerlendirme

Kişinin hayatının tamamını teşkil eden üç geçiş töreni/dönemi vardır. Bu geçiş törenlerinde farklı toplumlarda farklı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Çatalca Patriyotları'nda hem geldikleri Balkan coğrafyasının hem de katıldıkları Trakya-Çatalca kültürünün bir sentezini görmek mümkündür. Ancak bu sentez zamanla iki kültürden birisinin daha baskın olmasıyla sonuçlanmıştır. Bu süreç günümüzde de Trakya-Çatalca kültürü lehine devam etmektedir. Bu durumun oluşmasının temel sebebi Patriyotlar'ın geçmişlerinde yaşadıkları göç hadisesi ve kendilerini yeni geldikleri topluma kabul ettirme çabasıdır.

Patriyotlar'ın çoğunluğu oluşturduğu Elbasan (Küçük Atina), Ovayenice, Muratbey gibi köylerde göç öncesi kültürün derin izlerini tespit etmek mümkündür.

[139] Bkz. Ek : Resim 23
Bkz. Ek : Resim 43
Bkz. Ek : Resim 44
Bkz. Ek : Resim 45
Bkz. Ek : Resim 46

Geçiş ritüellerinin ilki olan doğum süreci, yeni bir hayatın başlangıcı olması hasebiyle Patriyotlar için oldukça önemli görülmektedir. Diğer toplumlarda olduğu gibi Patriyotlar'da da "doğum", soyun ve bununla beraber gücün artışını, anne ve babanın geleceğe daha güvenle bakışını, saygınlığı ve güzelliği temsil eder.

Patriyotlar'da doğum olayının sadece gerçekleşmesi amacıyla bile birçok dinsel ve geleneksel ritüel gerçekleştirilir. Patriyotlar doğum sürecini adeta evlilik süreci gibi görmektedirler ve kutlamaları buna göre yapmaktadırlar. Yaptığımız saha araştırmaları sırasında kına gecesinden, damat tıraşına kadar üç gün süren bir sünnet töreninin görüntülerini elde ettik. Doğum öncesinden başlayan adet ve inanmalar, doğum sırasında ve doğum sonrasında da büyük oranda Patriyot kültürünün izlerini taşıyarak devam etmektedir. Yeni anne-baba olacak veya olmuş kişiler büyük oranda geleneksel yapıyı devam ettirmeye çalışmakta, büyüklerinden gördükleri uygulamaları tekrar etmektedirler. Ancak hem İstanbul gibi büyük bir metropolün yakınında olmak hem de sürekli değişen sosyal ve ekonomik koşullar bu adet ve inanmaların devamını zorlaştırmaktadır.

2. Evlenme

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme; kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, adet, gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur.[140]

Evlilik temel olarak bir kadınla bir erkeğin bir aile oluşturmak için kurdukları ilişkiler bütünüdür. Toplumun evlilik sürecinin bütününe ister akraba ister komşular vasıtasıyla olsun dahil olması, eski çağlardan bugüne bu ilişkiler bütününü toplumsal bir hüviyete kavuşturur. Aile kurumu oluştuktan sonra bu kurumu sürdürmek veya dağıtmak da bir takım kurallara bağlıdır. Daha önceden var olan din,

[140] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.,* s.110.

örf veya adetlerin yanına onlardan daha baskın bir unsur oluşturan kanunlar da eklenmiştir. Bu sebeplerden dolayı toplum doğrudan taraf olarak, kişisel bir ilişki olan evlilikte söz sahibi olmakta onu kontrol etme hakkına ve yetkisine devlet kurumu ile beraber sahip olmaktadır.

Evliliği hem toplum nazarında hem de devlet nazarında bu kadar değerli kılan tarafı hem kişileri sosyal hayatın uyumlu bir parçası haline getirmesi hem de doğacak olan çocuklara meşru bir konum kazandırmasıdır.[141]

Türkiye'de kültürel değişimlerin yoğun olarak görüldüğü büyük kentlerde, doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlaşırken, geleneksel kesimlerde evlenme biçimlerinin başında görücülük başta gelmektedir. Görücülükte, erkeğin aile bireyleri ile akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadın, daha önce düşündükleri ya da komşularca önerilen kızın evini ziyaret ederek, kızı yakından incelemeleri ve niyetlerini kıza ve ailesine belli etmeleri söz konusudur. Buna kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi adlar verilir. Görücüler kızı görüp, olumlu bir yargıya vardıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini bitirirler. Her iki tarafın olumlu bir karara varmnası sonucu görücülerin işi bitmiş olur. Görücülük yoluyla evlenmede, evlenecek erkek veya kızdan çok, ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi ön plandadır.[142]

Toplumun tamamında olduğu gibi Patriyotlar'da da evlilik kavramı oldukça önemlidir. Zamanla değişen toplum şartları Patriyot kültürünü de etkilemiş ve bu kültürü tek tip bir kültürün içine hapsetmeye başlamıştır. Ancak mübadele ile bereber yerleştikleri bölgelerde uzun süre kapalı bir toplum olarak yaşayan Patriyotlar bu süre zarfında kendi geleneklerini sürdürmüşlerdir. Yaptığımız araştırmalarda bütün Patriyotlar'da ortak olan bir takım evlenme gelenekleri tespit ettiğimiz gibi içinde bulundukları toplumun, ki bu büyük oranda köy veya kasaba toplumu, geleneklerine uyan büyük benzerlikler de tespit ettik.

---

[141] Tülay Er Tuğuzman, *Beypazarı'nda Sosyal Kültürel Yapı ve Değişme*, Beypazarı Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2002, s.65.
[142] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s.185.

a. Evlenme Biçimleri

(1) İçerden Evlenme (Endogami)

İçerden evlenecek kişiye eş kendi grubu/akrabası içinde seçilir. Bu kurala göre uygulama belirli gruplar içinde yapılır. İçerden evlenme ile grubun düzeninin prestijinin ve statüsünün korunduğu ve evlilik yoluyla iki aile arasında kurulan bağların güçlendirildiği ve sürekli kılındığı inancı vardır.[143]

1924 Mübadelesi ile belli gruplar halinde Türkiye'ye göç eden Patriyotlar arasında özellikle mübadelenin ilk dönemlerinde dışarıdan evliliğin hoş görülmediğini, mümkün mertebe bir Patriyot'un bir Patriyot ile evlendirildiğini tespit ettik. Bunda Patriyotlar'ın kapalı bir toplum olması kadar göç ettikleri yerdeki yerli halkın belli sebeplerden kaynaklanan dışlamasının da payı vardır.

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Bize Dırama çingenesi derler ve kız vermezlerdi. (K6, K7)
- Bizde eskiden dışarıdan kimseyi istemezlerdi. (K32)
- Burda doğan ilk kuşak kendi içinden evlendi. Patriot, Patriot ile evleniyordu, ne kız alıyorduk ne kız veriyorduk, sonra değişti. Bizde ilk başta dışarıdan evlenmeler başladığında ilk alınan gelinler Trabzonlu'dur, çünkü bize çok uyuyorlar. Sadece neden Trabzon olduğunu ben de bilmiyorum. (K31)
- Patriyotuz ya, onlar da Patriyot, biz de Patriyot. Selanik göçmeniyiz ya, o yüzden evlendirdi beni babam. (K36)
- Ablamlar buradan evliydiler, komşu dediler, tanıdık dediler, Patriot dediler. İlla babam rahmetli Patriot olsun derdi. Langazalı[144] istemezdi. Babam değişik millet istemezdi, ille Patirot olsun derdi. (K26,K27)

[143] İsmail Doğan, *Sosyoloji-Kavramlar ve Sorunlar*, Sistem Yayınları, İstanbul 2001, s.202.
[144] Langaza, Yunanistan'ın Selanik şehrine bağlı bir yerleşim yeridir.

- "Köpeği mandıradan, kadını ocaktan alacaksın." Ocaklı sülalaeden kız alınması çok önemlidir. Dışarıdan kız almak şimdi pek problem değil. (K34, K35)

(2) Dışardan Evlenme (Exogamie)

Dışardan evlenmede kişiye kendi grubu/akrabası içinden değil grubun dışından eş seçme imkanı tanınır. İnsanların kendi grupları dışında evlenmelerini öngören bu kural, bir toplumun çeşitli grupları arasındaki iletişim ve işbirliği imkanlarını artırma ve çatışmaları azaltma amacını gütmektedir.[145]

Mübadelenin ilk yıllarında adeta bir toplumsal baskı aracına dönüşen kendi toplumundan birisiyle evlenme durumu zamanla değişmiştir. Patriyotların yerli halkla kaynaşması; çalışmak, okumak, askerlik gibi sebeplerle toplumun dışarıya açılması bu baskıyı kendiliğinden ortadan kaldırmıştır.

(3) Eş Sayısına Göre Evlilik

Patriyotlar'da hakim olan evlilik türü tek eşliliktir. Yaptığımız araştırmalar sırasında çok eşliliğe rastlamadık.

(4) Kayınbiraderle Evlilik (Levirat)

Kadının hem kendisinin hem de sözünün çok değerli olduğu Patriyotlar'da yaptığımız araştırmalarda bu tarz bir evlilik biçimine rastlamadık.

(5) Berdel Evlilik

Berdel, varlıklarına geçici olarak göz yumulan birey anlamına gelir. Berdel, daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da başlık parası denkleştiremeyenlerin

[145] İsmail Doğan, *a.g.e.,* s.202.

başvurdukları bir yöntemdir. Aileler, kız çocuklarını aralarında değişerek erkek çocuklarıyla evlendirirler.

Bir kız, baba, amca ya da amcasının oğlu için de berdel usulü evlendirilebilmekte ve çıkan kan davalarında kızların 'kan berdeli' ya da 'kanın rüşveti' olarak karşı tarafla 'verildikleri' gözlemlenmektedir.

Berdel usulü evliliklerde, berdel yapan aileler artık akraba olurlar ve akraba oldukları için eğer kan davası varsa kan davası biter. Bazı durumlarda kan davasının bitmesi için de berdel usulü evlilikler yapılmaktadır.

Patriyotlar'da berdel evliliğine "trampa" denilmektedir. (K32) Ancak oldukça nadir karşılaşılan bir evlilik türüdür.

(6) Kaçma/ Kaçırma

Türkiye'de görülen evlenme biçimleri içerisinde "kız kaçırma" yoluyla gerçekleştirilen evlilikler önemli yer tutar. Kaçırma olayında iki biçim egemendir. Birincisi kızın isteği olmadan kızı zorla kaçırma; ikincisi ise kız istekli ve gönüllü olduğu halde ailesinin erkeği istememesi ya da başka nedenlerden dolayı kızı kaçırmadır. İkinci durumda kızla oğlan arasında anlaşma söz konusudur. Erkeğin kızı zorla ya da gönüllü kaçırmasının dışında daha seyrek olmakla birlikte kızın bohçasını alarak oğlanın evine gidip oturması durumu vardır ki, buna halk arasında "oturaklama" denir. [146]

Kaçırma kelimesi her şeyden önce istek ve rızası olmadan bir kızın, bazı hallerde bir kadının bekar veya dul bir erkek tarafından zorla kaçırılarak olayın evlenme ile sonuçlanması anlamını ifade ediyorsa da, gerçekte bu olay çeşitli şekiller alır ve bu şekillere göre yeni şekillerde sonuçlanır. Bu kavram gerçek hayatta farklı

[146] İsmail Doğan, *a.g.e.,* s.206.

anlamlarda kullanılmakta ve memleketin farklı bölgelerine göre değişik şekiller göstermektedir.

Kız kaçırma hadisesi, Patriyotlar arasında oldukça yaygın bir uygulamadır. Yaptığımız araştırma sonucunda oldukça fazla kişinin kaçma-kaçırma vasıtasıyla evlendiğini tespit ettik. Ancak bu durum çok büyük oranda yukarıda alıntıladığımız sınıflandırmanın ikinci maddesindeki gibi gerçekleşmektedir. Patriyotlar arasında "kız kaçırma" hadisesine "kız çalma" denilmektedir. Gönlü olmadan kızın kaçırılması olayına çok az rastladık.

Bu konuda görüştüğümüz kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Kız kaçırma çok vardı, ben de kaçtım, eniştem kaçırdı beni. Askere gideceği akşam çaldılar beni. (K1)
- Kız kaçırma olayları vardı, ben de kaçarak geldim. (K5,K2, K9, K10, K15, K17, K20,K22,K24, K26,K27,K37,K38)
- Önceden vardı ama şimdi yok. Beni de kaçırdılar, benim isteğim yoktu. (K19,K21)
- Patriotlar'da kız kaçırma olayları pek görülmez, oradan gelen başka muhacirlerde var ama Patriotlar'da kız kaçırma olayları pek olmaz. Ancak kız kaçsa da pek kavga olmaz ama kişiye göre değişir. Patriotlar'da biraz öfke var. Bizim Patriotlar'da altı yedi sene sürer, çünkü biraz inatçıyızdır. Bizde eskiden dışarıdan kimseyi istemezlerdi. (K32)
- Kız kaçırma var bizde, ancak kin kavga olmaz, en fazla küfür edilir. Mesela rahmetli kayınpederim "vuracağım, kıracağım" dedi, benim kızım doğdu, kavga bitti. O kız bizim barışmamıza sebep oldu. (K34)
- Kaçırma tek tük vardı, ama kızın istemesine bağlı, yoksa kız istemezse kimse kaçıramaz. (K23, K39, K40, K41)

(7) Beşik Kertmesi

Birbirleriyle akrabalık kurmak isteyen ya da bir yakınıyla var olan dostluk bağını, ekonomik ilişkisini daha da pekiştirmek isteyen başka bir ailenin, söz konusu yeni doğmuş çocukları birbirine nişanlaması bu geleneğin aslını oluşturur.[147]

Yaptığımız araştırmalar sırasında Patriyotlar'da beşik kertmesi tespit etmedik.

b. Başlık Parası

Başlık parası dünyanın birçok yerinde görülen evlenme ile ilgili en yaygın kültür kalıplarından birisidir. Özellikle ilkel toplumlara özgü bir gelenek olmakla birlikte bugün bile, kimi gelişmiş ülkelerin kırsal bölgelerinde evlenme nedeniyle kız tarafına başlık parasının verildiğini görmekteyiz.[148]

Uğraşları geleneksel tarım ve hayvancılık olan toplumlarda, aile bir üretim birimi, aileyi oluşturan tüm bireyler de üretime katılan birer tarım işçileridir. Kırsal toplumlarda yaşam için doğayla verilen savaşta, bireyler teknolojik eksiklik ve yetersizlik nedeniyle, bu uğraşa beden gücüyle katılmaktadırlar. Böylesi bir uğraş içerisinde olan aile, kızını gelin olarak başka bir aileye verirken, bir beden gücü kaybetmekte, kızı alan aile ise bir beden gücü kazanmaktadır. İşte bu günün bir bedeli olması gerekir ki bu da başlıktır.[149]

Patriyotlar'da başlık parası bugün artık istenmemektedir. Ancak daha eski dönemlerde başlık parası, çeyiz parası (K22), sandık parası (K17), analık hakkı (K42) gibi adlar altında erkek tarafından para alınmaktaymış. Belirtmek gerekir ki Patriyotlar'da başlık parası alındığı zamanlarda bile kesin ve genel geçer bir adet

---

[147] Erkan Rüstem, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Sosyal Yapısı ve Değişime Eğilimleri*, Kalan Yayınları, Ankara 2005, s.237-238.
[148] Mahmut Tezcan, "İlkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 1976, s.415.
[149] Erkan Rüstem, *a.g.e.*, s.240.

olmayıp aileden aileye farklılık göstermektedir. İstenen başlık parası karşı tarafı zora sokacak bir miktar olmayıp yine kız ve ailesi tarafından büyük oranda evlilik hazırlıklarına harcanmaktadır. Patriyotlar'ın nüfusun tamamını oluşturduğu Elbasan köyünde başlık parası hiç yokken diğer yerleşim yerlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Önceden başlık parası verirlerdi ama fazla değildi. (K1, K5, K26,K27)
- Bizde başlık parası da yoktu, çeyiz de yoktu. (K2, K16, K29, K31, K32)
- Bizde başlık parası vardı ama başlık parasını ben kaldırdım. Kızın neyi eksikse anaya para verilirdi, ana da o parayla kıza eşyasını alırdı. (K6)
- Başlık parası almazdık ama çeyiz parası alırdık. (K22, K42)
- Önceden vardı, yatak yorgan alınırdı. (K9, K21, K37,K38)
- Bizim burada başlık parası hiç olmadı. Sadece çeyiz parası alınır o da çok para değildi. Sandık parası alınır, bir de yastık parası alınırdı. (K17)

c. Dinî ve Resmi Nikah

Evrensel olmamakla beraber, toplumlar dişi ve erkek üyeleri arasında doğumla sonuçlanacak cinsel bir ilişkiye izin vermeden önce bir evlenme ya da nikah töreni yaparlar. Nikah töreninde simgesel olarak gelin ve güveye birbirleriyle evlenmek isteyip istemedikleri sorulur. Sorunun yanıtı aslında bellidir. Fakat izin evlenenlerden değil toplumdan, kadın ve erkeğin aile gruplarından alınmakta ve

tanıklara imza ettirilmektedir. Törene gelin ve güvey olarak gelen adaylar törenden "karı-koca" olarak çıkarlar. [150]

Patriyotlar'da resmi nikah ve dini nikah birbirini tamamlayan, evliliğin iki unsurudur. Ancak resmi nikah Patriyotlar'da her zaman daha önemlidir. [151] Resmi nikah olmadan evlilik gerçekleşmiş kabul edilmez. Eski düğünlerde imam nikahı düğün gününün gecesi, düğün bittikten sonra yapılırdı. Şimdilerde ise bu düğün öncesi saatlerde yahut düğüne yaklaşılan bir günde de yapılabilmektedir.

d. Evlilik Çağı/Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluğ çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Bu belirtilerle birlikte kişisel sorumluluklar da başlar. Kızlar ev işlerine katılarak, aile ve grup içerisinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür, karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkek çocuk da, aynı toplumsal role bürünerek, evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Bu arada erkeğin askerliğini yapması, iş bulması, evlenmesi geçerli sayılan ölçülerdir. Evlenme işinde, ağabeylerin, ablaların daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Abla veya ağabeyinin izni olmadan, küçük kardeşe evlenme sırası verilmez. Kırsal alanda evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır. Yasalarımıza göre çocuğun reşit sayıldığı yaş 18'dir. Medeni kanuna göre evlenebilmek için kızın 15, erkeğin 17 yaşını doldurması gereklidir. Ancak, 14 yaşını doldurmuş kızla, 15 yaşını doldurmuş erkek yargıç kararıyla ve ana baba vesayeti ile evlenebilirler [152]

Patriyot'lar arasında erkeklere göre kadınlarda evlilik yaşı daha küçüktür. Günümüzde geçerliliğini yitirmiş olsa da, mübadelenin ilk yıllarında tahsil olanağının olmaması, eğitim düzeyini düşüklüğü, tarım alanında ihtiyaç duyulan iş

[150] Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara 1999, s.243.
[151] Resmi nikah hep önemliydi bizim için, önce dini nikah yapılırdı, büyük nişan sırasında dini nikah yapılırdı, ondan sonra resmi nikah yapılırdı ama resmi nikahsız yaşanmazdı. Ben altmış yıl önce evlendim, benden önce bile resmi nikah hep vardı. (K26, K27)
[152] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk...*, s.189.

gücü, evlenme yaşını, büyük oranda kırsal kesimde yaşayan Patriyotlar'da düşürmüştür.

Evlilik için erkeklerin en azından askerliğini yapmış, ailesinden bir süre ayrı kalarak hayatın bir başka yönü olan sorumlulukla yüzleşmiş ve olgunluğa ulaşmış olmaları beklenir. Bu sebeple 22-23 yaşları erkekler için arzu edilen alt yaş olarak genel kabul görür.

Kızların ise zaman zaman erken yaşlarda evlendikleri görülmekle birlikte 18 yaşına ermiş olmaları, evinin işini çekip çevirebilecek, aile olma sorumluluğunu yüklenebilecek olgunlukta olmaları onlarda aranan temel koşullardır.

e. Evlenme Aşamaları, İnanç ve Gelenekler

(1) Evlilik Öncesi

İki ayrı cinsten kişinin karı-koca olarak bir arada yaşayabilmeleri, geleneksel yapılı pek çok toplum ve toplulukta, çeşitli geleneklerle kontrol edilen belli bazı şartların yerine gelmesine bağlıdır. Böyle bir birlik kurulmadan önce kız arama, nişan yapma, düğün, nikah vs. törenler, belirli kalıplar çerçevesinde yerine getirilmeye çalışılır. Evliliğe anlamını veren ve birleşmenin toplum gözünde meşrulaşmasını sağlayan düğün seremonilerinin bütün aşamalarının gerçek anlamda tamamlanması için çaba gösterilen bu tip toplumlarda, bu gelenekler herkes tarafından bilinmekte ve uygulanıp uygulanmamasıyla yakınan ilgilenilmektedir.[153]

(a) Gelin/Güvey Seçimi

Evlenecek kız ve erkekte birtakım özellikler aranmaktadır. Yaş, fiziksel özellik, karakter, beceri, eğitim durumu bunlardan bazılarıdır. Kayseri'de gelin seçiminde hamamlar önemli bir yer tutar. Orada kızın vücudu, huyu, bohçasının

[153] Tülay Er Tuğuzman, *a.g.e.*, s.72.

içindekilerden, marifetleri araştırılır. Damat adayının seçiminde, damat olacak erkeğin çirkin, hasta ve işe yaramaz olmaması yeterli olup, diğer olumlu özellikleri soruşturulur. [154]

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme "kız bakma", "kız arama", "kız soruşturma" ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olur. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvurulan bu âdete "görücülük","görücüye çıkma" gibi adlar verilir. Evlenecek delikanlının ya da ailesinin daha önceden benimsediği birisi varsa, önce bu eve gidilir. Olumsuz cevap alındığı ya da alınacağı sezilirse, başka adaylar üzerinde durulur.[155]

Bir Patriyot için evlenilecek gelin/güveyin Patriyot olması önemli bir koşuldur. Mübadelenin ilk yıllarında daha katı şekilde uygulanan bu gelenek günümüzde oldukça esnetilmiştir. [156] Kaçma-kaçırma hadisesinin oldukça yaygın olduğu Patriyotlar'da baba, evlenilecek kişinin seçiminde etkin olmakla birlikte evlenecek olan kişinin rızası, kız-erkek, mutlaka aranır. Evlenilecek kişinin maddi durumunun iyi olmasından ziyade benzer sosyal-ekonomik koşullara sahip olmak çok daha önemlidir.

Kapalı bir toplum olarak yaşandığı dönemlerde biraz da zorunluluktan kaynaklı olarak az da olsa akraba evlilikleri görülmüştür. Ancak günümüzde akraba evliliği yok denecek kadar azdır.

---

[154] Nevzat Türkten, "Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyin Seçimlerinde Dikkat Çekici Usuller", *3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, K.b. yayınları, Ankara 1996, s.227.
[155] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s.112.
[156] "Burada doğan ilk kuşak kendi içinden evlendi, patriot patriotla evleniyordu, ne kız alıyorduk ne kız veriyorduk, sonra da değişti. Bizde ilk başta dışardan evlenmeler başladığında ilk alınan gelinler Trabzonludur, çünkü bize çok uyuyorlar. Sadece Trabzon neden ben de merak ediyorum." (K31)
"Ben görücü usulü evlendim, fikrimi de sormadılar, ablamlar buradan evliydiler, komşu dediler, tanıdık dediler, Patriot dediler, illa babam rahmetli patriot olsun derdi, Langaza istemezdi. Babam değişik millet istemezdi, ille Patirot olsun derdi."(K37)

(b) Görücülük/Kız isteme

Geleneksel kesimde, evlenme işi; kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya başlarlar. Bu konuda arkadaşlar komşular da yardımcı olur.[157]

Türkiye'de evlenecek gence kız bakmak, kız görmek için başvurulan bu adete, ağız arama, dünür düşme, dünür gezme, dünür gitme, el basma, elçilik, görücülük, görücüye çıkma, kız arama, kız bakma, kız beğenme, kız sarraflama, kız isteme, söz taşlama gibi adlar verilir. Kız istemeye giden kişilere ise arabulucu, aracı, saye kılgan, büyük dünür, dilekçi, düğür, dünür, tüngür, dünürcü başı, dünür başı, görücü, elçi, kılavuz gibi adlar verilir.[158]

Görücülük, daha çok şehir ve kasaba ortamlarının bir göreneği olarak belirir. Köy çevresinde, görücülük ile kız isteme törenleri birbirine karışmıştır. Aynı köyde veya mahallelerde yaşayan gençler ve aileleri zaten birbirlerini gördükleri ve tanıdıkları için, bu çevrelerde görücülüğe gitmek yerine, doğrudan dünürcülüğe gidilmektedir. Geleneğin devam ettiği yerlerde kız görmeye kadınlar gider. Bunlar oğlanın anası, yakın akraba ve yaşlı kadınlardır. Kadınlar, önce kızın güzelliği, törelere uygun davranışları üzerinde durur, yargıya varır. Daha sonraki aşama kızın ve ailesinin soruşturulmasıdır. Bu arada kız tarafına da düşünme süresi tanınmış olur. İki taraf karşılıklı olumlu değerlendirmeye varınca, görücülerin işi sona erer.[159]

Patriyotlar'da görücülük ile kız isteme göreneği iç içe geçmiştir. Kız istemeye genellikle hayırlı günler olduğu inancıyla pazartesi ya da cuma geceleri gidilir. Bu ilk ziyarette büyük kalabalıklar istenmez. Buna karşılık her iki taraftan ailelerin büyükleri (dede, büyükanne, teyze, hala, dayı, amca, yengeler vb…) davet

[157] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk…* , s.190.
[158] Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.148.
[159] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…*, s.173.

edilir. Yine de davet edilmeyenler olmuşsa buna gücenilmez ve söz kesilirken bunun telafi edileceği bilindiği için gönül koyulmaz. Fakat dede, büyükanne gibi kişiler sağ ise hazır bulunurlar. Bir de kız tarafınca da tanınan, sözü geçen bir kişi kız isterken erkek ailesince aracı kılınabilir.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Önce gelinip istenirdi, kızı verildi mi bir yüzük takılırdı, bir el alkışlardık, ne kadar sürerdi bilmem. (K2)
- Damat adayı ve yakın akrabaları ile gelin tarafına gidilir, oturulur, muhabbet edilir, konu açılır, kız istenir. Eğer güzel bir cevap alınırsa, çıkarılıp yüzük takılır, yani söz kesilmiş olur. (K17)
- Kız birisini istiyorsa gelir babasına söyler, eğer çocuk ipsiz sapsız değilse baba kabul eder. Erkek tarafı haber yollar size şu gün geleceğiz, diye; kız evinde tatlı, çörek, baklava falan hazırlanır. Yemek yenmez, kek, börek, çörek falan yenir. Kadınlar ayrı yerde erkekler ayrı yerde olurlar genelde. Bu bütün köyün adeti. İstemeye gelmeden önce tanışılmaya gelinir. Genelde hep büyükler gider. Bir tatlı ve bir çikolata alınır. Tanışma gününde genelde verilmez. Kız tarafı da erkek tarafını evini görmeye gider. Çocuğun evine, barkına gelinir bakılır, buna "denenmek" denir. (K42)
- Mesela kızı istiyoruz, bizden bir şey istemiyorlar. Kız istemeye anne, baba, amca ve dayı gibi evin dışından birileri de gelir. Kızı istemeden önce haber göndeririz. Hemen o akşam kız verilmez, verilecekse üç defa kız istenmeye gidilir. Verilmeyecekse epey zor olur, zaten verilecekse ilkinden belli edilir. Kız verildiği akşam hiçbir şey istenemez o gece. (K32)
- Kaynatam, kaynanam geldiler beni tanımaya. Beni kaynanamlar görmeye, tanımaya geldiklerinde üç tane dünür vardı bende. Beni istemeye gelmişler, üçü de Patriot. Kestanelik Patriot'u da vardı beni istemeye gelenlerden. Oranın Patriotlar'ına Alevi derlerdi yani Bektaşi… Babam beni Kestanelik'e Bektaşi oldukları için vermedi, bizde Bektaşilik yok.

- Kız ilk istemede verilmez, ama tanışılmış olur. Baba gider, abi gider, anne gider; dayı, amca varsa onlar gider. Hep bir iki üç gidilir, sonunda olacaksa olur. Kız verilecek olan günde bir şeker verilirdi o kadar. (K26, K27)
- Çocuk ile kız birbirlerini tanıyorsa, Allah'ın emri Peygamber'in kavli ile istenir, verilirse verilir, verilmezse üçüncüden sonra kız kaçırılır. İstemeden sonra kız tarafı eğer olumlu bakıyorsa, biz size haber yollarız, der. Ardından bir haber yollanır ve söz kesiyoruz derler. (K34,K35)
- Kız istemeye akrabalar gider, kız verilirse, yüzükler takılır. Gücü olan büyük nişan yapar, gücü olmayan aile arasında yapar bu işi. (K10)

(c) Söz kesme

"Söz kesimi" dünürcülük, yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürcülük yoluyla anlaşan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine "söz kesimi" ya da "söz kesme" denmektedir.[160]

Patriyotlar'da söz kesmek ile ilgili köyden köye değişen görenekler karşımıza çıkmaktadır. Patriyotlar'da söz kesmek için kız tarafı kararını vermişse ve cevapları olumluysa, bu durumu erkek tarafına bildirir. Yok eğer cevapları olumsuzsa, "Varın kısmetinizi başka kapıda arayın !" diye durumu bildirirler. Bir daha bu konuda ısrarcı olunmaz. Buna rağmen kız ve erkek birbirini istiyorlarsa ancak kaçmak yoluna başvurulur. Patriyotlar arasında, özellikle mübadeleden sonraki ilk yıllarda kaçma-kaçırma olayı oldukça yaygın bir uygulamaydı. Araştırma alanlarımızdan birisi olan Çiftlikköy beldesinde oldukça şatafatlı olan söz kesimi töreni, Elbasan, Muratbey, Karamandere gibi yerlerde daha sade bir şekilde, aile içerisinde geçmektedir.

[160] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk…*, s.191.

Söz kesmek için yine bir Pazartesi ya da Cuma gecesi için sözleşilir. Erkek tarafı ve kız tarafı karşılıklı bohçalar hazırlarlar. Bu bohçalarda kız tarafı ve erkek tarafının yakınları için hediyeler bulunur. Baba, amca, dayı gibi yakınlar için gömlek, çorap, ayakkabı vb…hediyeler; anne, hala, teyze, yengeler için çetik, çorap, oyalı çemberler vb…hediyeler bulunur.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Kız verildi mi bir yüzük takılırdı, bir el alkışlardık, ne kadar sürerdi bilmem, hep yokluk vardı. (K1,K2)
- Eskiden söz kesme nişan beraberdi. Bayramlarda arife günleri bir tepsi börek, baklava, parça olarak elbise giderdi kız tarafına. Kız kendisine harcar, erkek de kendine harcar, herkes kendine düzerdi. (K20)
- Damat adayı ve yakın akrabaları ile gelin tarafına gidilir, oturulur, muhabbet edilir, kızı isterler, eğer güzel bir cevap alırlarsa yüzük takılır, yani söz kesilmiş olur. (K17)
- Söz kesmede yüzük taktılar, sonra düğün günü belli edildi. O kadar. (K15)
- Kız istemeye akrabalar gider, kız verilir, yüzükler takılır, gücü olan nişan yapar, gücü olmayan aile arasında yapar bu işi. Sonra da düğün günü belli edilir. Takı işi konuşulur, kız tarafı ne isterse damat tarafı bunu yapmak zorundadır. (K10)
- Söze gitmeden bir gün önce kızın annesi, damadın annesi ve gelin alışverişe giderler, kıza bir tane söz için elbise alınır, yüzük alınır, bilezik alınır, damat istiyorsa bir tene kolye yapılır. Sözde böyle bir paylaşım yapılır. Yüzüğü genelde erkek tarafından bir büyük keser. Tepsiye para atılır, herkes tebrik eder. Sözden sonra kız ile erkek rahat rahat gezebilir, söz ile nişan arası genelde erkeğin maddi durumuna göre değişir. (K42)
- Eskiyi anlatayım, o zamanlar söz günü kız tarafına bir tülbent götürülür, o zamanlar nişanlar ve yüzük yok zaten. Benim düğünümde aradılar,

geldiler, söz getirdiler, aile arasında söz vardı. Resmi nikahımı yaptılar, önce resmi nikahımı yaptılar, dini nikah düğün gecesi yapıldı. (K32)

(d) Nişan

Söz kesiminden sonra gelen aşama "nişan"dır. Nişan töreni, genellikle kız evi tarafından düzenlenir. Nişan elbisesini giyen kıza kayınvalidesi ile oğlanın yakınları tarafından "takı" denilen ziynet eşyası takılır. Özellikle kasaba ve kentlerde, daha önceden yaptırılmış ya da hazır olarak satın alınmış yüzükler, bir büyük tarafından bu tür törenlerde adet olduğu üzere kalıplaşmış söz ve dileklerle adayların sağ ellerinin nişan parmaklarına takılır. Bu arada çağrılılar çeşitli içecek ve yiyeceklerle ağırlanırlar.[161]

Nişan töreninden düğüne kadar geçen zamanı kapsayan nişanlılık dönemi kız ve erkeğin birbirlerini her açıdan daha yakından tanımaya fırsat bulacakları ve evliliklerine zemin hazırlayacakları bir süreçtir. Nişanlılık dönemi de çeşitli âdetlerin uygulandığı bir dönemdir.[162]

Patriyotlar'da nişan töreni evliliğin önemli aşamalarından birisidir. Nişan töreni ile beraber gençler çevrelerine evlilik konusundaki ciddiyetlerini belirtmiş olurlar. Bu şekilde daha rahat görüşebilmekte, bir nevi toplumdan icazet almaktadırlar. Nişan töreni ve nişan ile düğün arasında geçen zaman hem gençlerin birbirlerini tanımalarına hem de ailelerin bir takım hediye alışverişleriyle daha yakın ilişki kurmalarına vesile olmaktadır.

Nişan törenin uygulanmasında geçmişten günümüzü önemli değişiklikler olmuştur. Geçmişte kapalı toplum ortamında, büyük oranda maddi imkansızlıklar

---

[161] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s. 193.
[162] Mehmet Ali Yılmaz; *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2005, s.95.

nedeniyle aile içinde ve daha sade gerçekleştirilen nişan töreni günümüzde oldukça renkli ancak özünü yitirmiş bir şeklide gerçekleştirilmektedir.

Nişanlar bazen hane içinde mütevazi eğlencelerle kutlanır. Böylesi kutlamalarda genellikle kadınlar kendi aralarında eğlenirler, çalar söylerler. Erkekler ise bu eğlenceye pek katılmazlar. Sadece nişan yüzükleri takılırken "hayır" dilekleriyle bu güzel olaya şahitlik ederler. Genç çift kutlanıp, düğün öncesi alışverişlerine katkı olabilmesi amacıyla ufak tefek takılar takılır.

Nişan törenleri genellikle düğün havasında, yakınlar, konu komşu davet edilerek yapılır. Kız evinin önünde, müzik ve oyunlarla yapılır. Genellikle erkek tarafının üstlendiği nişan töreninde ince çalgı tutulur ya da kişilerin gücüne göre davul zurna vurdurulur.

Erkek tarafı, kız evine baklava, lokum sandığı ve çerez dolu tepsilerle gelir. Baklavalar kızın evine bırakılacak, misafirlerine ikram edilecektir. Lokum ve çerezler ise düğün sırasında düğünü izlemeye gelenlere ikram edilecektir.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Önce gelinip istenirdi, kızı verildi mi bir yüzük takılırdı, bir el alkışlardık, ne kadar sürerdi bilmem. Uzun, yerlere kadar kıyafetler giyerdik, nişan oldu ablamın yüzüğünü taktılar bana. (K2)
- Hep yokluk vardı. Ne kıyafet ne başka bir şey. Üç etek giyerdik. Nişanlı bir sene iki sene kalırdık, biz üç sene durduk nişanlı. (K1)
- Maddi duruma göre… Durumun iyiyse hemen evlenirsin, bayramlarda tatlısını yaparız, hediyesini alırız. Üstüne başına, her bayram geline bir kıyafet alınır. Bizim köyden evlendiklerinde bütün harcamaları erkek tarafı yapar. Gelin dışarıdan gelirse nişanı gelin tarafı yapar. (K21)
- Nişanlılık süresince bayramlarda arife günleri bir tepsi börek, baklava, parça olarak elbise götürülür kıza. Kız kendisine harcar, erkek de kendine harcar.

Herkes kendine düzerdi. Kız çeyizini alırdı. Eskiden bir odaya gelin gidildiği için çok eşya alınmazdı. (K20)

- Düğün öncesi bayramda seyranda hediyeler gönderilir, bohçalar yapılır ve karşılıklı olarak gönderilir. Annelere yemeni, örtü, seccade; damat ve geline iç çamaşırı alınır ve bu bohça olarak gönderilir. Düğün ve bayramlarda, tavuk, et, çörek, kola, tatlı gönderilir. Düğün öncesi kız çeyizini getirir, erkek mobilya alır. (K19)
- Kız tarafından kim varsa genç kızlardan hepsi saça gider, akşam altıya kadar eve dönülmeli. Sabahtan aşçılar tutulur, yemeği o aşçılar yapar. Düğün çorbası, pilav, kuru fasulye, salata, karpuz, ayran, kola verilir. Hem kız tarafında hem erkek tarafında bu yemekler verilir. Her iki tarafta da bu yemekler verilir. Eskiden bu yemeklerin pişmemiş malzemeleri komşular tarafından getirilirdi. Akşam gelin gelir, gelin arabasının önü kesilir ve zarflarla para verilir. Gelin kız evine bırakılır, damat da kendi evine gider. Akşam erkek evinde davullar çalar, konvoy oluşturulur, "dayler dayler" söylenir. Genelde sadece erkek tarafı oynar, kız tarafına kasap havası ile girilir. Oyunlar oynanır, takılar takılır… (K42)
- Eskiden Ruba' ya[163] giderlerdi. Söz ve nişanda özel bir kıyafet giyilir. Nişan ile düğün arasında bir yıl geçerdi. (K17)
- Gücü olan nişan yapar, gücü olmayan aile arasında yapar bu işi. Sonra da düğün günü belli edilir. Takı işi konuşulur, kız tarafı ne isterse damat tarafı bunu yapmak zorundadır. Nişanlıkta da bir takım kıyafetler giyilirdi. Nişan ile düğün arası genelde maddi duruma bakar, altı ayla bir yıl içinde genelde evlenilirdi. Ailelerde "pay" adını verdiğimiz bir gelenek vardır. Mesela evinde ne varsa, özellikle çörek yapılır, pay diye aileden birisi tarafından gönderilirdi karşı tarafa. Hatta gül-çiçek konulur, bir somun ekmek bile paylaşmak için götürülür. (K10)
- Nişan yapmadık, söz gibi geçti, bohça verdik-aldık. Onlar bana getirdi, ben de damada hazırladım. Hıdırellez günü bir de kırmızı kurdeleli koç geldi. Elma falan boynuzuna takmışlar, alnına beş lira para takmışlar. Piknik yapalım diye Hıdırellezde o koçu getirmişler. Biz de o koçu düğüne sakladık.[164] (K37)

[163] Ruba: Düğünlük alışveriş.
[164] Nişanlılık sürecinde maddi durumla ilgili olmakla beraber kız tarafına çeşitli şekillerde süslenmiş bir koç götürülmesi âdettendir.

- Herkes nişan ihtiyaçlarını kendisi karşılar sonra alınanlar değiştirilir. Damadınkiler geline, gelininkiler damada gider. Bayramlarda birbirlerine hediye alınır, bayramlarda geline hediye alınırdı. (K26, K27)
- Nişan yüzüğü ailenin büyüğü tarafından kesilirdi. Hediyeler damat tarafından kız tarafına gider, ama kız tarafından pek hediye gitmez. Dedeler damada bir şey almazlar genelde toruna alınır. Nişan çok uzun sürmez, iki üç ayda düğüne geçilir. Damat ile kız buluştuklarında yanlarında kız tarafından birileri de verilir. Uzamasının tek sebebi iki tarafında gariban olmasıdır. Nişan zamanında düğün günü kararlaştırılır, orada pazarlıklar başlar. Kız tarafı düğünde ne istediğini söyler: " İki klarnet, iki davul bir tane koç isterim, kızıma yedi tane bilezik alırım…" Bunlar ve benzeri şeyler konuşulur. (K34,K35)

(e) Davet/ Okuntu

Düğünün ne zaman olacağının konuklara bildirilmesi işi seçilen okuyucu tarafından belli başlı hediyelerle gerçekleştirilir. Hediyelerin çeşidini değişik etmenler belirlemektedir. Davet için gönderilen hediyelere "okuntu" denmektedir.[165]

(f) Evlilik Hazırlıkları

Nişan töreninin ardından evlilik tarihine göre hazırlıklar başlar. Eski zamanlarda gelin eşinin ailesi ile yaşadığı için ve bir odalık bir özel hayatları olduğu için yapılacak hazırlıklar ona göre olurdu. Ancak günümüzde evlilik hazırlıkları oldukça maliyetli olmaktadır.

Nişandan sonra aileler kız ve erkeğin kullanımı için bazı giyim eşyalarını, kişisel bakım eşyalarını, düğünde giyecekleri kınalık, gelinlik, damatlık ile kararlaştırdıkları takıları almak üzere buluşurlar. Bu buluşmada kız ve erkek tarafı

[165] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…* s. 216.

genellikle ağzı laf yapan, alışverişlerde pazarlık gücü yüksek kişileri vekil kılarlar. Anne babalar evlatları gücenmesin diyerek olabildiğince alışverişe müdahale etmezler, ödemeyi yapmak üzere hazır bulunurlar.

Bu alışverişe Patriyotlar'da "Roba düzmek" veya "Rubaya gitmek" [166] denir. Bu alışverişte alınanlar birer bohçayla taraflara verilir ve düğün yaklaştığı haftalarda kız ve oğlan evlerinde ayrı ayrı sergilenir. Ayrıca kız çeyizi alındıktan sonra, ortak yaşayacakları evde bu bohçalar tekrardan çeyiz görmeye gelenlere sergilenir. "Roba" düzerken yardımcı olan tarafların vekil kıldığı kişilere de hediyeler alınır.

(g) Çeyiz

Arapça "cihaz" dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin, kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır. İlk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir.[167]

Çeyiz düzme, çeyizin görülmesi ve çeyizin taşınması Patriyotlar için düğün sürecinin önemli aşamalarıdır.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Düğünden bir hafta önce pazar günü çeyiz alınmaya gidilir. Konvoyla gidilir, eskiden beygir arabaları ile gidilirdi. İki tane erkek tarafından bir erkek

[166] Roba kadın giyiminde elbisede bir kalıp şeklini ifade eden özel anlamı dışında; yörede "elbise", "giyit" manasında genel ifadede kullanılan bir sözcüktür. Bu alışveriş daha ziyade giyim üzerine olduğu için bu tabirin kullanıldığı pekala düşünülebilir.
[167] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.,* s167.

çocuğunun eline sopa verilir, onun ucuna başörtü bağlanır, birine Türk barağı birine de Çiftliköy bayrağı bağlanır. Oynaya oynaya kız tarafına gelinir. Kız tarafı kapıyı açmaz. Erkek tarafından damat dışında herkes gelir. Pazarlık edilir. Sandık parası denir, müjde yastığı parası ayrıdır, ayrıca Kuran-ı Kerim parası ayrıdır. Genelde para kızın kardeşine verilir. Para verilene kadar kardeş o sandığın üstünden kalkmaz. Müjde yastığı da kırmızıdır ve üstünde beyaz işlemeler yapılır. O müjde yastığı da para eder. Erkek tarafının bütün erkekleri sıralanır, elden ele bütün çeyizler götürülür, önemli olan elden ele verilmesi. Konvoy ile erkek evine gidilir, kız tarafından beş kişi gider ki evi dizsin. Erkek tarafı karışmaz, sadece çeyizleri indirmeye gider. Çeyizciler beslenir. Kız tarafı evi düzer, ev düzülür, sonra yine damat yemek ısmarlar. Konvoy halinde kız tarafı köye döner. Evin bir odası çeyiz için yayılır, bütün eş dost o çeyizi görmeye gelir. Çeyiz kız evinde görülmeye gidilir.[168] (K42)

- Çeyiz gelmeden önce çeyiz yatağında yatılır, o zaman önden çeyiz gider, arkadan gelin gelir. Pazar sabahı çeyiz gelir, akşamına gelin gelir, çeyiz gelirken beygir arabaları vardı. (K32)
- Çeyiz görme eskiden vardı, şimdilerde yok artık. Düğünden bir hafta önce odanın birisi ayrılırdı ve o duvarlara asılırdı o çeyiz. Biz iki oda serdik, lamba altında işlerdik. Gelinin çıkacağı günün sabahında erkenden gelinip alınır o çeyiz. Çarşaflara sardık, kurdelelerle bağladık, geldiler arabalarla, aldılar çeyizi. Daha çeyizi serer sermez geldiler ardından gelini almaya, küçük yastıklı kurdelelerle yastıklar yapılırdı. Damatla arkadaşları motosikletle geldiler, eskiden köy içinde atla gelirler. Köyün ne arabası varsa konvoy olur. Çeyiz oğlan evine geldikten sonra, yemek verilir, oğlan evi düğün evine döner. Çeyizler eve yerleştirilir. Çeyiz serme işini kız tarafı yapar. Oğlan karışmaz. (K37, K38)
- Gelin almaya giderken damat gelemez, öküz ve manda arabaları ile konvoy oluşturulurdu. Çeyizler elden ele çeyiz arabalarına yüklenir. Elçi gönderilmez çeyiz alınacağına dair. (K36)
- Cumartesi gidilir ve çeyiz alınır, çeyiz almaya beygir arabaları ile gidilir. Damat çeyiz almaya gitmezdi, o gün damadın gelini görmesi uğurlu

[168] Bkz. Ek : Resim 26

sayılmazdı. Çeyiz alındığı güne kadar bir odaya asılırdı, duvardan duvara ipler gerilir çeyiz o iplere asılırdı. (K26, K27)

- Çeyiz almaya konvoy ile gidilirdi. Eskiden arabalarla beygir arabaları ile gidilirdi, beygir arabaları süslenir, çeyiz almaya koçla gidilir. Damat tarafı kız evine koç da getirirdi, çeyiz almaya değil, düğünden önceki gün gelinlik elbiseleri getirirken koç da getirirler gelin evine. O koç nasıl süslenirdi hem de, koçun boynuzuna elma konurdu. O koçun başına boynuna, sırtına kına sürülürdü. Şimdi sosyete oldu insanlar, unuttu o adetleri. (K23, K39, K40, K41)

(2) Düğün

Düğün, evlenme dediğimiz geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Onun için düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına çaba sarf edilir. Düğüne elden geldiğince çok kimse çağrılmak istenir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün, çağrılıların dışında, başkalarına da açıktır.[169]

Düğün toplumluk bir olaydır. Genç erkekle genç kızın ve dolayısıyla onların ailelerinin yeni bir bağla birbirine bağlanmalarının bütün toplulukça bilinmesi ve topluluğun da katıldığı törenlerle bu bağın pekiştirilmesi gerekir. Gelenek, daha dar bir çevre içinde geçmiş olan önceki kesimlere karşılık, asıl düğün gösterilerine mümkün olduğu kadar çok insanın katılmasını ister.[170]

Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok kısa olabileceği gibi, senelerce de uzayabilir. Kimi zaman oğlanın askerliği kimi zaman da oğlan tarafının ağırlığı sağlayamaması veya çeyizi tamamlayamaması gibi sebeplerle düğün gecikebilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur. Harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve

[169] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk …*, s.196.
[170] Pertev Naili Boratav, *Folklor ve …*, s.216.

yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır.[171]

(a) Bayrak Dikme/Sağdıç

Bayrak, milletler için bir egemenlik sembolüdür. Düğünlerde ise düğünün başladığının işaretidir. Anadolu'da bayrak dikildikten sonra düğün başlar ve düğün artık kız ve erkek tarafının değil; bütün köye, köylüye aittir. Türkler için bir ruh, bir mübarek kişi gibi olan bayrak[172]

(b) Kına Gecesi

Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Kına yakılması köy düğün geleneğinde nikah kadar önemli ve etkili bir olaydır. Bundan dolayı her hangi bir sebepten düğün süresi kısaltılsa dahi, tek bir gün olsa da kına mutlaka yakılır.[173]

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisi de "kına gecesi"'dir. Kına gecesi, gerdekten bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır.[174]

Patriyotlar'da şimdilerde kına gecesi tek gün olarak düzenlense de önceki dönemlerde iki gün olarak yapılır, düğün gecesi ve gelin cuması ile tüm süre 4 güne yayılırdı. Salı günü başlayıp cuma günü biten düğünlere "Perşembe düğünü", Cuma başlayıp Pazartesi günü biten düğünlere ise "hafta sonu düğünü" denirdi.

---

[171] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…*, s.176.
[172] Bahaeddin Ögel, "Türk Mutfağının Gelişmesi ve Türk Tarihi Gelenekleri", *Türk Mutfağı Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s.65.
[173] Sıtkı Soylu, , "Taşeli Yöresi Düğün Gelenekleri ve Geleneği Oluşturan Sebepler", *3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Gelenek-Görenek ve İnançlar),* Cilt 4, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.367.
[174] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk…*, s. 194.

Şimdiki düğünlerde bu iki gün tek güne indirilmiş ve ana kınası ile kız kınası bir arada kutlanır olmuştur. Biz burada kına gecesini bu haliyle ele almış olacağız. Kına gecesi gelinin kendi evinde geçireceği son gecedir. Bu sebeple daha bir özel hale gelmektedir. Düğünün başlangıcı sayılan kına geceleri genellikle cumayı, cumartesi'ye bağlayan gece yapılmaktadır. Eskiden olduğu gibi"Perşembe düğünü" geleneği olmadığı için salı gününden başlayan düğünlere artık rastlamıyoruz.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Pazartesi günü düğünümüz başlardı. Salı günü kınamız başlar, çarşamba günü "kalın" [175] başlar, perşembe günü gelini alırlar kaçarlar düğün biter. (K15)
- Bizde "ana kınası" vardı. Cuma gecesi gidilirdi, kırk elli kişi darelerle giderdi, kayınvalide ve anne kızın omuzlarına altın takarlardı. (K11, K12)
- Cuma gecesi kına gecesi olurdu, kız tarafına gidilirdi, tepsilerle baklavalar götürülür, üstü çiçekli süslenir. Çerezimizi alırdık. Gelin kınalığını giyerdi. Türküler söylenirdi. Gelin elini açmazdı, ya eltisi ya da annesinden kayınvalide avucuna altın versin diye. Sonra da eğlenilirdi. Yüksek yüksek tepeler söylenir. Kına gecelerinde gece yarısı gidip kız evi rahatsız edilir veya oğlan evi uyandırılır, ya davullarla ya darelerle[176] uyandırılır. Pişkeşya derler, baklava tepsisini alırlar, o tepsiyi ellerinde gezdirirler. "Nakuskisi nakuskisi/ nakuskisi İbrahim efendi/dupişkake alevyo…" O da gönlünden ne geçerse karşılığını bir hediye olarak verir. Ahırdan koyun, dana bile çıkardıklarına şahit oldum. (K10)
- Kına gecesinde erkekler yoktur, damat bile gelmez, o zamanlar damat gelini görmezdi. Kına gecesinde geline bir gelinlik, bir elbise, bir tane daha elbise alınırdı. Kına gecesinde üç dört tane farklı kıyafet giyerdi gelin. Önce gecelik giyilirdi. Bizim çarşamba gecesi başımıza kına vurulurdu, ayrı kıyafet giyilir,

[175] Oğlan tarafı kız tarafına gelir ve kına yaparlar buna "kalın" denir.
[176] Trakya kültürüne mahsus bir çeşit vurmalı çalgı

cumartesi elimize kına sürülür ayrı kıyafet giyilirdi. Pazar günü de düğün biterdi, erkekler son kına gecesine katılırdı. (K32)

- Eskiden evlenmiş, beyini bırakmış kadın kınayı karıştıramaz. Genç yenge kınayı karıştırır, erkekler kına gecesine karışamazdı. (K36)
- Erkek tarafı, kına geceleri kadın evinde olur, kızlı erkekli pek ayrım olmadı bizde. Kız tarafında kına olurken, yiyecekler, kuru yemişler, tatlılar süslenir; kınalar çalgılarla getirilir kız evine, konvoyla gidilir ve beygir arabaları kullanılır. Silah falan atılmaz. (K34,K35)
- Sabah kalkılır, her evde aynı yemekler pişirilir. Saça gidilir. Kınada takı falan olmaz, gelin gelinlik giyer. Kız nişan yapmadıysa tuvaletini giyer, nişan yaptıysa gelinliğini giyer. Kına gecelerinde gelinin saçları salık olurmuş. Gelin evden çıkarken başında kırmızı örtü olur, gelin ağlaya ağlaya evden çıkar. Kadınlar söyler, düğün evine gidilir, oynanır. Gelin saat on bir gibi üstünü değiştirmeye gelir, bindallısını giyer. Gelinin kız arkadaşları gelinin arkasına geçer, gelinin koluna biri baba tarafından biri anne tarafından iki kadın girer, gelin kınası bir kadın tarafından taşınır, ortada bir halka oluşturulur. Gelin ellerini açmaz, kaynana gelir ellerinin ortasına altın koyar. Eller kınalanır, bağlanır, gelin hüngür hüngür ağlar. (K42)

(c) Gelin Salınması

Kına geceleri eski dönemlerde ana kınası ve kız kınası (kız salınması) şeklinde iki gecede yapılırken, şimdi kına adetleri tek gecede toplanır olmuştur. Uzun süredir uygulanmayan bu geleneğe göre, ikinci bir kına gecesi gibi olan kız kınasında (kız salınması) kız düğün gününde olacağı gibi saçı başı yaptırılarak öğleden sonra beyazlığını (gelinlik) giyer. Kız tarafı ve erkek tarafı misafirlerine kız evinde yemek verildikten sonra ikinci bir kına gecesi gibi eğlencesi yapılır. Yukarıda kına gecesinde bahsettiğimiz geleneklerin bir kısmı bu gecede yapılırdı.

(d) Gelin Alma

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüzünlü, oğlan evi ise aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler.[177]

Günümüzde damat da gelin almaya giderken, eski zamanlarda damat gelin almaya gitmezdi, yakın akrabalar gelin alayını oluştururdu.[178] Günümüzde motorlu araçlarla yapılan bu gelin alayı eski zamanlarda yakın köylerde veya köy içinde hayvanların koşulduğu ve halk arasında "beygir arabası" denilen vasıtalarla ile yapılırdı. Bunlar büyükbaş hayvanlara ya da binek hayvanlarına koşulmuş, halk arasında "taliga" da denilen ahşaptan arabalardır. Bu arabaların dingiline tekerleğin bağlandığı kısma "poyra" denir. Bazen de poyra kelimesi hayvanlara koşulan bu arabaların kenarları boyunca yükseltilen direkleri ifade etmek için kullanılır. Bu poyralar üzerinden kilimler, çergeler geçirilerek üzeri kapatılır, korunaklı çadırvari bir arabaya dönüştürülür.[179] Köylere motorlu taşıtların gelmesiyle bu poyralı arabaların yerini römorklu araçlar almaya başlamış, nihayetinde günümüzde modern araçlara dönüşmüştür. Özellikle Patriyotlar "beygir arabaları" nı mübadeleden önce de her türlü işlerinde kullanıyorlardı.

---

[177] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.*, s 199.
[178] Bkz. Ek : Resim 7
[179] Bkz. Ek : Resim 2

Göçmenler "muhacir arabası" diye bilinen ve Rumeli'de yaygınca kullanılan dört tekerli, çelik talmiyeli at arabalarını getirip, eski ortamlarında olduğu gibi günlük yaşamlarında kullanmaya başlamışlardı.[180] Düğünlerde de bu arabalar kullanılırdı.

Gelin alayı köye yaklaşırken köyün dışında durdurulur. Eğer atlı gelen gençler varsa atlar koşturulup kız evine birinci giden kişiye kız evinden müjde yastığı verilir. Atlı bu yastığı alır ve damat evinde gelin beklenirken sürmekte olan eğlencede, damadın sağdıcına verir. Sağdıçtan bahşişini alır. Erkek de bu yastığı gelinin alındığı ve biraz sonra geleceği müjdesinin hatırası olarak saklar.

Erkek evinden gelen düğün alayı kız evinin dışarısında bekler. Kayınvalide ve onunla gelen teyze, hala, yenge gibi erkek tarafının kadınları içeri davet edilmek için ön tarafta beklerler.

Bu arada gelinin çıkması için davullar zurnalar kız evinin önünde vurulur. Kızın evden çıkarılması uzadıkça davullar daha bir kuvvetli daha coşkulu havalar çalarak acelelerini belli etmeye çalışırlar. Bu arada erkek anası beraberinde getirdiği ekmeği bolluk bereket niyetine kız evinin etrafında toplanmış olan konu komşusuna dağıtır. Bu arada yengeler gelinin koluna girerek evin penceresinden, perdenin gerisinden gelin alayına baktırılır. Alayın kalabalıklığı ile övünmesi arzulanır.

Ardından gelin kız üzerinde gelinliği olduğu halde ailesiyle tek tek vedalaşmaya, hak helalliği almaya başlar. Öncelikle kızın babası, babası sağ değilse erkek kardeşlerinden büyük olanı ya da baba tarafını temsilen amcası, dedesi vb… büyüklerden biri kızın beline kırmızı kurdeleden "gayret kuşağı"nı bağlar. Bu kuşağı iki defa gevşekçe bağlayıp, bir ucundan çekerek çözer. Üçüncü defada gayret kuşağını bağlayıp, elini öptürerek kızıyla vedalaşır. Duvağını örter. Kız ev içindeki yakınlarıyla helalleşir. Gelini kızın varsa erkek kardeşi, yoksa amca, dayı gibi bir erkek akrabası kaynananın yanına getirir. Bazı yerlerde bu işi gelinin yengeleri

[180] Kemal Arı, *a.g.e.*, s.170.

üstlenmiştir. Kayınvalide gelinin başından aşağı darı, kuruyemiş, şekerleme ya da bozuk para saçar. Bunların bir kısmını da etraftaki konu komşunun üzerine doğru saçar.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Gelin baba evinden çıkarken gelin türküsü yaptılar bana. (K5)
- Gelin baba evinden çıkarken "dayler dayler "söylenir. (K3, K17, K22, K9)
- Beygir arabaları ile alırlardı gelinleri. Benim düğün töreni burada bizim arsada yapıldı. Özel bir şey yapılmadı, baba evinden gidenlere türkü yakarlardı, dare türküsü çalardı, cümbüş yaparlardı. (K2)
- Arabaları tutarız, davullar çalar, çiftetelli çalar. Gelin tarafına gittiğimizde bizi karşılarlar, baba kuşağını bağlar. Üç defa yapar bunu. Sonra gelinin evden çıkarırız, ağlaşılır, "dayler dayler" söylenir. (K21)
- Gelini evden çıkarmaya damat, annesi, babası gider. Gelinin babası kırmızı kuşak bağlar, üç defada bağlar kırmızı kuşağı. (K42)
- Gelini almaya gidiyorsan, baba kırmızı kurdeleyi üç kere bağlar, her bağlamada bir dilek diler. Baba hüznünden dolayı bağlayamazmış, ancak üçüncüde bağlayabildiği için böyle. (K10)
- Düğün günü gelin eve girerken demire ayak bastırılırdı, ben basmadım ama elma attırırlar. Duvara da bir top tereyağı yapıştırırlardı. Arpa, buğday ve para atılırdı üstünden, bereketli olsun diye. Bunlar gelin hem kapıdan çıkarken hem de kapıdan girerken yapılırdı. Geline son gün oruç tutturulur. Ağlamak bir taraftan, bir de oruçlusun, ben nerden çıktım bilemedim. (K37, K38)
- Gelin almaya giderken damat gelemez, öküz ve manda arabaları ile konvoy oluşturulurdu. (K36)
- Gelin pazar günü almaya gidilir. Düğünde gelini almaya giderken bir sürü mani ve türkü söylenir. Her komşudan mani atılır, ikiye üçe kadar uyunmaz. Çıkarlar oyuna sizden hediye isterler. Horoz, tavuk, para… bunlar pazar akşamı söylenir. Amcası, dayısı diyelim yeğenin evleniyor, senden de bir hediye alırlar,

herkesin ismini söylerler ve onlardan hediye alırlar. Davullar çalarken çalmayı durdururlar ve mani söylerler. (K26, K27)

- Konvoyla gidilir ve beygir arabaları kullanılır. Silah falan atılmaz. İki gün sonra gün alınır. Düğün tarihi kesildikten sonra erkek tarafı iki tane koç besler kesmek için, bir tanesini süsler kız evine getirmek için düğün alayı ile birlikte. Rakı şişeleri ellerinde alayla kız evine gidilir. Onlar yola çıkmadan evvel, "müjdeci"ler yola çıkarlar. Hangi köye gidecekse, yedi sekiz tane at, kış kıyamet yola çıkarılır. Konvoydan önce gidilir, gidecekleri yere yaklaştıklarında toplanırlar bir yere, fırlarlar hemen yarış yaparlar cirit oyunu gibi. Birinci olan, kız evine ulaşıp müjdeyi verirse hemen kız evine "müjdeciyim" der, hemen ona müjde yastığı verilir; öbürü geldiğinde gaz lambası verilir. Öbür konvoy gelir, oyunlar oynanır. Naz yaparlar, kız vermezler, inat ederler. Kızı alırlar, baba kalkar kırmızı kuşak bağlar kızın beline, verir, teslim eder evladını. Onlar koçu verirler, müjdeciler geri geri giderler. Bu sefer gelinin gideceği erkek evine doğru yollanırlar. Damat gelin almaya gelmez, Patriottaki adete bak, eğer ki damat gelin evine evlenmeden bir iki gün önce veya o gün gelirse damadın beline eşek semeri vuruyorlar, sen eşeksin diye. Müjdeci gelir ve müjdeci yastığını gösterir damada, lambaları da verir ve karşılığını da alır, müjde yastığı gerdekte kullanılır, lambalarda gerdekte yakılır. (K34, K35)

(e) Gelin İndirme

Geleneksel kültürde, Anadolu'nun hemen her yöresinde gelin erkek evine getirilirken ya da geldikten sonra çeşitli pratikler uygulanır. Bunlarda amaç yeni kurulan aileyi her türlü zararlı dış etkilerden uzaklaştırmak gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını etkileyerek onu istenilen şekle sokmaktır. Anadolu'da gelin alma günü uygulanan pratiklerde kullanılan büyüsel nesnelerden bazıları şunlardır: Buğday, para, şeker, testi, ekmek – maya, Kuran, ayna, post, kazan, demir, yağ, oğlan çocuğu, su, kendir, kızgın saç, ateş, kaynananın bacak altından geçirme, çivi,

cami, mezar – türbe gibi. Böylece bu nesneler yardımıyla uygulanan büyüsel pratiklerle evlilik garanti altına alınmak istenmektedir.[181]

Kız, erkek evinin önüne gelince arabadan inmek istemez. Nazını yapmaya başlar. Arabadan inmesi için kaynana ya da kaynatasının, bazen de bu işi üstlenmiş sağdıcın bahşiş vermesini ister. Bu bahşişi aldıktan sonra arabasından indirilir. İndiği meydanda herkes toplanmıştır. Gelinle kaynana birlikte toprak bir testiyi kırarlar. Bu aralarında hiçbir husumet, kemlik olmaması dileğini gösterir. Güzel geçinmeyi arzuladıklarının ifadesidir. Bu meydanda birlikte gelin kaynana karşılıklı oynarlar. Bu oyuna daha sonra damat ile yakınları da katılır. Birkaç tur oyun çevrildikten sonra gelin damatla birlikte yaşayacakları evin kapısına getirilir. Gelin ve damat o gece yapılacak esas düğüne gitmezden evvel dinlenecekleri eve girerken kapıda bekletilirler. Bir kasede yağ bir kasede bal bulunur. Gelin ve damat "yağ ve bal gibi geçimleri olsun" diye umularak, parmaklarına çaldıkları yağ ve balı kapıya sürerler. Gelinin koltuğunun altına kendi evinden getirdiği bir "Mushaf" (Kur'an-ı Kerim) konularak içeri sokulurlar. Gelin bu Mushaf'ı duvardaki bir çiviye iliştirilmiş, el işlemeli kılıfına koyar.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Gelin arabadan inerken kilim gererlerdi, gelini kimse görmeyecek, hemen içeri atarlardı. (K37,K38)
- Gelin eve girerken Kuran-ı Kerim koltuğunun altına verilir ve sağ ayağı ile eve ayak basar. (K36)
- Gelin eve girerken bir demire bastırılıp öyle kapıdan içeri sokulur. Sağ ayakla girer içeriye, demir gibi olsun diye. (K25)
- Düğün günü gelin eve girerken demire ayak bastırılırdı, ben basmadım ama elma attırırlar. Duvara da bir top tereyağı yapıştırırlardı, arpa-buğday ve para

[181] Meltem Santur, "Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Gerdek Sabahı Gelinle İlgili Adet ve Uygulamalar Üzerine Bir Atlas Denemesi", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1998, s.194-207.

atılırdı üstünden, bereketli olsun diye. Bunlar gelin hem kapıdan çıkarken hem de kapıdan girerken yapılırdı. (K37,K38)

- Gelin eve inerken bir ekmek koyarlar kafasına bereketli olsun diye. Duasını okurlar, türkü söylerler, indirirler gelini, kapıya demir koyarlar ki demir gibi sağlam olsun. (K23, K39, K40, K41)

(f) Nikah/Gerdek

Düğünden sonra gençlerin bir araya gelmelerine "gerdek" denir. Böylece, gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikahı denilen dini nikâh, yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler, resmî nikâhın yanı sıra dinî nikâhta yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar.[182]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Kız tarafı hemen kızına pilav, üzerine kızarmış tavuk, tatlı yapar. Damat ile gelin gerdek odasına girdikleri vakit yemekleri hazır olur orda. Bezler serilir, kızlık zarı yırtıldığı işareti alınır. Sağdıç gelir erkek ve kıza nasıl yapacaklarını anlatır. Sonra onlar içerdeyken, bekleriz ihtiyarlar. Damat, gençler, ihtiyarlar, hamama oradan camiye oradan evin kapısına kadar tekbirlerle götürülür. Kızla ile damat yüz görümlüğü, sonra namaz kılınır, sonra yemeklerini yerler ve bu onların ilk rızıklarıdır. Onu sabahleyin yesinler, diye. (K34, K35)
- Son gün eğlenilir, sonra takı başlar ve bütün gece takı da eğlence ile beraber devam eder. Düğün biter, damat evine damadın arkadaşları gider ve damadı döverler, damat da evin balkonundan hediyeler atar. Geline yüz görümlüğü takılır.

[182] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk ...* , s.197.

Gerdek namazı kılınır, o namazı kılmadan gerdeğe girilmez. Eskilerde varmış. Gelinin bakire olduğunun topluma yayılması yoktur. (K42)

- Evliliğin birinci günü bana börek yaptırmadılar ama ben evimden tavuk getirdim. Baklava, börek getirdim. Sabah beni görmeye gelenlere birer tabak ikram edilirdi, gelinin marifeti diye. Bir de gelin gazı ve lambası ile gelir ve o gaz bitinceye kadar biz o lambayı söndürmedik. (K37, K38)

(3) Düğün Sonrası

Anadolu'da gerdeğin ertesi günü çeşitli adlarla anılır. İstanbul'da ve pek çok yerde "paça günü" adı verilen bu günde, o gün gelen konuklara paça ikram edilir. Bugünün adı Toroslar bölgesinde çarşaf; Mudurnu, Çivril'de ve Niğde'de duvak; Hatay ve Kerkük'te suphe; Isparta'da gelin ertesi; Maraş ve Kütahya'da gerdek ertesi; Kastamonu ve Sinop'ta samet, samat, semet; Kayseri'de güvey başı; Yörüklerde kakülgünü' dür. Evlenme gelenekleri dizisi bu günle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder.[183]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Düğünden sonra gelini gezdirirlerdi, akrabalara götürürlerdi, gezdirirlerdi. (K1,K2, K5, K9, K21)
- Düğünden sonra el öpmeye gidilirdi. (K4)
- Düğünden sonra gelin gezdirme adeti vardı ama şimdi kalktı. Mesela benim anam evlendiğinde düğün sabahı bütün akrabalarına el öpmeye giderlermiş, geline bahşiş verilirmiş. Gelin düğünde üç etek giyermiş, çendile varmış, üç eteğin üstüne giyilen cepli bir şey. İlbeti vardı, ilbeti sünger gibi kalın bir şeydi. (K17)
- Eş dost hısım akraba gezdirilir, yirmi beş kuruş, elli kuruş verirlerdi. (K16)

[183] Pertev Naili Boratav, *Folklor…*, s.188.

- Düğünden sonra sabah erkenden kalkılır halasına, tetesine (annenin kız kardeşi)[184], amcasına gidilirdi. Güneş doğmadan gezilirdi bu evler. Her evden yüz kuruş, yirmi beş kuruş para alınırdı. (K15)
- Düğünden sonra gelinini alırsın; gelin, kayınvalide ve kaynatasının elini öper, komşuları ziyaret eder, sonra annesini ziyarete giderdi. (K10)
- Eskiden gelin gezdirme adeti varmış, düğün sabahı gelin arkadaşlara götürülürmüş. Her gittiğin evde sana para verilir, hediyeler verilir, gelin evine bir hafta gidilir. "Döndürme geleneği" vardır. (K42)
- Damat geldiği zaman, bir hafta sonra, el öpmeye geldiğinde damadın ayakkabıları saklanır ve para istenir. Düğün bittiği günü sabahı kaynananın, kaynatanın elleri öpülür, onlar da sana para verirler, hoş geldin parası, kahve verilir. Üç gün sonra börek yaptırılır. Düğününü bir hafta sonrasında kız ailesine gidilir. Ardından akraba ve komşular gezilir, bu işi kayınvalide yapar, hediye verilir o gezmede. (K32)
- Kaynana gelini giydirir, evlendikten bir hafta sonra kız evine gidersin tatlı yemeye. Bizde gelin evlendiği zaman börek yaptırırlar geline, ilk yaptığı börektir. Patriot böreği yaptırılır. (K31)
- Kırk gün sonra gelin gezdirme başlardı. Bir hafta sonra gelin ve damadı akrabalar yemeğe alırlardı. Komşular da alırdı. Haftasında ben gittim annemlere yemeğe, öbür hafta onlar geldi buraya. Gelin yemeği adı verilir, "döne" denir. (K37, K38)
- Biz kızlarımıza bütün yemekleri önceden öğretirdik ki gittiği evde yemek yapsınlar. Düğünlerde gelin gezdirme var. Düğünden sonra yakın akrabalar davet eder ve yemek verilir. Yakınlar yemek verirdi, uzaklar bir lokum verirlerdi. Gelin haftasında baba evine ziyarete giderdi. (K23, K39, K40, K41)
- Gelinle damat sabah kalkar, ilk yaptıkları şey ana ile babanın elini öperler. Sonra doğru komşulara el öpmeye giderler, damat ile gelin kalkmadan, dışarıda klarnetler ve zurnalar paça çalarlar, çeşmeden su almaya giderler, çala çala… Sonra da damat tek tek kızla beraber el öper, komşular ziyaret edilir. Sonra kız tarafına gidilir, bir hafta sonra, bak bu güzel adete bakar mısın? Mahalledeki

[184] Hayriye Ataç (K15)

bütün herkes "yimişa" diyoruz kız ile damadı ziyafete alırlar evlerinde. Elma, portakal, kış kavunları, çerezler yenir; büyük sofra konulur. "Yimişa" denir buna. Sonra da düğün biter. (K34, K35)

- Düğünden sonraki ilk gün geline Patriyot yemeği yaptırılır, unuttuk biz onları, bizim burada üç günlükken yaptırılır. Ama yardım ederlerdi gene. (K26, K27)
- İlk hafta gelin gezdirilir, haftasında gelin anne babasına gider, bu gezdirmelerde geline hediyeler verilmez. (K36)

(4) Değerlendirme

Geçiş dönemlerinin ikincisini teşkil eden evlenme, Patriyotlar tarafından doğum olayı gibi oldukça coşkulu bir şekilde kutlanmaktadır. Gelin-güvey seçimiyle başlayan süreçte aileler çocuklarının tercihlerine oldukça saygılı davranmakta, hem eski zamanlarda hem de günümüzde istisnalar olmakla beraber eş seçimi tamamen evlenecek kişilere bırakılmaktadır.

Patriyotlar'da geçmişte evlenecek kişinin mutlaka Patriyot olmasının istenmesinden kaynaklı olarak sınırlı da olsa akraba evlilikleri görülmüştür. Ancak Trakya'nın genelinde oldukça baskın bir anlayış olan akraba evliliğine karşı olma durumu zamanla Patriyotlar arasında da etkili olmuştur. Bu sebeple günümüzde neredeyse akraba evliliğine rastlanmamaktadır.

Evlenilecek kişinin seçiminde aile için önemli bir takım unsurlar da yok değildir. Mübadelenin ilk zamanlarında özellikle aranılan evlenilecek kişinin Patriyot olması durumu günümüzde oldukça esnetilmiş bir durum. Gelin adayının becerikli, hamarat olması, iyi bir anne olabilecek özellikleri iyi- kötü taşıması; ailesinin toplum nezdinde iyi biliniyor olması gibi doğal beklentiler karşımıza çıkmaktadır.

Beşik kertmesi olayına yaptığımız saha araştırması sırasında hiç rastlamadık. Ancak bir ailede "berdel" hadisesine rastladık.

Ailenin evlilik olayına karşı çıkması durumunda evlenmeye karar veren çiftlerin en sık başvurdukları yöntem ise "kaçmak"tır. Evlenecek çiftleri kaçmaya yönlendiren bir başka sebep ise ekonomiktir. Düğün masraflarının ağır geldiği çiftler kaçma yoluna başvururlar. Aileler de büyük oranda durumun farkındadırlar. Kaçarak evlenmek adeta bir ritüel halini almıştır.

Söz kesme olayından sonra nişan töreni ailelerin maddi durumlarına bağlı olarak mümkün olduğunca görkemli gerçekleşmektedir günümüzde. Anca eski dönemlerde nişan töreni mümkün olduğunca aile arasında yapılmaktaydı. Nişan ile düğün arası yine ekonomik duruma göre belirlenmektedir.

Geçiş dönemlerinin en renkli yüzünü oluşturan evlilik ve evliliğin özellikle "düğün" bölümü sadece Patriyot toplumunda değil, diğer bütün toplumlarda coşkuyla ve sevinçle kutlanmaktadır. Trakya insanının eğlenmek konusundaki becerisini Balkan kültürü ile birleştiren Patriyot düğünleri ayrı bir seyir zevki vermektedir.

Bu konuda Oktay Güldüren, Çatalca adlı çalışmasında şunları söylemektedir:

"*Hala Fikina düğünlerde damak çatlatan yemekler yapardı. Bu düğünler üç gün sürerdi. Cuma sabahı başlayan davul zurnalı, yemekli bu Patriyot düğünleri Pazar akşamına kadar sürerdi. Düğünlerde pişen yemekler: Rişidopto, dilme, tiropsimi, pandispanya, soğanpitasi, norpitasi, norlupırasa, ıspanakpitasi, velumenu, biciropta, alivra, bukuvala, petura, bacu, bezle, jelenduru, lipşa, kurmizopta, klastra, kulakis, papara, kulanbik, musakka, lanangita, rusinica, makarrino, tarhana, agurida, süt pitasi, dülme, baklavaidi*"…[185]

[185] Oktay Güldüren, *Çatalca –Samiotisa…*, s.94-95.

Bunda sadece yeni bir aile kurulmasının ve soyun devam edecek olmasının verdiği mutluluk değil, evlilik başlığı altındaki her bir bölümün (söz kesimi, nişan, düğün, sonrasındaki toplantılar) insanları bir araya getirmesiyle duyulan mutluluğun da büyük olduğu görülür. Çatalca yöresinde bu sevinç, renkli bir şekilde yaşanmaktadır. Bu renkliliği sağlayan elbette ki örf ve âdetlerdeki zenginliktir. Geçmişte eksiksiz uygulanmakta olan düğün geleneklerinin bir kısmı, teknoloji ve kültür alışverişi sonucunda geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır.

3. Ölüm

Ölüm, hayatın başlangıcı olan doğum ve onu takip eden evlilik gibi safhalarından sonra, halk inançları itibariyle önemli bir dönemdir. Türklerin, eski ve halen mensubu bulundukları dinler itibariyle inançlarında; ölümle her şeyin bitmediğine, ölümün sadece bir âlem değiştirme olduğuna, ölümle yok olunmayıp bu dünyadan öteki dünyaya geçildiğine inanılmıştır.[186]

Ölümle ilgili adet ve inanmalarda, korku büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletmekte, ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölümle ilgili uygulamalarda; ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun öte dünyada mutlu bir ölü olmasını sağlamak amacıyla uygulamalar yapılır. Eski kültürlerden beri, bütün toplumlarda bir "öte dünya" tasarımı olmuştur. Buna göre, ölen kişi öldükten sonra yaşamını öte dünyada sürdürmektedir. Gerek eski çağlarda gerekse günümüzde bu evrensel görüş, dinlerin öte dünya tasarımlarıyla da beslenmiş ve desteklenmiştir. Ölümle ilgili yapılan uygulamaların bir bölümünde de; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını, zarar vermesini engellemek amacıyla yapılan işlemler görülür. Bu işlemlerin uygulanmasının kökeninde, ölenin isterse dönüp gelebileceği, arkada bıraktıklarına zarar verebileceği korkusu egemendir. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek, sarsılan toplumsal ilişkileri düzenlemek ve

[186] Yaşar Kalafat; "Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da Kırk Motifi", *Mili Folklor*, Cilt 3, Sayı 22, Ankara, 1994, s.239.

onların yeniden topluma katılmalarını sağlamak amacıyla da bir dizi uygulama yapılmaktadır. Bunların toplum yaşantısına olumlu katkıları olmakta, uygulanan bu adet ve inanmalarla komşuluk ilişkileri tazelenmekte ve sağlamlaştırılmaktadır.[187]

İnsanoğlu var olduğu günden beri yaşam ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmış ve insanı yaratan nesneyi *nefes, tın, rüzgar, esinti* anlamlarına gelen sözcüklerle ifade etmiştir. Eski Türkler can ve ruh kavramı karşılığında *tın (*nefes) sözcüğünü kullanmışlardır. Yakutlar, *tın, kut ve sür,* Altaylılar *tın, süne ve kut* sözcükleri ile bu kavramı ifade etmişlerdir. Altaylılara göre, tın, süne ve kuttan başka insanın *yula* adı verilen bir de eşi vardır. İnanca göre, insan uyurken yulası her yerde dolaşabilir. Düş, yulanın gördüğü şeylerden ibarettir. Ölülerin serseri dolaşan ruhlarına Altaylılar *üzüt,* Yakutlar *üör* demişlerdir. Şamanistlere göre *can;* kanda ya da yürekte bulunur.[188]

Ölüm ile ilgili uygulamaları da diğer geçiş törenlerinde olduğu gibi ölüm öncesi, ölüm sırasında ve ölüm sonrasında diye üçe ayırmak mümkündür. Ölüm töreninde din ile gelenekler iç içe geçmiş gibidir. Duruma göre biri diğerine daha ağır basabilmektedir. Bu durumu yaratan temel sebepler ise, ölen kişinin neden ve nasıl öldüğü veya kaç yaşında öldüğü gibi sebeplerdir. Ölen kişinin yaşı ilerlemişse veya bir şekilde ölüm doğal yollardan gerçekleşecekse toplum daha vakur bir tepki göstermekte, dini kurallar daha ağır basmakta ve tören buna göre yapılmaktadır. Kaza, cinayet, boğulma gibi ani gerçekleşen ölüm hadiselerinde ise toplumun ölüm kavramını kabullenmesi daha zor olmakta duygusal tepkiler daha ön plana geçmektedir.

[187] Sedat Veyis Örnek *Anadolu Folklorunda…*, s.108-109.
[188] Abdülkadir İnan, *Tarihte ve …*, s.176.

a. Ölüm Öncesi

Doğum öncesinde sağlıklı bir doğum gerçekleşmesi için ne kadar çaba sarf ediliyorsa, ölüm öncesi süreçte de benzer bir çaba ters yönde ölümü geciktirmek ve hatta mümkün olduğunca engellenmeye çalışmak için sarfedilmektedir.

İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesneleri ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır.[189]

(1) Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsan yaşamının sona ermesi anlamına gelen ölüm insanlar için çok önemlidir. İnsan, bu kadar önemli bir olayı daha önceden bilebilme çabası içerisine girmiştir. Vücuttaki fiziksel ve ruhsal değişiklikler, doğa olayları, hayvanların davranışları, görülen rüyalar ölümün önceden tahmin edilebilmesi için birer ölçüt olarak kullanılmıştır. Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün ön belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezişleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır. Köpeğin sadece ulumasıyla değil, uluma biçimi, zamanı ve yönü ile de yaklaşan ölümü haber verdiğine inanılır. Baykuşun da yıkık ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması "ölüm kuşu" olarak bilinmesinin temelinde yatan nedendir. Baykuş da tıpkı köpek gibi ölüm habercisi

[189] Ayşe Baştançelik, *a.g.e.* s.244.

olarak görülür. Bunlardan başka evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek ve öküz; yabani hayvanlardan tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan; kümes hayvanlardan tavuk, kaz ile yabani kuşlardan yarasa, karga ve leylek kimi davranışları ve bağırmalarıyla ölüm habercisi olarak kabul edilirler. Birtakım rüyalar da ölüm veya felaket haberi olarak yorumlanır. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir. Buna göre, hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara girişilir.[190]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Baykuşlar ölümü çağrıştırır, baykuş öten evde cenaze çıkar, inananlar var. Benim panjurun orada baykuş öterdi, baykuşu söküp attım. (K26, K27)
- Ö1ü yıkandığında altındaki sal (tahta) oynarsa, başka birisi daha ölür. (K29)
- Köpeklerin ezan okunurken uluması ölümü çağrıştırdığı için uğursuz sayılır. (K19, K15)
- Birisinin rüyasında, ölmüş birinin kendisini çağırdığını veya bir yere götürdüğünü görmesi, ölümün habercisidir. (K28)
- Yıldız kaydığı zaman birisinin öleceğine inanılır. (K26, K27, K29, K19, K15)
- Evin camına bir kuş gagasıyla vurursa o evden ölü çıkacağına inanırdık. (K42)
- Islık çalmak, hele gece hem uğursuzluktur hem de ölüm habercisidir. (K44)
- Ölü gördüğümüz rüyaları hayra yormazdık. (K43, K47)

[190] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk…* , s.209.

b. Ölüm Sırası

Kişinin hayatının nihayete ermesi olan ölüm gerçekleştiğinde kişinin akrabaları ve komşuları tarafından yapılan bazı uygulamalar vardır. Dini usullere uygun olarak yapılan uygulamalar genellikle kişinin huzur ve rahat içinde ölmesi, dini inançlar çerçevesinde ahiretteki durumunu etkilemesi içindir.

(1) Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Bir hastanın yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, ayaklarının şişmesi, vücudunda "hasbir" adı verilen kırmızı beneklerin oluşması, sayıklaması, ayağının soğuması, dilinin tutulması ölüm anının yaklaştığının belirtileridir. Can çekişme acısını hafifletmek için ağzına zemzem suyu damlatılır. Başında Kuran okunur. Hasta çok can çekişirse, sevdiği birini beklediğine inanıldığından, uzaktakilerin resmi gösterilir.[191]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Şeytan onu suyla kandırmasın, günahkar gitmesin diye bir mendille dudakları ıslatılır. (K19)
- Ölüme yaklaşan kişinini yanında Kuran-ı Kerim okunur. (K20)
- Ölecek kişiye Kelime-i Şehadet getirtirdik, başında Kuran-ı Kerim okuruz. (K10)
- Bir kişinin öleceği anlaşıldığı vakit yirmi dört saat başında Kuran-ı Kerim okunur, son nefesi verene kadar okurlar. Bir bardak su ve çay kaşığı bulunur, çünkü kişi son nefesini verirken çok susarmış. Şeytan da onu, sana su vereceğim sen yeter ki Allah'ı inkar et, diye kandırmaya

[191] Mehmet Yardımcı, "Çukurova'da Ölümle İlgili İnanışlar-Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili", *2. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana Ofset, Adana 1993, s.547.

çalışırmış. Ona inandıkları için ağzının kuruluğunu gidermek için yanında su bulunur. (K31)

- Bizim burada ölümü çağrıştıran bir şey yok. Burada su ve kaşık olayı yok. Belki suyla ağzını pamukla ıslatırsın, ölünün göğsünün üstüne sabun ve bıçak konulur. (K32)
- Görmek istediği sevdikleri çağrılır. (K1, K5, K6, K17)

(2) Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayından sonra çevredeki komşular ölü evinde toplanır ve ölenin yakınlarının üzüntülerine ortak olunur. Ölümün ardından yapılacak ilk işlem ise ölümün çevreye duyurulmasıdır. Ölüm olayının duyurulması, ölü sahipleri tarafından, komşular tarafından, camilerde sala verilerek, belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle, gazete ilanlarıyla, radyo telefon-telgraf aracılığıyla yapılmaktadır. Küçük yerlerde yaygın olarak görüleni sala verdirmedir. İtibarlı kişilerin ölümü belediye hoparlörleri aracılığıyla yapılır, ölenin kimliği halka duyurulur. Gazetelere ilan verme yoluyla duyurma, daha çok büyük kentlerde görülür. Son zamanlarda, ölenin yakınları ya da çalıştığı veya bağlı bulunduğu kurum tarafından gazeteye verilen ilanla, ölümü duyurma yaygın hale gelmiştir.[192]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Bütün yakınlar cenaze evinde toplanır, Yasin'ler okunur, yemek verilir, gelen insanlar cenazeden sonra o evde beslenir. (K17),
- Cenazenin yıkandığı yerde mum dikilirdi. Bir sepetin bir tarafına mum dikilir, bir yerine de kül konur. Denir ki cenaze gelecek ayağını küle basardı. (K15)
- Bir evden cenaze çıktı mı, konu komşu baltasını kapıp cenazesinin tahtasını yontarlardı. (K13)
- Cenaze günü Yasin okunur. (K19)

[192] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk…* , s 213.

- Ölüm olayı olduktan sonra ölünün üstündeki eşyalar yırtılır, sonra üstüne beyaz bir çarşaf konur ve üstüne bıçak koyarız ve gece onu mutlaka bekleriz. Bıçak başka şeyler uğramasın diye konulur, bütün enerji bıçakta toplanır. **(**K10)
- Ölünün üzerine şişmesin diye demir konur. Eskiden cenazenin eline kına yapardık. (K22)
- Kişi öldükten sonra vücudunun üstüne bıçak koyarlar, çenesini bağlarlar, şişmesin diye. Normal prosedür işlenir, cenaze yıkanır. Baş sağlığına gelenlere hoş geldiniz denmez, gelenler direkt "başınız sağ olsun" derler. Gelenlerden hiçbirine aile bireyleri hoş geldiniz demezler. (K31)
- Burada ölü olduğunda o eve yemek götürülür ve o yemek, gelen misafirlere ikram edilir. En yakın akrabası yemek götürür. Mezardan dönenler o yemeği yer. Kadınlar mezarlığa gitmezler. Şimdi biraz çıkarlar. Şimdi mesela benim babam öldü, bir akrabası geldi, bütün yemek türlerini getirdi ve o yemeklerini cenaze sahiplerine yedirdi. Yemek getirmezse malzemelerini getirir. Ölü gelip yermiş onları. Ölünün yıkandığı yere su ekmek konur, bir de mum yakılır. Burada un verilir tepsiyle, cenaze gitmeden verilir. (K32)
- Ölünün üstüne bıçak konur, cenaze şişmesin diye. (K36)
- Evden ölü çıktığında bir tabağa su koyarlar, bir kenara bırakırlar, ölünün canının çıktığı yere… İnanışa göre ölü gelip suyun içine veya yanına ekmek bırakırmış. Biz bırakmazdık, şimdi bir adet çıktı bırakıyorlar. (K26, K27)

(3) Ölüm olayının duyurulması

Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin geride bıraktıklarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak ölenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada komşular ve ölü sahipleri gerekli yerlere, olayı haber verirler. Bu iş küçük yerlerde adam çıkartıp "haber okutmak" ve eşe dosta haber vermekle olur. Ölüm olayının duyurulması genellikle ölü sahipleri ya da komşular tarafından, camilerde

sala verdirerek, belediye veya muhtarlık hoparlöründen anons ettirilerek, telefon edilerek, radyo ve televizyondan yararlanarak yapılmaktadır.[193]

Yukarıda sayılan iletişim araçları Patriyotlar arasında da kullanılmaktadır.

c. Ölüm Sonrası

Ölüyü gömme için gerek dini gerekse geleneksel bakımdan hazırlıklar yapılır. Bu hazırlık üç önemli işlemden oluşur: yıkama, kefenleme, cenaze namazı.

(1) Yıkama/Kefenleme/ Cenaze Namazı

Her üç işlemin çevresinde dinsel olayların yanı sıra âdet ve inanmalar da yer almakta bunlar çoğu zaman da ön plana geçmektedir. Ölüyü yıkayıcılar yıkar. Son yıllarda ölüler gasılhanelerde yıkanmaktadır. Gasılhanenin olmadığı yerlerde genellikle bahçede yıkama yapılır.[194]

Ölü yıkama suyu temiz olmak şartıyla her yerden alınır. Barak Türkmenlerinde, ölü suyunu genç kızlar getirir. Ölü için hazırlanan suya el sürülmez. Ölünün yıkanmasından artan su ile ilgili çeşitli pratikler görülür. Zara, Erzurum, Durağan, Eskişehir, Kastamonu, Nallıhan, Ayaş, Ankara, Çubuk, Kırşehir'de, ölü yıkama suyundan artan su dökülür. Boğazlayan'da, ölünün ardından çok üzülmemek için. Afyon'da, öte dünyada ölüyle buluşmak için, Çorum'da acı soğusun diye, ev halkı artan su ile elini yüzünü yıkar. Uşak, Çankırı, Aksaray, Kayseri, Konya, Boğazlayan'da artan su ile ölenin çamaşırları yıkanır; Uşak'ta hak hukuk varsa üzerinden sıyrılsın diye, artan su ölüye dökülür. Ölünün gerek yıkanışı, gerekse kefenlenişi sırasında değişik kokulu maddeler yakılıp tüttürülür, cesede ve kefene çeşitli kokular, yağlar, kutsal sular dökülür. Yakılarak koku çıkarılan maddelerin başında buhur, günlük, kâfur ve ödağacı gelmektedir. Kırşehir, Erzurum, Çorum,

[193] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk…* , s 207.
[194] Erman Artun, *Halk Kültürü Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul 2008, s. 268.

Uşak. Sivas'ta kokuya şeytan gelmez diye; Afyonkarahisar, Boğazlayan'da, gökten kokuya melekler iner diye; Konya ve Merzifon'da, ölü kokusu yok olsun diye; Hopa ve Rize'de mezarda, cesede yılan, çıyan yanaşmasın diye, bu kokulu maddeler yakılarak tütsü yapılmaktadır. Cesede ve kefene dökülen ve sürülen, kokusu sindirilen maddeler gül suyu, gül hatmi, gül yağı, gül kurusu, kadınlar için kına, hacı yağı, hacı sürmesi, esans, kolonya, zemzem suyu, kâfuru, çörek otu, misk, karanfil tozu, kokulu çiçekler ve kokulu yapraklardan oluşmaktadır. [195]

İslâm dinine göre, Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınması için; ölünün Müslüman olması, İslâmi kurallara göre yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olması, ölünün vücudunun tabutun içinde olması, namazı kıldıracak imamın Kıbleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında, durması gerekir. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, erkek çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda okunması gereken dualar değişir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit "aklama" yapılır.[196]

Ölen kişi yıkanmış, son kez yakınlarına gösterilmiş ve gömülecek duruma getirilmiştir. Ölenin defnedilmesi için gelen akrabaları, eş, dost ve yakınları tarafından cami hocasının önderliğinde bazı köy ve kasabalarda ölenin evinde, ölen kişinin tabutu önünde cenaze namazı kılınır. Bazı köy ve kasabalarda ise yakınları tarafından cenaze camiye götürülüp camide cenaze namazı kılınır. Buradan da mezarlığa götürülür. Bazı köylerde de mezarlığın giriş kapısının yanında bulunan musalla taşına ölen tabut içinde konarak cenaze namazı kılınır.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

[195] Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda…*, s.50.
[196] Sedat Veyis Örnek. *Anadolu Folklorunda…*, s. 54.

- Ölüm olduktan sonra cenazeyi yıkarlar, defnederler; erkekler mezarlığa gider. (K2)
- Cenaze sırasında evlerde cenazeler yıkanırdı, su kaynardı kazanlarda. Kadın olursa tabutun üzerine başörtüsü, erkek olursa havlu konur. (K20)
- Cenaze namazına herkes katılamaz, yalnız erkekler cenaze namazı kılabilir. (K5)
- Eskinden kadınlar katılmazdı, ama şimdi gidilir, yani isteyen gider. (K36)

(2) Defin ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Mezarlıklar, gerek köy gerek kasaba ve şehirlerde oturum yerlerinin hemen dışında yer alır. Genellikle yol kenarlarına kurulmuştur. Ülkemizde mezarlıkların çoğu terk edilmiş bir görüntü çizer. Bir kısmı ise derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünüşündedir. Köy ve kent mezarlıklarının genel görünüşü arasındaki fark, mezarların tipleri, yapımı, taşlan ve süslenmesi ile kendini gösterir. Büyük kentlerde kubbeli, pahalı, taşlı, mimar elinden çıkma mezarlıklara rastlanır. Mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve belli otlar kullanılır. Mezarların başına ağaç dikmek, üzerlerine çiçek ekmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentlerde görülür.[197]

Mezarlıklar, gerek köy gerek kasaba ve şehirlerde oturum yerlerinin hemen dışında yer alır. Genellikle yol kenarlarına kurulmuştur. Ülkemizde mezarlıkların çoğu terk edilmiş bir görüntü çizer. Bir kısmı ise derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünüşündedir. Köy ve kent mezarlıklarının genel görünüşü arasındaki fark, mezarların tipleri, yapımı, taşlan ve süslenmesi ile kendini gösterir. Büyük kentlerde kubbeli, pahalı, taşlı, mimar elinden çıkma mezarlıklara rastlanır.

[197] Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda…*, s.65.

Mezarların başına ağaç dikmek, üzerlerine çiçek ekmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentlerde görülür.[198]

Cenazenin mezarlığa götürülmesi esnasında herkes cenazeyi taşımak için sorumluluk üstlenir. Daha önce hazırlanmış olan mezarın başına gelinir. Birinci derecedeki yakınları tarafından mezarın içine indirilen beyaz bezle kefenlenmiş durumdaki ölü, yüzü kıbleye gelecek şekilde yan yatırılır. Mezar kapatıldıktan sonra mezarın üstüne baş kısmından ayak kısmına doğru ibrikle su dökülür ve ibrik mezarın yanında bırakılır. Su temizliği, saflığı, arınmayı ifade eder. Ayrıca mezara su dökülmesi kabir ateşini söndüreceği inancından hareketle de ilgili olarak yapılmaktadır. Hoca tarafından dua okunur ve herkes mezarlıktan ayrılır. Mezarlıktan ayrılırken ölünün yakınlarına tekrar baş sağlığı dileğinde bulunulur ve köy dışından gelenler izin isteyip ayrılırlar.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Mezara bir şişe su götürürdük. (K2)
- Cenaze gömüldükten sonra yakınları bir testi su alıp baş ucundan ayakucuna kadar o suyu döker, Kuran-ı Kerim okunur ve herkes evine dağılırdı. (K13)
- Mezar başına kadın gelmez, evde kalır, onların ağlaması evde biter. (K31)

d. Defin Sonrası Yapılan Uygulamalar

Cenazenin defni sonrasında yapılan işlemler, tamamen cenaze eviyle ilgili olan işlemlerdir. Taziye ziyaretleri, ölü için yapılan belirli gün yemekleri ve yas tutma definden sonra geçirilecek aşamalardır.

[198] Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda…*, s.65.

Ölüm olayının birinci gününden itibaren yedi gün ölü evinde Tebâreke (Kur‟ân ın 67. Suresi) okunur ve yedi gün boyunca ölünün yıkandığı yerde mum yakılır. Ölümün yedinci günü mevlit okutulur. Kırkıncı günü helva yapılıp yakınlara, konu komşuya dağıtılır. Bu ölenin ruhu için yapılmış kansız kurban ikramlarıdır. Geçmişte bunlar kötü ruhların yapacağı kötülük ve vereceği zararlardan korunmak, iyi ruhların yardımını kazanmak ve ölenin ruhunun mutluluğu için yapılırken, günümüzde "Allah rızası" için yapılmaktadır. Ölümün elli ikinci gecesi de mevlit okunur. Yedinci gününde ölenin karnının şiştiğine, kırkıncı günde burnunun düştüğüne ve elli ikinci günde de kemiklerinin eklem yerlerinin birbirlerinden ayrıldığına inanılmaktadır. Ölümün birinci ve takip eden yıl dönümlerinde de mevlit okutulmaya çalışılır.

Ölen gömülürken baş ve ayakuçlarına birer tahta dikilir, ölümünden sonraki ilk Ramazan veya Kurban bayramında bunların yerine mezar taşları dikilir.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Ölünün eşyaları gariban birisine verilir ki ölü öbür tarafta giyinik olsun. Mesela cenazeye giden o eşyalarla başka yere gidemez, önce eve girer yıkanır ütünü değiştirir dışarı öyle çıkar. Elini yıkamadan eve giremez. Benim babam vefat ettiğinde ben üstümü değiştirdim, duş aldım, öyle çıktım evden. Cenazeden evine gelmelisin. Cenaze çıkan evden yemek yapılmaz, hep konu komşu yemek yapıp getirir. (K26, K27)
- Öldükten sonra çamaşırlar çevreye verilir. Cenazeden sonra ihtiyacı olan birisi baştan ayağa giydirilir. (K36)
- Burada ölü olduğunda o eve yemek götürülür ve o yemek gelen misafirlere ikram edilir. En yakın akrabası yemek götürür. Mezardan dönenler o yemeği yer. Kadınlar mezarlığa gitmezler. Şimdi biraz çıkarlar. Şimdi mesela benim babam öldü, bir akrabası geldi, bütün yemek türlerini getirdi ve o yemeklerini cenaze sahiplerine yedirdi. Yemek getirmezse malzemelerini getirir. Ölü gelip yermiş onları.

Ölünün yıkandığı yere su ekmek konur bir de mum yakılır. Burada un verilir tepsiyle, cenaze gitmeden verilir. (K32)

- Bir kişi öldü mü hanede ayakkabıları o gece dışarı konur ve mutfağa bir tas su konur. Yanına da bir parça kuru ekmek konur, cenaze defnedildiği gece. Eğer sabahı tasın içinde kırıntı görülüyorsa, ölen kişinin evine geldiğine inanılır. Kırıntı gördüğümüz çok olmuştur. Ayakkabı, ihtiyacı olan gelip alsın diye evin dışına konur. Baş sağlığına gelenlere hoş geldiniz denmez, gelenler direkt başınız sağ olsun derler. Gelenlerden hiçbirine aile bireyleri hoş geldiniz demezler. Kişi öldükten sonra yedi gün boyunca Kuran-ı Kerim okunur. Kırkı olur, elli ikisi olur, mevlit okunur. Mezar başına kadın gelmez, evde kalır, onların ağlaması evde biter. (K31)
- Cenaze çıkan evlerde yedi gün boyunca mum ve kül konur ki cenaze gece gelirmiş. (K11, K12, K15)
- Yedi gece Kuran-ı Kerim okunur ve mevlit olur. Altıncı ayında kurban kesilir veya birinci yılında. (K19)
- Kırk gün mezara su taşınır, kırk gün mum yakılır cenazenin yıkandığı yerde ve dualar edilir. (K20)
- Bütün yakınlar cenaze evinde toplanır. Yasin'ler okunur, yemek verilir, gelen insanlar cenazeden sonra o evde beslenir, yedi gün Kuran-ı Kerim okunur. Yedinci gecesinde, kırkında ve elli ikisinde kurbanla beraber mevlit okunur. Seneyi devriyesinde mevlit okutulur. Eşyaları içerisinden üç kat yeni elbise münasip gördüklerine verilir, ölen kişinin kendisinden küçük olmalı. (K17)

e. Mezar Ziyaretleri

En eski ve köklü inançlardan biri olduğu bilinen atalar kültü, genel olarak ecdadın takdisine dayanır. Ancak atanın bizzat kendisine tapınma mahiyetinde olmayan atalar kültü, atanın öldükten sonra üstün bir takım güçlerle mücehhez hale geldiği ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancından doğan, korku ve saygı

karışık bir telâkki hâsıl etmiştir. Bu sebeple ataların ruhlarına kurban kesilir ve eşyaları mukaddes addedilir; mezarları da mukaddestir.[199]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Mezara bir şişe su götürürdük. (K2)
- İlk önce bütün ölmüşlere dua edilir, oturulur, dua okunur, su dökülür, temizlenir. Mezarlık işi bu kadar. (K17)
- Kadınlar eskiden mezarlığa gitmezlerdi ama şimdi gidiyorlar. Eskiden ağıt da yakılmazdı, ama acısı çoksa olur tabi o kadar. (K26, K27, K36)
- Mezarlığa gitmeden önce abdestimizi alırız, başörtümüzü takarız, hiçbir yerimiz görünmesin diye, yedi kat bez koyarsın cinsel organına, yoksa ölüler görürlermiş. (K11, K12, K18)
- Abdest alırız, tesettüre gireriz ve gidip dualarımızı okuruz. (K10)
- Kırk gün mezara su taşınır, kırk gün mum yakılır cenazenin yıkandığı yerde ve dualar edilir. (K20)
- Mezarlığa biz pek gitmeyiz. Yedi kat bez koyar kadınlar mezarlık ziyaretine giderken. Yedi kat yemeni koyarız. (K37)

f. Değerlendirme

Geçiş törenlerinin üçüncüsü ve sonuncusu olan ölüm olayı etrafında oldukça fazla dinsel ve geleneksel inanma ve uygulama karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Çatalca Patriyotları'nda günümüzde etkisi oldukça zayıflamış olan Bektaşilik geleneği, ölüm sürecinin bir çok bölümünde üstü örtülü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölüm belirtileri insanların tecrübeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Asırlarca doğadaki olaylar, kişideki değişiklikler ve rüyalar ölümün bir işareti olmuştur.

[199] Ahmet Yaşar Ocak, *Menâkıbnameler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 12.

Özellikle bazı hayvanların sadece varlığı bile ölüm habercisi olarak kabul edilmektedir. En bilinen hayvan bu konuda baykuştur. Yine köpeğin uluması, rüyada yılan görmek gibi durumlar ölüm habercisi olarak kabul edilmektedir. İnsanlar bu değişiklikleri gözlemleyip çevrelerini bu konuda uyarmaktadır.

Geçiş törenleri arasında kişilerde yarattığı bilinmezlik ve buna bağlı korku sebebiyle dinsel ve büyüsel içerikli pratiklerin büyük çoğunluğu aksatılmadan uygulanır.

B. Bayram, Tören ve Kutlamalar

Hemen hemen her halkın kendine has bir bayramı veya bayramlarının olduğu bilinen bir gerçektir. İslâm ümmetinin ise; Ramazan ve Kurban olmak üzere iki bayramı vardır. Bunlar, tüm İslâm âleminin kutladığı dinî bayramlardır.

Bayramlar toplumun gelenek ve inanma derinliğini, etkileme ve etkilenme gücünün işareti olarak kabul edilebilirler. Bu sebeple bayramların folklor açısından bize sunacağı çok fazla veri vardır.

1. Askerlik ile İlgili Âdet ve İnanmalar

Askere gidiş günü tüm adaylar Türk bayrakları altında, davul zurnaların eşliğinde, arkadaşlarının ellerinde havaya atılarak yolcu edilirler. Bazen mevlitler okunur, toplu dualar yapılır, yollarının açık olması Allah'tan dilenir.[200]

Türk milleti tarihinin takip edilebilen dönemlerinden bu yana askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik; delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt

[200] Numan Kartal, *İnegöl Folkloru*, İnegöl Köseleciler Kitapevi, İnegöl 1998, s.179.

yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar pratikler zinciri oluşmuştur.

Trakya halk kültüründe askere uğurlama oldukça coşkulu bir şekilde gerçekleşmektedir. Doğum süreci, askere uğurlama ve evlilik süreci adeta birbirinin tekrarıdır. Özellikle bir erkek çocuğunun üç düğünü olarak kabul edilir bu süreçler. Patriyotlar'ın askerliğe uğurlama törenleri de bu kültürün bir parçası ve devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Patriyot kültüründe askere gidecek olanlara verilen yemeğe "fla" adı verilir. Fla'da yine herhangi bir toplantıda yapılan yemekler yapılır, ancak bu yemekler daha özenli yapılır. Askere gidecek olan gençlerin aileleri sırasıyla diğer bütün askere gidecek gençleri yemeğe alırlar. Son gece toplu şekilde bir eğlence yapılır. Ayrıca özellikle eski dönemlerde yapılan ve adına "asker çöreği" denilen hamurlu basit bir tatlı da yapılırmış.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Şimdiki gibi cümbüşlü değildi, bir davul çalardı, bu kadar eğlence yoktu. (K2)
- Askere uğurlama törenine "Fla" denir. Ben mesela on kişiysem, her askere gidenin ailesi diğer bütün askerleri yemeğe alır. Normal klasik yemekler pişirilir, son gece bir eğlence tertiplenir. Köyden son bir su içilir, köyün meydanına toplanılır, uğurlarken de herkes askerin cebine haçlık koyar. (K31)
- Fla, asker uğurlamada yapılan yemeğin adıdır. Standart yemekler yapılır ancak özenli yapılır. Asker kurabiyesi yapılır ve askere gideceklere dağıtılırdı. O asker kurabiyesi askerlik işini duydun mu yapardın, askere gitmeden önce sadece eskiden kurabiye dağıtılırdı. Şimdilerde hediyeler veriliyor. (K32)
- Asker uğurlama yemeğine "fla" denirdi. (K37, K38)
- Askere uğurlama yemeği eskiden yoktu. Eskiden hiç yemek yoktu, binip gittiler, yemek yoktu, davullu zurnalı eğlence vardı. (K6, K9, K36)

- "Fla" demek, ziyafet demek. Özel bir yemek yok, çorbadan tatlıya kadar istediğin yemeği yaparsın. Askere gidecek çocuğun evinde bütün askere gidecekler, eş-dost çağrılır. Yemek verilir, daha çok durumu iyi olanlar verir. (K26, K27)
- Kocam üç yıl askerlik yaptı. Bir sabah kalktı gitti, yokluk vardı, ne eğlencesi oğlum. (K28)
- Davulla mezarlığa kadar götürürdük. Orada uğurlardık, pek eğlence olmazdı. (K16)
- Eş dost kimin gücü neye yeterse ona göre hediyeler getirilir. Asker geceleri yapılır ve yemekler verilir. (K10)

2. Dinî Bayramlar

Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Dini bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramlarının başlıca özelliği dostların, hısım ve akrabanın karşılıklı ziyaret gezileridir. Gençler yaşlıların ellerini öperler, onların hayır dualarını alırlar. Çocuklara para ya da ufak hediyeler vermek de töredendir.[201]

Bayramlar, bir dizi gösteriden oluşur, onların biçimlenişini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Bayram bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen uygulanan törenlerin bileşimidir. Dini bayramların günleri kameri takvime göre hesaplandığı için her yıl dönümünde güneş takviminin aynı günlerine rastlamaz. Yılda on gün geriler. Uzun bir zaman diliminde bayramların mevsimleri de değişir. Bu değişim bayramların her mevsimde yapılmasını sağlayarak bayramlara bir çeşitlilik kazandırır. Dini bayramlar bilindiği gibi Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Bu bayramların başlıca özelliği dost ve akrabaların birbirlerini karşılıklı bayramlaşmak için ziyaret etmeleridir. Ramazan ve Kurban Bayramıyla ilgili adet ve inanmalara baktığımızda İslami kültürden pek fazla ayrılmadığını görüyoruz. Bayram namazına gitme, namazdan çıkınca bayramlaşma, Kurban

[201] Pertev Naili Boratav, *Folklor…*, s.204-207.

Bayramında kurban kesme, etlerin üç parçaya bölünüp dağıtılması, bayram ziyaretlerine gitme, İslamiyet'in gereğindendir.[202]

Bu konuda Oktay Güldüren "Çatalca" adlı kitabında şunları söylemektedir:

"*Dini bayramlarda, arife günü gelince rufteynu mayası için komşulara gidilirdi. Müslümanlar, bayram sabahı bayram namazından sonra kahvaltı da yerlerdi. Rufteynu, önceden lokum fırınlarında pişirilirdi. Bütün mahalle mis gibi nohutlu ekmek kokardı. İki tepsi rufteynu yapılırdı, tepsinin biri komşulara ve akrabalara dağıtılır, diğerini de ev halkı yerdi.*"[203]

Bayram kutlamalarında en güzel elbiseleri giymek, oyunlar oynayarak, yiyip içerek eğlenmek gibi çeşitli şenliklerin yapıldığı görülmektedir. Ramazan bayramı, Kurban bayramı halk tarafından kutlanan bayramlardır. Ramazan ve Kurban bayramları yaklaşırken evlerde temizlik yapılır, baklavalar hazırlanır. Yeni giysiler için alışveriş yapılır. Ramazan bayramının arifesinde kuşların bile oruç tuttuğuna inanılır, herkesin oruç tutması istenir. Arife günü doğan çocuklara Arife, Arif; Ramazan bayramında doğan çocuklara Ramazan adı verilirdi. Arife akşamı herkes banyo yapar, temizlenir ve erkenden yatar. Bayram sabahı erken kalkılıp erkekler bayram namazına gider. Namaz bitip de camiden çıkışta herkes tek sıra olup, bayramlaşırlar. Erkekler bayram namazından dönene kadar evdeki kadın ve çocuklar yemek yemez, su içmez. Bayram namazı sonrasında küçükler büyüklerin ellerinden, büyükler de küçüklerin gözlerinden öper, hediyeleşme olur. Topluca yapılan kahvaltı sonrasında mezarlıklara ziyarete gidilir. Kurban bayramında, var ise kurban kesilir. Yaşı küçük olanlar büyüklere ziyarete gider, el öper, bayramlaşırlar. Bayramlarda dargınlar barıştırılır.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

---

[202] Erman Artun, *Ritüel kökenli…*, s.204.
[203] Oktay Güldüren, *Çatalca –Samiotisa…*, s.155.

- Pideler yapardık, tatlılar yapardık, çok büyük neşeyle beklerdik bayramları. (K3)
- Dini bayramlarda kocanın sağ eli, sağ ayağı öpülür. Bak nenen deden, biz öyle gördük, öyle gideriz. (K1)
- Bayram sabahı namaza kılmaya gidildiğinde erkekler gelinceye kadar bir şey yenmez, adeta oruç devam ettirilir. Sonra hısım akraba ziyaret edilir, mezarlık ziyaret edilir. Kadınlar çamaşırına yedi kat bez koyar. Yoksa ölü seni görürmüş. Ölü gömülürken de yedi kat bez konulur, bu sadece kadın için yapılır. Ölümün ardından torunlardan birisi ki eğer ölen kadınsa kız torun, erkekse erkek torun bir yaşlıya kırk gün su taşır. (K42)
- Çöreğimizi pidemizi yaparız, bayramlarda. Eski bayramlar kalmadı, büyükleri ziyaret ederiz. (K22)
- Muharrem ayının son günü kurban kesileceği son gün ziyafet verilir. Kim keser kurbanı? Baba keser, oralarda dede derler, biz baba deriz. Son kurban kesilir. Bizim buralardakiler Bektaşilik'i bilmiyor. Emin Sultan'ın emanetleri buraya geldi. (K34, K35)
- Biz ailecek bayram sabahı büyüklerimiz gelmeden hiçbir şey yemezdik. Bu oruç tutmak değildir ama saygıdandı, ayrıca bayram namazından dönünce, kahvaltı olarak pilav, kuru fasulye gibi yemekler yenirdi. Kahvaltılık yenmezdi, mantı yaparlardı. (K24)
- Eskiden yedi gün bayram yapardık, çocuklar katılmazlardı. Haftalarca düğünler yapardık. Kızlar sıkıydı, ana babaların lafı dinlenirdi. (K30)

3. Millî Bayramlar

Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan ulusal bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı, Kurtuluş Bayramları) askerî geçitler, fener alayları, vb. "resmî" gösterilerinde geleneklik tek öge, seymenler, zeybekler vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluş temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır. Ama bu bayramlar vesilesiyle resmî gösteriler bittikten sonra, kimi yerlerde geç vakitlere kadar işçilerin, esnafların kendi aralarında, hükümet ya da belediye

meydanında, düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların yerli renklerini verir. Ulusal bayramlarda da birçok yerlerde resmî törenlerden sonra bayram yeri diye nitelendirebileceğimiz çayırlarda güreşler, koşular ve başka çeşit yarışmalar düzenlenir.[204]

Çatalca Patriyotları mübadele sürecinde yaşadıkları bütün zorluklara rağmen yeni kurulan Cumhuriyet'e asla öfke beslememişler, Atatürk'ü kurtarıcıları olarak görmüşlerdir. Atatürk'e "Kemal Paşa" diye hitap edildiğine defalarca şahit olduk. Alan araştırması sırasında girdiğimiz her evde mutlaka büyük bir Atatürk sevgisi karşımıza çıktı. Bu sebepten dolayı Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'e de büyük bir bağlılıkla bağlı olan Patriyotlar, o Cumhuriyet'in kurtuluş adımlarının bayram olarak kutlandığı milli günlerde de büyük bir coşku yaşamakta ve bu törenlere iştirak etmektedirler. Resmi törenler dışında düzenlenen diğer konser, meşaleli yürüyüş ve benzeri etkinliklerde en önde yer almaktadırlar.

4. Kandiller:

İslâm dinine göre önemli sayılan kandil günlerine büyük önem verilmektedir. Kadir gecesi, Mirac, Berat, Mevlid kandillerinde İslami kurallar çerçevesinde ibadetler yapılmaktadır. Bu ibadetler İslam inancı çerçevesinde olduğundan ilmihal bilgileri ve hocaların talimatlarına göre namaz kılma, tespih çekme, dua etme gibi etkinliklerle gerçekleşmektedir.

5. Diğerleri (Hıdrellez)

Hızır ve Hızır-İlyas, ne sadece bir peygambere ilâhî sırları açıklayan seçkin bir kul, ne de bazı insanlara tasavvuf yolunu açıp onları talim ve terbiyesi dairesine alan bir gaip eren, bir mürşittir. Hızır veya Hızır-İlyas, her daraldığında yardımı istenen, bu yardımın sağlanması için de belli yollara, merasimlere başvurulan,

[204] Pertev Naili Boratav, *Folklor…*, s.256.

insanüstü gizli bir güç haline gelmiştir. Kelimenin tam anlamıyla halk inançlarında artık bir Hızır veya Hızır-İlyas kültü söz konusudur. Özellikle Hızır, bütün ümit ve imkânların tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağırıldığında da mutlaka geleceğine inanılan, sonsuz güce sahip semavî bir kurtarıcıdır.[205]

Hıdırellez geleneği, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, birtakım töreleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Bu tarih kışın bitişi yazın başlangıcı, yılbaşı olarak kabul edilir. Rûz-ı Hızır (Hızır'ın günü) olarak adlandırılan Hıdırellez günü, Hızır ve İlyas sözcüklerinin birleştirilmesiyle halk ağzında Hıdırellez şeklini almıştır.

"Ab-ı hayat"ı içip ölmezliğe kavuşan kişinin, Peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur'an-ı Kerim'de Musa Peygamber ile olan macerası anlatılır. Onun darda kalanların imdadına yetişmesi inancı hayli yaygın olup "Kul bunalmayınca Hızır yetişmez, Hızır gibi yetişmek" vs. kalıplaşmış sözlerle hala yaşar.[206]

Bu konuda Oktay Güldüren "Çatalca" adlı kitabında şunları söylemektedir:

"*Çatalca'da o sabah yatağından geç kalkanın her yerine ısırgan sürülür, uyuduğu yataktan öyle kaldırılırdı.*

Çatalca'da oturanlar o gün erkenden kırk merdivenden inerek Topuklu çeşmesine, oradan da Çukur Çeşme'ye giderek ısırgan ve yeni açan kır çiçeklerini toplanacak (toplayacak) evlerin kapılarına asacaktır. Yumurtalar soğan kabuğu, ıspanak ve gelincik ile boyanacak.[207]*Hıdırellez kurabiyeleri yapılarak çocuklara dağıtılacaktı. Hatta bazı mübadil yaşlı nanalar bir testi içine bir ekmek parçası ve adak dileyen ailenin bireyleri üzerlerinden bir şey kopartarak testinin içine koyacak*

[205] Ahmet Yaşar Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır- İlyas Kültü*, 2. Baskı, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990, s. 103.
[206] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, İstanbul1999, s.183.
[207] Bkz.: Resim 38

ve testi o iş için görevli Nanalamina (Kaleiçi'nde oturan yaşlı Patriyot kadın) tarafından Kale surlarının yanındaki ayazmaya getirilip üç gün bekletilip, alınacak ve geri getirilecekti. Testi içindeki kutsal suyu adak dileyenler içecekti. Akşamüzeri Hıdırellez ateşleri yakılarak üzerinden üç kez atlanacaktı. Evlerin bahçelerinde bulunan mis gibi kokan gül ağaçları altlarına dilekler çizilecek, maketi yapılarak bırakılacaktı. Bir süpürge süslenecek ve çocuklar üzerlerinden atlatılacaktı. Bunlar her yıl mayıs ayında Çatalca'da yapılan baharı karşılama Hıdırellez adetleri idi."[208]

"*1945 yer Çatalca Belediyesi Parkı. Hıdırellez günü Fethi Bey ve kasaba eşrafı Kaleiçi mahallesindeki yılın en güzel eşeğini parka getirirler.*[209] *Bir görevli ise tahta masayı getirir. Kazım'ın kahvesinden zabıta İhsan beyaz masa örtüsünü getirirken, kasabandan şenlikler için özel görevlendirilmiş kişiler de hediyeleri getirirler. Hazırlıklar tamamlanır. Artık Hıdırellez şenliklerine dualarla sünnetçi Fethi Bey'in start vermesi ile başlanır. Bu adetler Rumeli'nden getirilen diğer adetlerdendir.*"[210]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Süt pidesi yapardık, salıncak kurardık, maniler atardık, ateş yakardık, atlardık, davullarla tekelenmeye[211] giderdik yan dereye. (K3)
- Biz Hıdırellez'i düğün gibi karşılardık; dereye, çayıra giderdik; ip atlardık, eğlenirdik. (K2)
- Tekelenmeye giderdik; et keserler, kuzu keserler, yerdik. Üç gün cümbüşlü Hıdırellez yapardık. Salıncak kurarlar, üç gün bayram yaparlar. (K1)
- Dereye giderdik; derede yüzlerimizi, kınalarımızı yıkardık. Dereden testiyle su alırdık, eve getirip yoğurt ayran yapardık. (K5)
- Sabah oldu mu sadakanı veririsin. Un veririsin, ekmek veririsin, fakir birine verirsin. Evinin çocuğunun hatırına veririsin sadakanı. Isırgan asarsın, kül dökersin iki tarafa, mani açarlar. Salıncak açarlar, kızlar delikanlılar… (K16)

---

[208] Oktay Güldüren, *Çatalca –Samiotisa…*, s.177.
[209] Bkz.: Resim 10
[210] Oktay Güldüren,*Bir Zamanlar…*, s. 210.
[211] Tekelenme: Çimenlerin üzerinden yuvarlanma.

- Oğlak keserdik, dereye giderdik, süt pidesi yapardık. Dereye giderdik, su alırdık, başımızı yıkardık, manti çıkarırdık. (K15, K20)
- Hıdırellez günleri mahallemizde akılbâli kadınlar vardı. Alırdı tenekeyi, sopayı, saat ikide üçte toplardı kadınları, kızları, yuvarlanmak, tekerlenmek için dereye götürürdü. Kızlar taş gibi olsun diye bellerine taş bağlarlar, büyük taşlara bellerini bağlarlar, buz gibi sularla yüzlerini yıkarlar, ateşten atlarlar; gündüz olduğunda da kızlar bir küpün içinde manti tutarlar. Salıncak kurarlardı. (K13)
- Erik dallarıyla ve ısırganlarla evi donatırdık ki yılan girmesin. Dereye gider yıkanırdık, soğan ve ceviz kabuklarından yumurta boyarız[212], sabahı soğanları birleştirip birisine beyaz birisine kırmızı ip bağlar ve "caht ile baht" keserdik. Kim ne dilerse gül dibine gömerdi. (K10)
- Dereye gider su alırız. Kiliseden kırk çeşit ot toplar, onunla başımızı yıkarız. Sabahleyin gideriz dereden su alırız, kına koyarız avuçlarımıza. Tekerleniriz yamaçlarda, ısırgan koyarız kapılara, kül dökeriz evin etrafına, soğan bağlarlar, taş gibi olsunlar diye taş bağlarlar bellerine, ateşten atlanır. (K9)
- Ahhh! çok güzel geçerdi. Sabah kalkarız, dereye gideriz, su alırız. Bir gün önceden toplarız kırk çeşit ot, başımızı yıkarız onunla. Kına koyarız ona, tekerleniriz bayırlarda, ısırgan koyarız evin çevresine, evin etrafına kül döndürürüz. Soğan bağlarlar, dilek dilerler, taş bağlarlar beline, taş gibi olsun diye, süt pidesi yaparız. (K11)
- Oyunlar oynardık, salıncaklar kurardık. Bir küpümüz vardı, genç kızlar toplanırdık bir ağacın etrafında. Herkes bir tane yüzük, para, güzel bir eşyasını koyar, kapatırız küpün ağzını geceden. Sabahtan toplaşırız yine. Küçük bir kızın başına başörtü bağlarız ve küpün önüne koyarız kızı. Ondan kızlar mani ve şarkılar söylerler ve içinden sırayla çıkartırlar o konulan şeyleri. Soğanı bağlardık, ikisini de… Hangisi büyürse onun ömrü uzun olurdu. Oğlak kesilirdi, süt pideleri yapılır, hısım akrabalar toplaşırız. Şimdi insan birbirinden koptu. (K22)
- Hediye koyardık bir kabın içine, başörtüsü bağladığımız bir çocuğun önüne koyarız. Kabın üstüne bir kırmızı örtü koyarız, mani söylerdik. Bu kimin

[212] Bkz.: Resim 38

derdik, o maniye göre yorum yaparlardı. Ateş yakardık, kına koyardık, sabah erkenden çıkıp tekerlenirdik. (K21)

- Soğanlar birbirine bağlanır biri "cat" biri "bat" der. (K19)
- İlk önce kapılara ısırgan asılır ki içeri yılan girmesin diye. Ocağın altından kül alınır, evin dört bir tarafına kül serpilir ki büyüden ve nazardan korunsun diye. Sonra çiçekle bir çömlek süslenir. O mahallenin bütün kızları değerli eşyalarını birer dilek dileyerek o küpün içine atarlar. O küp o gece gülün dibine konulur, sabah olduğunda birisi tenekeyle o küpü kaldırır. Sabah namazında erkenden, yan dereye gidilir. Kınalarını yıkar kızlar ve tekerlenirler, ateş yakarlar, ateşten atlanır. Taş gibi olsun diye beline taş bağlanır. Hayvanı olan yoğurt mayalamak için Hıdırellez sabahı dereden su alırmış, uğurlu geldiğine inanılır. Sonra o küpün yanına bir çocuk oturtulup mani söylenir ve elini atarsın çömleğe kimin eşyası çıkarsa o mani ona gider. Akşamına salıncak kurulur, dare (bir çeşit vurmalı çalgı) çalınıp eğlenilir. (K17)
- Isırgan koyardık kapılara, evin etrafına kül serperiz. Keklik otu toplar onunla yıkanırdık. (K6)
- Hıdırellez gecesi gülün dibine konulan para, ertesi gün cüzdana konulur, o para cüzdanda olduğu müddetçe, o cüzdanın asla parasız kalmayacağına inanılır ve ben buna birebir şahit oldum. Niye inanıyorum? Askerdeyken annem para koymuştu gülün dibine, sonra o parayı aldı cüzdanıma koydu. Sigaram bitince o parayı bozdurup sigara aldım, sonra bir daha iflah olamadım. Bu yüzden paramın bereketi kaçtı. Börek yapılır eğlence için o gün, böreğin içine para konulur, kimin kısmetine gelirse. Aslında küçük altın konurdu, şimdi ekonomik şartlara göre para konuyor, o para sana denk geldiğinde ne istersen yaparsın. Hıdırellez günü erik ve ceviz dallarından kapılar ve evler süslenir ve o akşam o yeşil yapraklarla herkes yıkanır, buralarda bunlar yetiştiği için… Hıdırellez günü ateş yakılır ve üç veya yedi defa üstünden atlanır, atlanırken dilek dilenir. Evlerinin etrafına kül dökme işini ben bilmiyorum. Çok eski olabilir, bende yok. Sabah ezanı kapılar kitliyse açılır. Bizde nevroz yoktur.
- Hıdırellezde evin etrafı külle çevrelenirdi ki karınca gelmesin diye. Ama ben burada görmedim, kendi köyümde gördüm. Gerçek Patriotlar'da kül yok.

Kırmızı soğan kabuğu ile yumurtaları boyardık, sonra o yumurtaları yerdik, ikram ederdik. Kül dökme Çakıl'da var, bizim burada yok. Gündüz Hıdırellez varsa ev süpürülmez, temizlik yapılmaz. (K32)

- Nevruzda hep beraber çıkıp gezerdik, erkenden çıkardık giderdik bir çeşmeye. Yeşillik koparırdık, yaz geldi diye. Mayısta falan, köy kenarında yeşillik çeşme kenarına giderdik. Genç kızlar yuvarlanırdı yeşilliklerde ki çabuk koca bulsunlar diye. Ayrıca ev halkından önce kim kalkarsa kapıları gezerdi; güllerden, gül yapraklarından su kaynatılır ki gül gibi güzel olsun insanlar. Hıdırellezde yumurta boyardık. Giderdik köy kenarlarında, ağaçların altında yumurtaları kırardık, yerdik. Kurardık büyük salıncaklar ki gençler sallanırdı, öyle adetler vardı. (K33)
- Rahmetli annem mayıs geldiği zaman kırmızı-beyaz iplik yapardı. Alırdı benim oğullarımın ellerine bağlardı, Hıdırellez gecesi. Ateşten üç sefer atlanırdı. Sabahleyin erkenden çukur çeşmeye giderdik, orda büyüklerimiz yüzümüzü yıkarlardı, geceden renkli yumurta kaynatılırdı, kurabiyeler yapılırdı, yumurtalar ceviz yaprağı ile boyanırdı. Genç bayanlar soğanlara giderlerdi dilek yaparlardı, iki soğanı birleştirirlerdi ve makasla keserlerdi başlarından, Hıdırellez'den bir gece önce. Bir gül ağacının da altına ev yapılırdı. Ertesi sabah erkenden gidilirdi bakılırdı, kesilen soğana bakılırdı, soğanın uzayıp uzamadığına bakılırdı, eğer soğan uzadıysa dilek gerçekleşir. O gün gençler hepsi toplanırdı, ateşten atlanırdı, eğlence yapılırdı, akşamına geldiklerinde su kaynatılır ve hepimiz yıkanırdık. Yıkandığımız suyun içine otlardan, çiçeklerden atılırdı. Hıdırellez sabahı kalkardı bizi ısırganlarla döverdi. (K34, K35)
- Bizde nevruz çok eskiden vardı ama sonra kalmadı. Bizde Hıdırellez vardır. O gün kırmızı yumurta haşlarız. Hıdırellez sabahı o evleri çiçeklerle süsleriz. Kapıya ısırgan koyarlardı. Gençler toplanırdı, kocaman bir çömlek içine bir şeyler atarlardı, iki kişi oturturlardı. Bir kişi bir yere bir kişi onun karşısına, sonra birisinin üstüne çarşaf atarlar, birisinin üstüne ayna verirler. Onlar şimdi mani söyleyerek açarlar onu, sen tanırsın kendi çiçeğini. Bu sırada da mani okurlar:

Enilerde baş çeken
Devletiyle bahtı var
Enilerde çıkan çiçek

Devletiyle bahtı var

Hepsini öyle mani söyleye söyleye çıkarırlar. Yumurtalar boyanır ve Hıdırellez'de yenir. Keklik[213] ve ceviz ağaçlarının uçları koparılıp o suyla çocuklar yıkanır ki çabuk büyüsünler. Hıdırellez sabahı yapılır, akşamdan yıkanır, salıncak yapılır. Hıdırellez günü gençler yıkanırdı. Ne hazırlandıysa yenir. (K26, K27)

- Eskiden Hıdırellez gelecek diye sevinirdik, gider kekik toplardık, dere boylarından. Sabah güneş doğmadan yıkanırdık onlarla. Sabahleyin ne varsa yapardık evlerden, pekmezden kurabiye yapardık, Hıdırellez'in ikinci gününde çömlek oynardık. Bayramımız üç dört gün sürerdi, evlere gitmezdik, hep sokaklardaydık. (K28)
- Bizim Hıdırellez'e iki gün önceden hazırlanırdık, keklik toplardık, çocukları yıkardık, kekik suyunun içine kırk tane çiçek atılır ve o suyla çocuklar yıkanırdı. Hıdırellez akşamı ağrıları gitsin diye, sabah erkenden salıncak kurulur, sabah namazında çocuklar kaldırılır ve sallanırdı. O salıncak mutlaka kurulur ve salınırdı, köy olarak toplanır bir yere giderdik. İp atlanır, insanlar eğlenir, Hıdırellez akşamı ateşten atlanır. (K29)
- Sıra ağaçlar diye bir yer var, arabalarla oraya giderdik. Isırgan otları ile ev süslenir, akşamdan eve ısırganlar konurdu. Banyo yaptırma yok. Ateşlerden atlardık. Beline taş koyup yaparlardı ki bunu, taş gibi olunsun. Nohut ekmeği bu bayramlarda yapılırdı. (K36)
- Bizde Nevruz yok, Hıdırellez vardır. Akşamdan gidilip keklik toplanır, çiçek toplanır. Kırk çeşit toplamaya çalışırdık. Onların konulduğu suyla duşumuzu alırdık, herkes duş alırdı. Hıdırellez sabahı, akşam çıkılır, mani çekilirdi. Çekilen mani akşamına gülün dibine konulurdu. Soğanı biraz ucundan keserdik, hangisi ileri uzarsa onun ömrü uzun olurdu. Evin etrafına kül dökerdik, yılanlar girmesin, ısırgan otu koyardık kapılara, kapılara at nalı asardık[214], demir gibi sağlam olsun diye. (K37, K38)

[213] Keklik, kekik otudur.
[214] Bkz.: Resim 47
Bkz.: Resim 48
Bkz.: Resim 49

6. Değerlendirme:

Toplumun genelinde olduğu gibi bayramlar Patriyotlar'ı bir araya getiren onları geleceğe beraber yürümeye sevk eden, ortak bir kültürün etrafında biçimlendiren önemli günlerdir. Bu günlerde toplumun bireyleri arasındaki bağlar daha da sıkılaşır, küsler barışır, akrabalar ziyaret edilir. Geleneğin sürdürüldüğü çok önemli günlerdir bayram günleri.

Patriyotlar ile diğer yerli halk arasında, dini bayramlara ait geleneklerde çok farklı uygulamalar görmek pek mümkün değil. Neredeyse yüzyıla yaklaşan bir birlikte yaşama süreci ve değerleri belki de bin küsur yıldır yaşatılan İslam dini ortak bir kültür oluşturmalarını kolaylaştırmıştır. Zaten Patriyotlar mübadele sürecinde, Anadolu'ya gelen Müslüman halk olarak kayda geçmişlerdir.

Arife akşamı herkes banyo yapar, temizlenir ve erkenden yatar. Bayram sabahı erken kalkılıp erkekler bayram namazına gider. Namaz bitiminde cami çıkışında herkes tek sıra olup, bayramlaşır. Erkekler bayram namazından dönene kadar evdeki kadın ve çocuklar yemek yemez, su içmez. Bayram namazı sonrasında küçükler büyüklerin ellerinden, büyükler de küçüklerin gözlerinden öper, hediyeleşme olur. Topluca yapılan kahvaltı sonrasında, ki bu kahvaltı diğer kahvaltılardan farklı olarak akşamdan yapılan yemeklerin yendiği bir kahvaltıdır, mezarlıklara ziyarete gidilir. Kurban bayramında, var ise kurban kesilir. Yaşı küçük olanlar büyüklere ziyarete gider, el öper bayramlaşırlar. Bayramlarda dargınlar barıştırılır. Ayrıca bütün bayram süresince Patriyot mutfağında hazırlanan büyük oranda hamurlu tatlılar komşular, akrabalar arasındaki paylaşımı güçlendirir.

Patriyotlar arasında yaptığımız saha araştırması sırasında dikkatimizi çeken en önemli olay Patriyotlar'ın "Kemal Paşa" diye hitap ettikleri Atatürk'e duydukları büyük saygı ve sevgi. Varlıklarını ve şu anda sürdükleri hayatı Atatürk'e borçlu olduklarını ifade etmektedirler. Özellikle milli bayramlar Cumhuriyet'in kuruluş adımları oldukları için milliyetçi duyguları da oldukça yoğun olan Patriyotlar arasında coşkuyla kutlanmaktadır.

Oldukça canlı, sosyal, renkli bir hayat yaşayan, kadınlarının hayatın her alanında oldukça etkin bir şekilde rol aldığı Patriyotlar'da en dikkat çekici kutlamalardan birisi Hıdırellez kutlamasıdır. Patriyot kültürünün neredeyse bütün kültürel canlılığını bu kutlamalarda bulabilmekteyiz. İnsan-doğa ilişkisinde, insanın doğaya duyduğu büyük ve neredeyse kutsal saygıyı bu kutlamalarda bulabilmekteyiz.

Hıdırellez'den bir gün önce kırlardan 41 çeşit ot toplanmakta; bunlar içi su dolu bir küp veya kazana konmaktaydılar. Sabah kalkınca bu suyla tüm aile bireyleri yıkanmaktaydı. Bununla ailenin temiz olacağına, cildin güzelleşeceğine ve hastalıklardan arınıp, zindelik kazanılacağına inanılırdı. Bu gelenek kısmen de olsa halen devam etmektedir. 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece ateş yakılıp üzerinden atlanılmaktadır. Bununla yıl içinde kazanılmış olumsuz ve kötü olan her şeyin yok olacağına inanılmaktadır. Bu ateşte hasırlar yakılır, böylece bit, pire ve günahlardan da arınıldığına inanılır. Eski yıllarda, Hıdrelleze bir hafta kala hazırlıklar başlar. Evlerde temizlik yapılır ve Hıdrellez pikniği için yiyecekler önceden hazırlanır. Ekonomik durumu iyi olanlar, 6 Mayıs günü çevirme yapıp yemek için oğlak ve kuzu almaya gayret gösterir.

C. Halk İnanışları

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilâhi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarına derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk

inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır.[215]

Günümüzde yaşayan âdet ve inanmaların pek çoğu İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin kalıntısıdır. Yaşayan inançları sağlıklı değerlendirmek için İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinleri, inanışları incelemek gerekir. Türkler İslamiyet'i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm'in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm'in, dinsel büyüsel pratik ve törenlerden oluşan temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm'in, her şeyin serbestçe incelenmesi denenmesi esasına dayalı bir öğreti olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm'in etkisinde kalmıştır.[216]

Genelde insanların batıl inanışlara inanması, ananeler, korku, bilinçsizlik ve eğitimsizlikle açıklanabilir. Tüm kutsal sayılan dinler gibi İslam dini de batıl inanışları yasaklamıştır. Hatta bazı batıl inanışları "Tanrı'ya şirk koşmak" olarak yorumlanmıştır.

Hastalıklar, nazarlar için yapılan tılsımlarla kurşun dökme, kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi kocakarı tedavilerin ismine "Urasa" denir. Mesela, dolu yağarken sokağa bir demir parçası atılması, sarılığa yakalanın yüzüne habersizken tükürülmesi, gebe bir kadının bir taş alıp meyve vermeyen ağacın dibine yerleştirmesi… Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine "Sanaka" derler. "Elemtere fiş, kem gözlere şiş" gibi. Parpı: Bir aletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın ismine "Parpılama" denir. Uğur dövmeleri yapmak, dalak kesmek gibi…

Eski Türkçe'de afsuna, "arvıç" veya "arbağ" adı verilmiştir. Bu ad bugünkü Doğu Türk lehçelerinde "arbış", Kıpçak lehçelerinde ise "arbav" adıyla adlandırılır. Yakut Türklerinde bu kelime, kötü ruhları aldatmak, şaşırtmak ve dalkavukluk etmek

[215] Abdullah Kılıç, "Isparta Yöresi Halk inançları", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Evrak Yayınları, Ankara 2001, s.415.
[216] Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s.100-104.

anlamlarına gelmektedir. Başkurtlarda yılan sokmasıyla zehirlenen kişi, "yılan arbavçı" adı verilen kişilerce afsunlanır". Türkistan Türklerinde "arbakcı" adı verilen ocakların, vücudun zehirli olan noktasını kızgın demirle dağladıktan, okuyup üfledikten sonra hastaları iyileştirdikleri tespit edilmiştir.[217]

Patriyotlar arasında yaptığımız çalışmalar arasında özellikle nazar ve büyü konusunda bir takım inanmaların olduğunu tespit ettik. Çevrelerine göre daha eğitimli olan, kadın- erkek arasındaki ilişkiyi medeni şartlara göre düzenlemeye özen gösteren Patriyotlar'da batıl inanışlar konusunda yoğun bir inanma kültürüne rastlamadık.

1. Sihir- Büyü ile İlgili İnanmalar

Büyü, iyi ve kötü sonuç almak için tabiat ögelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır. Bu anlamı ile kelimenin kavramı genişlemiş oluyor; deyim Fransızca'daki magic kelimesinin bilim dilindeki kullanışını karşılıyor. Halk dilinde büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır: Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan "kötü büyü", bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılık sağlamak için yapılan "olumlu büyü" (muhabbet tılsımı) gibi. Bu türden etkilenmelerin öteki tipleri geçerli oldukları yerlere, şartlara, amaçlarına ve uzmanları olup olmadığına göre çeşitli adlar alırlar, halk geleneğinde.[218]

Büyüler iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi, olumlu büyüler hastalıktan kurtulma, ara düzeltmek, kurtağzı bağlamak, aşk ve muhabbet, çalınan eşyayı bulmak, loğusanın sütünü arttırmak, çocuk sahibi olmak, nazarı önlemek vb. diye sıralanabilir. Kötü, olumsuz büyüler ise düşmanlık, kıskançlık ara açmak, kısmet

[217] Abdülkadir İnan, *Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 145.
[218] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda...*, s.128-129.

bağlamak, istemediği birisine varmasını sağlamak, gerdek gecesi damadı bağlamak vb. diye sıralanabilir. İnanışa göre büyü yapılan kişi uysallaşır, avareleşir, ne yaptığını bilemez.[219]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Büyüyle uğraşanlardan korkardık. Rüya tabirlerine inanırdık, benim kitabım vardı ben kitabıma bakarım. (K2)
- Biz büyüyle uğraşmayız, büyüyle uğraşan kafirdir. Ama bizde de yapanlar var. (K1)
- Eskiden büyü yapan vardı, benim sıranın altında muska buldum. (K5)
- Ben inanırım, papaz büyüsü var mesela. Sabunun üstüne kırk tane iğne batırıp kimsenin çıkaramayacağı bir kuyunun içine atarlar ki o sabun orada eridikçe büyü yapılan kişinin de ömründen erirmiş. Bunu yapan da yaptıran da cehennemlikmiş. Mesela okuyarak mezarlıktan aldıkları toprağı atarlarmış, bir de domuz yağından yaparlarmış büyü. (K17)
- Ben sihir büyüye inanmam ama eskiden yaparlardı. Soğutma büyüsü, sıcaklık büyüsü yaparlardı. (K16)
- Büyü vardır eskiden ama ben görmedim. Allah bilir orasını, rüyalara da Allah bilir kimseye söylemezdik. (K15)
- Sihir veya büyüye inanırım. Bizlerde de yapanlar vardı. Allah yaptırmasın ama yapanlar vardı. (K22)
- Büyüye inanırım, eskiden çok yaparlardı da şimdi azaldı. Eskiden muska yaparlardı, su okuturlardı, onu evin önüne atarlardı; üstünden geçtin mi o kişiye aşık olurdun. (K21)
- Sihir, büyü ve rüyalara inanamam. (K20)
- Ben büyüden korkardım, eksiden de yapılırdı. Gidip hocalara yapıyorlardı. Genelde hocalara karı-kocayı birleştirmek için yaptırılırdı. Ben bir gece elbise dolabımda karga tüyü buldum. Bu kara büyüymüş, bizim ölümümüz için yapılmış. Karı koca birbirini kötü görsün ve evleri kül olsun diye yapılırmış. Biz de

[219] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…*, s.129-130.

hocalara gittik ve kurtulduk o büyülerden. Bir huzursuzluk, bir gaflet yaşadık ve kurtulduk. (K19)

- Eskiden sihir büyü ile uğraşanlar varmış, mesela bizim ev sahibimiz sihir büyü yapardı. Bizde de iyi bakılmaz, bizde uğursuzluk getiren fazla bir şey yok. (K32)
- Ne büyülere inanırız, ne bir şeye. Eskiden büyü yaparlardı ama şimdi kalmadı. (K23, K39, K40, K41)
- Bizde sihir falan değil ama inanç olarak Şamanizm var. Başıma geldiği için anlatayım sana, bizde büyü var. (K34, K35)
- Vücudunda yanık olan kişiyi büyü tutmaz derlerdi. (K11, K12)

2. Rüya İle İlgili İnanışlar

Halk kültüründe "Rüya" oldukça zengin bir kültürel alana hitap etmektedir. Bir çeşit kültürel kodların yansıması olan Rüya kolektif bilinci temsil etmektedir. Gelecekten haber vermek ya da bireyin geleceğe yönelik davranışını belirlemek hususunda rüya kültü sık sık dile getirilmektedir. Rüyada yeşil ve beyaz renkler görünce sevinilir, siyah renkte ise üzüntü duyulur. Rüyada yılan gören kişinin düşmanından kötülük göreceğine inanılır. Rüyada iplik görünce yola gidileceğine inanılır. Rüyada kız çocuğu görmek kötü haber, erkek çocuğu görmek iyi haber duyulacağına işarettir. Yine rüyada ağlayanın sevineceğine inanılır.

İnsanlar gördükleri rüyalardan gelecekle ilgili yorumlarda bulunmaya çalışırlar. Gelecek hep merak konusu olmuş, bunun için fal baktırma, yıldız okuma, rüya tabiri gibi inanışlara başvurulmuştur.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Rüyaya da inanmayız. Bizde rüyaya da inanan kafirdir. Bak ben Peygamber efendimizi iki defa rüyamda gördüm, hoca darıldı bana. (K1)

- Rüyaya inanırım, eskiden rüyalara inanırdım ve onları büyüklere sorardık. (K5, K16)
- Ben inanmam, ben gördüğüm rüyayı kimseye yorumlatmam. (K17)
- Allah bilir orasını, rüyalara da Allah bilir kimseye söylemezdik. (K15)
- Rüyalara inanırım, büyüklere yorumlatırız. (K21)
- Rüyalara inanırım, büyüklere anlatırdık. Onlar da iyi olanı iyi yorumlarlardı, kötü olanı da tersine çıkacak diye yorumlarlardı. (K22)
- Rüyalara ben inanırım, çok da takarım kafama, ya kendim yorumlarım ya da hocalara sorarım. Ölü görürsek diri gelir, ölmüşlerimiz bizden dua ister deriz. (K10)
- Bizde pek öyle bir şey yok. (K33)

3. Nazar İle İlgili İnanışlar

Bakış anlamındaki Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçe'de. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman "nazar değdi" deyimi kullanılır: Örneğin sapasağlam bir çocuk hasta düşüverince, bir aile içinde veya iki dost arasında bağlılık, düzen bozuluverince... "Kem söze uğradı" deyimi de aynı anlama gelir. Açık, çiğ mavi gözlerde nazar gücü olduğu sanılır ve herhalde bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduklarına inanılır, bu, gerçeklere aykırı olsa bile. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da yaygındır. Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla; güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir: Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azalıveren

inek, bereketli beklendiği halde kıt edilen yıllık mahsul vb. için de "nazara geldi", "nazara uğradı" yargısı verildiği olağandır. Hatta aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen bir iş de nazara uğrama sonucunda bozulabilir. Halk içinde bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen olağanüstü ölçüde "nazar" güçleri olduğuna inanılır: Bakışı ile bir atı yüz, iki yüz, üç yüz metreden "çatlatabileceği"ni ileri süren ve bunu ispatlayan kimseler üzerine hikâyeler anlatılır. Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir; bu türlü nazardan en çok çocuklar etkilenirler; onun içindir ki ananın, babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz.[220]

Nazarın, sağlıklı ve gürbüz çocuklara; güzellikleri ve hünerleriyle dikkati çekenlere; akıllı, zeki olup derslerini başarıyla veren öğrencilere; mesleğinde başarılı olanlara; yeni ev, araba alanlara; kısmeti açık olanlara; mutlu çiftlere vb. kişilere ayrıca iyi ürün veren tarla, bağ ya da bahçeye; güzel görünümlü, hoş kokulu bitki ve çiçeklere; iyi süt veren ineklere; herkes tarafından beğenilen bir ev eşyasına vb. varlıklara daha çok değdiğine inanılır. Bu tür özelliklere sahip canlı ya da cansız varlıklara karşı, herhangi bir kimsenin kıskançlık dolu gözlerle bakması, nazarın meydana gelmesine neden olur. Nazarı değen kişiler, söz konusu özellikler kendilerinde bulunmadığı için kıskançlık duygusuna kapılırlar. Bu bakımdan halk arasında, değerli varlıklarını ellerinden alacak tehlikeli kuvvetin, kötü niyetli kişilerin bakışlarından geleceği inancı oluşur. Öte yandan nazar, kıskançlık gibi kötü duygulardan gelebileceği gibi kişinin yakınlarına duyduğu aşırı sevgiden de kaynaklanabilir. Bu tür nazardan en çok çocukların etkilendiğine inanıldığı için, anne ve babaların çocuklarına karşı aşırı sevgi göstermeleri ya da düşkünlükleri pek hoş karşılanmaz. Bu inanış gereği halk arasında "İnsana sevdiğinin nazarı daha çok değer" sözü yaygın olarak kullanılır.[221]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

---

[220] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…*, s.126-127.
[221] Nilgün Çıblak, "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Sayı 15, Ankara 2004, s.103-125.

- Nazar oldu mu kurşun döktürürdük, yaşlı karılar da okurlardı. (K3)
- Ben nazara inanmam. Büyüyle uğraşanlardan korkardık. Rüya tabirlerine inanırdık, benim kitabım vardı, ben kitabıma bakarım. (K2)
- Biz nazara inanırız, bir defasında geldi de bana okutup korudular beni, biz nazardan korunmak için dua okurduk. (K1)
- Nazara inanırım, başıma geldi inanırım. Düğüne çıktım, asker karısıydım. Manda gibiydim, o zaman ki zaman güzeldim tabi. Düğünde vurdular sırtıma bir tokat eve gittim, altı ay sıtmadan yattım. (K5)
- Ben nazara inanırım, mavi gözlü insanlar nazar eder. Eskiden nazardan korunmak için tuvalette yıkarlar, oradaki kovadan üç defa yüzünü yıkarsın. İç çamaşırını ters giydiririsin. Şüphelendiğin insanın ayağının, terliğinin altındaki pisliğini suya koyup, kaynatıp içirirsin, nazar olduğuna kuşkulandığın kişiye. (K17)
- Nazara inanırsın tabi, bet gözlüler nazar yapar. Korunmak için hiçbir şey yapamazsın, dua okursun, muska yaparsın. (K16)
- Nazara inanırım, bana güzel baktın bak, yoksa nazar olursun. Okunurdu, kurşun dökülürdü. (K15)
- Sivri gözlü insanlar nazar yapar. (K14)
- Evet nazara inanırım. Kötü gözle bakınca, dik dik bakınca insanlar, nazar olunur. Dua okunur, suyla çocukların yüzü yıkanır. (K22)
- Nazara inanırım, "ne kadar güzel şey, maşallah" demedin mi nazar değer. Nazardan korunmak için külotunu ters giydiririm, atletini ters giydiririm, nazar boncuğu takarım çocuğa. (K21)
- Ben nazara inanmam, nazar bocuğu takarsın, başka da bir şey bilmem. İç atletini ters giydiririsin, sihir büyü ve rüyalara inanamam. (K20)
- İnanmam ben. (K9, K19)
- Ben inanırım, sadece kem gözlüler değil, iyiler de dostlarında nazar eder. Benim kaynanam kırk bir kere İhlas okurdu. Küçük bir beze dikerdi ve bunu üzerimizde bulundururuz. Çocuğumuzu alırdık, tuvaletin maşrapasından elini yüzünü yıkardık, bir de eve geleceğimiz zaman, eşyamızın bir tanesini dışarıda bırakırız ki nazar bozulsun. Bir de atleti ters giyerdik ki çocuğun üzerindeki nazar dağılsın. (K10)

- El verme olayı vardır bizde. Benim anneannem kurşun dökerdi, karın toplardı. Benim anneannem bu konuda eli anneme verdi. Bu konuda çok çocuk doğurtmuştur. Nazar için at nalı koyarız kapıya[222], bizde Bektaşilik çoktur, suya okunur. (K31)
- Nazardan korunmak için mavi boncuk kullanırdık. Sarımsak koyarlardı çocukların yanına, kırkı günlük oluncaya kadar sarımsak koyardık. Kömür koyardık, Kuran-ı Kerim koyardık. Çocuk kırk günlük oluncaya kadar dışarı çıkarmazdık, kimse yoksa Kuran koyardık, albastı gelir diye, cinlerden, perilerden korkarlardı. Eskiden evlerin kapılarına at nalı falan konulurdu, nazardan korunmak için. (K32)
- Biz pek inanmayız, belki küçük çocuklara olur da büyüklere inanmayız. Nazar için benim annem alırdı bir bardak su, koca bir ipi de bağlardı bir boncuk. Alırdı onu okurdu bir bardağın içine. Okurdu okurdu, verirlerdi o sudan çocuğa üç bardak su, hemen geçerdi. (K23, K39, K40, K41)
- Ben inanmam, ama inananlar var. Bazı ihtiyarlar tuzu koyup avuçlarına okurlar, önce Allah… kurşun dökerler. (K26, K27)
- Benim torunun annesine altı aylık kınası yaptık. Altı aylıktı, kına falan hazırlandı, gecelik dikildi. Agah Abla süsledi çocuğu, ruj sürdü, gözlerine sürme sürdü, akşam oldu kız hastalandı, havale geçirdi. Ateşi yok ama havale geçiriyor, sabaha karşı fena oldu. Doktor getirildi, biraz düzeldi. Aman, dedi, küçücük kızı ne güzel süslemişsiniz, dedi. Kız nasıl ağladı, sabaha karşı bir daha hastalandı. Geçti aradan birkaç zaman, doktora götürdük. Doktor, kız burada yatacak dedi. İğne vuracaklarmış kafasından, ben kabul etmedim. Kızı alıp Çatalca'ya geri getirdim. Kız gelinceye kadar sürekli su içti, düzeldi bir daha da olmadı. Aradan altı ay geçti, kıza mavi boncuk koy dediler. İğneyle mavi boncuğu taktık, kadının biri yanımızdan geçerken, aman ne çabuk da büyümüş bu, gözleri çakır çakır, dedi. Ne yaparsan yap maşallah denmeli, demedi kadın ve arkasından o boncuk çat etti kırıldı, ikiye ayrıldı. Nazardan korumak için hocaya "Ayet-el Kürsü" muskası yaptırdık. (K36)
- Nazardan korunmak için kurşun atarız, mavi boncuk takardık. (K37, K38)

[222] Bkz.: Resim 47

4. Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, buraya kendi kültürlerini taşıdı. Anadolu coğrafyası birçok uygarlığın din ve inanç sistemlerinin buluştuğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur. Türkler, Anadolu'ya gelince İslamiyet ve Anadolu kültürüyle tanışmıştır. Türk halk kültürü, günlük hayatın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İslamiyet öncesi atalar kültü, tabiat kültleri, gök tanrı kültü ve Samanlık gibi eski inançlar yerini inanç örgüsü altında devam etti.[223]

Yatırlar ve benzerleri, halkın kendi gücü dışındaki isteklerinin yerine gelmesi için, Tanrı nezdinde duasının kabul olunacağına inandığı kutlu ruhlara, bunların manevi aracılığı ile dilekte ve onun yerine gelmesi karşılığında türlü adakta bulunduğu hacet yerleridir.[224]

Her türlü çareye başvurmasına rağmen istek ve dileklerinin gerçekleşmediğini gören insanlar, bu arzularının gerçekleşebilmesi için kutsal bildikleri varlıklara müracaat ederek, isteklerinin yerine getirilmesi için dua ve niyazda bulunurlar. İnsanların kendilerine yardım edeceği ve faydası dokunacağını umduğu varlıkların başında da "yatır"lar gelir.[225]

Yatırlar ve ziyaret yerleri günümüzde özellikle belli bir yaşın altındaki gençler arasında eski inandırma gücünü yitirmiş mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Belli bir yaşın üstündeki bireyler arasında ise yatırlara ve ziyaret yerlerine ait inanma oldukça kuvvetlidir. Çatalca bölgesinde kalan ziyaret yerleri daha çok Mübadele öncesi Hıristiyan vatandaşların da gittikleri yerlerdir.

---

[223] Ahmet Yasar Ocak, Menakıbnameler, TTK Yayınları. Ankara 1992, s.53.
[224] M.Kemal Özergin, "İstanbul Yatırlarına Dair", *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt 12, No 237, İstanbul 1969, s.5249.
[225] Hülya Taş, "Bursa'da Türbe-Yatır Ziyaretleri", *Folklor/Edebiyat*, Cilt 8, Sayı 32, Ankara 2002, s.183.

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- "Babu" adında bir mekanımız var, yıkık bir yer. Rum kadına ait. Oradaki suyun hastalıkları iyileştireceğine inanılır. Oraya gittiğimizde bir ritüelimiz yok. Ben çocukken hayal meyal hatırlıyorum, çocukken orada oynarken görmüştüm, orada mum yakılır ve para atılırdı. Bana Ortadoks inancı gibi geldi. Oradaki suyun her türlü derde deva olacağına inanılır.
- Çocuğu olmayanı bizim buralarda oraya götürürlerdi. Orda çok bilmiş bir kadın ölmüş derlerdi. İşte o kadının dermanına inanılır. Çocuk kekeme olur, geri zekalı olur, felç olur, oradan iyileşeceğine inanılırdı. Asıl adı "Ayner", orada yaşadığına inanılan kadının adı Babu'ymuş. Bizde dermanlı kişiye Babu denir. Derman Allah'tan tabi de, o suya eskiden üç kuruş beş kuruş atarsın. Oraya giderken hiç konuşulmadan gidilir, orada kuşlar varmış, oradan alırmışsın biraz buğday falan atarsın, buğdayı kuşlar yermiş. Bir de para atarmışsın, eğer kuşlar yerse o buğdaydan onun iyileşeceğine inanılırmış. Hiç konuşmadan ve hiç arkana bakmadan dönermişsin. (K32)
- Ayazma denilen su kaynağına gidilirdi ve oraya çaput bağlanır. O ayazma onlara kutsal gelir, o ayazmanın perisi "luca" iyilik su perisi manasına gelirdi. Hasta olanlar oradaki suyla yıkanırdı, o hastanın gece üzerine periler gelir ve onu iyileştirir derlerdi. (K34, K35)

5. Diğer İnanmalar

Diğer topluluklarda olduğu gibi Patriyotlar'da da oldukça fazla inanma ve bu inanmalar çerçevesinde uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar kimi vakit üstün güçlerden korunmak, daha huzurlu ve mutlu bir hayat sürmek adına yaptıkları pratiklerden medet ummakta, kimi vakit geleneği devam ettirtmek adına bir takım pratikler uygulamaktadırlar.

Dr. Mehmet Ali Kayacan Çatalca Vilayeti isimli çalışmasında şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Çatalca Vilayeti'nin İstanbul'a yakınlığı, basın, eğitim ve kültür kurumlarıyla olan ilişkisi ve çağdaş hayatın buralarda da bir dereceye kadar yaygınlık kazanması sebebiyle hurafe ve batıl inançlara halkın pek cahil olan yüzde beşlik kesimi ilgi duymaktadır. Falcılar, biliciler, büyücüler, doktorluk taslayanlar sayıca azdırlar. Aldığımız ciddi tedbirler sayesinde vilayet dahilinde doktor taslakları ve kırlangıçlara[226] artık rastlanmamaktadır. Batıl inançlar arasında pek ender de olsa tesadüf edilenler şunlardır:

1- Uğrama ve cin çarpma gibi batıl inançlardan dolayı ortaya çıkan durumlarda ihtiyar kadınlar tarafından kurşun dökülmektedir. "-Benim elim değil, Fatma anamızın eli", "-Benim elim kara, Fatma anamızın beyaz." Diyerek su içine sıcak ve erimiş kurşunu dökerler ve ortaya çıkan şekillerden bir anlam çıkarırlar. Bu durum vilayetimizdeki Hıristiyanlar arasında da vardır.

2- Sıtmalı hastalara söğüt dalı suyu içirirler. Bazen de hocaya okutarak kollarına ve ayak bileklerine iplik bağlarlar.

3- Dalakçık adını verdikleri şarbon olaylarında eskiden ocakları kızgın demirleriyle yaktıkları rivayet ediliyorsa da şimdi bu usul tamamen terk edilmiştir.

4- İstisnasız bütün köylüler sarılığa yakalandıkları zaman "yalın ağızlı bıçak" dedikleri bilenmemiş yeni usturalarla burun köklerinden kan akıtırlar. Birçok yerde yaygın olan ve "sarılık kesmek" denilen bu yöntem, ne yazık ki vilayetimizde mevcuttur. Ayrıca keskin karaciğer suyu da içirirler."[227]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Köpüklü sudan geçilmez, camın altından geçilmez "uğrarsın" derler mesela. Gece incir ağacının altında oturulmaz. Makara suyu döküldüğünde, sen de

[226] Kırlangıç: Halk dilinde, köyleri dolaşarak daha çok göz hastalıklarına bakan diplomasız hekim.
[227] Dr. Mehmet Ali Kayacan, *Çatalca…*, s. 32-33.

üstünden geçtin mi her türlü musibet gelir başına. Gece kül atmak, sofra bezi dökmek günah. (K17)

- Merdiven altından asla geçilmez, saçak diplerinden geçilmez, köpüklü suya basılmaz. Basman gerekiyorsa "tu destur der öyle geçeriz". O suya basmayız, çünkü orda üç harfliler vardır. Bir de akşam üstlerinde incir altlarında geçmeyiz, çünkü incirde çok toplanırlar onlar. Benim abimle yengem öyle çarpıldı ve ölümden döndüler. On ikiden sonra da hayatta da dışarıda gezilmez. (K10)
- Köpek uluması, baykuş uluması uğursuz kabul edilir. Cenaze çıkar anlamı gelirdi. Sela uzun okunduğunda arkasından sela gelir denir. (K37, K38)
- Mesela köpek uluması bizde uğursuzluk kabul edilir, gece uyurken yatağında bir bakar bir tarafı morarmışsa gölge geldi gece denir. (K34, K35)

6. Değerlendirme

Halk inanışları, dinin ve çağdaş hukuk kurallarının dışında kalan ama yine de bilinmezliğin yarattığı korkuya dayanan yaptırım gücüyle önemli bir unsurdur toplum hayatında. Günümüzde büyük oranda "batıl inanç" olarak adlandırılan halk inanışları eski uygulama gücünü yitirmiş olsa da toplum üzerindeki gücünü özellikle belli bir yaşın üzerindeki kişilerde devam ettirmektedir.

Nazara inanma özellikle belli bir yaşın üstündeki kişilerde oldukça yaygın. Gençler nazara inanmadıklarını belirtseler de, yine de nazardan korunmak için bir takım yöntemleri kullandıklarını ifade ettiler.

Büyü/sihir hoş karşılanmayan ancak yaygın bir kullanımı olan halk inanışlarındandır. Daha çok aile hayatı ile ilgili büyüler yapıldığını ve bu büyülerin etkili olduğuna inanıldığını tespit ettik.

Rüyalar genelde iyiye yorumlanmaya çalışılmaktadır. Rüyada görülen yılan ölümü ve düşmanları simgelemektedir. Rüyalar genelde büyüklere yorumlatılmakta,

yine bu konuda yayınlamış olan kitaplardan ve internet ortamındaki sayfalardan da yararlanılmaktadır.

Çatalca civarında yatır veya ziyaret olarak kabul edilen yer sayısı çok fazla değildir. "Ayazma" ve Elbasan köyündeki "Babu" tespit edebildiğimiz ziyaret alanları. Bu alanların herhangi bir şekilde şifa dağıttığı ve kutsal olduğu fikri halk arasında oldukça yaygın. Özellikle Hıdırellez kutlamalarında bu alanlar yoğun bir şekilde ziyaret edilmekte ve Hıdırellez ruhu buralarda yaşatılmaktadır.

Halk inanışları bilinmeze karşı, insanın kendisini korumasının bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple insanın kendisini koruduğuna inandığı bu inanışlardan vazgeçmesi günümüzde de gelecekte de pek mümkün görünmemektedir.

D. Halk Mutfağı

İnsanoğlunun hayatını idame ettirebilmesi için sürekli ihtiyaç duyduğu en tabi ve en temel ihtiyacı yemek yani besindir. Farklı kültürlere sahip olan toplumların beslenme ve mutfak kültürleri de gerek coğrafi yapı ve yaşayış, gerekse dinsel ve toplumsal adet, gelenek, görenek ve inanışlardan farklılıklar gösterebilir.[228]

İlk çağlardan itibaren avcı-toplayıcı bir beslenme ile başlayan yemek kültürü zaman içerisinde belirli bir evrimle hayvanların evcilleştirilmesi, tarım yapılması ve nihayetinde ateşin bulunması ve bunun yeme faaliyetleri için toplanan besinlerin pişirilmesinde kullanılmaya başlanmasıyla yeni bir sürece girmiş ve zaman içinde farklı coğrafya ve toplumlarda bir yemek kültürü oluşmuştur.

[228] Sıdıka Bulduk, "Mutfak Kültürünün ve Türk Mutfağının Tarihi Gelişimi" *T.K.A.E Türk Kültürü Dergisi,* Sayı 420, Nisan, Ankara 1998, s. 29.

Patriyotlar'ın yemek kültürü de oldukça gelişmiştir. Özellikle hamur işi yemekleri ve tatlıları konusunda oldukça maharetlidirler. Saha araştırması sırasında bir Patriot, baklava ve mantı konusunda Anadolu toprakları üstünde kendileri kadar başarılı bir başka toplum olmadığını belirtmiştir. Yemek Patriotlar'da sadece beslenme amacı ile yapılmaz; yemek onların düğünlerinin, bayramlarının, dini ritüellerinin önemli bir parçasıdır. Düğünün ertesi günü geline ilk iş olarak Patriot böreği[229] yaptırılması da bunun bir göstergesidir.

Bu konuda Oktay Güldüren, Çatalca adlı kitabında şunları söylemektedir:

"…Elbasanlı Hala Fikina …peçka sobasında kömür ateşinde yavaş yavaş pişen çok lezzetli yemekler yapardı: çorba (pirinçli düğün çorbası), etli kuru fasülye, etli patates, musakka, etli pırasa, patlıcan dolma, lahana, lorlu biber, kuzu etli biryan, çoban salata, yeşil domates turşusu, pandispanya, baklava, revani, yoğurt tatlısı, yemekten sonra bastırması için yoğurtlu, sarımsaklı ufak köfte…[230]

Patriyot yemek kültürü çok doyurucu ve yüksek kalorilidir. Yemeklerde çok miktarda soğan kullanılır. Özellikle tatlı yapımında mutfakta buldukları her türlü yiyeceği kullanabilmektedirler.

1. Kimi Yemekler İle İlgili Tarifler

a. Patriyot Böreği

Bu yemek Patriyot mutfağı için adeta bir klasiktir. Her evde her düğünde, her bayram veya seyranda bu börek mutlaka yapılır. Bazı bölgelerde "fincan böreği"olarak da bilinir. Yaptığımız araştırma esnasında farklı köylerde yaşayan

[229] Bkz. Ek : Resim 25
Bkz. Ek : Resim 26
[230] Oktay Güldüren, *Çatalca –Samiotisa…*, s. 94-95.

Partiyotlar arasında böreğin yapımı konusunda ufak tarif farklılıkları olsa da böreğin genel hatları aynıdır.

Malzemeler :

Hamuru İçin:

- 1 yumurta
- 1 paket kuru maya
- Yarım çay bardağı sıvı yağ
- Tuz
- Un
- Ilık su
- 200 gr tereyağ
- 1 çay bardağı sıvı yağ

Soğanlı Harç İçin:

- 6 orta boy soğan
- Salça
- Yağ
- Baharat
- Tuz
- ½ Bardak yoğurt

Ispanaklı Harç İçin:

- Yarım kilo ıspanak

- Soğan
- Salça
- Tuz
- Baharat
- ½ Bardak yoğurt

Yapılışı:

Yaklaşık 1,5-2 kg un elenerek yoğrulacak kaba göz kararı koyulur. İçine maya, sıvı yağ, yumurta, tuz eklenir ve su ile beraber yoğurulur. 15-20 dakika ideal bir yoğurma süresidir. Hamur mayalanmaya bırakılırken tercihe göre hamurun içi hazırlanır. Soğanlar sıvı yağda kavrulurken içine salça eklenir ve iyice pişirilir. Son aşamada içine baharat eklenir. Hamur açarken arasına sürülecek tereyağ içine bir çay bardağı sıvı yağ eklenerek eritilir. Hazırlanan hamur iki eşit parçaya bölünür ve her iki parçadan da cevizden biraz daha irice parçalar koparılıp yuvarlanır. Her bir parça yemek tabağı boyutlarında aşılır ve aralarına un serpiştirilerek üst üste ayrı bir yerde istiflenir. İstiflenen parçalar unları temizlenerek araları tereyağı ile yağlanır. İki parçanın içi, yağlanırken üçüncü parça yağlanmadan bunların üzerine konulur. Bu üçlü hamur bir oklava yardımı ile kullanacağımız tepsi ebatlarında olacak şekilde açılır. Aynı işlem ikinci parça hamur için de yapılır. Böylelikle böreğimizin alt ve üst yufkaları hazırlanmış olur. Alt yufka tepsi yağlanarak serilir ve içine harç konulur ve üst yufka da serilir. Ardından kalan yağlar böreğin üzerine sürülür. Yufkanın üzerine küçük bir çentik atılır ki, börek şişmesin. Ardından gerektiği kadar ki bu kullanılan fırınla da alakalıdır, börek pişirilir[231]. (K23, K39, K40, K41, K26,K27, K36, K37, K32,)

[231] Bkz. Ek : Resim 25
Bkz. Ek : Resim 26

b. Kaçamak

Malzemeler:

- 500 gr veya 1 kg kuşbaşı et,
- 300 gr mısır unu,
- 5-6 adet soğan,
- Sıvı yağ,
- 1 litre su,
- 1 adet patates.

Üzeri İçin:

- Tereyağı,
- Kırmızı pul biber.

Yapılışı:

Soğanlar yarım ay şeklinde doğranır. Tencereye soğanlar, sıvı yağ, tuz ilave edilerek karamelleşene kadar kavrulur. Etleri ayrı bir tencerede haşlanır ve içine 1 yemek kaşığı tereyağı, tuz ilave edilerek karıştırılır. Tepsinin altına soğanlar yayılır. Soğanların üzerine etleri dökülüp, yayılır. Başka bir tencereye su konulur ve içine patatesler küçük küçük doğranıp, ilave edilir. İçine biraz tuz ilave edilip patatesler yumuşayıncaya kadar kaynatılır. Üzerine mısır unu ilave edilir ve unun üzerinde delikler açılır. Bu deliklerden suyun fokurdadığının görülebilmesi gerekir. Mısır unu ıslanana kadar kaynatılır. Daha sonra tahta bir kaşıkla kuvvetlice karıştırıp bulamaç haline getirilir. Etlerin üzerine kaşık kaşık ilave edilir. Kaşığın tersi sıvı yağa batırılarak, hamur etlerin üzerine yayılır. Tüm hamur yayıldıktan sonra hamurun üzerinde aralar açılır. Tavaya 1 yemek kaşığı tereyağı koyularak eritilir. İçine kırmızı pul biber ilave edilir ve 1-2 dakika karıştırılır. Hamurun üzerine tereyağlı, kırmızı pul

biberli karışım gezdirilir. Ocağın üzerinde orta ateşte döndüre döndüre pişirilir.[232] (K21, K20, K17, K15, K10, K26,K27, K36, K32,)

c. Düğün Çorbası

Malzemeler:

- 1 paket hazır düğün çorbası
- 300-400 gr. kuzu gerdan eti
- 2 adet orta boy kuru soğan
- 2 tablet et suyu
- 1 çay kaşığı tuz
- 1 çay kaşığı beyaz toz karabiber
- 1 çay kaşığı toz kişniş

Terbiyesi için:

- 1 tepeleme yemek kaşığı un
- 1 adet yumurta
- 1/2 su bardağı yoğurt
- 2 su bardağı su

Yapılışı:

Yapmak için boyun eti ya da gerdan eti gibi yumuşak bir et kullanılması gerekir. Kemikli ya da kemiksiz kuzu parça et, dana kuşbaşı et de bu yemek için

[232] Bkz: Resim 36 (Belli bölgelerde ekonomik sebeplerden bu yemek etsiz ve sadece hamurlu şekilde tarif edilmiştir. K10, K27)

uygundur. Haşlanıp didiklenen 2 adet tavuk budu da kullanılabilir. Et, düdüklü tencereye konulup üzerine 2 adet orta boy kuru soğan bütün olarak eklenir ve haşlanır. İyice yumuşayan et ocaktan alınıp ılık hale gelmesi beklenir. Eti sudan çıkarılıp küçük küçük didiklenir ve bir tabakta biriktirilir. Et suyu orta boy bir tencereye aktarılır ve orta sıcaklıkta ateşin üzerinde kaynatılır. Kaynamaya başlar başlamaz, didiklenen etler suya aktarılır ve tuz, karabiber, kişniş serpilir.

Çorbanın terbiyesi için:

Yapılışı:

Yumurtalar bir kaseye kırılır, üzerine yoğurt ve un eklenir. 1 paket hazır düğün çorbası ve 2 su bardağı suy da katılıp tel çırpıcı ya da çatal yardımıyla iyice çırpılır. Kaynayan et suyundan 1 kepçe kadar alınarak terbiye sosunun içine katılır ve sos ılık hale getirilir. Ilık hale gelen sos karıştırılarak çorbaya eklenir. Çorba orta ateşte, sürekli karıştırılarak 10 dakika daha pişirilir, servise sunulur. (K2,K21, K20, K17, K15, K10, K26,)

d. Maçkan

Malzemeler

- Kuru ekmek
- Miktarınca tereyağ

Yapılışı:

Kuru ekmek ufalanarak tavada eritilen tereyağı ile beraber kavrulur. (K17)

e. Vulumenu (Soğanlı Kapama)

Malzemeler

- 6 parça kemikli kuzu eti
- 8-10 arpacık soğan
- 8 yeşil soğan
- 1 havuç
- Yarım demet dereotu
- 6 marul yaprağı
- Tuz

Yapılışı:

Et tencereye konulur, suyunu salıp çekinceye kadar kısık ateşte pişirilir. Arpacık soğanları soyulur ve ete ilave edilir. 1 saat daha pilirilir. Havuç, yeşil soğan ve dereotu yıkanıp doğranır. Ete tuz ve sebzeleri ilave edilip 20 dakika daha pişirilir. Arpacık soğanları yemeğin içinden alınıp daha sonra kullanılmak üzere ayrılır. Marul yaprakları yıkanıp haşlanır. Düz bir zemine yayılır ve pişirilen etli karışım yapraklara paylaştırılır ve sarılır. Ayrılan arpacık soğanları ile birlikte sıcak servis yapılır. (K10, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15)

f. Petura

Malzemeler

- 5-6 Kuru yufka (eğer kışlık kuru yufka yoksa hazır yufka fırında kurutularak da kullanılabilir)
- Yarım kilo kemikli tavuk parçaları
- 2-3 diş sarımsak
- 1 su bardağı dövülmüş ceviz
- 100 gr. tereyağı
- 1 baş soğan
- Tuz
- Karabiber
- Toz kırmızı biber

Yapılışı:

Tavuklar soğan karabiber ve tuz ile beraber haşlanır. Haşlanan tavuklar başka bir kaba alınıp didiklenir. Kuru yufkalar tepsiye alınır. Haşlanan tavuk suyuyla yufkalar ıslanır. Didiklenen tavuk eti gelişigüzel yufkaların üzerine serpilir. Küçük bir tavada tereyağı eritilir. Üzerine dövülmüş sarımsak ve kırmızı toz biberi eklenir. Eriyen yağ da tavukların üzerine dökülür. En üstüne de cevizler serpilir. [233]

g. Süt Pidesi

Malzemeler:

- 1 su bardağı un
- 3 su bardağı süt
- 2 su bardağı su
- 2 yumurta

[233] Bazı bölgelerde petura yemeğinin cevizlisi tatlı olarak da tüketilmektedir.(K10, K11)

- Kabartma tozu
- 2-3 Kaşık sıvı yağ
- Tuz

Yapılışı:

Su, un, tuz ve kabartma tozu kullanılarak, yumuşakça bir hamur elde edilir. Hamur, ister bir oklava ile ister el ile çekiştirilerek siniden taşacak kadar açılır. Yağlanmış siniye alınan hamur, tabana ve yan duvarlarına sıkıca tutturularak fazlalıkları sininin kenarından dışarı taşırılır. Üç su bardağı kaynatılıp soğutulmuş sütün içerisine yumurtalar kırılır. Yumurtaların beyazları dağıtılır ama sarıları çatalla çok dağıtılmadan sütün içinde yaydırılır. Sininin kenarından taşan hamurlar bu sütlü karışımın üzerine dikkatlice yerleştirilir. Ortası çanak gibi kalan pide fırında üzeri kızarıncaya değin pişirilir. Servis sırasında kenarlarda kalan pişmiş hamurlardan başlanarak yenilir. (K9, K10, K32, K37, K38)

h. Dilme Tatlısı

Ana Malzeme

- 2 adet yumurta
- 1 kilo un
- 1 çay kaşığı tuz

İç Malzeme

- 2 çay bardağı şeker
- 2 kilo süt
- 6 tane yumurta
- 2 yemek kaşığı un
- 1 paket vanilya

Tatlı şerbeti

- 4 bardak şeker
- 3 bardak su

Yapılışı:

Dilme tatlısının üç aşaması vardır:

İlk aşamada tatlı hamurunu tutmak için; 1 kilo un, bir çay kaşığı tuz ve 2 yumurta ile ılık suyla hamur tutulur. 7 + 7 toplam 14 beze halinde bezeler hazırlanır ve iç malzeme hazırlanana kadar dinlenmeye bırakılır.

İkinci aşamada ise iç malzeme hazırlanır. 6 yumurta sarısı ve beyazı ile birlikte çırpılır. Çırpılırken içine 2 çay bardağı şeker de ilave edilerek karıştırılır. Buna bir kepçe oda sıcaklığındaki ılık süt ilave edilir. 2 kaşık un ve bir paket vanilya ilave edilir. İlaveden sonra bunu 2 litre sütün içine yavaş yavaş yedirilir. (Boza kıvamına gelene kadar karıştırılır.)

Bu arada 14 beze haline getirilen hamurun 7 tanesi önce simit büyüklüğünde yuvarlak açılır. Üzerine sıvı yağ sürülür. 7 adeti üst üste konup her birinin arası

yağlanır. Ve tek bir tepsiden taşacak şekilde yufka açılır. Diğer 7 tanesi de aynı işlemle tek bir yufka halinde açılır. Elde toplam 2 tane yufka elde edilmiş olur.

Bu iki yufka arasına da yukarıda ikinci aşamada hazırlanan boza kıvamındaki iç malzeme konur. Dikkat edilecek husus, yufkalar çok nazik olduğu için yırtılmamalıdır, tırnakla yavaş yavaş tepsinin etrafından geri kalan hamur parçaları alınmalıdır. Yufkalar çok ince ve nazik olduğu için yavaş yavaş koparılmalı, yufkalar zedelenmemelidir. Üzerine geri kalan yağı gezdirilir.

Üçüncü aşama ise tatlının şerbetinin hazırlanışıdır: 4 bardak şeker, 3 bardak su ile karıştırılır. Koyu bir kıvama getirilecek şekilde kaynatılarak soğumaya bırakılır.

Tatlının fırında pişirilme süresi 1 saattir. Pişirildikten sonra 10 dakika soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra üzerine hazırlanan şerbet soğuk bir şekilde iken dökülür. Servis yapılırken dilimlenir ve aynı gün de tüketilmesi tavsiye olunur.[234](K10, K32, K37, K38, K36, K26, K27, K23, K39, K40, K41)

ı. Bacu

Yapılışı:

Çiğ süte peynir mayası atılır, kaynayıp soğumaya bırakılan ve kıvamını almış olan peynir bir bezin içine atılır ve belli aralıklarla sıkılır, sıktıkça içinden suyunu atan peynir sertleşir. Daha sonra salamauraya yatırılan ve üzerine bir ağırlık bırakılan peynir kıvamına gelinceye kadar bekletilir.[235] (K32, K26,K27)

[234] Bkz.:Resim 35
[235] Bkz.:Resim 37

i. Pandispanya

Malzemeler

- 4 adet yumurta (oda sıcaklığında olsun)
- 1 su bardağı toz şeker
- Yarım çay bardağı ılık su
- Çeyrek limonun suyu
- 1 paket kabartma tozu
- 1 paket şekerli vanilin
- 1 su bardağı tepeleme + 1 çorba kaşığı tepeleme un (Yumurtalar çok büyükse 2 çorba kaşığı tepeleme un kullanın)
- İsteğe göre yarım limon kabuğunun rendesi
- 1 tutam tuz

Yapılışı:

Yumurtanın beyazı ve sarısı ayrılır. Yumurtanın sarısı toz şekerle krema haline gelene kadar çırpılır, çeyrek limonun suyu ve ılık su ilave edilip iyice çırpılır. Vanilya ve kabartma tozu da ilave edildikten sonra un havadan elenerek ilave edilir, tahta bir kaşıkla iyice karıştırılır.

Ayrı bir kapta yumurtanın beyazı bir tutam tuzla kar beyazı olana kadar yüksek devirde iyice çırpılır, önceden hazırlanan kek karışımına ilave edilip tahta kaşıkla karıştırılır, altı yağlanmış ve unlanmış kelepçeli kek kalıbına dökülür.

Önceden ısıtılmış fırında 180 derecede pişirilir.[236] (K37, K38, K36, K26,K27)

[236] Bkz.:Resim 34

j. Rufteynu

Yapılışı:

Miktarınca nohut yıkanıp havanda dövülür. Bir kaba alınıp sıcak suyla ıslatılır ve 1 saat bekletilir. 1 bardak un, tuz ve su ilavesiyle yoğrulup yumuşak kıvamlı bir hamur hazırlanır. Nohutlar bekletilen suya ekleyip karıştırılır ve 2-3 misli kabarana kadar bekletilir. Ayrı bir yerde boza kıvamında bir hamur hazırlanıp nohutlu hamur eklenir ve iyice karıştırılır. Üzerini nemli bir bezle örtülen hamur sıcak bir yerde sabaha kadar bekletilir (2 saatte bir yoğrulması gerekiyor). Kabaran hamur kalan un, tuz ve su ilavesiyle kulak memesi yumuşaklığına gelene kadar yoğrulur. Hamur yağlanmış tepsiye yayılır. Üzeri nemli bezle örtülüp ılık bir ortamda 1 saat bekletilir. Önceden ısıtılmış 180 dereceye ayarlı fırında 35-40 dakika pişirilir. Sıcak veya ılık olarak servis yapılır. Hıdrellez'de ve bayramlarda yapılır. (K23, K39, K40, K41, K26,K27, K36, K37, K32)

k. Baklava

Malzemeler:

- 1 su bardağı sıvıyağ
- 1,5 su bardağı süt
- 1 adet yumurta
- 1 paket kabartma tozu
- 1 yemek kaşığı sirke
- 4 su bardağı un

Şerbeti için:

- 5 su bardağı su
- 6 su bardağı toz şeker
- Birkaç damla limon suyu

Hamuru Açmak İçin

- 1 paket nişasta
- Bir miktar un

Arası İçin:

- 250 gr ceviz

Üzeri İçin

- 250 gr tereyağı

Yapılışı:

Hamur malzemeleri karıştırılıp yumuşak bir hamur oluncaya kadar yoğrulur, gerekirse biraz daha un eklenir. 10 dakika dinlendirilir. Hamurdan yumurta büyüklüğünde bezeler yapılır. Nişasta aynı miktarda un ile karıştırılır. Bezeler nişasta-un karışımı ile açılabildiği kadar ince açılır. Açılan hamur oklavaya gevşek bir şekilde sarılır. Kenarlarında tutularak ortaya doğru sıkıştırılır. Büzgüler bozulmadan bir örtü özerine yufka açılır. 5-10 dakika kuruması için bekletilir. Kenarları bıçak ile düzeltilip kesilen parçalar yufkanın üzerine yerleştirilir. Ceviz serpilir. Yufka örtünün iki ucundan tutulup karşılıklı olarak ortaya doğru katlanır. Rulo haline gelen yufka 4 cm kadar uzunlukta kesilir. Tepsiye düzgünce sıralanır. Bütün hamur aynı şekilde hazırlanıp, bir gün bekletilir. Ertesi gün baklavanın üzerine 1 paket eritilmiş, kızgın tereyağı dökülür. 170-180 derece fırında iyice kızarıncaya

kadar pişirilir. Toz şeker ve su bir tencerede karıştırılıp 10 dakika kaynatılır, limon suyu eklenip ılımaya bırakılır. Tatlı ılık hale gelince üzerine ılık şerbet dökülür. Şerbetini çekince servis yapılır.

l. Barbuşka Tatlısı

Malzemeler:

- 1 su bardağı dövülmüş ceviz içi
- 2 su bardağı toz şeker
- 3 su bardağı su
- Aldığı kadar mısır unu ve buğday unu (yarı yarıya)
- 3 çorba kaşığı tereyağı

Yapılışı:

Tereyağı ve ceviz içi kavrulur. Kavrulan karışıma su ilave edilir. Kaynadıktan sonra şeker eklenir ve karıştırılır. Daha sonra buğday unu ve mısır unu azar azar tencereye ilave edilir. Devamlı karıştırılarak karışım muhallebi kıvamına getirilir. Kâselere dökülüp soğumaya bırakılır. Dövülmüş ceviz ve narla soğuk servis edilir.[237] (K32, K37,K38, K36, K26,K27, K23, K39, K40, K41)

m. Soğanpitası

Malzemeler:

[237] Bkz.:Resim 42

- 1 adet ekmek hamuru (ekmek fırınından hazır olarak alabilirsiniz)
- 1 su bardağı sıvıyağı

İç Harcı İçin:

- 250 gr. kıyma
- 1 adet orta boy kuru soğan
- 1 adet taze yeşil biber
- 2 adet domates
- 1 çay kaşığı kırmızı biber
- 1 çay kaşığı pul biber
- 1 çay kaşığı karabiber

Yapılşı:

Fırından alınan ekmek hamuru iki eşit parçaya bölünür. Fırına dayanıklı, kenarları en az 2 parmak yüksekliğinde, 30-35 cm çapında bir tepsi kullanmak işe yarayacaktır. İkiye bölünen ekmek hamurunun birisi, üzerine 2-3 yemek kaşığı kadar sıvıyağı serpiştirilerek oklavayla açılır. Tam tepsi büyüklüğünde ve yarım santim kalınlığında açılan birinci parçayı, yine sıvıyağla yağlanan tepsinin altına iyice yayılır ve kenarları yukarı doğru kıvrılır. Sonra ikinci hamur parçası yine sıvıyağ kullanılarak merdane yardımıyla yine tepsi büyüklüğünde açılır ve beklemeye bırakılır.

İç Malzemenin Hazırlanması: Bir tavaya koyulan kıyma, çok ince kıyılmış kuru soğan ve biber on dakika kadar kavrulur. Baharatlar eklenip, tavla zarı şeklinde doğranmış domatesler ilave edilir, suyunu çekene kadar 5 dakika kavrulur ve ocağın altı söndürülür. Harç biraz soğuyunca tepsinin altına serilen hamurun üzerine yayılır. Üzerine yarım santim kalınlığında açılan ikinci hamur parçası yerleştirilerek, kapatılır. Hamurun üstüne de kalan sıvıyağ sürülür.

175 dereceye ayarlanmış fırında pidenin üzeri sarı kahverengi oluncaya kadar, 30-35 dakika pişirilir. (K32, K37,K38, K36, K26,K27, K23)

n. Elbasan Tava

Malzemeler:

- 400 gram kuşbaşı et
- 2 adet orta boy kuru soğan
- 1 çay bardağı sıvıyağ
- 3 adet havuç
- 2 adet patates
- 1 su bardağı haşlanmış bezelye
- Tuz
- Karabiber

Sosu için:

- 1 su bardağı yoğurt
- 3 çorba kaşığı un
- 2 yumurta

Üzerine:

- Kaşar peyniri

Yapılışı:

Et haşlanır, tencereye yağ konulup, soğan pembeleşinceye kadar kavrulur. Haşlanmış et ilave edilip biraz daha kavrulur. Küp küp doğranan havuç ve patates ilave edilir. Tuz ve karabiberle beraber malzemelerin üzerini bir parmak geçecek

kadar kaynar su ilave edilir. Kapak kapatılır, havuçlar ve patatesler yumuşayıncaya kadar, yaklaşık yarım saat pişirilir. Et ve sebzeler kevgirle tencereden bir tepsiye alınır ve bezelyeler eklenip harmanlanır. Yoğurt, yumurta ve un çırpılıp tenceredeki suya ilave edilir ve sürekli karıştırılarak muhallebiden daha koyu bir kıvamda olacak şekilde pişirilir. Yeterince tuz serpilip karıştırılır ve bu sos bütün malzemenin üstünü tamamen kaplayacak şekilde tepsiye dökülür ve bir kaşıkla yayılır. Üstüne ince ince dilimlenen kasar peyniri her yere yayılır. 180 derecedeki ısınmış fırında kaşar peyniri eriyip kızarana kadar 15- 20 dakika pişirilir. (K36, K26,K27, K23, K55, K56)

o. Şukubreka

Tetere (bir çeşit ağaç sakızı) gül suyuyla yumuşatılıp, pudra şekeriyle hamur yapılır. İçine dövülmüş veya çekilmiş badem eklenir. Etrafına tırtırlı bir biçimde fon verilerek üzerine pudra şekeri serpilir. (K45, K46, K55, K56)

ö. Çıplak

Malzemeler:

- Mısır unu
- 1 çay bardağı yağ
- Ayran
- Karbonat
- 1 yumurta
- Pırasa

Yapılışı:

Mısır unu yağ ve ayran birlikte çırpılır. İçine karbonat atılır, karıştırılmaya devam edilir. Kavrulmuş pırasa eklenir. Bu karışım yoğrulur, yağlı tepsiye koyulur. Üstüne yumurta sarısı ile yağ sürülür, fırına atılır.

p. Cizleme

- 3 adet yumurta,
- 1s bardağı süt,
- 1 çay kaşığı karbonat,
- 1,5 su bardağı un,
- 1ç kaşığı tuz,

Tercihe göre;

- 1 su bardağı taze peynir (köy peyniri, beyaz peynir) rendesi

Yapılışı:

Yumurtalar geniş bir kap içerisine kırılır ve üzerine tuz ilave edilip iyice çırpılır. Ardından süt ve karbonat eklenip çırpmaya devam edilir. En son un ilavesi ile hamur özleşinceye kadar çırpılır. Akışkan kek hamuru kıvamında bir harç elde edilir ve bu aşamada tercihe göre peynir rendesi eklenebilir. Tava çok az sıvı yağ ile yağlanıp kızdırılır. Kızgın tavanın içerisine çizleme harcından 1 kepçe dökülür ve tavanın her yerine eşit gelecek şekilde yaydırılır. Bir yüzü piştikten sonra çevrilip diğer tarafı da pişirilir. Bütün harç bitinceye kadar aynı işlem tekrarlanır ve pişen cizlemeler servis tabağına üst üste sıralanır. Servis edilmeden önce 4'e bölünüp servise sunulabilir.

r. Ceviz Reçeli

Malzemeler:

- 200 ceviz
- 3 kg şeker
- Yarım limon

Yapılışı:

Cevizler yeşilken erik büyüklüğünde olduğu zaman toplanır. Büyük bir kabın içinde suya konan cevizlerin 20-25 gün boyunca her gün suları değiştirilerek, acısının çıkması sağlanır. Şurup kaynatılır ve iyice koyulaştığı zaman cevizler içine atılıp bir süre kaynatıldıktan sonra tencere ateşten indirilir. Sonra cevizler başka kaba alınır ve şurup ocakta tekrar kaynatılarak koyulaştırılır. Cevizler tekrar bu şurubun içine atılıp beraber 15 dakika kaynatılır. Bu kaynatma işi üçüncü kez tekrarlandıktan sonra içine yarım limon suyu eklenir.

s. Fava (Meze)

Malzemeler:

- 250 gr kuru bakla,
- 1 çay bardağı zeytinyağı,
- 1 adet orta boy kuru soğan,
- 2 adet limon,
- 7-8 dal dereotu, tuz,
- 1 adet kesme şeker.

Yapılışı:

Tencerenin içerisine ayıklanıp yıkanan baklalar konur. Küçük doğranmış soğana tuz, şeker koyup dört su bardağı su ilave edilerek baklalar iyice yumuşayıncaya kadar haşlanır. Baklalar pişince püre haline getirilir. Püre kıvamına getirilen bakla bir kabın içerisine boşaltılıp buzdolabında yaklaşık iki saat bekletilir. Sonra servis tabağına ters çevrilip, üzerine bir limonun suyu ile karıştırılan zeytinyağı gezdirilir ve kıyılmış dereotu ile süslenerek servis yapılır.

t. Kokoşka (Yufkalı Tavuk)

Malzemeler:

- 1 adet bütün tavuk (ayıklanmış),
- 6 adet yufka ekmeği (sacda pişirilmiş, köy usulü),
- 2 su bardağı dövülmüş ceviz içi,
- 3 yemek kaşığı tereyağı,
- Bir tatlı kaşığı kırmızı pul biber,
- 1 tatlı kaşığı tuz.

Yapılışı:

Önce ayıklanmış bütün tavuğu tencereye koyup, üzerini iki parmak geçecek kadar su ilave edilir. Tuz ekleyip orta ateşte kaynamaya bırakılır. Tavuk kemiklerinden kolayca ayrılıncaya kadar haşlandıktan sonra, tencerede 6 bardak haşlama suyu içine bırakılır. Tavuğun kemikleri ve derileri ayıklanır ve etler badem büyüklüğü olacak şekilde tiftiklenir. Yağlanmış bir tepsiye aralarına erimiş tereyağı sürülmüş 2 yufka döşenir. Sonra 4 yufka parçalanarak, tepsideki yufkaların üzerine yayılır ve sıcak tavuk haşlama suyunu kepçe kepçe gezdirilip, yufkalara yedirilir. Ceviz ve tavuk etleri tepsiye döşenir. En son kırmızı toz biberle kızdırılmış tereyağı

gezdirilir. Bu şekilde yufkalar tepsiye döşendikten sonra fırında üzerleri hafif kızarana kadar pişirilmelidir. Tavuk haşlama suyu pişmiş yufkalar üzerine gezdirilmelidir. (K 32)

2. Değerlendirme

Mutfak kültürü, toplumları başka toplumlardan ayıran en belirleyici unsurlardandır. Yemeklerde kullanılan malzemeler, o yemekleri yaparken kullanılan mutfak araç gereçleri, yemek çeşitliliği zengin bir mutfak kültürünün belirleyici unsurlarıdır. Bu kültür, avcı-toplayıcı toplumlardan hemen sonra oluşmaya başlamış ve günümüze kadar benzer ve farklı yönleri ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Trakya mutfağı içerisinde Patriyot mutfağı ayrı bir yere sahiptir. Patriyot mutfağının bu farklı ve özel yeri almasında değişik kültürlerden etkilenmesinin çok önemli bir payı vardır. Yaptığımız saha araştırmaları sırasında konu mutfak kültürüne geldiğinde görüştüğümüz kişilerin yüzlerinde, seslerinde, kurdukları cümlelerde hissettiğimiz kendine güven ve gurur bu mutfağın gücünün ifadesidir. Neredeyse her evin bahçesinde yer alan taş fırınlar[238]ayrı bir renk katar mutfak kültürlerine.

Bir toplumun mutfak kültürü, o toplumun yaşam biçimi hakkında da önemli bilgiler elde edilmesini sağlar. Mesela, geleneksel yemekleri deniz ürünlerinden oluşan bir toplumun denizin olduğu bir yerde yaşam sürdüğü, yemekleri tahıllar ve sebze ağırlıklı olan bir toplumun tarıma dayalı yaşadığı, yemekleri et çeşitlerinden oluşan bir toplumun da hayvancılıkla yaşamını sürdürdüğü söylenebilir. Bu mantık yürütmenin sonucu olarak Patriyot mutfağının tahıl ve sebzeye dayandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hamur işi yemeklerin oldukça yoğun olduğu Patriyot mutfağının bir diğer özelliği ise tatlı konusundaki çeşitliliği ve lezzetidir. Ayrıca dikkatimiz çeken

[238] Bkz.:Resim 39
Bkz.:Resim 40
Bkz.:Resim 41

bir başka hadise mübadele ve sonrasında yaşanan yokluk yıllarının Patriyot mutfağına etkisi. Neredeyse mutfakta bulunan her şey zayi edilmeden yemek yapımında kullanılabilmektedir. Yemekler oldukça yüksek kalorili ve doyurucudur. Yemek isimleri büyük oranda Rumca'dır.

Sofra gelenek ve görenekleri büyüklere saygı kavramı etrafında şekillenir. Büyüklere duyulan saygı, sofrada da kendini gösterir. Bayram sabahları büyükler eve gelmeden hiçbir şey yenilmez ve içilmez adeta oruç devam ettirilir.

E. Halk Hekimliği

Doğada her derdin devasının bulunduğu inancıyla bitki, hayvan ve merhemlerin şekil, renk ve tatlarından hareket ederek içerdikleri tıbbi etkilere dair aradığı ip uçlarını insanoğlu düşüncesinde yarattığı felsefesiyle yoğurmuş ve tabiatın şifa verme hassasını binlerce yıl boyunca deneme – yanılma yoluyla aralıksız zaman içinde çoğunu bulmuştur. Tarih boyunca hekimler bitkilerden elde edilen ilaçlarla tedaviye büyük önem verirlerdi. Bu yalnızca cerrahinin yeterince gelişmemiş olmasından kaynaklanmayıp insan sağlığının dengesindeki sırrın tıbbi bitkilerde saklı olduğu inancına da dayanıyordu.[239]

Halkın olanaklarının bulunmadığı ya da doktora gidemedikleri zamanlarda hastalıkları tanıma veya sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne "halk hekimliği" denildiğini söyleyen Boratav, hastalık deyiminin çok geniş anlam taşıdığını bununla sadece fiziksel durumundaki aksaklıkların değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların

[239] Nil-Ramazan Tuğ Sarı, *Klasik Dönem İlaç Hazırlama Yöntemleri ve Terkipleri*, Novartis, İstanbul 2003, s. IX.

(cinler, periler vb.) sebep olabileceği sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerektiğini belirtti.[240]

Eski Mezopotamya'da tedavide tanrıların öfkesini dindirmek için dua etmek, kurban kesmek ve adak adamak gibi yollara başvurulması vücuda giren ve hastalıklara neden olan cinlerin uzaklaştırılması amacıyla muska yazılarak hastanın boynuna asılması, sihir yapılması, dua edilmesi gibi telkin tedavisine bugün Anadolu'da halk hekimliğinde de rastlamaktayız.[241]

Halkımızın bitkisel emlerden büyük ölçüde yararlanması, bize göre çok önemli bir olgudur. Çünkü bu durum, birçok yabancı ve bazı yerli araştırmacıların savundukları gibi, Türklerin yalnız at üzerinde gezen bir toplum olmayıp, aynı zamanda, Orta Asya'dan bu yana, tarımla da uğraştıklarını göstermektedir. Aksi halde, geçmişi binlerce yılı kapsayan bu büyük toplumun, birkaç yıllık bir süre içinde, ani bir değişikliğe uğrayarak, tarımsal bir yapı kazandığını düşünmek, herhalde mümkün değildir.[242]

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma ve yöntemlerinin bir bölüğü sadece büyülük niteliktedir; ikinci bir bölüğünde büyülük ve akli işlemler birbirini tamamlar.[243]

İslâmiyet'ten önce eski Türk toplumlarındaki şaman ve kamların toplumsal görev ve sorumlulukları, İslâmiyet ile fonksiyon değişimine uğramış ocaklılar, kırık çıkıkçılar ve falcılar devralmıştır. Hastalıklara genel olarak bakıldığında bunların bir kısmının gerçekten tıbbi anlamda hastalık (kızamık), bir kısmının hastalık belirtisi

[240] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…*, s. 149.
[241] Sevgi Şar, "Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü", *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 222.
[242] Orhan Acıpayamlı, "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik Ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi", *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s.1.
[243] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…*, s. 150,

olduğu (böbrek ağrısı) görülür. Bazı hastalık nedenleri (nazar) hastalık olarak adlandırılmıştır.[244]

Bugün tıbbın geliştiğini, eski halk ilaçlarının kullanılışının azaldığını düşünsek bile, gelenek ve göreneklere bağlı kimseler, tecrübeli yaşlılardan ve aktarlardan yararlanmaya devam etmektedir, bilimsel hekimlik tıbbi folklorun en ileri aşamasında ortaya çıkmış, bu gelişirken tıp folkloru da gelişmiştir. Böylece hekimle temasa geçme zorluğu ile karşılaşan halk kendi bilgilerini uygulamıştır. Nitekim Anadolu'da birçok hastalığın halk ilaçları ile tedavi olunduğu görülmektedir.[245]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Hocalara giderdik, okurlardı, doktor falan yoktu, türbeleri ziyaret ederdik. Duacıklar okuruz, o kadar. (K3)
- Yaralarımız oldu mu annem alırdı örümcek ağını, onu yaramızın üstüne kapatırdı, o iyileştirirdi yaralarımızı. Şeker buğusu, örümcek… Başka doktorumuz yoktu. (K2)
- Annem ebe gümeci sardı ayağıma iyileşti. (K6)
- Burkulma veya yaralanmalarda sigara külü veya örümcek ağı konulur. Kırık çıkık oldu mu sabunlu su ile yıkanır. (K19)
- Başın ağrıdığında yemeni ile damarları sıkarsın, dişin ağrıdığında rakı, tuz, zeytin kullanırsın. Karın ağrısına sıcak su, sabun ovulur. Çivi battığında rahmetli nenem hemen bir kürek kor, toz şeker koyardı korun üstüne, şeker buğusuna tutardı. Ayağım morardığında nenem soğan sarardı. Kanama olduğunda örümcek ağı sarılır, yanıklara da insan boku sürerlerdi, tütün kapatırlar. (K17)
- Başımızı bağlarız, karnımız ağrıdığında yumruk koyar bekleriz, dişimize zeytin, tuz koyarız. (K16)

---

[244] Şükrü Polat, "Suşehri Köylerinde Düğün", *Türk Folklor Araştırmaları*, Ankara 1965, Cilt 3, Sayı 52, s. 11.
[245] İkbal Sucu, "Ege Bölgesi Halk İlaçları", *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s 211.

- O sıralarda okumayla iyi edilirdi, soğan sarardık, kendimiz yapardık. (K15)
- Eskiden ihtiyarlar merhemler yaparlardı, hocalara okuturduk. Benim teyzem murdar koyun yağından alırdı kuruturdu, her ne yara çıksa onu kullanırdı. O merhemi vursun hemen iyileşirdi. Benim dedem ona barut, yağ ve içine bir şey koyardı, onları ezerdi ve bütün yaraları iyileştirirdi. (K22)
- Başımız ağrıdığında yemeni sıkardık, diş ağrıdığında tuz veya zeytin koyardık, rakı damlatırdık. Karnımız ağrıdığı zaman da bir zamanlar rakı veya zeytinyağı içirtirlerdi, tuğla ısıtıp ayaklarımıza koyardık. (K21)
- Yemeni sararım kafama, karnım ağrıdığımda sıcak suya koyarız ayaklarımızı. Dişimiz ağrıdığında rakı ile ağzımızı kararız, zeytin koyarız. (K20)
- Kadın ayaklarını toparlayarak bir süre kalır, bu şekilde ters olan yumurtalıkların düzelmesi sağlanırmış. (K10)
- Doktor olmadığı zamanlarda okurlardı, karnın ağrıdığında ovdururlardı. Dişimiz ağrıdığında ispirto ile çalkalardık. (K9)
- Bir tabağın içine süt koyardık, kaynatırdık, koyarsın aşağı tarafa, yumurtalıkları ısıtırdık. (K14)
- Ben biber koyardım, şişti mi bir tarafım ekmek koyardım. (K33)
- Dayımın oğlu sigara içermiş, ailesi bilmiyor. Üşütmüş de kendisini, bilmiyoruz tabi biz. Geldi köye. Sultan otu deriz, Rumcası "vujula", bir ot var siyah tohumlu. Aldı annem onları kaynattı, onu bağladı karnına üstüne, iyileşti o. O ottan şifa buldu. Ben de fıtık ameliyatı geçirdim, ben de ondan iyileştim. Ihlamur, ayva, kuru yaprak kaynatılırdı, mısır ununda kaçamak yapılırdı. (K37, K38)
- Boğaz şişmesine karşı inek ve benzeri hayvanların "mayıs" denen dışkısı bir sac üzerine konup ateşte ısıtılır. Isıtılan mayıs bir tülbent ile boğaza bağlanır. (K32)
- Baş ağrısına karşılık incecik dilim dilim kesilen patates bir tülbent ile alnı ve şakaklara bağlanır. (K31)
- Vücutta oluşan çürüklere karşılık yeni kesilmiş inek, dana, tavuk gibi hayvanların eti çürük yere sarılır. (K29)

- Parmak su toplarsa parmağa iğne, diken batıp su toplarsa su toplanan yere sardunya yaprağı bağlanır. Sardunya bulunmazsa lokum bağlanıp 1 gece bekletilir. (K 28)

1. Değerlendirme

Yaptığımız araştırmalarda halk hekimliği uygulamalarına ait çok ayrıntılı verilere ulaşamadık. Halk hekimliği geçmişte de güvenilir bir çözüm yolu olmaktan çok bir zorunluluktu. Geçmişte halk hekimliğine başvurulmasının temel sebebi büyük oranda ekonomik sebeplerden ötürü doktora gidilememesidir. Patriyotlar arasında günümüzde halk hekimliğini bir geçim kapısı olarak kullanan kimse yok. Ancak daha çok ileri yaştaki büyüklerin basit rahatsızlıklar konusundaki tedavi yöntemleri kullanılmaktadır.

Günümüzde bilim ve tekniğin gelişmesine, hekim sayısının artmasına, en uzak köylere kadar sağlık hizmetlerinin götürülmeye çalışılmasına rağmen, halkın bazı hastalıkları atalarından gördüğü yöntemlerle sağaltmaya çalıştığı ve çalışacağı sosyolojik bir gerçektir. Daha önceden "kocakarı ilacı" olarak hor görülen yöntemlerin günümüzde "alternatif tıp" adıyla tekrar talep görmesi de halk hekimliğine olan ilgiyi özellikle bitkilerle tedavi konusunda artırmıştır.

F. Giyim-Kuşam

Toplum kimliğini oluşturan maddi kültür unsurlarından birisi de giyim-kuşamdır. Ancak giyim-kuşam mevzusu büyük oranda ekonomik şartlarla ilgili olup moda kavramıyla, görsel ve sosyal medyanın sürekli etkileme alanı içerisindedir. Dolayısıyla İstanbul gibi bir metropolün kenarında yer alan Çatalca Patriyotları'na ait bugüne dair bir giyim-kuşam kültüründen bahsetmek pek mümkün değildir. Diğer bütün kültürel unsurların mekanikleşmesi, tek tipleşmesi hadisesi etkisini belki de en fazla giyim-kuşam üzerinde göstermektedir. Ancak yine de bazı hareket

noktalarından yola çıkarak Patriyotlar'da giyim-kuşam konusunda birtakım çıkarımlarda bulunabilirz. Bunlardan ilki Çatalca İl Sağlık Müdürü Dr. Mehmet Ali Bey'in hazırlamış olduğu Çatalca Vilayeti adlı çalışmadır. Yazar, kitabının giyim kuşam bölümünde mübadeleden hemen sonra, Çatalca yöresinde giyilen kıyafetler hakkında bilgi vermekte ve bu arada muhacir olarak nitelendirdiği mübadillerle ilgili de bilgiler vermektedir.

"*Çoğunluğu olarak Türk olduğu halde çeşitli yerlerden ve farklı tarihlerde bölgeye gelen halkın giydikleri elbiseler birbirine benzemez. Gerçi eski geleneklerine bağlı olarak milli kıyafette gezenler varsa da çoğunlukla vilayetin büyük kasabalarında pantolon ve cekete ilgi artmaya başlamıştır. Bu kıyafetler bazı köylerde bile giyilir olmuştur. Vilayeti çeşitli yerleşim yerlerine göre sınıflandırıp giyim konusunu şöyle açıklayalım:*

Merkez kazasında Çatalca halkı genellikle pantolon ve ceket giymektedir. Sadece Muhacir Mahallesi halkı potur[246] *ve camedan*[247] *giyerek başlarına bükümlü beyaz sarık sarmaktadır. Potur adeta pantolon gibi ayaklara yapışık olup bel kısımları kalçalar üzerinden bağlanmaktadır. Poturların özel süslemeleri de vardır. Lacivert poturlar siyah kaytanlarla*[248] *zıh*[249] *biçiminde paçalardan itibaren saçak gibi işlemeli olup yukarıya çıktıkça ceplerin çevresine de nakış tarzında çeşitli şekiller örülmektedir. Üzerine giyilen dar camedan çapraz biçiminde çifte düğmeli, kolları ve göğüsleri işlemelidir. Genellikle potur üzerine uzun dört beş metre kuşak sararlar. Bazıları da kuşaklar arasına Rumeli'ye özgü silahlık koyarlar. Bu silahlıklar, Anadolu silahlıklarından biraz daha küçük ve şekil bakımından biraz daha sadedir. Bu camedanların üzerine bir göğüsten diğer göğse ince şerit biçiminde birçok gümüş köstekler*[250] *takarlar. Camedanın küçük deliğinde gümüşten yapılma ince bir zincirle asılı saat vardır. Anadolu'da olduğu gibi köstekler sarkıtılmaz.*

[246] Potur: Dizkapağına kadar geniş, altı dar, kırmalı ve potlu şalvar.
[247] Camedan: Kolsuz, kısa, yeleğe benzeyen sırt giyeceği.
[248] Kaytan: İpek veya pamuktan yapılan ip.
[249] Zıh: Elbiselerde kol, yaka vb. yerlerin kenarlarına dikilen şerit.
[250] Köstek: Saat, anahtar gibi şeylerin düşüp kaybolmasını önlemek için takılan zincir.

"Halk ayaklarına Anadolu'dakiler gibi yarım ve açık kundura giyerler…"

"Kadınların giyim şekilleri ise genellikle sade, geniş şalvarlı, uzun kollu ve çeşitli renklerde beyaz, kırmızı, yeşil ve dallı mintanlardan meydana gelmektedir. Kadınlar eskiden başlarına hotoz[251]adını verdikleri ipek sırmalı, süslü ve işlemeli tepelik takarlar ve çevresine küçük beşlik altınlar dizerlerdi. Genç kızlar ise saçlarını beş on adet ince örgü halinde örerek arkalarına salıverirler. Bazıları başlarına işlemeli yemeni[252], bazıları da ipekli uzun saçaklar, yazmalarla[253] örtmektedirler. Ayakkabıları galoş[254], potin[255], yarım iskarpindir[256] …"

"Kadınlar genç, ihtiyar mukaddes günlerde el ve ayaklarına kına koyarlar. Bazıları da sürme çekerler. Bu durum daha çok köylerde geçerlidir. Kınayı ayağa ve sair yerlere koyanlar da vardır. Kadınlar ve özellikle köylüler, saçlarını ancak yıkandıkları sırada tararlar. Sağlık kurallarına çok az uyarlar."[257]

Yukarda verilen bilgiler 1925 yılının Çatalca'sına aittir. Özellikle muhacir olarak nitelendirilen mübadillere ait bilgiler bize ışık tutacak niteliktedir.

Giyim- kuşam konusunda ikinci hareket noktamız mübadele öncesi, esnası ve sonrasında çekilmiş olan fotoğraflardır. Bu fotoğraflarda özellikle Patriyotlar'ın giyim kuşamları konusunda oldukça net bilgilere ulaşmak mümkündür.[258]

İzmir'in 1924 yılındaki toplumsal topoğrafyasını ortaya koyan bir çağdaş kaynakta yerli halkın genellikle ceket, pantolon, seyrek olarak da şalvar ve potur giymelerine karşılık Limni mübadillerinin ceket ve pantolon; Pirveşte mübadillerinin elyete ve potur giydiği belirtiliyordu. Aynı kaynakta göçmen kadınlarda örtünme biçiminde genellikle çarşaf, yeldirme ve başörtüsü kullanıldığı; başörtülerinin çene

[251] Hotoz: Kadınların giydiği bir çeşit süslü başlık.
[252] Yemeni: Üzerine kalıpla çeşitli motifler basılmış tülbentten başörtüsü.
[253] Yazma: Kumaş üzerine kalıplarla desen basılarak yapılmış başörtüsü
[254] Galoş: Tahta tabanlı ayakkabı.
[255] Potin: Uzun konçlu, önden veya yandan bağlı erkek ayakkabısı.
[256] İskarpin: Konçsuz veya yarım konçlu topuklu ayakkabı
[257] Dr. Mehmet Ali Kayacan, *Çatalca Vilayeti*, Çatalca Belediyesi, İstanbul 2008, s.32-34.
[258] Bkz.: Resim 1-7

altından bağlandığı; Limni mübadillerinden kadınların siyah ferace, Pirveşte mübadillerinden kadınların ise iki adet yünlü ihram ile kapandıkları ayrıca bellerinde alaca kuşak ve köylülerin ayaklarında yaygın olarak çarık bulunduğu vurgulanıyordu.[259]

Bu konuda Lütfi Kuzucu şunları ifade etmektedir:

"Köyde[260] erkekler fes, cepken ve şayak denilen pantolon giyerlerdi. Şayak, evlerde tezgahlarda dokunurdu. Kadınlar daha önceleri manto giyerlerdi. Daha sonraları çarşaf giymeye başladılar. Kızlar ise 14-15 yaşlarına geldiklerinde siyah renkli çarşaf giymeye başlarlardı."[261]

Bu konuda kaynakların ifadeleri şunlardır:

- Yöresel kıyafetlerimiz pek yoktu. Dağdan inenler kendi dokur kendi giyerdi, giydiğimiz şeylere torlak derdik. (K6)
- Gelin düğünde üç etek giyermiş, çendile varmış, üç eteğin üstüne giyilen cepli bir şey. Cepken vardı, ilbedi vardı, ilbeti sünger gibi kalın bir şeydi. (K17)
- Yöresel kıyafetler yoktu, bildiğiniz köy kıyafeti. Düğün için üç takım elbise alınırdı.[262] (K22)
- Eski düğünlerde parça kadife telli alırlardı, dikerlerdi, o elbiseleri yakın akrabalar giyerdi, şimdi kızlar abiye alırlar ve giyerler. (K20)
- Eskiye farklı kıyafet yok. (K9)
- Eskiden getirdiğimiz özel kıyafetler yoktu. Macurluk çok kolay değildi, ne bulursak giyerdik. (K26, K27)
- Babamın hatırladığım kadarıyla herhangi özel bir giysisi yoktu. (K36)

---

[259] Kemal Arı, *a.g.e.*, s.171.
[260] Yunanistan'ın kuzeyinde, Selanik'e 175 km uzaklıktaki Grebene'ye bağlı, Krifçe köyü.
[261] Lütfi Kuzucu, *a.g.e.*, s.43-44.
[262] Bkz.:Resim 9

- Bizimkilerin özel bir elbisesi yoktu, pamuklu siyah çorap, çarşaf… (K37, K38)

1. Değerlendirme

Patriyotlar ve aslında 1924 Mübadelesi ile Türkiye'ye gelen yarım milyona yakın insanın tamamı için geçerli olan bir gerçeklik var: O da mübadelenin bu insanları hazırlıksız yakalamasıdır.

" *Türkiye'ye gideceğimiz kesinleşince köy halkı hazırlık ve telaş içindeydi. Mal mülk canlı hayvan ne varsa hep orada kalacaktı. Babam sadece bir denk yaptı. Denke yalnız giysilerimizi toplayabildi…"*[263]

"*Nasliç'te bir akşamüstü haber geldi: "Gidiyorsunuz, toplanın". Neyimiz var neyimiz yok bıraktık."*[264]

Bu ani yola çıkış, mal varlığının neredeyse tamamının geride bırakılması, mübadilleri hem göç sırasında hem de göç sonrasında ekonomik açıdan oldukça zorlamıştır. Dolayısıyla bir tarafı ekonomiye dayanan giyim-kuşam konusunda adeta ne buldularsa kıyafet olarak kullanmışlar veya kıyafete çevirmişler. Benzer bir durum mutfak kültürlerinde de karşımıza çıkmıştır. Ayrıca geldikleri ve uyum sağlamak zorunda oldukları yerli bir kültür karşısında ilk değişikliği şekilde yapmışlar ve giyim-kuşam konusunda mümkün olduğunca yerli halka benzemeye çalışmışlardır.

G. Mimari

[263] Lütfi Kuzucu, *a.g.e.*, s.44.
[264] Oktay Güldüren, *Çatalca…*, s.152.

Çatalca, büyük oranda İstanbul'un kenarında yer almanın nimetlerinden yararlanırken tarih sürecinde bunun acılarını da yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti Avrupa'dan ne zaman saldırıya uğrasa düşman askerinin siper kazdığı yer olmuştur Çatalca. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı, Balkan Savaşı Çatalca'nın yakılıp yıkıldığı savaşlardır. Bu tarihsel hadiseler Çatalca'da sağlıklı ve düzenli bir mimari yapılaşmanın oluşmasını engellemiştir.

Patriyotlar mübadele sürecinde Çatalca'ya yerleştirildiklerinde büyük oranda Rumların boşalttıkları evlere yerleştirildiler.[265] Bu sebeple kendilerine ait bir mimari yapılarından bahsetmek mümkün değildir.

Devlet mübadillere sadece Rumlardan kalan yerleri vermiş gibi görünse de bunların sadece yüzde altmışı bunlardan faydalanmıştır, yetmemiştir yerler, bunun yanında Rumların boşalttığı yerler uyanıklar tarafından gasp edilmiştir. (K31)

Yaptığımız saha araştırması sırasında Patriyotlar'ın yoğun olarak yaşadıkları yerlerdeki evler ile diğer bölgelerdeki evler arasında bir farklılık göremedik.

Dr. Mehmet Ali Kayacan mimari konusunda şunları söylemiştir:

"*Çatalca Vilayeti'nde mimari usullere uyularak yapılmış evler yok denecek kadar azdır. Genellikle düzenli bir mimari tarzından bahsedilemez. İnşaatlar çoğunlukla ahşaptır. Savaşlardan önce kasabalarımızda bazen kargir (kâgir) binalar yapılmaktaydı. Halkın çoğu iki ve bazen üç katlı ahşap binalar yaparken, yine Türk köylerinde de iki-üç katlı ahşap binalara tesadüf edilmekteydi. Balkan Savaşı'nda Türk köylerindeki evler tamamen yıkılmış, birbirini izleyen sıkıntı ve problemler sebebiyle de yüksek ahşap binalar yapılamamıştı. Barış antlaşması imzalandıktan sonra her tarafta yürütülen bayındırlık çalışmaları çerçevesinde belli bir mimari*

[265] Bkz.:Resim 16
Bkz.:Resim 19
Bkz.:Resim 24

tarzda evler yapılmasına çalışılmaktadır. İnşaat planları, aslında inşaat mühendisleri tarafından krokileri çıkarılarak yapılmayıp herkes kendi ihtiyaçları doğrultusunda, beğendiği şekil ve tarzda yapıyor. Bütün bunlara rağmen halk, sağlık kurallarına bir dereceye kadar uyarak yüksek tavanlı ve geniş pencereli evler yapmaya özen göstermeye başlamıştır. Ancak köylerdeki eski usullerin devam ettiği ve yüksek evlerin altına ahır ve samanlık yapılması gibi tamamen sağlık kurallarına aykırı geleneklerin sürdürüldüğü görülmektedir. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, hava ve ışık alamayan her tarafı kapalı ve üzeri toprakla örtülü evler buralarda hemen hemen yok gibidir…''[266]

[266] Dr. Mehmet Ali Kayacan, *Çatalca*, s.41-42.

V. ÇATALCA PATRİYOTLARI ANONİM HALK EDEBİYATI

A. Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri

1. Türkü

Türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir.[267]

Türkü anonim halk şiirinin kendine özgü bir ezgisiyle söylenen, kavuştaklı bir nazım sekli ve türüdür. Türkü ezgisiyle diğer türlerden ayrılır. Daha önce mani ve koşma tipiyle söylenen bir nazım, türkü ezgisiyle söylenirse türkü olur.[268]

Türkü, düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırpılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir. Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (aşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad "türkü"dür. Bölgelerle konulara değin özel hallerde ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, ninni, ağıt adları da kullanılır.[269]

Folklor ürünleri olarak işlenen türküler insanımızın hayat tarzından yansıyan yaşama şekilleridir. Bu yaşama şekli sosyal yapının en çok söylenen ve dinlenen folklor ürünlerinden olması sade "halk edebiyatı ile halk musikisinin türkülerde bir araya gelmiş olmasına bağlanamaz. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerle söylemiştir. Yurdun çeşitli bölgelerinde

[267] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 517, Ankara 1997, s.289.
[268] Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri I-II*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1980, s. 295.
[269] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…* s.162-163.

çalınıp söylenen türküler milli duyguların da mesajlarını taşımakla folklorik değer olarak kabul görmüş, kabul görmeye de devam etmektedir. Bir düşünürün "Bir milletin türkülerini yapanlar, kanunlarını yapanlardan daha güçlüdür" ifadesi çok anlamlıdır. Bu söz bile türkülerin bir milletin hayatındaki önemini vurgulaması bakımından önemli bir gerçeği ifade etmektedir.[270]

XV.yüzyıl Çağatay yöresi şairlerinden Ali Şir Neva'i Mizanül Evzan isimli eserinde türküden söz eder, onun yanı sıra yine XV.yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Babur Şah ise, Sultan Hüseyin Baykara zamanında, onun meclislerinde icat edildiğini, iki devrede bestelendiğini, kaydeder. Böylece, türkü kavram olarak, İslamiyet'ten önceki Türk edebiyat geleneğinde "ır" veya "yır" kelimesi ile ifade edilirken, XV. Yüzyılda Batı Türkistan yörelerinde kullanılmaya başlanmış, bu yörelerden de Anadolu Türk edebiyatına geçmiştir. Yazılı kayıtlarda ise; Peçevi, Eğri'nin fethinden bahsederken, türkü kavramına kelime olarak yer vermiştir.[271]

Anadolu Türk edebiyatında en eski türkü örnekleri on altıncı yüzyıldan öteye çıkmıyor. Biçim bakımından türkü olan ilk metni, Öksüz Dede vermiştir.[272] Türküleri şekil, yapı ve ezgi yönünden sınırlamak zordur, çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü vardır. Halk ezgiyle söylenen manzum parçaları türkü olarak adlandırır. Mani, koşma ve diğer şekillerdeki şiirler ezgilerine göre "varsağı", "Türkmani" gibi adlar alırlar. Ezgisi, ölçüsü ve nazım şekli ne olursa olsun türkü terimi 15. yüzyıldan bu yana kullanılmaktadır.[273]

Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir; ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır. Türkülerin konuları arasına aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar vb. girmektedir. Başlangıçta bir kişinin yaratmasıyla ortaya çıkan türküler, bir süre sonra

---

[270] Erman Artun , *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 131.
[271] Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1986, s. 367.
[272] Hamdi Güleç, *Halk Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s. 325.
[273] Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara 1969, s. 103.

yeni eklemelerle anonimleşir ve toplumun malı olur.[274] Asıl türküler, yakıcıları belli olmayanlardır. Bunlar başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Aşk, gurbet, ölüm, kahramanlık, fetih, doğal âfetler, aşiret kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden düşmesi gibi sosyal olaylar; sevda, talihe kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuşunu hazırlayan nedenlerdendir.[275]

Türkü bentleri, yapı ve sözleri bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür ki bent adı verilir. İkinci bölüm ise her bendin sonunda yinelenen nakarattır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında uyaklanırlar. Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenir. Genellikle yedili, sekizli ve onbirli hece kalıpları kullanılmıştır. Türkülerin konuları çok değişiktir. Aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar en güzel ve en coşkun olarak Türkü biçimiyle anlatılabilmektedir. Halk arasında heyecan uyandıran her olaya bir türkü yakılır. Bunlar bestelenir ve türlü yollardan yurdun her köşesine yayılır. Türlü bölgelerde, türlü biçimlere girer; kimi dizeler düşer yerlerine yenileri eklenir. Anadolu halkı bütün acılarını ve sevinçlerini türkülere doldurur.[276]

Oldukça zengin bir halk kültürüne sahip olan Patriyotlar'da karşımıza dilden kaynaklı bir ikilem çıkmaktadır. Anadil olarak kendilerinin Patriyotça dedikleri Rumca'nın iki yüz yıl önceki hali olan bir ağız[277] kullanan Patriyotlar'da iki dilli bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan geldikleri yerlerden getirdikleri Rumca türküler, şarkılar, maniler, atasözleri v.b., diğer yandan yeni geldikleri Çatalca yöresinde öğrendikleri Türkçe türküler, şarkılar, maniler, atasözleri, tekerlemeler… Dolayısıyla derleme esnasında hem getirdikleri kültürel unsurları, hem gelip edindikleri kültürel unsurları toplamaya çalıştık.

---

[274] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 289.
[275] Nurettin Albayrak, "Türkü", *TDEA*, Cilt 8, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 446.
[276] Cem Dilçin, *Örneklerle…*, s. 289.
[277] Girit, Yanya, Grebene-Nasliç yöresinden gelen mübadillerin ana dilleri Rumca'dır. Ne var ki bu üç yöreden gelenlerin Rumcası, lehçe, şive ve bazı sözcükler bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Girit'ten gelenler konuştukları dile "Kritika" diyorlar. Girit Rumca'sının içinde antik Yunanca'dan kalma sözcüklerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Grebene-NBasliç yöresinden olanlar aynı kent veya köyden olan birine "memleketlim" anlamında "Patriyotis/Patriyotisa" olarak söz etmekte ve konuştukları dile "Patriyotça" demektedir.

PT-1

PERASAYNA

(Rumcası)

Perasa rerasayna kalokeri

Perasayna na vre kalokeri

Kai den mi estiles kanin haberi

Ti haber, ti haberi na si stilo

Ti haberi na vre na si stilo

Tora epiasa kinuryum filo

San dune, sandun epyasas tu filo

San dun epyases kalem to filo

Ksenos ine pali ton afino

(Türkçesi)

BİR YAZ GEÇTİ

Bir yaz geçti, bir yaz geçti

Bir yaz geçti bre bir yaz geçti

Hiç haber göndermedin

Ne haberi göndereyim

Bre ne haberi göndereyim

Kendine yeni bir dost buldum

Kendine yeni bir dost bulduysan

Kendine yeni bir dost bulduysan

Eldir dersin, onu da terk edersin

PT-2

SAMİYOTİSSA

(Rumcası)

Samyotissa Samyotissa, pote tha pas sti Samo?

Roda tha rikso sto yalo Samyotissa

Triandafila ston amo

Ke me ti varka put ha pas, hrisa panya tha valo

Malametenya ta kupya Samyotissa

Ya nartho na se paro

Samyotissa me tris elyes ke me a mavra matya

Mu kanes tin kardula mu Samyotissa

Saranda dio komatyo

(Türkçesi)

SİSAMLI KIZ

Sisamlı kız, Sisamlı kız, ne zaman Sisam'a gidiyorsun?

Denize nar taneleri dökeceğim Sisamlı

Kumsala gül yaprakları dökeceğim

Kayıkla nereye böyle, altından yelkenler takacağım

Küreklerimi altından yapıp

Gelip seni alacağım

Üç benli Sisamlı kız, kara gözlü kız

Yüreğimi parçaladın

Kırk iki parçaya ayırdın

PT-3

TU PİŞKEŞ

(Rumcası)

Na kuski nakus Mükerrem Efendi

Tu pişkeş halevu mi, na tuskalurisumi

Hem nazisun na krupeksun hila hrona yenun

Yatu yatu tu pişkeş, tu pişkeş halevumi

Na tus kalirisumi, hem nazisun krupeksun

Hila hrone nayenun

(Türkçesi)

Duy sesimi Mükerrem Efendi

Kutlamak için hediyeni istiyoruz

Sağ olsunlar var olsunlar, yüzyıl mutlu olsunlar

İşte hediye, işte hediye benim size hediyem

Kutluyoruz kutluyoruz

Sağ olsunlar var olsunlar yüz yıl mutlu olsunlar

PT-4

Sİ MİRA

(Rumcası)

Si mira nasipo o manam, si mira nasi mera

Si mira ki pemi naziti, na dos mitin mirdika

Ol ido nartiti ke ol na mazuhti ti

Na mirtun isken ki masun tamala

Ol idonarti ti ki ol namazuhti ti

Nami mi parun ta maka ki na mikamun maya

(Türkçesi)

Bugünü söyleyeyim anam bugünü

Bugünü yaşayasın anam bügünü

Vereceksin güzel kızını

Hepiniz buraya gelesiniz hepiniz buraya toplanasınız

Yabancılar gelip de saçımı almasın

Hepiniz buraya gelesiniz, hepiniz buraya toplanasınız

Bana nazar değmesin

PT-5

MAVRU YEMENİ

(Rumcası)

Mavru yemeni vre mavru nyemeni

Mavru yemeni ki punda

Punda ta kuriça punda

Then pandrevumi vre then pandrevumi

Then pandrevumi then prokşintevumi

Then pandrevumi kira mu

Then mi ftanun ta flurya mu

Rikşi tamalas bre rikşi tamalas

Rikşi tamalas vre rikşi ta malas

Rikşi ta mala su s'platis

Na muskuvulnun i stratis

Rikşi tamalas vre rikşi ta malas

Rikşi ta malas su s'platis

Na şi ğtho na şağapis

(Türkçesi)

SİYAH YEMENİ

Siyah yemeni bre siyah yemeni

Nerede siyah yemeni

Nerede kızlar nerede

Siyah yemeni de nerede

Nerede kızlar nerede

Evlenmeme, çöpçatan istemem

Evlenmem hanımcım

Altın sikkelerim yetmez

Çöz saçlarını bre, çöz saçlarını

Çöz saçlarını bre, çöz saçlarını

Çöz de sırtına düşsün

Yollar mis gibi koksun

Çöz saçlarını bre çöz saçlarını

Çöz saçlarını bre çöz saçlarını

Çöz saçlarını arkaya düşsün

Seni görüp aşık olayım

Çöz saçlarını arkaya düşsün

Seni görüp aşık olayım

PT-6

YENİ CAMİ

(Rumcası)

Stin Boli stu Yeni Cami beyim aman

Cami thelu na ştisu vay

Nayenu derviş oy pulus beyim aman

N'artho na pruşkinisu vay

Rikşi nito stin porta su beyim aman

Na dhiavo na giliştrisu vay

Na vro formi pos episa beyim aman

N'artho na su filisu vay

Valin tu fesi su strava beyim aman

Ki tu baltu su dhipla vay

Ki funduş tin çiğaro su beyim aman

K'ela tris oris nihta vay

Türkçesi

YENİ CAMİ

İstanbul'da Yeni Cami'de beyim aman

Cami yapmak isterim vay

Derviş olup da beyim aman

Gelip namaz kılmak isterim

Su dök kapına beyim aman

Kayıp düşeyim

Fırsat bilip düştüğümü beyim aman

Gelip seni öpeyim

Eğdir fesini beyim aman

Paltonu yan at omzuna

Tüttür bir cigara beyim aman

Gece üçte gel bana

PT-7

DEN BURO MANAMU

(Rumcası)

Den buro manamu den buro

Sirti fertu tu yatro

Tu yatro ki ti yatro

Haydi re pidim napami stu huraf

Haydi re pidim nasi pandrepsu mi

Hoppala manam hoppala

(Türkçesi)

Hastayım annem hastayım

Gidin doktor getirin

Doktorum doktorum

Haydi kalk evladım tarlaya gidelim

Hastayım annem hastayım

Haydi kalk evladım seni evlendirelim

Hoppala annem hoppala

PT-8

MİLİÇAM

(Rumcası)

Mili mare miliçam puistan stu grema

Stamila furtumeni miliçam grameni

Sandu more sandu fonazi sutu grema

Yelati parakatu miliçam grameni

(Türkçesi)

Arım arım, canım arım

Arım arım, canım arım neredeydin?

Arım arım canım arım alnıma yazılı arım

Elma bahçesinden yüklü alnıma yazılı arım.

PT-9

VLAHOPULA

(Rumcası)

Kindimeni mari vlaha, vlahopulo mori

K'arvanatepula ç'ana kaçaropulo

Ta heria su ta bruçku ta mori vlaha

Mori vlaha vlahopulo

Malamatenopulo

Ta heria su yomato bizilikya

Mori vlaha vlahopulo

Ç'ana kaçaropulo

Mori tin yi su tin yi si tine Marmara

Vlaha da vlahopula

Ç'ana kaçaropula

(Türkçesi)

ULAH KIZI

İncikli boncuklu Ulah kızı

Arnavut kızı, kıvırcık saçlı kız

Elleri, kolları ziynetli Ulah kızı

Kolları bilezik dolu Ulah kızı

Kıvırcık saçlı kız

Vücudu mermer gibi

Ulah kızı

Kıvırcık saçlı kız

PT-10

KATO STO VOLO

(Rumcası)

Kato sto volo ayman ayman

Kato sto volo imastan

E, sta prasina thimonya

Fate pyete palikarya

(Türkçesi)

TOPRAĞIN ALTINDA

Toprağın altındaydık aman aman

Toprağın altındaydık

Yeşil otların arasındaydık

Yiyin, için orada delikanlılar

PT-11

GAROFİLO

(Rumcası)

Garofilo mu praşini kalem

Poti da bubukyaşiz

Na paroy na garofilo kalem

Na kano fokalitra

Na kano fokalitra kalem

Sti vaşila tin porta

İ vaşilas de ini ton kalem

Moni tis tris kopelez

İ mia kenday to vaşila kalem

Ki ali ton fengari

İ dipini mikrotiri kalem

Kenday to maşkilari

(Türkçesi)

Yeşil Karanfilim

Yeşil karanfilim, canım

Ne zaman tomurcuklanacaksın

Bir karanfil alayım canım

Süpürge yapayım

Süpürge yapayım canım

Kralın kapısında

Kral ortada yok canım

Sadece üç kızı var

Biri saray (nakış) işliyor canım

Diğeri mehtabı

En küçükleri de canım

Yastık kenarı

PT-12

PU İSİS DİKİ MU

(Rumcası)

Pus isis tin dikini mu

Ela tin konda mu

More, ela tin konda na mu

Masti ta malya mu

Na min ta masun o ksenos

Ke na min kani maya

Maya stun kormini mu

Maya ston sindrofo mu

Ke kako prepso

(Türkçesi)

NEREDESİNİZ

Neredesiniz, benimkiler

Yanıbaşıma toplanın

Saçlarıma dokunun

Yabancılar ellemesin

Bana büyü yapmasın

Eşime büyü yapmasın

Kötü gün görmeyeyim

P-13

FEVYİ NİFİ

(Rumcası)

Mna paraşkivi mikrulamu i

Ki nane savatu vrathi

N'ole me kalem, noli mena ethyuhtan

N'oli mena ethyuhtan mikrula mu

K'oli le fivğami le mi

Mbros ki babas kalem, mgros ki babas mu

Mbros ki babas mu mikrula mu

K'aftos le fivğami le leyi

Fevğu klepu kalem

Fevğu kleğundas, fevğu kleğundas mikrula mu

Fevğu la parapunundas

Pernu ena kalem, pernu ene strati

Pernu ena strati mikrula mu

Pernu lena monu pati

Vrişku the kalem, vrişku thendrun funduton

Vrişku thendrun, funduton mikrulamu

Las le sanki parlişi

Şteku kalem, şteku tun ruto

Şteku tun ruto mikrula mu

Şteku le ki tu kşitazu

Thendrim pu kalem

Thendrim pu ini riza su

Thendrim pu ini riza su mikrula mu

Pu ni le ki ta klunarya su

Ya ki ri kalem, ya ki riza mu

Ya ki riza mu mikrula mu

Ya ta le ki taklunarya

Theşi ta kalem, theşi t'alığu

Theşi t'aluğus mikrula mu

Krimaş ki tu tufekis

Peşi pla kalem, peşi playaşi.

(Türkçesi)

GELİN GİDİYOR

Bir cuma günü ve cumartesi gecesi küçüğüm

Herkes beni kovuyordu canım

Herkes kaç git artık diyordu

En başta da babam canım

En başta da babam küçüğüm diyordu

Gider gider ağlarım canım

Gider gider ağlarım küçüğüm

Giderim söyleye söyleye

Bir yola saptım canım

Bir yola saptım küçüğüm

Bir patikaya

Bir ağaç çıktı yoluma

Gür bir ağaç çıktı yoluma küçüğüm

Pırıl pırıl parlıyordu sanki

Durup sordum canım

Durup sordum ağaca küçüğüm

Nerde senin köklerin nerde

Dalların nerde

Köklerim burada canım

Köklerim burada küçüğüm

Dallarım da burada

Bağla canım atını dallarıma

Tüfeğini de as

Uzan bir güzel uyu

P-14

ĞAMROS

(Rumcası)

Şimira n'asprini mera

Şimira ki m'najiti

Aytos mitin pirthika

Ğamren ti mana şekami

Pu şasprusa mi ğala

İ manam mi paterthika

Ki babas mu şayini

Ki babu pu mi babithevtiki

Hriso itan tu ksurafi

Ni papya feni tu niroki ena tu sapuni

Ki yarthirfi ya ğligori

Fernin ta pistimala

H'tenimu htina ki fkar yiro ki ksurafi

Şernan ala triha na mi kopşis

Triha na mi kopşis apu ta malalam

Ta hu ağurazmena ena trihaki fluraki

Apu tin minacam ki apu baba ku

(Türkçesi)

DAMAT

Gün doğuyor

Gün bembeyaz doğuyor

Bu gün kartalla keklik bir oluyor

Damadım annen seni nasıl

Böyle süt gibi beyaz yapmış

Annem beni yürüttü

Babam da uçurttu

Ebem de doğurttu

Tıraş bıçağım altından

Biri su getirdi

Birisi de sabun

Kız kardeşi de kolonyayı

Çabucak tıraş olayım diye

Biri de peştemalı gerirdi

Tara tarağım, tıraş et bıçağım

Saçımdan başka tel kesmeyin

Satın aldım ben bir telimi bir altına

Anacığımdan, babacığımdan

P-15

Bağlamamı çalayım (aman aman aman)

Çalayım da zarı zarı ağlayım

Bir mendil ver göz yasımı sileyim (aman aman aman)

Ağlaya ağlaya gözlerime kan doldu

Siyah da zülfün pembe yanak üstüne bend oldu

Kahve olsam dolaplarda kavrulsam

Toz duman olsam dağ basında savrulsam

Kemer olsam yar beline sarılsam

Ağlaya ağlaya gözlerime kan doldu

Siyah da zülfün pembe yanak üstüne bend oldu (K5)

PT-16

SABAHIN SEHER VAKTİNDE

Sabahın seher vaktinde görebilsem yarimi

Gül dalına bülbül konmuş çeker ah u zarını

Elimden almak isterler benim nazlı yarimi

Bu güzellik sana bana kalmaz o şimdi yar şimdi

Bu güzellik sana bana kalmaz o geleceksen gel şimdi

Sabahın seher vaktinde oturmuş kahve içer

Bir elinde altın makas yarine fistan biçer

Bir selama kail olduk onu da vermez geçer

Bu güzellik sana bana kalmaz o şimdi yar şimdi

Bu güzellik sana bana kalmaz o geleceksen gel şimdi ((K1, K4,K17)

PT-17

Telgrafın tellerine kuşlar mı konar?

İnsan sevdiğine canım böyle mi yanar?

Telgrafın tellerine kuşlar mı konar?

İnsan sevdiğine canım böyle mi yanar [278] (K4)

[278] Kaynak kişi yalnız bu bölümünü hatırlamıştır.

PT-18

Yaylaya çıktım yaylayamadım

Develere uzun boylayamadım

Ellerim kınalı oynayamadım

Kız allan pullan gel yanıma

O beyaz kolları dola boynuma

Yeni yeşermiş fındık dalları

Acep ne olacak yarın halleri

Dalgalanıyor pembe şalvarı

Kız allan pullan gel yanıma

Ya gel ya gelirim yanına (K3)

PT-19

Fincanın etrafı yeşil aman aman,

At kolun kolların boynumdan aşır.

Sarhoşum dilim dolaşır aman aman.

Aman kız canim kız öldürdün beni

El ettin göz ettin soldurdun beni.

Fincanın etrafı sari aman aman,

Ağlarım sızlarım ben zari zari.

Elimden aldılar yari aman aman.

Aman kız canim kız öldürdün beni

El ettin göz ettin soldurdun beni. (K3)

PT-20

Dayler[279] dayler viran dayler

Yüzüm güler kalbim ağlar

Yüreğimden kanlar damlar

Edirne köprüsü taştan

Sen çıkardın beni baştan x

Bir olaydı bir olaydı

Ne olur benim olaydı (K3)

[279] Dayler: Dağlar.

PT-21

Aman aman vallahi

Severim billahi

Çekerim sillahi

Vururum vallahi

Öyledir öyle

Derdini söyle

Arayıp da bulamazsan

Benim gibi böyle

Görmez olaydım

Sevmez olaydım

Ben o sözden caydım

Aman aman vallahi

Severim billahi

Çekerim sillahi

Vururum vallahi (K3)

PT-22

İndim dereye durdu

Yalili yalel yolla

Dokuz güvercin vurdum

Yalili yalel yolla

Dokuzumun içinde

Yalili yalel yolla

En güzelini buldum

Yalili yalel yolla (K17)

PT-23

Lamba da şişesiz yanmaz mı

Dedim bana yar bulunmaz mı

Sen orada ben burada

Bana da acıyan olmaz mı

Alamadım kaşları kareyi

Süremedim zevk ile sefayı

Asmadan gel asmadan

Yok fistan giymiş basmadan

Cicim devriyeler basmadan (K17)

PT-24

Dayler dayler viran dayler

Sofrada kaldı kaşığı

Gitti evin yakışığı (K17, K21)

PT-25

Gelin olmuş melin olmuş

Şimdiden sonra elin olmuş

Sofrada kaldı kaşığı

Gitti evin yakışığı

Anasının su dökeni

Babasının bel bükeni

Yengesinin göz dikeni

Gitti gelin (K15)

PT-26

Gel gidelim mevlaya

Vasil olalım hüdaya

Aldanmayalım dünyaya

Elin meclisine gel

Kuran meclisinde ol

Ölüm ansızdan gelir

Bizi gaflette bulur

Söyleyen diller tutulur

Elin meclisine gel

Kuran meclisinde ol

Be şaşkın divane

Mümkün yapış imane

Uyup gezme şeytane

Elin meclisine gel

Kuran meclisinde ol

Koyun beni yanayım ta kül olunca

Hakka yalvarayım vasil olunca

Dağlara düşeyim mecnun olunca

Elin meclisine gel

Kuran meclisinde ol

Aşık yunus bunu böyle böyle söyledi

İnip aşkın deryasını boyladı

Görün dostlar beni bu aşk neyledi

Elin meclisine gel

Kuran meclisinde ol (K15)

a. Değerlendirme:

Sinem Yücearda "1924 Türk-Yunan Nüfus Mübâdelesinde İstanbul ve Çevresine İskân Edilen Patriyotların Müzik Kültürü" adlı yüksek lisans tezinde Patriyot türkülerini şu değerlendirmeyle ele almıştır:

"*Patriyot kültürü, diğer tüm kültürlerde olduğu gibi günlük yaşamın çeşitli alanlarına yönelik ezgiler barındırmaktadır. Bazı müzik eserleri sosyal hayatın o kadar içine sinmiştir ki onlar icra edilmeden söz konusu etkinlik yapılmamakta ya da yarım kalmaktadır. Bu ezgiler, sosyal hayat içindeki bazı fonksiyonları yerine getirmek için kullanılmaktadırlar. Örneğin Patriyotların kına etkinliğinde*

söyledikleri çok sayıda özel ezgileri vardır ve bu toplantı elbette ki bu şarkılarla kendine özgü havasını kazanacaktır. Benzer şekilde düğün öncesi birçok seremoni için kullanılan özel ezgiler mevcuttur. Daha önce belirttiğimiz gibi düğün günü yapılan "damat traşı" sırasında, Si Mira adlı ezginin söylenmesi gelenektir. Tu Pişkeş adlı ezgi ise "tatlı isteme" geleneğinin bir nevi müzikli anlatımıdır.

Patriyot müzik kültüründe bol miktarda oyun havası mevcuttur. Tezimizde yer verdiğimiz Miliçam , Narto Tu Bakonaki, Perasayna, Samiyotissa, Şukulenku Putin İpnu,Tu Mavru Tu Mandili isimli ezgilerin hepsi oyun havasıdır. Özellikle eğlenmek için toplanılan ortamlarda sıkça çalınan ünlü Patriyot oyun havalarıdır ve bir kısmının kendine özgü dansı da mevcuttur."[280]

(1) Biçim

Karşımızda birbirinden oldukça farklı iki kültüre ait türküler bulunmaktadır. Patriyotça türküler olan ilk on dört türküde bizim anladığımız tarzda bir türkü formuna uygunluk yok. İki türkü üçlük bentlerle (PT1, PT2), bir tanesi ikiliklerle (PT11), dokuz tanesi serbest nazım birimiyle (PT3, PT4, PT7, PT5, PT7, PT9, PT12, PT13, PT14), üç tanesi dörtlük nazım birimiyle (PT6, PT8, PT10) yazılmıştır. PT-1 11'li hece ölçüsüyle yazılmış. Diğerlerinde belli bir ölçü yok. İkisinde nakarat bulunmakta (PT6, PT9).

Diğer on iki türkü Patriyotlar'ın sonradan öğrendikleri türkülerdir. Genel olarak türkü formu bu on iki türküde karşımıza çıkmaktadır. Üç türkü üçlük bentler ve ikilik nakaratlardan oluşmakta (PT15, PT16, PT18), üç türkü dörtlüklerden oluşmakta (PT17, PT22, PT25), bir türkü beşlikten oluşmakta (PT26). Diğer türküler (PT17, PT20, PT23, PT24) kaynak kişiler tarafından tam olarak hatırlanmamıştır. Sadece PT16'de 15'lik bir hece ölçüsü karşımıza çıkmakta. Diğer türkülerde belli bir hece ölçüsü göremiyoruz (PT15, PT17, PT18, PT19, PT20, PT21, PT22, PT23, PT24, PT25, PT26).

[280] Sinem Yücearda, *a.g.e.*, İstanbul 2009, s.88-89.

(2) İçerik

Lirik türkülerin bazılarında sevgiliden ve sevilen diğer kişilerden ayrı olmanın verdiği üzüntüyü ve özlemi anlatan duygular dile getirilmiştir (PT1, PT2, PT5, PT6, PT9, PT10, PT11, PT15, PT16, PT18, PT19, PT25). Bazı türküler neredeyse tamamen düğünlerde söylenen türkülerdir (PT3, PT10, PT11, PT14, PT20, PT24, PT25). Bir türküde doğa sevgisi karşımıza çıkmaktadır (PT8). Bir türküde dilek ve temenni (PT12), bir türküde ise daha çok dini hassasiyetler (PT26) karşımıza çıkmaktadır.

2. Mani

Mâni çoğunlukla hece ölçüsünün yedili, çok az olarak da dört, beş, sekiz ve on birli kalıbıyla söylenen; kafiye örgüsü aaba veya baca şeklinde olan; bazı türlerin mısra sayısı artsa bile, çoğunlukla tek dörtlükten oluşan; her zaman ana tema olan sevginin yanında, toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün temaların işlendiği, anonim halk şiirinin en çok sevilen, en yaygın ve en eski türüdür.[281] Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü gösterir. Genellikle anlamın ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Manilerde anlamın dört dizeye yayılması, ilk iki dizede çizilen tablo maniyi estetik bir yapıya kavuşturur. İlk iki dize maninin dış dünyayla bağıdır. Üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce ortaya konur.[282]

Mani söyleme geleneği Anadolu ve Anadolu dışında çok geniş bir Türklük coğrafyasına yayılmıştır. Mani, Anadolu ve Anadolu dışında çeşitli adlarla bilinmektedir. Anadolu'da: "*maniye, mana, değişleme, meani, hoyrat, meni, ficek,*

[281] Ali Çelik, *Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri*, I. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 17-18.
[282] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda…*, s. 185.

karşıberi; Anadolu dışında*: "beyati mani, meni, mahnı, mahna, hoyrat, çing, çinile, çır, aşule, aytıpa, kayın ölenk, törtsap, aytıspa törtlik, martifal*" vb.[283]

Toplumlar, gelenekleri, görenekleri, inançları doğrultusunda kendilerine özgü yasama biçimleri seçmişlerdir. Dünyaya ve yasama bakış açılarıyla örtüşen kurumlarını oluşturdukları gibi özgün sanatlarını da geliştirmişlerdir. Sanat ürünlerinde maniler de diğer olduğu gibi duygu ve düşüncelerin yoğunlaşıp billurlaşmasıdır. Bu küçücük dörtlükleri toplum bireylerinin hemen hemen tümüne yakını öğrenip söylemektedir. Gönül kapılarını aralayanlar olduğu gibi kimileri de sıla özlemi, dert yumağı, dokunaklı sevda, ölüm, içgüdüsü, övgü çağlayanı ve tanımını yapmadığım nice yasam boyutlarını dillendirir.[284]

Milletle kimliği olan kültürler uygarlığı oluşturur. Kültür bir insan topluluğunun oluşturduğu, geliştirdiği içinde yasadığı ortamdır. Ortak duygu ve davranışlar bütünüdür. Maniler İslamiyet öncesinden günümüze kadar yaşamını sürdürmüştür. Maniler Türk toplum hayatını ifadesi, milli bilinç ve duygu beraberliğinin bir göstergesidir. Maniler halk ruhunun yansıtıcısıdır. Anonim mani dörtlüklerinde Türk toplum yapısına ve düşüncesine ait izler, duygulu, içten bir anlatımla buluruz. Ayrıca yöresel gelenek ve göreneklerin izlerini manilerde görebiliriz.[285]

Mani çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Türkiye sınırları içinde Denizli'de mana, Urfa'da kadınlar arasında me'ani, erkekler arasında hoyrat (veya hoyrat), Doğu Karadeniz bölgesinde ise karsı – beri kavramları kullanılmaktadır. Karsı – berilerde karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söylerler, ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir. Türkiye dışında Azerbaycan'da bayatı, Irak'taki Türkler arasında hoyrat, Kazan ve Kırgız Türkleri arasında aytipa, kayım, öleng veya ülenek,

[283] Pertev Naili Boratav, *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul 1988, s. 286.
[284] Mustafa Gökçeoğlu, *Manilerimiz*, KTEV Yayınları, Lefkoşa 2002, s. 9,
[285] Erman Artun, "Adana'da Mani Söyleme Geleneği", *Adana Halk Kültürü Araştırmaları 1*, Adana Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana 2000, s. 209.

Tatarlar arasında çinik, cinig, cink, sın; Kırım Tatarlarında mane, Özbek Türkleri arasında koşuk, aşula kelimeleri kullanılmaktadır.[286]

Anadolu'da mani en çok köylerde ve kadınlar tarafından söylenir. Saz şairleri ve karşılıklı atışmalar dışında erkeklerin mani söylemesine pek rastlanmaz. Mani söylemeye halk arasında "mani yakmak, mani düzmek, mani atmak"; mani söyleyenlere de "manici, mani yakıcı, mani düzücü" denir. Mani söyleme geleneği Kerkük, Kars, Erzurum ve Ardahan'da halen devam etmektedir. Irak Türkmenleri arasında çok yaygın olması türün Kerkük doğup geliştiği görüşünün kanıtı olarak gösterilmektedir.[287]

PM-1

Enilerde baş çeken

Devletiyle bahtı var

Enilerde çıkan çiçek

Devletiyle bahtı var (K26, K27)

PM-2

Anamın götü toz

Girmiş kuyuya çıkamaz

Yetiş hoca muska yaz

… (K1)

[286] Nevzat Gözaydın, "Anonim halk şiiri üzerine", *Türk Dili, Türk Halk Şiiri Özel Sayısı*, Sayı 445-450, Ankara 1989, s. 3.
[287] Nurettin Albayrak, "Mani", *TDV İslam* Ansiklopedisi, Cilt 27, Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2003, s.125

PM-3

Kaldır gelin tellerini

Kınalayım ellerin

… (K1)

PM-4

İğne attım düzlere

Karıştı gazellere

Tabiatın kurusun

Bakarsın güzellere (K4)

PM-5

Mani benim ezberim

Kan ağlıyor gözlerim

Nazlı yarin yolunu

Sabah akşam gözlerim (K2)

PM-6

Sürer sürer yarim oğlan

Tarlası kayrak

Tarlası kayraksa

Kendisi kurak… (K17)

PM-7

Manti manti mantiler

Mantilerin nesi var

Kış yazların sesi var

… (K15)

PM-8

Arabam teker meker

İsterim bir tane şeker

Hani benim sevdiğim

Kara sevda mı çeker (K17)

PM-9

Denizin ortasında

Mor şifonum yellensin

Aşırıdan yar sevdim

Köylü yarim evlensin (K17)

PM-10

Otur sevdiğim otur

Yüksek tepeciklere

Ben seni benzetirim

Mavi çiçekçiklere (K17)

PM-11

İstanbul'a giderken

Bir teneke kum aldım

Utanmadın mı ahret

Ben bıraktım sen aldın (K17)

PM-12

Vurun davullar vurun

Kahve önünde durun

Biz ikimiz ahretiz

Siz de bacanak olun (K17)

PM-13

Parmağında yüzüğün

İki tane taşı var

Gideceğim oğlanın

İki tane kızkardeşi var (K17)

PM-14

Mandaları karaman

Kaybolursa aramam

Ben bir köylü kızıyım

Şehirliye varamam (K17)

PM-15

İki gemi arası

Buldum yunan parası

İçme yarim sigara

Topla düğün parası (K17)

PM-16

Yarimin adı Hasan

Cepleri dolu susam

Çalış Hasanım çalış

Düğün parası kazan (K17)

PM-17

Bahçelerde sardunya

Sardunyayı kırdın ya

Döndün dolaştın yarim

Yine bana kaldın ya (K17)

PM-18

Ahretimin elinde

Ütüye bak ütüye

Al bari … (K17)

PM-19

Elindeki mendili

Dörde katlama yarim

Ahretime göz attın

Benden saklama yarim (K17)

PM-20

Dereye indirmem

Oğlan seni güldürmem

Say parayı al beni

Kendim geldim dedirmem (K17)

PM-21

İndim dereye dereye

Topladım taşları

Yarimle ben

Okul arkadaşları (K17)

PM-22

İn dereye dereye

Dere çakıl taş

Benim bir sevdiğim var

Elma yanak çakmak kaş (K17)

PM-23

Çatalca bayır bayır

Yanarım cayır cayır

Verim benim yarimi

Hem sevaptır hem hayır (K17)

PM-24

Git yarim altın yaptır

Ucuna altın taktır

Eğer beni vermezlerse

Hocaya büyü yaptır (K17)

PM-25

Kara kara kazanlar

Kara yazı yazanlar

Cennet yüzü görmesinler

Aramızı bozanlar (K17)

PM-26

İn dereye dereye

Dere düzlüklerine

Kaç para verdim yarim

Güneş gözlüklerine (K17)

PM-27

İn dereye su kuşu

Al şu elli kuruşu

Nerden öğrendin yarim

Böyle kibar duruşu (K17)

PM-28

Pencerede tül perde

Perdenin ucu yerde

Elim ayağım titrer

Yari gördüğüm yerde. (K23)

PM-29

Karşıda kara çocuk

Saçını tara çocuk

Benden sana fayda yok

Dengini ara çocuk. (K39)

PM-30

Dere boyunda keklik

Kızlar giyer eteklik

Kızlara mana bulma

Erkeklerde eşeklik. (K39)

PM-31

Sarı yazma bağlama

Benim için ağlama

Ben bir garip kişiyim

Bana gönül bağlama (K40)

PM-32

Yumurtanın sarısı

Yere düştü yarısı

Yolda bir it ölmüş

Kaynanama darısı. (K40)

PM-33

Fasulyeyi kuruttum

Pişirmeyi unuttum

Gel sevgilim kaçalım

Ben annemi uyuttum (K41)

PM-34

Mani benim ezberim

Kan ağlıyor gözlerim

Sen git yarim askere

Ben burayı beklerim (K41)

PM-35

Bahçelerde enginar

Enginarın adı var

Alacaksan al beni

İsteyenlerim çok var (K17)

PM--36

Ev ardında haşlama

Haşlamayı taşlama

Ben nişanlı değilim

Dünürcüyü boşlama (K17)

PM-37

İki dere arası

Buldum altın parası

Davullarla düğün var

İki bayram arası (K23)

PM-38

Ev ardında maydanoz

Maydanozu kıydınız

İkimizin sevdasını

Bir kazana koydunuz (K29)

PM-39

Ninni oğlum uyusun

Kuzu gibi büyüsün

Pati pati yürüsün

Babasına gitsin ninni (K29)

PM-40

Deniz tuzsuz olur mu

Balık pulsuz olur mu

Kasabanın kızları

Yavuklusuz olur mu (K31)

PM-41

Mendilimi pulladım

Nazlı yare yolladım

Ta küçüktüm be yarim

Niçin dünür yolladın (K31)

a. Değerlendirme

Yaptığımız saha araştırması sırasında mani kavramı yerine pek çok kişinin "manti" sözcüğünü kullandığını tespit ettik. Mani geleneği özellikle Hıdırellez'de ve düğünlerin kına gecesinde sürdürülmektedir. Patriyotlar'da mani kavramı konusunda Sinem Yücearda tezinde şunları söylemektedir:

"*Aslında Patriyot müziklerinde kullanılan edebî türler mani, koşma, varsağı gibi isimlerle anılmamakla beraber halkın kullandığı bazı terimler de yok değildir.*

Mani de bunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Halk Edebiyatı'nın temel türlerinden birine işaret eden mani terimi ile burada kullanılan mani terimi arasında hiçbir bağlantı ve ortak yön bulunmamaktadır. Bu terimin sonradan öğrenilmiş olma ihtimali yüksektir."[288]

Yaptığımız derlemeler sırasında "Patriyotça" herhangi bir mani elde edilememiştir. Mani kültürünü mübadele sonrası edinmiş olduklarını tahmin ediyoruz.

(1) Biçim

Nazım şekli olarak baktığımızda manilerin büyük bir kısmı (aaxa) mani tipi kafiye dizilişine sahiptir ve nazım şekli manidir (PM-5, PM-8, PM-10, PM-12, PM-14, PM-15, PM-16, PM-17, PM-20, PM-23, PM-24, PM-25, PM-27, PM-28, PM-29, PM-30, PM-31, PM-32, PM-33, PM-34, PM-365, PM-36, PM-37, PM-38, PM-40, PM-41); bunun dışında abab şeklinde kafiyelenen bir mani (PM-1); abcb şeklinde kafiyelenen maniler (PM-6, PM-9, PM-11, PM-13, PM-19, PM-21, PM-22, PM-26); bir tane aaab şeklinde kafiyelenmiş mani (PM-39) tespit ettik. Dört tane de anlatıcılar tarafından eksik hatırlandığı için konusu ve kafiyelenişi hakkında fikir yürütemediğimiz mani tespit ettik (PM-2, PM-3, PM-7, PM-18).

Manilerde büyük oranda 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır (PM-1, PM-4, PM-5, PM-7, PM-10, PM-11, PM-12, PM-13, PM-14, PM-15, PM-16, PM-17, PM-18, PM-19, PM-20, PM-23, PM-25, PM-26, PM-27, PM-28, PM-29, PM-30, PM-31, PM-33, PM-34, PM-35, PM-36, PM-37, PM-40, PM-41). Bazı maniler ise ölçü açısından kararlılık göstermemektedir. Bu manilerde dizeler arasında ölçü farlılıkları vardır. 7'li-8'li ve 9'lu dizelere rastlamak mümkündür (PM-2, PM-3, PM-6, PM-8, PM-9, PM-21, PM-24, PM-32, PM-38, PM-39).

[288] Sinem Yücearda, *1924 Türk-Yunan Nüfus Mübâdelesinde…*, s. 89.

(2) İçerik

Çatalca Patriyotları arasında söylenen manilerin konu bakımından çeşitli olduğu görülür. Manilerde; aşk, sevgi, ayrılık, özlem, kıskançlık, din ve aile fertleri ile ilgili konular bulunmaktadır. Yörede mani söyleme geleneğinin kadınlar ve genç kızlar arasında halen devam eden bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır.

Derlediğimiz 41 adet maniyi işledikleri konular açısından şu şekilde sınıflandırdık:

(i) Sevda manileri

(ii) Evlenme törenleri ve adetleriyle ilgili maniler

(iii) Aile hayatı ile ilgili maniler

(iv) Ritüel kökenli maniler, olarak sınıflandırabiliriz.

Patriyotlar'da derlediğimiz manilerin büyük bir bölümünün aşk kavramı ile ilgili olduklarını tespit ettik (PM- 4, PM-5, PM-8, PM-9, PM-10, PM-13, PM-17, PM-19, PM-20, PM-21, PM-22, PM-23, PM-27, PM-28, PM-29, PM-31, PM-33, PM-35, PM-36, PM-38, PM-40, PM-41) Bunun yanında evlenme törenleri ve adetleriyle ilgili maniler (PM-3, PM-14, PM-16, PM-36, PM-37), aile hayatı ile ilgili maniler (PM-2, PM-6, PM-32, PM-39), ritüel kökenli maniler (PM-24, PM-25). Bunun dışında bir tane doğa konulu mani (PM-7), arkadaşlık ve komşuluk konulu iki mani (PM-11, PM-12) askerlik konulu bir mani (PM-7) tespit ettik.

3. Ninni

Ninniler çeşitli zaman birimlerinde kuşaktan kuşağa devredilip aktarılan, ezgileri yönüyle çocukları etkileyen ürünlerdir. Ortaya çıkışlarıyla ilgili kesin bilgiye

sahip olmadığımız ninniler, çıkış zamanlarındaki asıl şekillerini koruyamamışlardır. Tarihsel, sosyal ve kültürel nedenler, göçler değişikliğe uğramalarına neden olmuştur. Ninniler söylendikleri toplumun kültürünü yansıtmışlardır.[289]

Ninniler çeşitli zaman birimlerinde kuşaktan kuşağa devredilip aktarılan, ezgileri yönüyle çocukları etkileyen ürünlerdir. Ortaya çıkışlarıyla ilgili kesin bilgiye sahip olmadığımız ninniler, çıkış zamanlarındaki asıl şekillerini koruyamamışlardır. Tarihsel, sosyal ve kültürel nedenler, göçler değişikliğe uğramalarına neden olmuştur. Ninniler söylendikleri toplumun kültürünü yansıtmışlardır. Bir çok şekilleri olmakla birlikte, ninniler genellikle mâni dörtlükleriyle söylenir. Ninni konulu mânilerin son dizeleri ninni anlatım kalıplarından oluşur. Ninni başlangıcında ninni söylenene bir seslenme görülür. Ninni sonunda çocuğu uyutmayı amaçlayan ses tekrarlarından yararlanılır. Ninniler ezgi yönüyle beşik sallama ahengine uygun söylenirken, bazen ezgi ve ses tonu çocuğun durumuna göre ayarlanır. Ninnilerin oluşumunda, annenin ruhsal durumu, yaşanılan olaylar, çocuğa duyulan özlemler rol oynar. Anneler bazen eşinden kaynanasından, akrabalarından yakınmaları ninnilerde dile getirir. Her anne ninni yakabildiği gibi çevresinden duyduğu ninnileri de söyleyebilir. Ninniler çocuğun kız veya erkek oluşuna göre de değişir. Ninnileri içerik yönünden incelediğimizde dilek, temenni, sevgi, ilgi, şikayet, üzüntü, ayrılık gurbet, vaat, tehdit ve korkutma konularının çokça işlendiği görülür.[290]

Türk Ninnileri genellikle dörtlüklerden meydana gelir. Her dörtlüğün sonunda da "Huu…Huu…Huu…", "Eee…Eee…Eee", "Kış…Kış…Kış…" gibi nakaratlar söylenir. Çocuğun uyutulması için söylenen bu basit, monoton ezgiler sözleriyle değil, ritimleriyle çocukları etkiler. Çocuğun ağlamasına, uykuya dalmasına göre Ana, sesini yükseltir ya da alçaltır. Beşikte, kolları arasında ya da ayaklarında bebelerini sallayarak uyutan Analar, eski Ninni güfteleriyle yetinmez, o günkü ruhsal yapılarına göre yeni güfteler düzenlerler. Bu güftelerde "babanın

[289] Erman Artun, "Günümüz Adana Asıklık Geleneğinde Nasihat (Öğütleme)", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara 1998, s. 140.
[290] Amil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul 1982, s. 11.

askerden dönmesi", "oğlun büyüyüp büyük adam olması", "kızın gelin olması" gibi dileklere yer verilir.[291]

PN-1

ELA İPNİM

(Rumcası)

Ela ipnim pu tambela

Parto pithim pu ta maty

Şirtu pera s'may t'ambela

Na tu thoşi mays kaluthya

Mayi na puka luluthya (K32)

(Türkçesi)

GEL UYKUM GEL

Gel uykum bağlardan bahçelerden gel

Gel uykum bebeğimin gözlerine dol

Mayıs bağlarına götür onu

Mayıs göller versin bebeğime

Mayıs güller versin bebeğime

[291] A. Esat Bozyiğit, "Beypazarı Ninnileri", *Türk Folklorundan Derlemeler*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1989, s. 9.

PN-2

NANİ NANİ

(Rumcası)

Nani nani karandani

Nakşer nani nana su

Pşişi tineyu su pidhi

Naşi fkaş hirişi faşka

Rihani kunisterya

E….e…tu pidhim e… (K32)

(Türkçesi)

NİNNİ

Ninni ninni karandani

Annesi bilse ninni

Annesinin canı ciğeri

Altındandır kundağı

Serindir salıncağı

E…e…bebeğime e…

PN-3

Bahçeden su gelir

Tekkelerden hu gelir

Yavrum yattı beşiğe

Şimdi uykusu gelir

PN-4

Ey kargalar kargalar

Ceviz dalını ırgalar

Irgalamayın kargalar

Oğlum sizi kovalar

E,eee... (K17)

PN-5

Hu dervişler dervişler

Hak yolundan gelmişler

Bir fırın ekmek yemişler

Daha da yok mu? Demişler

Hu,hu,hu... (K17)

PN-6

Nenni, nenni, nenni

Nenni bebeğim nenni

Nenni, nenni, nenni, nenni

Nenni kınalı kuzum neni

a. Değerlendirme

(1) Biçim

Çatalca Patriyotları'nda altı adet ninni derledik. İlk iki ninni Patriyotça, diğer ninniler Türkçe. Derlediğimiz ninnileri nazım birimleri dörtlük olan, beş dizeden oluşan ve daha fazla sayıda dizeden meydana gelmiş maniler olarak sınıflayabiliriz. Ninnilerde ölçü açısından bir kararlılık olmadığı göze çarpıyor. Ninnilerin kafiye dizilişlerinde de kararlılık görülmemektedir.

(2) İçerik

Ninnilerde daha çok annenin bebeği ile konuşması şeklinde bir iletişim karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak bebeğin dikkatini çekecek söz ve tekerlemeler şeklinde kurgulanmışlardır.

4. Tekerleme

Tekerlemeler, çeşitli ses tekrarlarından, söz sanatlarından ve kelime oyunlarından yararlanılarak meydana getirilen ürünlerdir ve genellikle gerçek dışı anlamlara dayalı kalıp sözlerdir.[292]

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar. Tekerlemelerin anlatımlarındaki çocuksu üslûp da bunun bir yansımasıdır. Ancak bazı âşık edebiyatı ürünlerinde ve masallarda bulunan ve "tekerleme" olarak adlandırılan mizahî ve manzum konuşmalar büyüklere mahsus özellikler göstermektedir.[293]

Tekerlemeler sözlü halk edebiyatının en önemli ürünlerindendir. Tekerlemenin en önemli özelliği belirli bir konusunun olmamasıdır. Halk hayatının çeşitli yönleri ile ilişik olarak, çeşitli folklorik ürünlerle beraber söylenen tekerlemeler vardır. Masallarla ilgili, büyü ve inançlarla ilgili, çocuk oyunları ile ilgili tekerlemeler gibi. Tekerlemelerdeki önemli bir diğer özellik de genel olarak çocuk edebiyatının önemli bir unsuru olmalarıdır. Bir oyunda ebenin kim olacağını, hecelerine basa basa okunan tekerleme tayin eder. Ayrıca başından sonuna kadar, müzik ve temposundan faydalanılarak, tekerlemeler ile oynanan oyunlar da vardır.[294]

---

[292] Erman Artun, *Türk Halk…,* s.219.
[293] Ali Duymaz, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları:440, Ankara 2002, s. 9.
[294] Talât İnanç, "Tekerlemeler", *Folklora Doğru*, Sayı 12, İstanbul 1971, s. 16.

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: Azerbaycan Türkleri Âşık Edebiyatında, "tekerleme", çocuk folklorunda, "sanama" , Dobruca Tatarları masallarında; "tekerleme", Gagauzlarda; "tekerleme, sayılmak, badaşmak" , Kazak Türklerinde; "ölen (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme" , Kırgız Türklerinde "canılmaç" , Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; "tekerleme" , Özbek Türklerinde; "bala koşukları, sanaş, sanak" , çocuk folklorunda; "sayılmak" ve Türkmenistan'da "sanavaç"[295]

PTE-1

Fingaraki mu lambiro, fengi mu na pirpato na pacnu stu sholio namathenu ğramata sputhağmata tu theo ta prağmata

(Ay dede aydınlat ki yürüyeyim. Okula gideyim, okuma yazma öğreneyim. Okuyayım tahsilli olayım Allah'ın yarattıklarını öğreneyim.) (K23)

PTE-2

Papus papus kim na babu, pay i papus keriti, ki lağos mareniti, dan dan tarğana, faşkuşi i bayramina, ekami ena ağor, toştili Stinbol'i ifiri kokina papuça.

(Dede ile nene, dede gitti ve geliyor, tavşan da üzülüyor. Davullar dam dam, Bayram'ın karısı bir oğlan doğurdu, İstanbul'a gönderdi, kırmızı papuç getirdi.) (K48)

PTE-3

Ayi afrayi ti thafami vrathi, meli ki karithi

Pu lağon kustunari, pu ğumar puthari

[295] Doğan Kaya, *a.g.e.*, s. 546.

(Ay dede akşam ne yiyeceğiz, bal ve ceviz

Tavşanın kostümünü, eşeğin ayağını) (K26)

PTE-4

Yağ yağ yağmur

Tarlada çamur

Teknere hamur

Ver Allahım ver

Sellice yağmur (K17)

PTE-5

Portakalı soydum

Başucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum

Duma duma dum

Kırmızı mum

Şimdiki kızlar

Laf anlamazlar

Şimdiki kazlar

Yumurtlamazlar

Tık tık

Kim o?

Sümüklü İbo

Ne istersin?

Para

Çöplükte yok

Bankada çok. (K17)

a. Değerlendirme:

(1) Biçim

Patriyotlar arasında derlediğimiz tekerlemelerden iki tanesi (PTE-1, PTE-2) mensur, bir tanesi ikilik (PTE-3), diğer ikisi (PTE-4, PTE-5) ise manzum olmasına rağmen nazım birimi ve nazım biçimi olarak bir kararlılık taşımamaktadır. Manzum olan tekerlemeler (PTE-3, PTE-4, PTE-5) belli bir kafiye örgüsü karakteri göstermemektedir. Tekerlemeler ölçü olarak düzensizdir. Tekerlemelerde sesteş kelimelerin tekrarıyla yakalanan ahenk göze çarpan özelliktir.

(2) İçerik

İlk üç tekerleme Rumca'dır. Tekerlemeler çocukların hayal dünyasını yansıtması, hoşça vakit geçirmeleri, Türkçe'yi daha iyi öğrenebilmeleri yönünden önemlidir. Oyunun çocuğun gelişimindeki payı inkâr edilemez. Çocuklar tekerlemeler yoluyla oyunu sevmekte zihinlerini oyun esnasında canlı tutabilmektedir.

B. Anonim Halk Edebiyatı Manzum- Mensur Ürünleri

1. Bilmece

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı, akıl, zeka veya güzellik nev'inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. [296]

Bilmeceler sorulanın adını anmadan niteliklerini, niceliklerini üstü kapalı olarak söyleyerek, anlatılanın ne olduğunu bulmaya dayanan bir oyundur. Bitkiler, hayvanlar, gibi doğa varlıkları yanında insan bedeninin öğelerini de konu alan bilmeceler vardır. Bunların yanında soyut kavramlarla kutlamalar da bilmecelerin bas köselerine kurulup oturmuşlardır. Bilmece soruları hem biçim hem de söylenişleri özenilerek oluşturulmuştur. Bozulmadan geçmişten günümüze kadar ulaşmışlardır.[297]

[296] Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 607.
[297] Mustafa Gökçeoğlu, *Bilmecelerimiz*, Gençlik Merkezi Yayınları, Lefkoşa 1999, s. 8.

Tarihsel kaynaklar bilmecenin, eski dönemlerinden beri çeşitli kültürlerde yaygın olduğunu göstermektedir. Evrensel boyutunun yanında, anlatım özelliklerine müdahaleyi pek sevmeyen yönüyle ortak halk edebiyatının koruyucusudur.[298]

Bilmeceler Anadolu'da atlı hekât, atlı mesel, bilmeli matal, bulmaca, dele, fıcık, gazelleme, hikâye, masal, matal, mesel, metel, söz, tanımaca, tanıtmaca, tapbaca, tapmaca ve tappaca adlarıyla bilinirler. Nitekim bazı bilmeceler; "masal masal mâliki" yahut "matal matal matatar" gibi sözlerle başlar.[299]

Bilmece sorma; çağlar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu biçimlenerek günümüzdeki şeklini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmecelerde toplumun düşünce yapısını, ortak beğeni ve kültürünün yansımasını görüyoruz. Bilmeceler, kendilerine özgü bir usül ve gelenek içinde sorulur. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumun, temel taşlarından olan değerleri, dinamikleri belirlemekte önemli rol oynar. Ayrıca bilmecelerde sorulduğu yöre insanının dünyaya bakışı ve estetik modelleri görülür.[300]

a. Bilmece Örnekleri

PB-1

Tarlada bir adamla bir kadın çalışırlar. Başka birisi onlara kolay gelsin karıkoca. Kadın derki, biz karı koca değiliz. Bu adamın anası benim anamın kaynanası… Bil bakalım bu ne? (K17)

(Baba-kız)

PB-2

[298] Metin Karadağ, *Türk Halk Edebîyatı Anlatım Türleri*, Akademi Yayınları, Balıkesir 1995, s. 368.
[299] Doğan Kaya, *Anonim Halk…*, s. 464.
[300] Erman Artun, *Adana Halk…*, s. 35.

Yasla içinde çıplak bacak (K17)

(Dil)

PB-3

Min min minare

Dibi dare

Yüz bin çiçek

Bir lale. (K17)

(Ay ve yıldızlar)

PB-4

Anan açar baban sokar (K17)

(Ceket)

PB-5

İki elimle tuttum

Dibine kadar soktum. (K17)

(Çizme)

PB-6

Tavana darı saçtım

Sayamadım kaçtım (K17)

(Yıldız)

PB-7

Altı kara koyunun kaç bacağı var? (K17)

(Dört)

PB-8

Dışı deri, içi darı (K56)

(İncir)

PB-9

Ağaç üstünde kara şopar. (K37, K37, K42)

(Zeytin)

PB-10

Çarşıda satılmaz elle tutulmaz

Ondan daha tatlı bir şey bulunmaz. (K42)

(Uyku)

PB-11

Karşıdan baktım pek çok

Yanına vardım hiç yok. (K50, K54, K55)

(Sis)

PB-12

Yer altında yağlı kayış. (K42)

(Yılan)

PB-13

Elemez elemez

Ocak başına gelemez

Gelse de duramaz (K16)

(Tereyağ)

PB-14

Yarım kaşık, duvarda yapışık. (K11)

(Kulak)

PB-15

Dağdan gelir seke seke

Kuru üzüm döke döke (K1, K4)

(Keçi)

PB-16

Bulunmazsam çöl derler

Bazen bana göl derler

Yeşil kırdan akarsan

Bir gümüşten yol derler. (K47)

(Dere)

PB-17

Yedi delikli tokmak

Bunu bilmeyen ahmak (K28, K34, K37)

(Baston)

b. Değerlendirme

(1) Biçim

Yörede çok köklü bir bilmece sorma geleneğinin olduğunu söylemek pek mümkün değil. Daha çok yöre insanının manti dediği mani söyleme geleneği yaygın. Bilmeceler daha çok kadınlar ve çocuklar arasında yaygın.

Derlediğimiz bilmecelerin bir kısmı mensur (PB-1, PB-2, PB-4, PB-7, PB-8, PB-9, PB-12, PB-14) diğerleri ise genellikle iki dizeli (PB-5, PB-6, PB-10, PB-11, PB-17) ayrıca bir adet üçlük (PB-13) ve iki adet dörtlük (PB-3, PB-16) bilmece tespit ettik. Dizeler halinde yazılan bilmecelerden dört tanesi 7'li hece ölçüsü ile yazılmış (PB-5, PB-11, PB-16, PB-17), bir tanesi 8'li hece ölçüsü ile (PB-15), bir tanesi de 11'li hece ölçüsü ile (PB-10) yazılmış. Ancak genel olarak ölçü açısından bir kararlılıktan bahsetmek pek de mümkün değil.

İkili dizeler halinde yazılan bilmeceler (PB-5, PB-6, PB-10, PB-11, PB-17) aa şeklinde kafiyelenmiş, dörtlük şeklinde yazılmış iki adet bilmece ise (PB-3, PB-16) mani şeklinde (aaxa) kafiyelenmiştir.

(2) İçerik

Derleyebildiğimiz bilmeceler bitki, hayvan, cansız varlıklardan oluşan somut kavramlardan oluşmaktadır. Herkesin bildiği varlıkların, bazı özelliklerini belirterek, insanı düşündürerek ve tekerleme şeklinde bilmecelerle bulunması amaçlanmıştır.

Bilmece sorma daha çok uzun kış gecelerinde, tarlada, bahçede çalışırken, düğün hazırlıkları yaparken zamanın keyifli geçmesini ve işlerin kolaylaştırılması amacıyla sorulmuştur.

2. Atasözü

Atasözleri, bir ulusun değer yargılarını anlatan özlü sözlerdir. Yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri, o ulusun düşünce, özlem, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Diğer deyişle atasözleri, daima iyiyi, güzeli, doğruyu yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür.[301]

Atasözleri, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve yargı şeklinde aktaran anonim nitelikli kısa ve özlü sözlerdir.Atasözleri çoğu kez gerçek anlamları yerine mecazlı bir anlam kazanarak sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ve halk belleğinde yaşayan, halka mal olmuş kalıplaşmış anlatımlardır[302]

Atasözleri, bir milletin yüzyıllara sığan tecrübelerinin, acılarının, sevinçlerinin, duygu ve düşüncelerinin en veciz ifadesi, özeti, sembolü, bileşkesidir; duygu etiketidir. Atasözlerinde bilimsellik (sosyoloji, ekonomi, tıp, tarih...) adına birçok şey bulabiliriz. Bu bilimsellik halk muhayyilesi pratiğinin en güzel sehl-i mümteni örneklerini teşkil eder. Atasözleri belgesel mirasın önsözleri gibidir. Atasözleri ve deyimler klişe sözlerdir. Söylenişlerinde şiirsellik vardır. Çoğu kafiyeli ve belli ses düzenindedirler. Bu da onların yüzyıllar boyu unutulmadan veya çok az değişimlerle aktarılmasını sağlamıştır. Onların dilleri telgraf dili gibi olup kısa ve kalıplar hüviyetindedirler. Fakat bu kısa kalıplar içinde çok derin anlamlar barındırırlar. Kimileri net ve anlaşılır durumda olmalarına rağmen kimileri de yoruma muhtaçtırlar.[303]

Türk atasözlerinin yazıya geçirilmiş en eski örneklerine 8. yüzyılda Orhun Abideleri'nde rastlanmaktadır. Göktürk alfabesiyle yazılan yazılı kaynaklarda 20

[301] Yusuf Çotuksöken , *Atasözlerimiz*, Anadolu Sanat Yayınları:4, İstanbul 1983, s. 9.
[302] Aydın OY, "Atasözü", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 44.
[303] Osman Kemal Kayra , "Atasözlerinde Anlam Kaymaları, Zamana Bağlı Anlam ve Coğrafi Mekân Kayıpları", *Milli Folklor*, Sayı 60, Ankara 2003, s.116-127.

kadar eski Türk atasözü tespit edilmiştir.[304] Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık atasözlerinin nazım sahasında kullanıldığını gördüğümüz ilk örnekleridir. Atasözlerine geniş yer vermiş kitaplar arasında Dede Korkut Kitabı önemli yer tutar. Kitab-ı Atalar adlı yazmada yer alan atasözlerinin çoğu günümüze gelmiştir.

Atasözleri, sözcük sayısı az, anlam yoğunluğu fazla olan sözlerdir. En az iki sözcükle yapılmış olan cümlelerden on iki sözcüğe değin değişen sözcüklerle kurulan cümlelerle anlatım kazanan bu özlü sözler, gerçekten çok zengin anlamlıdırlar.[305] Atasözlerimizde en çok dikkati çeken yüklemlerdir. En fazla kullanılan zaman da geniş zamandır. Atasözlerimizin yüzde yetmiş beşten fazla cümlesi geniş zamanla söylenmiştir.[306]

Çatalca Patriyotları'na ait derlediğimiz Rumca ve Türkçe atasözlerini alfabetik sıraya göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

-A-

PAS-1

Apo osa ğlepis ta misa, ka aposa akus katholu.

Gördüklerinin yarısına, duyduklarının hiçbirisine (K23, K28, K34)

PAS-2

Arni pu vlepi o Ttheos, o likus then to troi

[304] Osman F. Sertkaya , "Eski Türk Atasözleri Üzerine", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 275.
[305] İbrahim Zeki Burdurlu, "Atasözlerimizin Cümle Yapısı II", *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt 11, No 219, İstanbul 1967, s. 4491.
[306] İbrahim Zeki Burdurlu, *a.g.e.*, s. 4559.

Allah'ın gördüğü kuzuyu kurt yemez (K23, K28, K34, K54)

PAS-3

Apo trelo ki apo moro mathenes tin alithiya

Deli ve akılsızdan doğruyu öğrenirsin ((K23, K28, K34, K54)

PAS-4

Analar taş yer, yarımşardan dört yer. (K1, K3, K6, K15)

PAS-5

Aç tavuk kendini buğday ambarında görür (K1, K3, K6, K15, K19)

PAS-6

Acı patlıcanı kırağı çalmaz (K1, K3, K6, K15, K19, K26)

PAS-7

Aksak eşeğin kör nalbantı olur (K17)

-B-

PAS-8

Bir elin nesi var, iki elin sesi var. (K1, K3, K6, K15, K19, K26)

PAS-9

Bal olan yerde sinek bulunur (K1, K3, K6, K15, K19, K26)

PAS-10

Besle kargayı oysun gözünü (K55)

PAS-11

Bıçak yarası geçer dil yarası geçmez (K55, K56)

PAS-12

Büyük lokma ye büyük söz söyleme (K1, K3, K4, K7)

PAS-13

Bağa bak izin olsun, üzüm yemeye yüzün olsun (K17)

-C-

PAS-14

Can çıkmadan huy çıkmaz (K1, K2, K11, K17)

-D-

PAS-15

Dulepsi va fas, ke klepsi va his

Yemek için çalış, dökmek için ye (K23, K28, K34, K54)

PAS-16

Dinsizin hakkından imansız gelir (K17)

-E-

PAS-17

Eceli gelen it cami duvarına işer. (K1, K2, K11, K17)

PAS-18

Evdeki hesap çarşıya uymaz (K1, K2, K4, K7, K8, K10, K13, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43)

-G-

PAS-19

Gençken taş taşı kocayınca ye aşı (K8, K10, K13, K17, K18)

PAS-20

Gecenin hayrından sabahın şerri daha iyidir. (K17)

-H-

PAS-21

Her koyun kendi bacağından asılır. (K1, K2, K4, K7, K8, K10, K13, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43, K45, K46, K47, K50, K53)

-İ-

PAS-22

İ lakus, kathi ora then fer kucura

Dere her zaman kütük getirmez (K1, K23, K28, K54)

PAS-23

İ likus t'nandara punay

Kurt sisli havayı sever (K54)

PAS-24

İki pu den se spernun min fitronis

Ekilmediğin yerde yeşerme (K23, K54)

PAS-25

İ poli thula troi tun afendi

Çok iş efendisini yer (K54, K56)

PAS-26

İt ürür kervan yürür (K1, K2, K4, K7, K8, K10, K13, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43, K45, K46, K47, K50, K53)

-K-

PAS-27

Kali i mera feniti put'harayi

İyi gün sabahtan belli olur (K1, K23)

PAS-28

Kani tok alo ke riks sto yalo

İyilik yap kıyıya at (K54)

PAS-29

Kseri o likus ton afendi tu

Köpek efendisini bilir (K23, K39)

PAS-30

Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla (K1, K2, K4, K7, K8, K10, K13, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43, K45, K46, K47, K48, K50, K53)

-N-

PAS-31

Nişki arkuda then hurev

Aç ayı oynamaz (K23, K28)

PAS-32

Ne ekersen onu biçersin. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K13, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43, K45, K46, K47, K50, K53)

-O-

PAS-33

O tan akuşis miğalu ambeli, mikro kalathi na Paris

Büyük bağ duyarsan, küçük sepet al (K23, K28, K34)

PAS-34

Ot espiris afto tha thiriys

Ne ektiysen onu birçersin (K54)

PAS-35

Opios ağapai tu meli, den fovati ta melissia

Balı seven, arılardan korkmaz (K54)

PAS-36

Opiyos yinithiki trelos, trelos ket ha pethane

Kim deli doğduysa deli ölecek (K39)

PAS-37

Otan leyis tin alithiya tu Theo ahis voithia

Doğruyu söylersen Allah yardımcın olur (K23, K54)

PAS-38

Otan psofizun ta alağu timi ehun ta ğaiduria

Atlar ölünce bütün eşekler değerlenir (K26)

-S-

PAS-39

Stu thilon tu laku mi şivens

Bulanık dereye girme (K24, K25)

-T-

PAS-40

Thimenu ş'kli kupath, den flay

Bağlı köpek sürü korumaz (K23, K28)

PAS-41

Tu inat v'ğan tu mat

Kızgınlık göz çıkarır (K54)

PAS-42

Tu kalo tu arni vizani dio manathis

İyi kuzu iki anadan emer (K23, K28)

-V-

PAS-43

Vuno me vuno den zmiği

Dağ dağla birleşmez (K54)

-Z-

PAS-44

Zahmetsiz rahmet olmaz.

a. Değerlendirme

(1) Biçim

Atasözlerinin büyük bir bölümü tek cümle özelliği göstermektedir. (PAS-2, PAS-3, PAS-4, PAS-5, PAS-7, PAS-13, PAS-15, PAS-16, PAS-17, PAS-19, PAS-20, PAS-21, PAS-22, PAS-23, PAS-24, PAS-26, PAS-28, PAS-30, PAS-37, PAS-38, PAS-39, PAS-40, PAS-41, PAS-42, PAS-43) İki cümle özelliği gösteren atasözleri (PAS-1, PAS-6, PAS-9, PAS-14, PAS-18, PAS-25, PAS-27, PAS-29, PAS-31, PAS-32, PAS-33, PAS-34, PAS-35, PAS-36); atasözlerinin büyük çoğunluğu geniş zaman kipindedir (PAS-2, PAS-3, PAS-4, PAS-5, PAS-7, PAS-9, PAS-10, PAS-13, PAS-15, PAS-16, PAS-17, PAS-19, PAS-20, PAS-21, PAS-22, PAS-24, PAS-25, PAS-26, PAS-28, PAS-34, PAS-37, PAS-39, PAS-40, PAS-41, PAS-42, PAS-43). Emir kipinde kullanılan atasözleri (PAS-8, PAS-11, PAS-12, PAS-14, PAS-18, PAS-23, PAS-27, PAS-38); hem şart hem geniş zaman kullanılan (PAS-31, PAS-32, PAS-33, PAS-36); isim cümlesi olan (PAS-6); şimdiki zaman ve mir beraber kullanılan (PAS-29), şart ve gelecek zaman beraber kullanılan (PAS-35) atasözleri de var.

Yörede kullanılan atasözleri, yöre insanının yasam felsefesini, diğer bir deyişle dünya görüsünü anlatır. İncelediğimiz atasözleri, yöre insanının yasamı nasıl

gördüğünü, insana niçin ve nasıl değer verdiğini, hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini gösterir.

(2) İçerik

Derlediğimiz atasözlerinin Rumca olanlarını (PS-1, PS-2, PS-3, PS-14, PS-21, PS-22, PS-23, PS-24, PS-26, PS-27, PS-28, PS-30, PS-32, PS-33, PS-34, PS-35, PS-36, PS-37, PS-38, PS-39, PS-40, PS-41, PS-42) büyük oranda ileri yaşlardaki Rumca bilen kaynaklardan derledik. Bu atasözlerinin büyük bir bölümü kelimesi kelimesine Türkçede karşılığı olan atasözleridir (PS-1, PS-2, PS-21, PS-22, PS-27, PS-30, PS-33) Türkçe olan atasözleri ise Anadolu'nun birçok yerinde bilinen atasözleridir.

Patriyotlar arasında kullanılan atasözleri, yöre insanının yaşam felsefesini, diğer bir deyişle dünya görüşünü anlatır. İncelediğimiz atasözleri, yöre insanının yaşamı nasıl gördüğünü, insana niçin ve nasıl değer verdiğini, hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini göstermektedir.

3. Deyim

Asıl manası dışında kullanılarak yeni bir anlam kazanan ve bir düşünceyi güçlü olarak ifade eden iki veya daha fazla kelimeden oluşan kalıplaşmış söz, tâbire deyim denir.[307]

Cümle içinde "deyimi" oluşturan kelimeler, anlamca diğer kelime veya söz grupları ile bir bütünlük meydana getirirler. Bu bütünlük içinde deyimin kendine özgü bir görevi vardır, normal olarak kullandığımız kelimelerin anlamı maksadımızı yeterince vermez veya anlatıma beklenenin ötesinde bir anlam derinliğine ihtiyaç olduğu zaman; cümle içinde söz sanatına, benzetmelere veya olağanüstü anlatıma dayanan ifadelere başvurulduğu çoktur. Bu anlatım sekline çoğunlukla; ya

[307] Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Bahar Yayınları, İstanbul 1996, s.

duyguların ya da düşüncelerin aşırı taşkınlığa yöneldikleri zaman ihtiyaç duyulur. Bazen de konuşma halinde anlatıma canlılık katmak maksadı ile deyimleri cümle içinde kullandığımız olur.[308]

Atasözlerinden ayrılığı, kesin bir yargı ve anlam bildiren cümle biçiminde değil, bir durumu belirten niteleme-betimleme kimliğinde görünüşüdür. Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmıştır. Sözcükleri de yerleri de değiştirilemez; kısa ve özlüdür; en az iki sözcükten oluşur; bir mastarla sona erenler çekilebilir; atasözleri gibi genel kural bildirmez; bir kavramla bir durumu niteler; çeşitli bölgelerde yöresel-yerel kullanımlarda bazı değişikliklere uğrayabilir; mecaz anlamın sağlanması için çeşitli söz oyunlarından yararlanılmıştır, atasözleri gibi evrenselden önce ulusal beğeniyi yansıtır, tarih içinde toplumla birlikte oluşur, argo olanları varsa da azınlıktadır; özel anlama gelen deyimler sözcük ve dilbilgisi biçimlerine bağlı kalınarak başka dile çevrilemezler.[309]

Deyimlerin özelliklerini biçim ve kavram özellikleri olarak iki alt başlıkta incelemekteyiz.

a. Biçim

(1) Sonları bir mastarla biten deyimler

(2) Cümle şeklinde görünen deyimler

(3) Bu iki şekle girmeyen ekle türetilmiş kelime biçiminde deyimler

[308] Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1985, s. 316.
[309] *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, "Deyim", Cilt 5, Görsel Yayınlar, İstanbul 1987, s. 2618.

b. Kavram

(1) Mecaz anlamlı deyimler

Asıl anlamıyla alakası olmayan genellikle mecazi bir anlatım ifade eden deyimlerdir.

(2) Mecaz anlamı yanında gerçek anlamını da ifade eden deyimler

Bazı deyimler asıl anlamlarından büsbütün sıyrılamazlar, yerine göre kendi anlamlarına da alınabilir.

(3) Gerçek anlamını ifade eden deyimler

Bazı deyimler sadece kendi sözlük anlamlarında kullanılırlar, başka bir anlam taşımazlar.[310]

Derlediğimiz deyimler şunlardır:

-A-

PD-1

Anasının gözü olmak (K1)

PD-2

Açlıktan nefesi kokmak (K17)

PD-3

Adı çıkacağına canı çıkmak (K17)

PD-4

Ahret sorusu sormak (K1, K4, K11)

[310] Hamdi Güleç, *a.g.e.*, s.30.

PD-5

Ağırlık çökmek (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K13, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43, K45, K46, K47)

-B-

PD-6

Başının etini yemek (K34, K35)

PD-7

Bet gözle bakmak (K16)

-C-

PD-8

Ciğeri yanmak (K1, K2, K3, K4, K5, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43, K45, K46, K47)

-Ç-

PD-9

Çene çalmak (K5, K28)

-D-

PD-10

Dokuz canlı olmak. (K17)

PD-11

Dört gözle beklemek. (K37, K38)

PD-13

Devede kulak kadar kalmak (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K13, K17, K18, K21, K22, K25, K27, K32, K39, K42, K43, K45, K46, K47)

PD-13

Deli danaya dönmek (K2, K3, K4, K39, K42, K43)

-E-

PD-14

Efil efil esmek (K2, K3, K4, K39, K42, K43)

PD-15

El ayak öpmek (K1)

PD-16

Eli ayağına dolaşmak (K11, K13, K25)

-F-

PD-17

Fıkır fıkır kaynıyor (K17)

-G-

PD-18

G'lişki i tencir vriki tu kapak

Tencere yuvarlandı kapağını buldu (K23, K28)

PD-19

Gözü açık gitmek (K2, K3, K4, K39, K42, K43)

-H-

PD-20

Hasır altı etmek (K1, K53)

-K-

PD-21

Kovi tu thondi tu san ksurafi

Dişi ustura gibi kesiyor (K54)

PD-22

Kısmetine razı olmak (K17)

PD-23

Kendini paralamak (K11)

-M-

PD-24

Manti tutmak/manti açmak (K13)

-N-

PD-25

Nalları dikmek (K42)

-Ö-

PD-26

Öküz altında buzağı aramak (K42)

-P-

PD-27

Papas ki hocas inga

Papaz ile hoca oldum (K23, K28, K34, K54)

-S-

PD-28

San vurlo provatu işi

Deli koyun gibi (olmak) (K28, K34, K54)

PD-29

Saçını süpürge yapmak. (K56)

PD-30

Sakız gibi yaşamak (K47, K48)

-T-

PD-31

Tahtası eksik olmak (K17)

PD-32

Tepesi atmak (K17)

PD-33

Türkü yakmak (K2)

PD-34

Taş gibi olmak (K13)

-Y-

PD-35

Yüreğim ağzıma geldi. (K1)

PD-36

Yüz göz olmak (K42)

PD-37

Yırtık dondan çıkar gibi (çıkmak) (K17, K18, K42)

c. Değerlendirme

Derlediğimiz deyimlerden dört tanesi Rumca (PD-18, PD-21, PD-27, PD-28), bunlardan bir tanesi (PD-16) birebir Türkçe karşılığı olan bir deyim. Derlediğimiz otuz yedi deyimin büyük çoğunluğu sohbet esnasında doğal iletişim içerisinde kaydedilmiş deyimler. Dört deyim (PD-16, PD-19, PD-23, PD-24) Patriyotlar'a özgü deyimlerdir, diğer deyimlerin hemen hepsi standart dilde mevcut deyimlerdir: (PD-1, PD-2, PD-3, PD-4, PD-5, PD-6, PD-7, PD-8, PD-9, PD-10, PD-11, PD-12, PD-13, PD-14, PD-15,PD-16, PD-17, PD-19, PD-20, PD-22, PD-23, PD-24, PD-25, PD-26, PD-29, PD-30, PD-31, PD-32, PD-33, PD-34, PD-35, PD-36, PD37)

4. Alkış/ Kargış

Alkış sözü halk edebiyatında karşıdaki kişinin iyiliğinin istendiğini gösteren, kargış ise tam tersine söylenen kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır.

Alkış ve kargış bir halk edebiyatı türü değildir. Bunlar konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir. Kısa olmaları ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılırlar. Alkış ve kargışların sanat değeri olanları, özenilmiş, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarında başarılı olanlardır. Bu yönleriyle küçük birer sanat eseridirler.[311]

İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müsbet dileklerin ruhî ve fikrî ifadesini dilde kazanır. Türk cemiyetlerinde de bu dualar, Şamanizm, Budizm ve Maniheizm kültür devrelerini aşarak İslamiyetle daha düzenli ve yeni bir zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti. Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı'ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde manzum veya mensur olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisadî, içtimaî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi "hüküm" bildiren müsbet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde ""alkış: öğme" denirdi. Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Farsça "bed" ve Arapça "dua (çağırma)" kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19. asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın "kargış" ve "ilenç" kelimeleriyle karşılamışlardır. Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. [312]

Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Karşıdaki kişi güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur. Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle

[311] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk…*, s. 136.
[312] Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına…*, s. 662-663.

karşılanmıştır. Alkış, alkamak "hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek" fiilinden elde edilmiş bir isimdir.[313]

İlenme, bizim edebiyatımızda kargış, beddua, lânet, tel'in, mel'un sözcükleriyle dile getirilir. İlenme, birinin Tanrı'nın ve insanların sevgisinden ve ilgisinden yoksun kalmasını dilemek diye açıklanır. Sövgü edebiyatı içinde yer alır. İnsanlar ilenmeyi daha çok birine gücünün yetmediği, ona karşı gelmeyi başaramadığı zamanlarda yapar. Yani ilenme, bir bakıma zayıflığın, güçsüzlüğün, çaresizliğin anlatımı olarak karşımıza çıkar. Zaten gücü yeten karşısındakine yapacağını yapar. Ancak kişi, karşısındakine gücü yetmediği zaman onu başka yerlere havale eder. Birinin bir başkasına gücü yetse bile içindeki büyük öfkeyi bastıramadığı zaman ona beddua eder.[314]

a. Alkış

PAL-1

Allahım günahlarımı affet (K3)

PAL-2

Allahım evlatlarıma uzun ömür ver (K3)

PAL-3

Allahım evlatlarıma hayırlı rızık ver (K3)

---

[313] Doğan Kaya, "Dualar ve Beddular", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 4, Sivas 1997, s. 99.
[314] Ahmet Z. Özdemir, "İlenme (Beddua) ve Örnekler", *Folklor/Edebiyat,*Cilt 8, Sayı 32, Ankara 2002, s. 345.

PAL-4

Allahım evlatlarımın tuttuğu altın olsun (K3)

PAL-5

Allah analı-babalı büyütsün (K16)

PAL-6

Allah muradını versin (K17)

PAL-7

Tuttuğun altın olsun (K17)

b. Kargış

PK-1

Allah belanı versin (K42)

PK-2

Ateşte yanasın (K56)

PK-3

Allah layığını versin (K17)

PK-4

Canının derdine düşesin (K1)

PK-5

Dilin ensenden çıksın (K3)

PK-6

Gidişin olsun da gelişin olmasın (K42)

PK-7

Yıkık duvar altında kalasın (K37)

c. Değerlendirme

Derlediğimiz alkışların çoğunluğu Anadolu'nun hemen hemen her yerinde rastlayabileceğimiz alkışlardır (PAL-1, PAL-2, PAL-3, PAL-4, PAL-5, PAL-6, PAL-7). Yöredeki alkışların birçoğu insanların iyiliği için söylenmektedir. Bunlar din, ahiret ve cennet ile ilgili olmaktan öte sağlık, mutluluk, evlat, dünyadan murat alma, rızık ile ilgilidir (PAL-1, PAL-2, PAL-3, PAL-4, PAL-5, PAL-6); ancak büyük çoğunluğunda "Allah" kelimesi karşımıza çıkmaktadır.

Kargışlarda karşıdaki kişiden görülen kötülük ya da kötü durumu ve haksızlık karşısında duyulan kızgınlık dile getirilir ve bu yapılanların karşılığının bulunması dilenir. Kargışlarda, bela ve ceza dileme, dert dileme, hastalık dileme, bela kaldırma vb. kötü dilekler görülür (PK-1, PK2, PK5, PK-6, PK7). Derlediğimiz kargışlardan birisinde bir ceza dilemekten çok bir adalet kavramına vurgu yapılmakta ve kişinin layığını bulması istenmektedir (PK-3)

Yaptığımız derleme esnasında kişilerin kargış konusuna örnek vermekten çekindiğini tespit ettik. Kargışları daha çok doğal konuşma esnasında özellikle büyü/sihirle uğraşanları anlatırken kullandıklarını gördük. Patriyotlar arasında hem

alkışların hem de kargışların gerçekleşmesine yönelik ciddi bir inanmışlık duygusu hakim. Özellikle anne/ baba ilenmesi çekinilen bir durumdur.

C. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

1. Efsane

"Efsane" terimi, dilimize Farsça'dan girmiştir. Batı dillerinde Latince "legendus" kökünden çıkan "legenda, legend, leggenda, legenda" vb. kelimeler, efsane kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır.[315]

Farsça; hikaye, masal ve yaygın olarak anlatılan meşhur olay anlamlarında kullanılan efsane, Batı dillerinde Latince kökenli legend/legende sözcüğüyle karşılanmaktadır. Edebiyatımızda ise, mit (mythe, mytos)leri, tarihi ve dini olayları, olağanüstü niteliklere ve kerametlere büründürerek anlatan kısa, sözlü halk kültürü ürünleri için kullanılan bir kavramdır.[316]

İnsanlık varlığı ile başlayan dış dünyayı ve çevresini tanıma, ondan yararlanma uğraşı, ister istemez, bu uğraş içinde karşı karşıya geldiği, fakat başarıda aciz kaldığı dış alemin olaylarını kendine göre değerlendirmiş; onun yapısı, varoluşu hakkında kendine göre bazı varsayımlar geliştirmek gereksinimi duymuştur. Değişik çevre ve zaman içinde gelişen insan düşüncesi, dışa karşı üstünlük kazanma tutkusu içinde şekillendirdiği bazı kavramları, olaylarla sergileyerek, sözlü gelenekte yaşayan anlatım türlerini oluşturmuştur. Bu türler arasında, daha çok zaman akımı

[315] Saim Sakaoğlu, *Anadolu Türk Efsanelerinde Tas Kesilme Motifler ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1980, s. 4.
[316] Ensar Aslan, *Halkbilimi Araştırmaları*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır 2003, s. 417.

içinde inançlardan adet ve geleneklerden, bunların özellik kazandırdığı hayat anlayışından kaynaklanan efsane türü kendine göre bazı özelliklerle oluşmuştur.[317]

Anadolu Türkleri arasında efsane, menkabe, esatir, ve mitoloji terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan arasında esâtir, mit, efsâne; Türkmenlerde epsana, rovayat; Özbeklerde efsane, rivayat; vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır.[318]

Efsanelerde, toplum ve zamana göre değişmeyen bazı değerler ortaya konur. Öncelikle insanlar doğruluktan ayrılmamaya çağrılır. İki yüzlü, dolandırıcı, kibirli, bedavacı kişilere pirim verilmez. Sürekli insanlara ders verme amacı güdülür. Efsaneler, insanları belli kalıp içinde yaşamaya zorlar. Gözlerini mal hırsı bürüyen, doğruluktan ayrılmış, pekçok insan efsanelerin büyülü havası sayesinde kendine gelir. Efsaneler insanlara nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağını gösterir. İnsanlarda acıma duygusunun gelişmesine yardım eder.[319]

Efsanelerde dört ana öge yer alır. Buna göre efsaneler;

1. Kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılırlar.

2. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır.

3. Genellikle kişi ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülür.

4. Belirli bir şekilleri yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren anlatmalardır.[320]

---

[317] Ali Öztürk, *Türk Anonim…*, s. 141.
[318] Metin Ergun, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, TDK Yayınları, Ankara 1997, s. 1-2.
[319] Hayrettin Rayman, *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2003, s.19-20.
[320] Saim Sakaoğlu, *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katoloğu*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1980, s. 6.

Patriyotlar'dan derlediğimiz efsaneler daha çok yer adlarının ortaya çıkışı üzerine anlatılmaktadır. Bunlar dışındaki iki efsanede ise doğaüstü güçlere ait anlatılar görüyoruz. Buradan yola çıkarak Patriyotlar arasında anlatılan efsaneleri konularına göre şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Yer adları üzerine anlatılanlar

2. Doğaüstü varlıklara ait olanlar

PE-1

Çatalca Adı Efsanesi:

Bu şehre Çatalca adının verilmesinin asıl nedeni kurulduğu yer ile ilgilidir. Çünkü şehir çatala benzeyen bir dağın eteğinde kurulmuştur. Türkler de fethettikten sonra şehre "Çatalca" adını vermişler ve o günden bugüne hem şehir hem de yöremiz aynı isimle anılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre ise Çatalca'nın bir başka adı daha vardır. Bu isim de "Haniçe"dir. Büyük İskender zamanında İstanbul'u onaran Kral Yağfur (Yekfur), kızı Haniçe'nin yaylağı olmasuı nedeni ile burada büyük bir kale yaptırarak Rumca "Haniçe" adını vermiştir. Fatih devrinde İstanbul kuşatması çncesi uzun süren direnşinden ve çetin savunmasından veya bir nevi çetinlik hissedilmesinden dolayı "Çetince" adının verildiği de rivayet edilmektedir. Buna göre Çetince kelimesi zamanla Çatalca'ya dönüşmüştür. [321]

PE-2

Kurşun Germe Efsanesi

[321] Oktay Güldüren, *Çatalca…*, s. 24.

Kurşun Germe'yi Bizanslılar yapmışlar. O zaman buralar çok büyük dereydi. Her yer suydu. Buradan İstanbul'a su götürmek için Bizanslılar su kemeri diye bir şey yapmış. Suyu tam yarıya kadar getirmişler. Bir asker, komutanına su geliyor mu, diye sormuş. Komutan, gelmeyip de ne yapsın, köpek gibi gelecek, demiş ve su kesilmiş. Bir daha da oradan hiç su geçmemiş. Şimdi ise köyümüzde hala kalıntıları var. O zamanlar çimento yok tabi, kurşunları eritip duvarları yapıştırmışlar. (K30)

PE-3

Topçu Torluğu Efsanesi

Topçu torluğu ise eski Rumlardan kalmadır. Eskiden topçu olan bir adam varmış. Köy kurulduğu zamanlar o yabancı adam ormanın kuytu bir yerinde torluk yakarmış. Bir gün bir köylüye sataşmış. Köylü evde tüfeğini alıp bunu vurmuş, oranın adı ondan öyle kalmış. (K30)

PE-4

Karamandere Adı Efsanesi

Karamandere köyü Pirece köyünden gelen Murat, İsmail, Nuri, Mümin Ağa tarafından kurulmuştur. İlk kurulduğu zaman 5-6 hane olan köy zamanla 500-600 hane olmuştur. Köyün adını kim olduğu bilinmeyen bir adam vermiştir. Köyün yeni

kurulduğu zamanlar oraya gelen bu kişi, kimse tarafından sevilmez ve yardım edilmezmiş. Adam burada barınamaz ve kalkıp başka bir köye gider. Giderken bir karaağaca şu sözü yazar. "Burası Karamandere, su istersen işte dere, ekmek istersen Allah vere, yatak istersen geldiğin yere .'' Bu sözü gören halk köye bu adı verir. (K30)

PE-5

Toti Adı Efsanesi

Selanik'in Langaza İlçesinin Lambur (Ihlamur) Köyü sakinleri, 1924 yılındaki büyük mübadele kapsamında Türkiye'ye göçtüklerinde onlara, çatal şeklindeki yerleşimi nedeniyle sonradan "Çatalca" adı verilen "Metra" İlçesinde geniş bir ormanlık alan gösterilmişti. Burada, üç Rum köyü mevcuttu ve çiçeği burnunda muhacirler, adlarına "İhsaniye, Akalan, Çiftlik" diyecekleri üç köye taksim olundular.

Bu köylerin yerlisi olan Rumlar, yurtlarının yeni sahiplerine üzüntü, kıskançlık ve öfke ile baktılar. Onlara Yunanistan'daki memleketleri hakkında sorular sordular. Maki bitki örtüsünün hüküm sürdüğü Selanik'te, özellikle Lambur Köyünün çevresinde bu bitki örtüsüne has kısa boylu ağaçların sayısı oldukça fazlaydı. Bu ağaçların Rumca adı ise "toti" idi. Birkaç muhacirden: "totilerden geliriz bre" benzeri sözler duyan kinli Rumlar; kendilerinden oldukça kısa olan bu kılıksız Balkan Türklerine de, görünüşü pek hoş olmayan o ağaçların adını layık gördüler ve git gide o ad; bu üç köye yerleşen muhacirlerle özdeşleşti. Öyle ki; tüm Rumlar gözleri arkada, bu toprakları terk etmesine rağmen, bu lakap Lamburlular'ın yakasını hiç bırakmadı ve günümüzde bile o üç köyün insanları, bu şekilde anılır oldu. (K17, K42)

PE-6

Babu Efsanesi

Çocuğu olmayanı bizim buralarda oraya götürürlerdi, orda çok bilmiş bir kadın ölmüş derlerdi, işte o kadının dermanına inanılır. Çocuk kekeme olur, geri zekalı olur, felç olur, oradan iyileşeceğine inanılırdı. Asıl adı Ayner. Orada yaşadığına inanılan kadının adı Babu'ymuş. Bizde dermanlı kişiye Babu denir. Derman Allah'tan tabi de, o suya eskiden üç kuruş beş kuruş atarsın. Oraya giderken hiç konuşulmadan gidilir, orada kuşlar varmış, oradan alırsın biraz buğday falan, atarsın buğdayı kuşlar yermiş, bir de para atarmışsın. Eğer kuşlar yerse o buğdaydan onun iyileşeceğine inanılırmış, hiç konuşmadan ve hiç arkana bakmadan dönermişsin. (K31, K32)

PE-7

Su Anası Efsanesi

Rumların "Totiler"e tek mirası "Toti" lakabı değildi. Birtakım adet ve efsaneleri de saatli bomba gibi bu zavallı Balkan Türklerinin kucağına bırakıp öyle gittiler. İhsaniye Köyü'nün su kaynağında Rumların bir dolabı vardı. Bu dolaba belli zamanlarda ekmek, sucuk, şeker gibi gıda maddeleri koyarlardı. Dediklerine göre bu gıdalar "Su Anası" denilen, kaynağın koruyucusu tarafından alınır, bittikçe de yenilenmesi gerekirdi. Ayrıca her sene bir kurban kesilmesi gerekirdi. Kurban kesilmediği vakit, bir yıl boyunca köyde kıtlık olur, yağmur yağmaz, gündöndü(ayçiçeği) tarlaları kururmuş. Hatta Su Anası çok kızarsa, köyün en güzel genç kızını kaçırır, kendine kurban edermiş. Rumlar giderayak bunu İhsaniye'nin yeni sahibi Totilere de anlatmışlardı. Totiler de buna riayet etti. İhsaniye, bir orman köyü olduğu için de her sene bol yağmur alır; gündendiler de şükredercesine gülümserdi gökyüzüne. Ayrıca efsaneye göre Su Anası, gece yarısı kaynağın olduğu yere çıkar; hem dolaptaki yiyecekleri alır; hem de köy için yağmur duası yaparmış.

İkinci Dünya Savaşı sonrası kıtlık yılları, Tüm Türkiye gibi Trakya'yı da vurmuştu. Çiftçilikten başka bir şey bilmeyen Totiler, ellerindeki gündendileri paraya çeviremediklerinden çok zor durumda kaldılar. Kendi çoluk çocuklarının nafakalarını bile çıkarmakta zorlanınca, efsaneye inananlar: "bir seneden ne olacak canım? Seneye iki tane keseriz." İnanmayanlar da: "Boş inançlara harcayacak paramız yok, o parayla beş aile doyar." diyerek Su Anası'nın kurbanını kesmediler. O yıl, komşu köylere az da olsa yağmur yağmasına karşın İhsaniye'ye tek damla yağmur düşmedi. Bu kuraklığı kurbanın ihmaline bağlayanlar çıkmasına rağmen, konu çok önemsenmedi.

Sultan, 18 yaşında çakır gözlü, siyah saçlı güzeller güzeli bir kızdı. Sevdiği, genç köy imamı Tahir'e varmasına ailesi karşı çıktığı için sıkıntılı günler geçiriyordu. Babasına göre Sultan, köyün en güzel kızıydı ve köylülerin bağışlarıyla geçinen İmam Tahir'le değil; zengin bir ağa oğlu ile evlenmeliydi. Sultan'ın gözüne haftalardır bir damla uyku girmiyordu. Neredeyse bütün köy, Sultan'ın babasını ikna etmek için seferber olmuştu. Sonunda Sultan'ın ninesi: "bu kız sararıp soluyor; sevdiğine vermez, torunumu mutsuz edersen, sütümü sana helal etmem." deyince, Halil Efendi'nin süngüsü düşmüş, kıza müjdeyi vermek de yine babaannesi Havva Nine'ye düşmüştü.

Sultan'cık, bütün gece sevinçten uyuyamadı. Tahir'e müjdeyi nasıl vereceğini tasarlıyor, beğenmiyor; farklı bir şey düşünüyor; onu da beğenmiyordu. Köyde okuma-yazma bilen birkaç kızdan biriydi. Kalktı, mektup yazmaya koyuldu. Yazıyor, siliyor, tekrar yazıyor, kâğıdı atıyor, yeni kâğıda bir daha yazıyor, bir türlü bitiremiyordu mektubu. Nihayet sabaha karşı rahlesinin başında uyuyakalmıştı.

O gece, mevsim yaz olmasına rağmen şiddetli bir fırtına vardı İhsaniye Köyü'nde. Evlerin camları zangırdıyor, ormandan çakal uğultuları yükseliyor, "mekan"lardaki (ağıl) çoban köpekleri, çakallara ağız dolusu sövercesine havlıyordu. Tüm bu gürültünün arasında, tanıdık olmayan tiz bir feryat, yerin dibinden semaya doğru yayılırcasına kaplıyordu köyü. Bu ses, Rumların anlattığı sese çok benziyordu.

Bulutları yırtacakmış gibi hızla gökyüzüne yükselen bu feryat, çakal seslerini bastıracak seviyeye yükseldi. Havva Nine uyandı ve ezberden Yasin-i Şerif'i okumaya başladı. "Selamunkavlen" dediği anda aşağıdan Sultan'ın çığlığını işitti. Kalktı ve yaşından beklenmeyen bir çeviklikle aşağı indi; Sultan odada değildi. Rahlesi devrilmiş, kalemi, kâğıtları ve yeni aldığı mor tacı yerde ayrı yerlere saçılmıştı. Bağırarak evdekileri uyandırdı. Halil Efendi başında namaz takkesi, üzerinde fanila ile aşağı indi; soran gözlerle annesine baktı ve yanıt vermesini beklemeden o halde sokağa fırladı. Rüzgârın muhalefetine inatla koşuyordu, tuhaf bir içgüdü onu Su Deresi'ne doğru çekiyordu. Uçar gibi gidiyordu Halil Efendi, sevmelere kıyamadığı kızı bir bilinmeze doğru gidiyordu. Uzakta beyaz bir siluet gördü. Kızının geceliğini tanıdı; fakat gözlerine inanamıyordu. Kızı uçuyordu; hayır uçmuyor, havada sürükleniyordu adeta. "Dayan kızım" diye bağırdı ve tüm gayretiyle koşmaya devan etmek istedi; fakat takıldı ve düştü. Yolda taş, çukur, engel yoktu. Neye takıldığını anlayamadı; hemen kalkmak istedi. Ayaklarını hissetmiyordu; tüm çabası beyhudeydi, kalkamadı. Kızının ardından bakakaldı ve Sultan gözünün önünden beyaz bir hayal gibi kaybolurken, o sadece: "Gitme kızım" diye haykırabildi. Hıçkırarak ağlamaya başladı. Havva Nine'nin haber verdiği köy halkı da o sırada Halil Efendi'nin yanına geldi. Tahir, müstakbel kaynatasının koluna girerek onu kaldırdı. Halil Efendi sadece: "Sultan" diyebildi. Ayakta durabiliyordu artık. Beraberce Su Deresine koşmaya başladılar. Bu yolun bu kadar uzun olduğunu ikisi de bilmiyordu. Bir süre sonra Su Deresine vardılar. O ürkünç feryat yine yükseldi, hepsi donakaldı. Beyaz giyinmiş orta yaşlı, şişman bir kadın; onlara küfreder gibi bakıyordu; çığlığın kaynağının o olduğunu anladılar. Su Anası, bir daha bağırdı, o anda Sultan'ı beyaz elbisesi ve gözyaşlarıyla son kez gördüler. Su anasıyla Sultan ağır ağır gözden kaybolurlarken, Sultan'ın "Anneciğim" diye canhıraş feryadı duyuldu. Dolunay vardı ve etraf gündüz gibi aydınlıktı. Bu yüzden başta Tahir ve Halil Efendi olmak üzere oradaki herkes, kaynaktan akan suyun kırmızıya dönen rengini gördü. Donup kalmışlardı. Ne ağlayan vardı ne bağıran. Adeta duygu felci geçiren Tahir'in omzuna dokunan el, onu kendine getirdi. Arkasını döndü, Havva Nine'ydi. Elini tuttu ve dörde katlanmış bir kâğıt uzattı. Tahir kâğıdı aldı, elindeki mum yardımıyla yazanları okumaya başladı. İlk cümleden sonrasını okumasına ise hıçkırıkları izin vermeyecekti: "Müjde sevgilim, sonunda kavuşuyoruz."

Derler ki o günden sonra İhsaniye'de Su Anasına kurban kesilmeyen tek bir sene bile olmamış. Totiler, iki elleri kanda olsa bile dere kurbanını ihmal etmezler. Su Deresinin suyu da Sultan'ın gözyaşları oraya döküldüğünden beri daha gür akar. İhsaniyeliler, gelinlik çağına gelmiş kızlarının yüzünü Sultan'ın gözyaşlarıyla yıkarlar ki, onun kadar saf ve masum kalabilsin. Genç kızlar da birine sevdalandıklarında gelip Su Anası'nın dolabına yiyecek koyarlarmış ki sevdiklerinden ayrılmasınlar. (K17, K42)

a. Değerlendirme

Patriyotlar arasında derlediğimiz yedi adet efsaneden dört tanesi (PE-1, PE-2, PE-3, PE-4) yer adlarının oluşması ile ilgili. Geriye kalan üç efsaneden ikisi (PE-6, PE-7) olağanüstü kişi ve olaylarla ilgili, bir adet efsane ise (PE-5) araştırma alanlarımızdan birisini oluşturan Çiftlikköy'de Patriyotlar'la beraber yaşayan ve köyün önemli bir çoğunluğunu oluşturan topluluğun sahip olduğu "toti" ismini nasıl aldığı ile ilgili.

Derlediğimiz efsaneler Patriyotlar'a özgü unsurlar taşımaktan öte yerleştikleri köylerde diğer topluluklarla beraber yarattıkları yeni kültürün bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yöredeki bu efsaneler uzun yıllardan beri halkın hafızasında yer etmiş ve anlatılmıştır. Özellikle dört efsanede (PE-3, PE-5, PE-6, PE-7) mübadele öncesi o coğrafyada yaşayan Rumların da izlerini görmek mümkün.

2. Hikâyeler

Hikâye, bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması, dramatik yapıda kişi sayısı az kısa anlatıdır. Kaynağını efsaneler, masallar, halk şiirleri vb. den alan halk hikâyeleri, bugün Anadolu'nun pek çok yöresinde sözlü halk geleneğinde yaşamaktadır. Kerem ile Aslı gibi aşk; Köroğlu gibi yiğitlik konulu halk hikâyeleri halk tarafından, gerçekten yaşamış olaylar olarak görülmekte ve büyük bir içtenlikle sevilmektedir.[322]

Halk hikâyelerinin oluşumu hakkında çalışma yapanlar, hikâyeyi genellikle söyleyeni bilinmeyen halk edebiyatı ürünlerinden saymışlardır. Buradan hareketle bunların halk içinde doğup geliştiklerini söylemek mümkündür. Âşıklar halk hikâyelerinin yaşayıp yayılmasında büyük rol üstlenmişlerdir. Âşık hikâyecilerin, halk hikâyelerini yalnız nakletmekle kalmayıp birçok yeni motifi de bu maceralara eklemeleri, halk hikâyelerinin değişmesine, varyantların oluşmasına, bunun sonucu olarak da otantik özelliklerin kaybolmasına yol açmış, bu da halk hikâyelerinin oluşum ve kaynaklarının tespitini oldukça karmaşık bir hale getirmiştir.[323]

Sözlü kültür ürünleri, milli ögelerin geçmişten günümüze doğru kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan en önemli araçlardır. Kaynağını efsaneler, masallar, halk şiiri vb.nden alan halk hikâyeleri, bugün Anadolu'nun pek çok yöresinde sözlü halk geleneğinde yaşamaktadır. Türk kültür geleneğinin en önemli bölümlerinden birisi olan hikâye anlatma sanatı, özellikle Asya ülkelerinde yoğunlaşmakla birlikte, dünyanın hemen her yanında görülür.[324]

Dünya edebiyatında ilk edebî örneklerin mitolojik eserler olduğu kabul edilmekle beraber pek çok millette edebiyatın destanlarla başladığı bilinmektedir. Destanlardan sonra ortaya çıkan halk hikâyeleri mutlaka tarihî bir olaya

---

[322] Erman Artun, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s.123.
[323] Erman Artun, *Anonim Türk…,* s.123.
[324] Refiye Okuşluk, *Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği*, (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Adana 2000, s. 18.

dayanmamaları, nazım-nesir karışık olmakla beraber zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması, kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılmaktadır. Böylece destanlarla modern roman arasındaki geçiş döneminde ortaya çıktıklarından "epico-romanesque" diye de adlandırılan halk hikâyeleri, gerek konu gerekse şekil olarak hem epik eserlerin özelliklerini taşır, hem de modern romandaki tipleri ve olayları ihtiva eder.[325]

Halk hikâyeleri, anlatı esasına dayanan bir edebi türdür. Sözlü halk edebiyatı geleneği günümüzde de sürmektedir. Genel çizgileriyle şu özellikler görülür:

1-Nazım-nesir karışıktır.

2-Kişilerin ve olayların anlatımında gerçeğe yakınlık görülür.

3-Kahramanlık ve aşk maceraları en çok işlenen konulardandır[326]

Halk hikâyeleri XVI. yy'dan bu yana, eski ozanların anlatma geleneğinin ürünü olan destanın yerini almıştır. O gelenekten pek çok şeyler hikâyeciliğe de miras kaldı: Anlatıya sazın-ezginin koşulması, mimik ve ses taklitlerinin önemli bir yer tutması, anlatının büyük boyutlu (3, 5, 7 gece süren hikâyeler vardır), dinleyici – anlatıcı ilişkilerinin destan geleneğindekilere benzeyişi bu ilişkiyi gösteren en önemli işarettir.[327]

Türk halk hikâyelerine devirlere ve yörelere göre değişik adlar verilmiştir; Dede Korkut'ta "boy", XVII-XVIII. Yüzyıllarda "hikâye", Azeri sahasında "hekat",

[325] Fikret Türkmen, "Hikâye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 488.
[326] Gös. yer.
[327] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk…*, s. 51.

günümüzde Doğu Anadolu ve Azerbaydcan'da "nağıl" gibi. Ayrıca kısa hikâyelere "kıssa", "serküşte (sergüzeşt), türküsüz hikâyelere de kara hikâye denilmektedir.[328]

Türk halk hikâyelerinin dört önemli kaynaktan teşekkül ettiği söylenebilir. 1.Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gerçek olaylardan doğmuş kısa hikâyeler. 2. Yaşayan ve yaşadığı rivayet edilen âşıkların hal tercümelerinden doğan hikâyeler. 3. Dini – milli hadiselerle bunlara dayalı kahramanlık olaylarını konu edinen halk hikâyeleri. 4. Klasik hikâyeler.[329]

Patriyotlar arasında yaptığımız derleme esnasında bir adet türkülü hikaye, dört adet de klasik hikaye derledik.

PH-1

Benim rahmetli anneannem anlatırdı bunu. Eskiden görücü usulü ile evlendirirlermiş. Genç bir kızla dede otururmuş divanda, düğün bitmiş, gelin girmiş içeri. Oturmuş oturmuş dedenin gideceği yok. Gelin bunun üzerine:

Uyku geldi bedene

Kalk dede git evine

Oğlun gelsin yerine

Bunun üzerine dede demişki:

Dede senin gülündür

Sen dedenin gülüsün".

[328] Fikret Türkmen, *a.g.e.*, s. 488.
[329] Gös.yer.

Kız bu türkünün üzerine anlamış ki dedeye vermişler kızı. Bunun üzerine kız ben helaya gideceğim demiş, dede geline güvenmez ve beline bir ip bağlar. Öyle yollar gelini tuvalete. Kız kaçar, tuvalette güğüme bağlar ipi, dede ipi çekince güğümden tangur tungur ses gelir ve dede bunun üzerine:

Ben zannettim gelin gelir

Tangur tungur güğüm gelir

Dede anlar ki gelin kaçmıştır, güğüm gelir iple beraber, kısmetine razı olur dede… (K17)

PH-2

Benim rahmetli Ferhat dedem memleketten gelmiş. A üstünde tozluklarını giymiş, belinde kuşağı çakı gibi delikanlı. Çatalca'yı çok merak etmiş. Gider Çatalca'ya. Ona demişler, "lordlar kahvesi" diye bir yer var. Zenginlerin kahvesiymiş, gidip oturmuş bir masaya, biri gelmiş ve sormuş ne istiyorsun diye. Herkesin elinde bir şey var ama daha önce görmediği bir şey. Nargileymiş o. O da ondan istemiş. Dedem oturur, getirirler nargileyi, dedem hayatında ilk defa nargile gördüğünden, içine çekeceğine, dışarı üfler ve bütün korlar halıya sıçrar. Garson gelir bir şey mi var diye sorar. Dedem de hastayım der, ondan, öksürdüm valla. Kalkmış dedem ve dönüp gelmiş. (K17)

PH-3

Dedem memlekette. Bizim akrabamız olur Ahmet Pehlivan, direkler arası güreş yapmış birisi. Bir gavurun da çobanı varmış. Dedemler girerler bir çalının içine, buradan ne geçerse kısmetimize derler. Bir inek denk getirirler. Keserler suyun içinde, çekerler kenara, açarlar bir çukur. Çıkan etleri gömerler ve üstünü sıvarlar. Gece oldu mu pişirirlermiş, sabahına gene kapatırlarmış. Boyunlarına da birer ip

geçirmişler ki kim daha çabuk kilo alacak anlamaya çalışmışlar. İşin sonunda galip gelen Ahmet pehlivan olmuş. (K17)

PH-4

Dedemler 1924 mübadelesinde gelirler Mimarsinan'a. Kalikirati'ymiş adı. Demişler bizim burada kızancıklarımız boğulur. Hayvanlarımız boğulur, biz burada yaşayamayız. İhsaniye'ye gelirler, orası da Ermeni köyüymüş. Akalan ve burası Rum çiftliğiymiş. Üç yüz hane gelmiş, yüz hane Akalan'a, yüz hane İhsaniye'ye, yüz hane de buraya yerleşmiş. Üç köy birbirleriyle akraba, çok yokluklar çok sıkıntılar çekmişler. Herkes soy isim sahibi olmuş burada. (K17)

PH-5

Dedem memlekette öküzlere "hüüüüüüü be gavurun malı" demiş. Bu sırada dere kenarından iki gavur gelmiş ve sen nasıl gavurun malı dersin demişler. Dedem yok işte öyle demek istemedim demiş. Onlar da bir daha duymayalım demişler. Dedem de öküzlere yaklaşmış, sessiz sessiz "gavur malı" demeye başlamış. (K17)

a. Değerlendirme

Derlediğimiz hikayelerden ilki (PH-1) türkülü hikaye özelliği göstermekte. İlk üçlük ve sonrasındaki ikilik yedili hece ölçüsü ile yazılmıştır. Son ikilik sekizli hece ölçüsü ile yazılmış. Bir aşktan ziyade uyumsuz iki kişinin trajikomik hikayesi karşımıza çıkmıştır. Diğer hikayelerden ikisi (PH-3, PH-5) mübadele öncesi hayata dair izler barındırmaktadır. Özellikle "gavur" kavramı üzerine şekillenen hikayelerde yine mizah unsuru ön plandadır.

Derlenen hikayeler bütün toplumun paylaştığı hikayeler olmaktan öte aile içinde anlatılan ve anlamsal değeri ancak o hikayedeki kişileri az çok duymuş kişiler

için bir anlam ifade eden hikayelerdir. Dolayısıyla Patriyot kültürüne ait hikayeler konusunda bize bir çerçeve çizme imkanı vermemektedir.

VI. SONUÇ

Tezimizin konusunu oluşturan "Çatalca Patriyotları" hem yaşayış hem de kültürel zenginlik açısından içerisinde bulundukları diğer topluluklardan rahatlıkla ayrılabilecek bir takım temel özelliklere sahiptirler. Hatta fiziksel bir takım özellikleri de bu ayrıma katmak mümkün olabilmektedir.

Sadece Türk ve Yunan halkları açısından değil, belki de yakın Dünya tarihi açısından çok önemli sonuçları olan "1924 Nüfus Mübadelesi" yarattığı sonuçlar açısından tezimizin merkezini oluşturmuştur. Patriyot kültürünü incelemek demek hem geldikleri topraklardan getirdikleri kültürel mirasın kalan parçalarını bulmak hem de yerleştikleri topraklarda edindikleri kültürel yaratıyı incelemek demektir. Hem Yunanistan'da yüzlerce yılda yarattıkları kültür onlarındır, hem de Çatalca'da içine dahil oldukları ve sahiplendikleri kültür onlarındır artık. Bu sebepten ötürü "Mübadele" sürecini tezimizin ilk bölümünde mümkün olduğunca ayrıntılı incelemekte fayda gördük. Çünkü bu süreci öncesi ve sonrasındaki gelişmeleri ve sonuçları ile anlamadan Patriyot kültürünü anlamak ve yorumlamak mümkün olmayacaktır. Mübadele süreci yukarda bahsettiğimiz iki farklı coğrafyadaki kültürden ayrı bir kültürel süreç de yaratmıştır. Mübadele sürecinde yaşanan acılar, ayrılıklar, ölümler ve benzer trajediler mübadil belleğinde derin izler bırakmış ve bu izler zamanla türkülerine, şarkılarına konu olmuştur. Aynı zamanda benzer bir süreci bir daha yaşama korkusu, yeni entegre oldukları topluma ve onun kültürel değerlerine hani neredeyse o toplumdan daha sıkı sarılmalarına sebep olmuştur.

Çatalca Patriyotları geldikleri topraklarda özellikle kullandıkları dilin farklı olması sebebiyle uzun denebilecek bir süre bir takım olumsuz davranışlarla karşılaşmışlardır. Toplum bu olumsuz davranışları bertaraf edebilmek ve uyum sorunun bir an önce atlatabilmek için yerleştikleri coğrafyaya ait hayatı bir bütün halinde sahiplenmiş, kendisine ait yapmıştır. Bu sürecin sonunda bırakıp geldikleri topraklardan edindikleri ve yüzlerce yılda oluşturdukları kültürel birikimleri unutulmaya yüz tutmuştur. Ancak yine de Mübadele üzerinden geçen doksan üç yıl

toplumun hafızasında mübadele öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşananları tamamen silmeye yetmemiştir. Alan araştırması sırasında doksan yaş üstündeki kaynak kişilerin hayal meyal hatırladıkları Balkan topraklarını ve oradaki yaşantılarını anlatırken kimi kez göz yaşlarına hakim olamadıklarını ve o toprakları ölmeden önce en az bir kere görmeyi çok istediklerine şahit olduk.

Bütün bu genel değerlendirmenin ışığında tezimizde ilk önce, araştırma alanımız olan Çatalca'nın tarihi, tarihi dönemleri, coğrafî özellikleri, iklimi, bitki örtüsü, nüfusu, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı incelenmiş, daha sonra Mübadele süreci "Göç" kavramı içerisinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu'nda iskan siyaseti ve Türklerin Balkan topraklarını yurt tutmaları ve sonrasında yaşanan büyük çapta göç hadiselerine değinilmiştir. Bu bölümün devamı olarak bugün ve gelecekte de tartışma konusu olmaya devam edecek olan bir tartışma ki, bu toplumun bireyleri arasında yaşanan bir tartışma olmaktan çok başka saiklerle bu toplumla ilgilenen çevreler arasında yaşanan bir tartışma, Patriyotlar'da kültürel kimlik, etnik kimlik ve dini kimlik konusunda bir takım tespitlerde bulunduk. Bu tespitleri yaparken özellikle araştırma konusu olan toplumu rencide etmemek hususunda azami çaba gösterdik. Tespitlerimizin merkezine oturttuğumuz temel mantık, var olan bir takım tezleri aktarmak ve alan araştırması sırasında bu toplumun bireylerinin bu konulardaki kendileri için yaptıkları değerlendirmeleri yansıtmaktan oluşmaktadır. Bu iletme görevini görülürken bir takım tarihi bilgiler verilmiş ve sonuçta kendi değerlendirmemiz de aktarılmıştır. Burdan kastımız bir sonuç çıkarmak değil, bu konuda ilerde yapılacak bilimsel çalışmalara alt yapı hazırlamaya gayret etmektir. Bu değerlendirmelerin ardından Türk halk kültürü çerçevesinde Çatalca Patriyotları'nın halk kültüründeki geçiş dönemleri ile ilgili pratiklerden, halk inanışları, halk hekimliği, halk mutfağı, mimari ve anonim halk edebiyatının manzum, manzum- mensur ve mensur halk edebiyatı ürünlerinden örnekler verilmiş, tüm bu konuların toplumumuzdaki insanların geleneğini ve kültürel gelişmelerini nasıl etkilediği üzerinde durulmuş, yapılan uygulamalardan çeşitli örnekler verilmiştir. Bu örnekler tespit edilirken özellikle Patriyotlar'ın göç ettikleri topraklardan getirdikleri ürünleri tespit etmekten öte, şu anda var olan bütün kültürel

değerlerine ait örnekler tespit edilmeye çalışılmıştır. Patriyotlar yeni geldikleri yerlerdeki topluma bir an önce adapte olmak için onlara ait halk kültürüne ait unsurları da sahiplenmişlerdir. Dolayısıyla bir bütün halinde farklı köy ve mahallelerde yaşayan Patriyotlara ait ortak bir kültürel bütünlük bulmaktan öte, her köy ve mahallede değişen uygulamalar ve örnekler de tespit ettik. Bu durum toplumun yaşadığı yere adapte olmak konusunda ne kadar başarılı olduğunu göstermesi yanında bir takım kültürel unsurlarını da yitirdiğine işaret etmektedir.

Tezimizin ikinci bölümünde öncelikle geçiş dönemlerini inceledik. İnsan yaşamında önemli bir yer tutan bu geçiş dönemleri etrafında Patriyot kültüründe birçok âdet ve inanma oluşmuş ve toplumda önemli bir yer tutmuştur. Bu adet ve inanmalar göç ettikleri topraklardan getirdikleri ve burada edindikleri birikimlerden oluşmuştur.

Geçiş törenlerinin ilki doğumdur. Doğum öncesi, sırası ve sonrasında birçok âdet oluşmuştur. İstanbul gibi bir metropole yakın olmasından ötürü doğum öncesi çocuk sahibi olmak ilgili temel başvuru noktası sağlık kuruluşlarıdır. Ancak buradan sonuç alamayan bireylerin bir takım dinsel-büyüsel uygulamalar ile bir takım halk hekimliği pratiklerine başvurduklarını tespit ettik.

Sağlıklı bir çocuk sahibi olabilmek için yapılacaklar doğumdan önce başlar. Bu uygulamalar büyük oranda hocalara gidip muska yazdırmak, günlük hayatın hamile kadının durumuna göre mümkün olduğunca esnetilmesi şeklinde uygulamalardır. Aşeren kadının isteklerinin maddi imkanlar el verdiğince yerine getirilmesi, kadına ve doğacak çocuğa gösterilen değerin bir işaretidir. Böylece değer verilen çocuk ve anne hoş tutulmuş olur ve olumsuzluklardan uzaklaştırılırlar. Çocuğun cinsiyetini belirlemek için bir takım ritüeller uygulanır, ancak bu uygulamaları Patriyot kültürünün Balkan topraklarından getirdiğini söylemek pek de mümkün değildir. Bununla beraber loğusa bakımı, loğusa ziyareti, loğusa şerbeti, loğusa sütü, ilk meme, il giydirme, al basması, kırk basması, kırklama, ad koyma, yürüyemeyen, konuşamayan çocuk, ilk diş, ilk adım, saç ve tırnak kesme gibi

uygulamalarda da çevre toplumlardan farklı bir uygulama dikkatimizi çekmemiştir. Ancak sünnet törenine özel bir önem verilmekte, adeta normal bir düğününün bir çok adımı uygulanmaktadır.

Geçiş törenlerinin ikincisi evliliktir. Evlilik süreci gelin-güvey seçiminden, düğün sonrası bir takım adetlere kadar uzanan ayrıntılı bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bu süreçte öncelikle evlilik biçimleri üzerinden Patriyot kültüründe yaygın olan evlenme şekillerine değinilmiştir. Dışarıya karşı uzun bir süre kapalı bir toplum olarak yaşayan Patriyotlar kendi içlerinde oldukça medeni bir hayat idame ettirmişlerdir. Evlilikte gelin-güvey seçiminde erkek kadar kızın da fikrinin alınması bunun en önemli göstergesidir. Bunun yanında kaçarak evlenme oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Bunda aile bireylerinin evliliğe karşı çıkmasından çok maddi sebepler ön plandadır. Maddi sıkıntıların baş gösterdiği durumlarda kaçma vesilesiyle bir çok düğün harcamasından da uzak durmak mümkün olmaktadır. Bu süreçte sadece bir yerde berdel evlilik karşılığı olarak "trampa" kavramına denk geldik. Ancak çok sık başvurulan bir yöntem de değildir. Patriyotlar arasında erkeklere göre kadınlarda evlilik yaşı daha küçük. Tahsil olanağının olmaması, eğitim düzeyini düşüklüğü, tarım alanında ihtiyaç duyulan iş gücü evlenme yaşını büyük oranda kırsal kesimde yaşayan Patriyotlar'da düşürmüştür. Başlık parası daha çok düğün masraflarını karşılamanın bir aracı olarak kullanılmakta ve çok sık rastlanmamaktadır. Söz ve nişan süreci de yine ailelerin maddi olanaklarına göre şekillenmektedir. Nişan ve düğün arasındaki mesafe mümkün olduğunca kısa tutulmaktadır. Patriyotlar arasında nişanlı çiftlerin nişanlılık sürecinde görüşmeleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir, ancak genel olarak hoş karşılanmayan bir durum değildir.

Gelin alma süreci de bütün düğün süreci gibi oldukça renkli ve törensel geçmektedir. Gelin alayı için gidenlerden elçilerin at koşturmaları, bunun bir yarış olarak yapılması, gelin çeyizinin elden ele taşınması ve toplumsal birlik duygusunun sağlanması gibi pek çok unsur son derece canlı ve renkli bir düğün atmosferi yaratmaktadır.

Düğün sürecinde özellikle dikkatimiz çeken hadise imam nikahının devlet nikahını tamamlayan bir unsur olarak görülmesidir. Görüştüğümüz bütün kaynak kişiler devlet nikahı dedikleri resmi nikahın mutlaka gerekli olduğunu ve onsuz bir evliliğin yapılamayacağını belirtmişlerdir. Bunda Patriyotlar'ın Cumhuriyet ve Atatürk'e olan bağlılıklarının payı yadsınamaz. "Kemal Paşa"diye niteledikleri Mustafa Kemal Atatürk'e, kendilerini vatansız, yersiz, yurtsuz bırakmadığı için sıkı sıkıya bir bağlılık, yaptığımız görüşmelerde dikkatimizi çekmiştir.

Geçiş dönemlerinin üçüncüsü ölümdür. Tezimizde bu süreci ölüm öncesi, sırası ve sonrasında yapılan uygulamalar olarak bölümlendirdik. Ölümün habercisi olarak bir takım işaretler toplumun kültür haritasında karşımıza çıktı, ancak bunların diğer toplumlardan bir farkı olmadığını da tespit ettik. Ölümden sonra ölünün ayakkabılarının kapı önüne konulması, ölü çıkan evin içine bir tas su ve bir parça ekmek bırakılması ise dikkat çeken uygulamalar olarak karşımıza çıktı. Ancak bu uygulamalar Patriyotlar'ın yaşadığı bütün coğrafyada onlara ait hususlar olarak değil, içinde yaşadıkları bütün toplumun uygulamaları olarak değerlendirilmelidir.

Bayram, tören ve kutlamalar bölümünde var olan uygulamalar hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle diğerleri başlığı altında incelediğimiz Hıdırellez ve buna bağlı olarak karşımıza çıkan bir takım uygulamalar Patriyot kültürüne ait özellikler ihtiva etmektedir. Hıdırellez kutlamaları derleme yaptığımız Patriyot bölgelerinin neredeyse tamamında ortak unsurlarına rastladığımız nadir uygulamalardandır.

Sihir ve büyü konusu büyük oranda dinin yasakladığı bir hadise olması sebebiyle inanılmayan bir unsur olarak açıklanmıştır. Ancak yine bir çok kaynak kişi en az bir tane büyü veya sihir ile ilgili bir anısını nakletmiştir. Bu durum da toplumun bilinç altında gizlenen bir inanmanın var olduğunu göstermektedir. Yatırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar daha çok belli bir yaşın üstündeki kişilerde varlığını ve gücünü korumaktadır. Patriyotlar arasında en meşhur iki ziyaret yeri mübadele öncesi Hıristiyan vatandaşların da gittiği yerler.

Halk mutfağı büyük oranda toplumun ekonomik üretimi ve bunun sonucunda sahip olduğu ekonomik değerle ilişkilidir. Patriyot kültürünün belki de en zengin ve kendine en has bölümü mutfak kültürüdür. Oldukça zengin bir yemek kültürü olan Patriyotlar, belki evin içini ilgilendirdiği için, bu kültürlerinden hiçbir şey kaybetmemişlerdir. Neredeyse her evin bahçesinde yer alan ekmek fırınlarından, evdeki yeme ihtiyacını giderebilecek her nesneyi kullanarak yaptıkları yemeklerle beraber, yaşadıkları diğer toplulukları da derinden etkilemişlerdir. Özellikle hamur işi ve tatlılar konusunda zengin bir mutfağa sahip olan Patriyotlar'a ait 17 yemeği malzemeleri ve tarifleri beraber vermeye çalıştık. Ancak bu sayı Patriyot mutfağı hakkında fikir vermekten uzaktır. Sadece Patriyot mutfağı bile tek başına bir tez konusunu teşkil edebilir.

Halk hekimliği konusunda çok ayrıntılı verilere ulaşmak mümkün olamadı. Büyük şehre yakınlık, ülkenin diğer yerlerine göre belli imkanlara ulaşmanın kolay olması halkın sağlık kuruluşlarına yönelmesini sağlamıştır.

Giyim-kuşam konusunda Patriyotlar'ı diğer topluluklardan ayıran herhangi bir unsur tespit edemedik. Yaptığımız görüşmelerde de bu konuda farklı bir kıyafet olduğuna dair herhangi bir değerlendirmeye rastlamadık.

Mimari konusunda Patriyotlar'ın çok farklı bir mimarisinin olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bunun temel sebebi Mübadele sürecinde yerleştirildikleri evlerin, büyük oranda göç ile giden Rumlardan kalan evler olmasıdır. Yani sürecin daha başında mecburi bir yerleşim söz konusu olmuştur. Mübadele sürecinin sancılarını atlatan bir kısım Patriyot, kaldıkları evleri yenilemişler veya yeni evler yapmışlardır, bunlar da ise yöre mimarisinin özelliklerini taşımaktadır.

Patriyotlar'ın anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde mübadelede getirdikleri türküler önemli bir yer tutar. Bu türküler mübadele öncesi hayatları hakkında derin izler taşıdığı gibi mübadele sürecini ve yaşanan trajediyi anlatan

türküler de önemli birer edebi vesikadır. Derlediğimiz yirmi altı türküden on dört tanesi Rumca diğerleri ise Türkçedir. Rumca türkülerin tam metinlerine ulaşmak için bu konuda hazırlanmış bir takım kaynaklardan da istifade ettik.

Mani söyleme geleneği de Patriyot kültüründe oldukça yaygın olarak karşımıza çıktı. Özellikle Hıdırellez şenliklerinde tez içerisinde ayrıntısıyla aktardığımız gibi oldukça zengin bir mani söyleme geleneği mevcuttur. Halk arasında "manti" olarak kullanılan mani, düğün akşamları da kullanılan bir gelenektir.

Bunların dışında az sayıda ninni, tekerleme ve bilmece tespit ettik. Ancak bunlar Patriyotlar'ın içinde yaşadıkları diğer topluluklarla ortak değerleri olarak karşımıza çıktı. Bir kısmı Rumca olan kırk dört adet atasözü, otuz yedi adet deyim, yedişer adet alkış ve kargış derledik. Ancak özellikle atasözlerini Rumca bilen çok az sayıda kişiden derledik.

Mensur eserler olarak yer ve kişilerle ilgili yedi adet efsane karşımıza çıktı.

Yaptığımız bu çalışmayla Çatalca Patiryotları'nın geçiş dönemleri etrafında bir araya gelmiş uygulamaları; bayram, tören ve kutlamaları; halk inanışlarını, halk mutfağını, halk hekimliğini, giyim-kuşamı, mimariyi ve anonim halk edebiyatı ürünlerini derleyip incelemeye çalıştık. Bütün bölümleri önce Türk halk kültürü açısından değerlendirdikten sonra, Patriyotlar'a ait uygulamaları kaynak kişilere dayandırarak örneklendirdik. Son olarak da her bölümün sonunda kendi değerlendirmemizi paylaştık.

Alan araştırması esnasında mümkün olduğunca belli bir yaşın üstündeki Patriyotlarla görüşmeye çalıştık. Ancak mübadele süreci ve sonrasında yaşanan dram ve dışlama psikolojisi toplumun bireylerinin çoğunu adeta yaşanan göç sürecini unutmaya sevk etmiş. Bunun dışında son dönemlerde "Mübadele" sürecinin basında fazlaca yer bulması ile birçok habere konu olan Patriyotlar, biraz da özensiz bir dille

ve günlük haber hazırlama psikolojisi ile yapılan bu haberlerden rahatsız oldukları için araştırma amacıyla gelen kişilere oldukça mesafeli davranıyorlardı. Yine belli mecralarda gerek örtülü, gerekse açık şekilde yürütülen ve siyasi amaç taşıdığı belli olan Patriyotlar'ın etnik kökenleri üzerindeki tek taraflı değerlendirme ve yazılar da bu sorunun cevabı ne olursa olsun kendisini özbeöz Türk-Müslüman kabul eden bu toplumun bireylerini derinden yaralamıştır. İletişim kurma süreci bu sebepten oldukça zorlu geçti. Derlediğimiz bilgileri öncelikle belli bir yaşın üstündeki Patriyotlar'dan edinmeye çalıştık, bunun dışında görüşebileceğimiz her yaştan Patriyotla görüştük. Anne veya babası Patriyot olan kaynak kişiler, evlilik yolu ile bir Patriyot ailesine gelin giden kişiler ve son olarak da Patriyotlar'la komşu olan ve bir şekilde onların kültür birikimiyle aşina olan kişilerle de görüşmeler yaptık. Bu görüşmeler mümkün olduğunca video kaydı veya ses kaydı alınarak gerçekleştirildi, ancak bunun dışında ses veya video kaydına müsaade etmeyen sadece sohbet havası içinde konuşan kişiler de oldu. Bu görüşmeler büyük oranda konuşma sırasında alınan notlarla derlendi.

VII. KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

Acıpayamlı, O. (1989). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik Ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi", *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ağanoğlu, H.Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Tarihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.

Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Aktar, A. (2005). "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin İlk Yılı Eylül 1922-Eylül 1923",; Lahur A. K. (2005). "İkisi de İki kere Yabancı" *Yeniden Kurulan Yaşamlar, 80. Yılında Türk-Yunan Nüfüs Mübadelesi*, Derleyen: Müfide Pekin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Albayrak, N. (1998). "Türkü", *TDEA*, Cilt: 8, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Albayrak, N. (2003). "Mani", *TDV İslam Ansiklopedis*i, Cilt: 27, İstanbul.

Alp, M. (1964). "Eski İstanbul'da Lohusalık ve Şerbeti", *TFA*, Cilt: 9, Sayı: 183, İstanbul.

Arı, K. (2003). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Arı, K. (2005). "Bir Tarih Araştırma Konusu Olarak Mübadele", Yeniden *Kurulan Yaşamlar, 80. Yılında Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi*, Derleyen: Müfide Pekin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Arı, O. (1960). *Bulgaristan'lı Göçmenlerin İntibakı*, Rekor Matbaası, Ankara.

Artun, E. (1980). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Artun, E. (1994). "Ritüel kökenli Trakya ve Balkan Köy Seyirlik Oyunlarında Ölme-Dirilme, Kız Kaçırma Motifleri"**,** *Milli Folklor***,** 1994, c. III. Sayı:: 22, Ankara

Artun, E. (1998). "Günümüz Adana Asıklık Geleneğinde Nasihat (Öğütleme)", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara.

Artun, E. (2000). "Adana'da Mani Söyleme Geleneği", *Adana Halk Kültürü Araştırmaları 1*, Adana Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana.

Artun, E. (2000). *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana.

Artun, E. (2006). "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı:: 5, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

Artun, E. (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Artun, E. (2008). *Halk Kültürü Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul.

Aslan, E. (2003). *Halkbilimi Araştırmaları*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.

Atsız Gökdağ, B., Dinçer, A. (2007). *Balkanlarda Dil ve Kimlik, Balkanlar El kitabı*, Karam ve Vadi Yayınları, İstanbul.

Aydın, S. (2016). *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, [https://oguzhanbasibuyuk.files.wordpress.com/2015/08/turkiyenin_etnik_yapisi_suavi_aydin.pdf]

Balaman, A. R. (1982). *Sosyal Antropolojik Yaklaşımla Evlilik Akrabalık Türleri*, İleri Kitap Yayın Dağıtım, İzmir.

Baştançelik A. (1998). "Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Bayri, H. (2008). , *Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Boratav, P. N. (1984). *Folklor ve Edebiyat I-II*, Adam Yayınları, İstanbul.

Boratav, P. N. (1988). *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul.

Bostancı, N. (2003). "Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik", *Türkiye Günlüğü*, Ankara.

Bozdağlı Y. (2014). "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:: 3, Ankara.

Bozyiğit, A. E. (1989). "Beypazarı Ninnileri", *Türk Folklorundan Derlemeler*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.

Bulduk, S. (1998). "Mutfak Kültürünün ve Türk Mutfağının Tarihi Gelişimi", *T.K.A.E, Türk Kültürü Dergisi,* Sayı:: 420, Nisan, Ankara

Burdurlu, İ. Z. (1967). "Atasözlerimizin Cümle Yapısı II", *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt: 11, No 219, İstanbul.

Çalışkan Z. (1992). *Sarız ve Çevresinde Yaşayan Avşarların Örf ve Adetlerinde Dini Unsurların Sosyolojik Tetkiki*, İnönü Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Çapa, M. (2015). "Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskanı", [http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/812/10317.pdf], Ankara.

Çelebioğlu, A. (1982). *Türk Ninniler Hazinesi*, Ülker Yayınevi, İstanbul.

Çelik, A. (2005). *Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri*, I. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara.

Çelik, B. (2008). *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, İstanbul.

Çıblak, N. (2004). "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Sayı:: 15, Ankara.

Çotuksöken, Y. (1983). *Atasözlerimiz*, Anadolu Sanat Yayınları:4, İstanbul.

Devellioğlu F. (1970). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat***,** Doğuş Matbaası, Ankara.

Dilçin C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.

Dilçin, C. (1997). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları:517, Ankara.

Dizdaroğlu, H. (1969). Halk Şiirinde Türler, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Doğan, İ. (2001). *Sosyoloji-Kavramlar ve Sorunlar*, Sistem Yayınları, İstanbul.

Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı. Bahar Yayınları, İstanbul.

Duymaz, A. (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları: 440, Ankara.

Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Engin, R. (2015). "Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşi ve Bektaşi Sürekleri", [http://www.refikengin.com/urun/file/yuklenen/490aa.pdf]

Engin, R. (2015). "Nasliç, Serfice ve Grebene Yöresi Bektaşileri Patriyotlar", [http://docplayer.biz.tr/5376951-Naslic-serfice-ve-grebene-yoresi-bektasileri-patriyotlar.html]

Engin, R. (2015). "Nasliç, Serfice ve Grebene Yöresi Bektaşileri", [http://www.bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf/refik-engin.pdf]

Er Tuğuzman, T. (2002). *Beypazarı'nda Sosyal Kültürel Yapı ve Değişme*, Beypazarı Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.

Erdal, İ. (2012). *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan*, Iq Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

Eren, A.C., (1966). *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu Çıkarılan Tüzükler*, Nurgök Matbaası, İstanbul.

Ergun, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, TDK Yayınları, Ankara.

Geray, C. (2015). "Türkiyede Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", [http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/0cc2b4ed3d35a3f_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi]

Göçer, A. (2001). "Dil-Kültür İlişkisi", *Erciyes*, Sayı: 287, Kayseri.

Göçer, A. (2016). *Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine*, [http://www.academia.edu/12926364/Dil-K%C3%BClt%C3%BCr_%C4%B0li%C5%9Fkisi_ve_Etkile%C5%9Fimi_%C3%9Czerine]

Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım, Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*, Aşina Kitaplar, Ankara.

Gökbilgin, M.T. (2008). *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İşaret Yayınları, İstanbul.

Gökbunar, A.R. (2004). "19. ve 20. Yüzyıllarda Yaşanan Göçlerin Türk Maliye Tarihi Açısından Analizi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, Ankara.

Gökçeoğlu, M. (1999). *Bilmecelerimiz*, Gençlik Merkezi Yayınları, Lefkoşa.

Gökçeoğlu, M. (2002). *Manilerimiz*, KTEV Yayınları, Lefkoşa.

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, (1987). "Deyim", Cilt: 5, Görsel Yayınlar, İstanbul.

Gözaydın, N. (1989). "Anonim Halk Şiiri Üzerine", Türk Dili, Türk Halk Şiiri Özel Sayı:sı, S. 445-450, Ankara.

Güldüren, O. (2014). *Çatalca Samiotisa Samiotisa*, Heyamola Yayınları, İstanbul.

Güleç, H. (2002). *Halk Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Güvenç, B. (1999). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara.

Güvenç, B. (1999). İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, Ankara.

Güvenç, S. (2014). *Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski ve Yeni Adları ile Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası*, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul.

Halaçoğlu, A. (1995). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Halaçoğlu, Y. (1997). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

İnalcık, H. (2005). , "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, Sayı: 3, Prizren.

İnan, A. (1986). *Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İnan, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, Ankara.

İnanç, T. (1971). "Tekerlemeler", *Folklora Doğru*, Sayı: 12, İstanbul.

İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

İpek, N. (2000). *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İvgin, H. (2000). "Ad Verme Geleneği Afyonkarahisar'daki Uygulamalar", *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar.

Kalafat, Y. (1994). "Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da Kırk Motifi", *Mili Folklor*, Ankara

Kalafat, Y. (1999). "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", *Milli Folklor*, Cilt: 6, Sayı: 42, Ankara.

Kalafat, Y., Noyan, B. (2015). "Dedebaba ve Balkanlarda Bektaşîlik" [file:///C:/Users/lnv/Downloads/88-165-1-SM.pdf]

Karadağ, M. (1995). *Türk Halk Edebîyatı Anlatım Türleri*, Akademi Yayınları, Balıkesir.

Kartal, N. (1998). *İnegöl Folkloru*, İnegöl Köseleciler Kitapevi, İnegöl.

Kaya, D. (1997). "Dualar ve Beddular", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 4, Sivas.

Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kayacan, M. A., (2008). *Çatalca Vilayeti*, Çatalca Belediyesi, İstanbul.

Kayacan, M.A. (2008). *Çatalca Vilayeti*, Çatalca Belediyesi Yayınları, İstanbul.

Kayra, O. K. (2003). "Atasözlerinde Anlam Kaymaları, Zamana Bağlı Anlam ve Coğrafi Mekân Kayıpları", *Milli Folklor*, Sayı: 60, Ankara.

Kılıç, A. (2001). "Isparta Yöresi Halk inançları", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Evrak Yayınları, Ankara.

Kızılçelik, S., Erdem Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara.

Kudret, C. (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri I-II*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.

Melikoff, I. (2016). **"**Bektaşi-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve Neticeleri", **[**http://www.pirsultan.net/alevi-bektasiligin-tarihi-kokenleri-irene-melikoff]

Ocak, A.Y. (1992). *Menakıbnameler*, TTK Yayınları. Ankara.

Ocak, A.Y. (1997). *Menâkıbnameler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Ocak, A.Y. (2000). *İslam-Türk İnançlarında Hızır- İlyas Kültü*, 2. Baskı. Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Okuşluk, R. (2000). *Adana Halk Hikâyeleri Ve Halk Hikâyeciliği Geleneği*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adana

Oy, A. (1991). "Atasözü", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 4, TDV Yayınları, İstanbul.

Ögel, B. (1982). "Türk Mutfağının Gelişmesi ve Türk Tarihi Gelenekleri", *Türk Mutfağı Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Örnek, S. V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.

Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara.

Örnek, S. V. (1981). "Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Sayı: 174, Ankara.

Örnek, S.V. (2000). *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Özdemir, A. Z. (2002). "İlenme (Beddua) ve Örnekler", *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 8, Sayı: 32, Ankara

Özergin, M. K. (1969). "İstanbul Yatırlarına Dair", *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt: 12, No 237, İstanbul.

Öztürk, A. (1985). *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.

Öztürk, A. (1986). *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayınları, İstanbul.

Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, İstanbul.

Polat, Ş. (1965). "Suşehri Köylerinde Düğün", *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt: 3, Sayı: 52, Ankara.

Rayman, H. (2003). *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Rüstem, E. (2005). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Sosyal Yapısı ve Değişime Eğilimleri*, Kalan Yayınları, Ankara.

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Tas Kesilme Motifler ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katoloğu*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

Sancaktar, C. (2011). "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, İzmir.

Santur, M. (1998). “Anadolu'nun bazı yörelerinde gerdek sabahı gelinle ilgili adet ve uygulamalar üzerine bir atlas denemesi”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara

Santur, M. (2000). “Bozüyük (Yozgat- Akdağmadeni) Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Değerlendirilmesi”, *2. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara.

Sarı, N., Tuğ, R. (2003). *Klasik Dönem İlaç Hazırlama Yöntemleri ve Terkipleri*, Novartis, İstanbul.

Sepetçioğlu, T.E. (2010). “Türkiye’de Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Topluluklara Yaklaşımlara Dair Bir Örnek: Girit Göçmenleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 20-21, İzmir.

Sertkaya, O. F. (1983). *Eski Türk Atasözleri Üzerine*, Şükrü Elçin Armağanı, Ankara.

Soylu, S. (1987). “Taşeli Yöresi Düğün Gelenekleri ve Geleneği Oluşturan Sebepler”, *3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*, Cilt: 4 (Gelenek-Görenek ve İnançlar), Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sucu, İ. (1989). “Ege Bölgesi Halk İlaçları”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şar, S. (1989). “Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şimşir, B.N. (1989). *Rumeli’den Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Taş, H. (2002). “Bursa’da Türbe-Yatır Ziyaretleri”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 8, Sayı: 32, Ankara.

TDK (Türk Dil Kurumu) (1998). *Türkçe Sözlük*, Cilt: 2, Ankara.

Tezcan, M. (1976). “İlkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:* 9, Sayı: 1, Ankara.

Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.

Tsetleka, A. M. (2012). “Batı Makedonya’nın Yunanca Konuşan Müslümanları: Valladesler”, *Mübadil Kentler: Yunanistan*, Düzenleyen: Müfide Pekin, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul.

Turan, Ş. (1990). *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Türkkan, Z. (2011). *Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Türkmen, F. (1998). “Hikâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 17, TDV Yayınları, İstanbul

Türkten, N. (1996). *Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyin Seçimlerinde Dikkat Çekici Usuller*, 3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi, K.b. yayınları, Ankara.

Uluç, Ö. (2012). "İmparatorluktan Ulus Devlete Vatandaşlık Halleri: Osmanlı ve Türkiye'de Vatandaşlık Politikaları", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, Ankara.

Ünal, S., Demir, G. (2015). *Göç Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Türkiye'de Balkan Göçmenleri*, [http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/unal_serdar_demir_gulsen.pdf].

Üner, A. (2013), *Çalı Harmanı*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul

Üstün, H. (2015). "Patriyotların Öyküsü", [http://www.hulusiustun.net/index.php/patriyotlarin-oykusu/]

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayınları, İstanbul.

Yalçın, K. (1998). *Emanet Çeyiz Mübadele İnsanları*, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul.

Yalman, A. R. (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları 2*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yanık, C. (2016). "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi", [http://kaygi.home.uludag.edu.tr/issues/2013/2013-20-16.pdf], Bursa.

Yardımcı, M. (1993). "Çukurova'da Ölümle İlgili İnanışlar-Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili", *2. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana Ofset, Adana.

Yıldız, S. (2007). "Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği, Milli Folklor Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği", *Milli Folklor, Sayı:* 74, Ankara.

Yılmaz, M. (2001). "Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, Konya.

Yılmaz, M. A. (2005). *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Yurdusev, A.N. (1997). "18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da Türk Kimliği", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik İçinde*, Haz: Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Yusuf, S. (2006). "Türkiye'ye yönelik Soydaş Göçü ve Sonuçları", *Uluslararası Göç Sempozyumu*, (s.112), Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul.

Yücearda, S. (2009). *Türk-Yunan Nüfus Mübâdelesinde İstanbul ve Çevresine İskân Edilen Patriyotların Müzik Kültürü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

VIII. KAYNAK KİŞİLER

	DERLEME YERİ	ANLATICI	YAŞI	MESLEĞİ
K1	Çiftlikköy	Ayşe Korkmaz	85	Ev Hanımı
K2	Çiftlikköy	Şehriye Orhan	58	Ev Hanımı
K3	Çiftlikköy	Şehriye Çolak	92	Ev Hanımı
K4	Çiftlikköy	Remziye Yeni	72	Ev Hanımı
K5	Çiftlikköy	Rahime Çavuş	78	Ev Hanımı
K6	Çiftlikköy	Şaban Aydın	90	Çiftçi
K7	Çiftlikköy	Aydın Süle	59	Emekli
K8	Çiftlikköy	Sultan Uçar	65	Ev Hanımı
K9	Çiftlikköy	Sultan Kurt	68	Ev Hanımı
K10	Çiftlikköy	Sevgi Yıldız	44	Emekli
K11	Çiftlikköy	Seyhan Korkmaz	45	Ev Hanımı
K12	Çiftlikköy	Seren Korkmaz	20	Öğrenci
K13	Çiftlikköy	Sebahattin Kurt	67	Çiftçi

K14	Çiftlikköy	Rabia Kurt	60	Ev Hanımı
K15	Çiftlikköy	Hayriye Ataç	82	Ev Hanımı
K16	Çiftlikköy	Güllü Kurt	64	Ev Hanımı
K17	Çiftlikköy	Fatma Zeyne	37	Ev Hanımı
K18	Çiftlikköy	Edibe Kurt	76	Ev Hanımı
K19	Çiftlikköy	Dilek Çoban	26	Ev Hanımı
K20	Çiftlikköy	Ayşe Altun	52	Ev Hanımı
K21	Çiftlikköy	Ayşe Torca	55	Ev Hanımı
K22	Çiftlikköy	Ayşe Baran	57	Ev Hanımı
K23	Ovayenice	Merdiye Arslan	90	Ev Hanımı
K24	Muratbey	Erdinç Anter	76	Şoför
K25	Muratbey	Serkan Anter	35	Çiftçi
K26	Muratbey	Kıymet Kaplan	79	Ev Hanımı
K27	Muratbey	Nevriye Anter	65	Ev Hanımı
K28	Karamandere	Ziynet	94	Ev Hanımı

K29	Karamandere	Hatice Kurşun	80	Ev Hanımı
K30	Karamandere	Emine	92	Ev Hanımı
K31	Elbasan	Vural Ergün	38	Elektrik Teknikeri
K32	Elbasan	Arife Ergün	58	Ev Hanımı
K33	Elbasan	Vedat Aygün	64	Çiftçi
K34	Kaleiçi Mahallesi	Numan Toker	68	Zabıta Amiri/Kaynak Kişi
K35	Kaleiçi Mahallesi	Mehmet Emre Toker	30	Kaynak Kişi
K36	Karacaköy	Nejla Işıldak	67	Ev Hanımı
K37	Karacaköy	Nevriye Aygün	67	Ev Hanımı
K38	Karacaköy	Yalçın Aygün	67	Çiftçi
K39	Ovayenice	Nermin	67	Ev Hanımı
K40	Ovayenice	3. Kadın	-	Ev Hanımı
K41	Ovayenice	4. Kadın*/	-	Ev Hanımı
K42	Çiftlikköy	Tuğba Kurt	22	Öğrenci
K43	Karacaköy	Bayram Dikmen	78	Oduncu

K44	Karacaköy	Arife Özcan	72	Ev Hanımı
K45	Ormanlı	Emine Engür	80	Ev Hanımı
K46	Karacaköy	Leman Turfan	58	Ev Hanımı
K47	Yalıköy	Emine ORMAN	56	Ev Hanımı
K48	Karamandere	Şerafettin Şimşek	76	Çiftçi
K49	Elbasan	Erhan Güzel	-	Memur
K50	Elbasan	Güven Ersoy	54	Çiftçi
K51	Elbasan	Aydoğan Demir	44	Şoför
K52	Elbasan	Seyfettin Görger	50	Çiftçi
K53	Elbasan	Hüseyin Aydın	49	Şoför
K54	Karacaköy	Cafer Yavaş	94	Çiftçi
K55	Karacaköy	Ayşe Dikmen	70	Ev Hanımı
K56	Karacaköy	Neriman Yalçın	65	Ev Hanımı

IX. EKLER

EK-1

YUNAN VE TÜRK HALKLARININ MÜBADELESİNE İLİŞKİN

SÖZLEŞME VE PROTOKOLÜ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ İLE YUNAN HÜKÜMETİ, aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

MADDE: 1

Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine (exchange obligatoire) girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir.

MADDE: 2

Birinci Maddede öngörülen mübadele:

a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini);

b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır. 1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar (İstanbul'un Rum ahalisi)

sayılacaklardır. 1913 tarihli Bükreş Andlaşması'nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş (etablis) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi) sayılacaklardır.

MADDE: 3

Karşılıklı olarak, Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1 nci Maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır. İşbu Sözleşmede kullanılan "göçmenler" (emigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.

MADDE: 4

Aileleri Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye'de alıkonulmuş bulunan Rum halkından vucutça sağlam erkekler, işbu Sözleşme uyarınca, Yunanistan'a gönderilecek ilk kafileyi meydana getireceklerdir.

MADDE: 5

İşbu Sözleşmenin 9 ncu ve 10 ncu Maddelerindeki çekinceler (ihtirazi kayıtlar) saklı kalmak üzere, işbu Sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye'deki Rumların ya da Yunanistan'daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verdirilmiyecektir.

MADDE: 6

Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişine, herhangi bir nedenle olursa olsun, hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin, kesinleşmiş bir

hapis cezası bulunduğu, ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı, ya da kendisine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu olan göçmen, cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere, kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.

MADDE: 7

Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır. İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyrukluk edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyrukluğu, işbu Sözleşmenin imzası tarihinde edinmiş olacaklardır.

MADDE: 8

Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıttırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş ya da başka herhangi bir vergi alınmayacaktır. Bunun gibi, işbu Sözleşme uyarınca, bağıtlı Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk (cemaat, communaute) üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastahaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzel kişiler ya da ne çeşit olursa olsun başka tesisler personelini kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarında serbestçe götürmek ya da taşıttırmak hakkı olacaktır. 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonların tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır. Taşınır malların tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü (envanterini) ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9ncu Maddede öngörülen tasfiye işlemine esas

alınmak üzere 11nci Maddede öngörülen Karma Komisyona sunulacak,üçüncüsü göç edilecek ülkenin Hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.

MADDE: 9

8 nci Maddede öngörülen göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla, bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonca, aşağıdaki hükümler uyarınca tasfiye edilecektir. Zorunlu mübadele uygulanacak bölgelerde bulunan ve mübadele uygulanmıyacak bir bölgede yerleşmiş toplulukların din ya da hayır kurumlarına ait olan mallar da, aynı şartlar içinde, tasfiye edilecektir.

MADDE: 10

Bağıtlı Tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve işbu Sözleşmenin 3 ncü Maddesi uyarınca nüfus (halkların) mübadelesinin kapsamına girer sayılan kimselere ait taşınır ya da taşınmaz malların tasfiyesi, 9 ncu Madde uyarınca, Türkiye ile Yunanistan'da 18 Ekim 1912 tarihinden bu yana yürürlüğe konmuş kanunlarla her çeşit yönetmeliklere (tüzüklere) göre ya da başka herhangi bir zoralım (müsadere), zorunlu satış, v.b. gibi, işbu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiçbir tedbire konu olmaksızın yürütülecektir. İşbu Madde ile 9 ncu Maddede öngörülen mallar, bu çeşit bir tedbire konu olurlarsa, bu mallara 11 Maddede öngörülen Komisyonca, bu tedbirler uygulanmamışçasına, değer biçilecektir. Kamulaştırılmış mallara gelince, Karma Komisyon, her iki ülkede mübadele kapsamına girecek kimselere ait olup da, mübadele uygulanacak topraklarda bulunan ve 18 Ekim 1912 den sonra kamulaştırılmış olan bu mallara yeniden değer biçecektir. Komisyon, bir zarar verilmiş olduğunu görürse, bu zararı mal sahiplerinin yararına onaracak bir zarar-giderim (tazminat) saptayacaktır. Bu zarar-giderim tutarı, mal sahiplerinin alacak hesabına ve kamulaştıran ülke Hükümetinin borç hesabına geçirilecektir. 8 nci ve 9 ncu Maddelerde göz önünde tutulan kimseler, şu ya da bu yoldan, yararlanmadan yoksun bırakıldıkları malların

gelirlerini elde edememişlerse, bu gelirlerin tutarlarının kendilerine geri verilmesi, savaş öncesi ortalama gelir esas alınarak ve Karma Komisyonca saptanacak yol ve yöntemler uyarınca, sağlanacaktır. Yunanistan'daki Vakıf mallarının ve bunlardan doğan hak ve çıkarların, ve Türkiye'de Rumlara ait benzer tesislerin tasfiyesine girişirken, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu tesislerin ve bunlarla ilgili bulunan özel kişilerin haklarını ve çıkarlarını tam olarak korumak amacıyla, daha önce yapılmış Andlaşmalarda kabul edilmiş ilkelerden esinlenecektir. 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu hükümleri uygulamakla görevli olacaktır.

MADDE: 11

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde, Bağıtlı Yüksek Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış Devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye'de ya da Yunanistan'da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun Başkanlığını, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır. Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, bir Türk ve bir Yunanlı üye ile, Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir Başkandan oluşacak ve Karma Komisyona bağlı olarak çalışacak alt-komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma Komisyon, alt-komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır.

MADDE: 12

Karma Komisyon, işbu Sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve 8 nci Madde ile 9 ncu Maddede öngörülen taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır. Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktır. Karma Komisyon, genel olarak, işbu Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri almağa ve bu Sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamaya tam yetkili olacaktır. Karma Komisyon kararları oy çokluğu ile alınacaktır. Tasfiye

edilecek mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin bütün itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktır.

MADDE: 13

Karma Komisyon, ilgilileri dinledikten ya da dinlemeğe gereği gibi çağırdıktan sonra, işbu Sözleşme uyarınca tasfiye edilmesi gereken taşınmaz mallara değer biçme işlemine girişmek için tam yetkili olacaktır. Tasfiye olunacak mallara değer biçilmesinde, bunların altın para ile olan değeri esas alınacaktır.

MADDE: 14

Komisyon, ilgili mal sahibine, elinden alınan ve bulunduğu ülkenin Hükümeti emrinde kalacak olan mallardan dolayı borçlu kalınan para tutarını belirten bir bildiri belgesi verecektir. Bu bildiri belgeleri esas alınarak borçlu kalınan para tutarları, tasfiyenin yapılacağı ülke Hükümetinin, göçmenin mensup olduğu Hükümete karşı bir borcu olacaktır. Göçmenin, ilke olarak, göç ettiği ülkede, kendisine borçlu bulunulan paraların karşılığında, ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla aynı değerde ve aynı nitelikte, mal alması gerekecektir. Yukarıda belirtilen biçimde bildiri belgeleri esası üzerinden, her iki Hükümetçe ödenmesi gereken paraların hesabı, her altı ayda bir çıkartılacaktır. Tasfiye işlemi tamamlandığı zaman, karşılıklı borçlar biribirine eşit çıkarsa, bununla ilgili hesaplar denkleştirilmiş (takas ve mahsup edilmiş) olacaktır. Bu denkleştirme işleminden sonra, Hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin para ile ödenecektir.Borçlu Hükümet, bu ödeme işine süre tanınmasını isterse, yıllık en çok üç taksitte ödenmek şartıyla, Komisyon bu süreyi ona tanıyabilecektir. Komisyon, bu süre içinde ödenmesi gereken faizleri de saptayacaktır. Ödenecek para oldukça önemli ise ve daha uzun sürelerin tanınmasını gerektirmekteyse, borçlu Hükümet, borçlu olduğu paranın yüzde yirmisine kadar Karma Komisyonca saptanacak bir parayı peşin olarak ödeyecek, geri kalan borç için de, Karma Komisyonca saptanacak oranda faizli ve yirmi yıllık bir süre içinde anaparaya çevrilebilecek (amortise edilecek) borçlanma bonoları

(istikraz tahvilleri) çıkarabilecektir. Borçlu Hükümet, bu borç için, Komisyonca kabul edilecek sağlancalar (rehinler) gösterecektir. Bu sağlancalar, Yunanistan'da Uluslar arası Komisyonca, İstanbul'da Devlet Borcu (Düyun-u Umumiye) Meclisince yönetilecek ve gelirleri toplanacaktır. Bu sağlancalar konusunda anlaşmaya varılamazsa, Milletler Cemiyeti Meclisi bunları saptamaya yetkili olacaktır.

MADDE: 15

Göçü kolaylaştırmak amacıyla, ilgili Devletlerce, Karma Komisyonun saptayacağı şartlarla, Komisyona öndelik (avans) olarak ödemede bulunacaktır.

MADDE: 16

Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, işbu Sözleşme uyarınca, ülkelerini bırakıp gidecek olan kimselere yapılacak bildirilerle, bu kimselerin varış ülkesine taşınmak üzere yönelecekleri limanlara ilişkin bütün sorunlar üzerinde, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonla anlaşmaya varacaklardır. Bağıtlı Taraflar, mübadele edilecek halklara, gidişleri için konmuş tarihten önce yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açacak, ya da mallarını ellerinden çıkartmak üzere doğrudan ya da dolaylı hiçbir baskıda bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Bağıtlı Taraflar, ülkeyi bırakıp giden ya da gidecek olan göçmenleri hiçbir vergiye ya da olağanüstü bir resme bağlamamayı yükümlenirler. 2 nci Madde uyarınca mübadele dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek haklarıyla, Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bu hüküm, mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına geçirmelerine ve bu kimselerden Türkiye'yi ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek istiyeceklerin gidişine engel olma vesilesi olarak öne sürülemeyecektir.

MADDE: 17

Karma Komisyon çalışmaları ve işlerin yürütülmesi için gerekli giderler, Komisyonca saptanacak oranlar içinde, ilgili Hükümetlerce karşılanacaktır.

MADDE: 18

Bağıtlı Taraflar, işbu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere, yasalarında gerekli değişiklikleri yapmağı yükümlenirler.

MADDE: 19

İşbu Sözleşme, Bağıtlı Yüksek Taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak Barış Andlaşmasının bir parçasıymış gibi, aynı güç ve aynı değerde sayılacaktır. İşbu Sözleşme, söz konusu Andlaşmanın Bağıtlı Yüksek Taraflardan her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecektir. BU HÜKÜMLERE OLAN İNANÇLA, yetki belgelerinin, karşılıklı olarak, usulüne uygun olduğu görülmüş ve aşağıda imzaları bulunan Tamyetkili Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır. LAUSANNE'da, otuz Ocak bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde, üç nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüshalardan bir Yunanistan Hükümetine, biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verilecek, üçüncüsü de doğruluğu onaylanmış birer örneğini, Türkiye ile yapılmış Barış Andlaşmasını imzalayan Devletlere yollayacak olan, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, bu Devletin arşivlerine konulmak üzere, teslim edilecektir.

(L.S.) * E.K. VENİSELOS (L.S.) M. İSMET

(L.S.) D. CACLAMANOS (L.S.) Dr. RIZA NUR

(L.S.) HASAN

*"Mühür yeri" anlamına "Locus Sigilli" sözlerinin kısaltılışı

PROTOKOL

GEREĞİ GİBİ YETKİLİ KILINMIŞ OLAN VE AŞAĞIDA İMZALARI BULUNAN TAMYETKİLİ TÜRK TEMSİLCİLERİ, Türk Hükümetinin, Rum ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak, Yunanistan'la bugünkü tarihte yapılmış Sözleşmenin yürürlüğe konulmasını beklemeksizin ve bu Sözleşmenin 1 nci Maddesindeki hükmün uygulama alanı dışında kalmak üzere, Barış Andlaşması imza edilir edilmez, iş bu Sözleşmenin 4 ncü Maddesinde göz önünde tutulan, vücutça sağlam erkekleri serbest bırakacağını ve bunların gidişini sağlayacağını bildirirler.

LAUSANNE'da, otuz Ocak bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde, üç nüsha olarak düzenlenmiştir.

İSMET

Dr. RIZA NUR

HASAN

Mübadelei Ahali Hakkında Lozan Muahedenamesiye Atina İtilafnamesinin Tatbikatından Mütevellit Mesailin Halli İçin Yunanistanla İmza Edilen Mukavelename

Andlaşmanın imza yeri ve tarihi : Ankara, 10 Haziran 1930

Onay Kanununun tarih ve sayısı : 17 Haziran 1930, sayı 1725

Resmi Gazete ile neşir ve ilanı : 1 Temmuz 1930 Sayı: 1534

D Ü S T U R : III. Ter. Cilt 11 Sahife: 706

ONAY KANUNU Madde 1-Mübadelei ahali hakkında Lozan Muahedenamesi ile Atina İtilafnamesinin tatbikatından mütevellit mesailin kat'i surette halli için Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan arasında akit ve 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara'da imza edilen Mukavelename tasdik olunmuştur.

Madde 2-Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3-Bu kanunun İcrayı ahkamına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

MÜBADELEİ AHALİ HAKKINDA LOZAN MUAHEDENAMESİYLE ATİNA İTİLAFNAMESİNİN TATBİKATINDAN MÜTEVELLİT MESAİLİN HALLİ İÇİN YUNANİSTANLA İMZA EDİLEN MUKAVELENAME

Bir taraftan Türkiye ve diğer taraftan Yunanistan Mütekabilen Lozan muahedenamesile derpiş edilen Türk ve Rum ahalinin mübadelesine müteallik mukavelenameler, beyannameler, itilaflar ve diğer ukut ile bunların merbutatının tatbikatından mütevellit bilumum mesaili kat'i surette tasviye arzusu ile mütehalli olarak bu bapta bir mukavelename aktine karar vermişler ve murahhasları olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti Reisi: İzmir Meb'usu ve Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekili Doktor Tevfik Rüştü Beyfendiyi, Yunan Cumhuriyeti Reisi: Yunanistanın Fevkalade Murahhası ve Orta Elçisi Mösyö S. Polikroniyadis Cenaplarını tayin buyurmuşlardır. Müşarileyhima usulüne muvafık görülen salahiyetnamelerini yekdiğerine tebliğ ettikten sonra ahkâmı atiyeyi kararlaştırmışlardır.

BİRİNCİ FASIL

Mübadillerin malları

MADDE 1 Mübadil müslümanların Yunanistanda bıraktıkları menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Yunan Hükümetine geçecektir.

MADDE 2 Mübadil Rumların Türkiyede bıraktıkları menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Türk Hükümetine geçecektir.

MADDE 3 Elyevm bankalarda mevcut her nevi mevduat üzerine iki Hükümet tarafından konulmuş olan memnuiyetler işbu mukavelenamenin imzası tarihini takip eden beş gün zarfında kaldırılacak ve mezkûr mevduat menlehülhaklarına iade edilecektir. İcabı takdirinde Muhtelit Mübadele Komisyonu alakadarlara bu hususta mücamelekâr vesatatta bulunabilecektir.

MADDE 4 İki Hükümet, mübadil mallarının tasfiyesi mes'elesinin halli hakkında hemen rey beyanını Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasına tevdi ederler. Mübadiller hakkındaki tütün öşri ile kasalara mütedair metalip bunlara dahildir. Her iki Hükümet muvafakatlerini en kısa bir zamanda ve işbu itilafnameyi tasdika arzetmeden evvel bildirmeyi taahhüt ederler.

İKİNCİ FASIL

Dokuz numaralı beyannameden müstefit olacakların malları

MADDE 5 Dokuz numaralı beyannameden müstefit olan Müslümanlara ait menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti, sahiplerine iade edilmiş olup bilfiil tasarruf ve intifalarında bulunan gayri menkul mallar müstesna olmak üzere Yunan Hükümetine geçecektir.

MADDE 6 Dokuz numaralı beyannameden müstefit olan Rumlara ait menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Türkiye Hükümetine geçecektir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Türk tebaasının malları

MADDE 7 Türk tebaası Müslümanlara ait ve Yunanistan'da kâin gayri menkul malların tam mülkiyeti Yunan Hükümetine geçecektir. Sahiplerine iade edilmiş olup ve bilfiil tasarruf ve intifalarında bulunan gayri menkul mallar bu hükümden müstesnadır. Türk tebaasının (Lausanne) muahedesi mer'iyete konulduktan sonra, vaziyet ve tasfiye edilmiş olan menkul malları da Yunan Hükümetinin mülkü olacaktır. Şurası mukarrerdir ki birinci fıkra mucibince Yunan Hükümetinin mülkiyetine geçen gayri menkullerde mevcut menkulat, ashabının serbest tasarrufunda bırakılacaktır. İşbu maddenin geçen fıkralarında tahsisen zikredilmemiş bulunan diğer bilumum emval, hukuk ve menafi «Lausanne» muahedenamesinin buna müteferri ahkâmına ve bilhassa mezkûr muahedenin 65 inci ve 66 ıncı maddelerinde yazılı hükümlere tabi tutulmakta devam eyleyecektir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Yunan tebaasının malları

MADDE 8 Yunan tebaasına ait olup mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkası haricinde kâin gayri menkul malların tam mülkiyeti Türk Hükümetine geçecektir. Yunan tebaasının (Lausanne) muahedenamesi mer'iyete konulduktan sonra vaziyet ve tasfiye edilmiş bulunan menkul malları da Türk Hükümetinin mülkü olacaktır. Şurası mukarrerdir ki, birinci fıkra mucibince Türk Hükümetinin mülkiyetine geçen gayri menkullerde mevcut menkulat, ashabının serbest tasarrufunda bırakılacaktır. İşbu maddenin geçen fıkralarında tahsisen zikredilmemiş bulunan diğer bilumum emval, hukuk ve menafi «Lausanne» muahedenamesinin buna müteferri ahkâmına ve bilhassa mezkûr muahedenin 65 inci ve 66 ıncı maddelerinde yazılı hükümlere tabi tutulmakta devam eyleyecektir.

MADDE 9 Yunan tebaasının, mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkasında kâin gayri menkul malları üzerindeki mülkiyet hakları işbu mukavelename ahkâmı ile hiç bir suretle ihlal edilmemiştir. İşbu mukavelenamenin mer'iyete konulmasından itibaren nihayet iki ay zarfında, gayri menkul malları

vaziyet, haciz veya işgal gibi herhangi bir tedbire maruz kalmış olan Yunan tebaası bizzat veya kanuni mümessilleri vasıtası ile mülklerine tam ve serbest tasarrufu ve anlardan intifaı tekrar elde etmiş bulunacaklar ve zikri geçen mahiyetteki bilumum tedbirler derhal kaldırılacaktır. Yukarıda beyan olunan tedbirler, mülk sahibinin Yunan tebaasından olması sebebi ile ittihaz edilmiş bulunduğu ve mahalli tapu dairesi tarafından verilmiş mülkiyet senetlerinde sahibinin Yunan tabiiyeti yazılı olduğu takdirde işbu tedbirlerin kaldırılması ve mülk sahibinin serbest ve tam tasarrufunu tekrar elde etmesi hiç bir suretle talik olunmayacaktır. İki memleket arasında mer'i muahede, mukavele ve itilaflara tevfikan Türk veya Yunan tabiiyetinin iktisabı şartlarından mütevellit bilcümle ihtilaflar Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasının kararı ile kat'i surette halledilecektir. Diğer taraftan, Âkitler işbu mukavelename ahkâmının, hassaten 12 inci maddenin, malları İstanbul'un mübadeleden istisna edilmiş kısmında bulunan ve işbu mukavelename haricindeki ahkâmı ahdiye ile tarif edilmiş olan Yunan tebaasının miktarını tezyit veya tenkis edebilecek surette tefsir edilmemesini kabul hususunda tamamı ile mutabık bulunmaktadır. Şurası mukarrerdir ki mübadillere tanınmış olan Yunan tabiiyeti işbu mukavelede derpiş edilen iadei emlake taallüku itibarı ile hiç bir hükmü haiz bulunmamaktadır. İşbu maddenin ihtiva ettiği ahkâmı tatbikan Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azası tarafından ittihaz edilebilecek mukarrerat, işbu mukavele ahkâmının tatbik sahası haricinde tehaddüs edecek herhangi bir ihtilafta, hiç bir kimseye karşı hüküm ifade edemiyecektir.

BEŞİNCİ FASIL

İstanbul «Etabli» lerinin malları

MADDE 10 Türkiye, İstanbul'a geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun, mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkasında elyevm hazır bulunan Türk tabiiyetindeki bütün Rum Ortodokslara «etabli» sıfatı tanır. Ayni «etabli» sıfatı, İstanbul'u Türkiye Cumhuriyeti makamatı tarafından verilmiş pasaportlarla terketmiş bulunan gayri mübadil şahıslara da tanınmıştır. İşbu maddenin yukarıki fıkraları

ahkâmına nazaran aile reisleri «etabli» tanınmış olan kadınlar, kız ve erkek küçük çocuklar, reşit bile olsa evlenmemiş kızlar İstanbul'daki aile reislerine iltihak etmek hakkını haizdirler. Yukarıda yazılı şartlar dahilinde reşit oğlu «etabli» tanınmış olan dul anaların da İstanbul'daki oğullarına iltihaklarına müsaade edilir. Yukarıki fıkralarda kastedilen şahısların mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkasına avdet etmeleri için Türk Hükümeti tarafından her türlü kolaylık gösterilecektir. Bu maddenin birinci fıkrasına nazaran «etabli» tanınmış olan ve aile reisleri elyevm İstanbul haricinde bulunan kadınlar, kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsa evlenmemiş kızlar oturdukları yeri terke mecbur tutulmayacaklardır. Yukarıda gösterilen sınıfların cümlesine dahil şahısların «etabli» vesikalarının tevzii gene kendilerince ittihaz edilecek şekil ve usul dahilinde ifa edilmek üzere, Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasına mevdudur.

MADDE 11 Aktedilmiş olan mukavelename ve itilafnameler ile «etabli»lere temin edilen hakların istimalini işkâl eden bilumum tedbirler, hususu ile evlenme, emlak alım ve satımı, serbestçe seyrüsefer gibi haklara taallük edenler ve keza evvelki maddede kastolunan şahıslar hakkında Türkiye makamatı tarafından emredilen sair bütün takyidat evvelki maddenin son fıkrasında mevzuubahis «etabli» vesikalarının dağıtılması beklenmeden, bu mukavelename mer'iyete konulur konulmaz, kaldırılacaktır.

MADDE 12 Aşağıdaki zikredilen menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Türkiye Hükümetine geçecektir. 1- Mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkasını terkedip işbu mukavelenamenin 28 inci maddesi ahkâmına göre avdet hakkından mahrum bulunan Türk tabiiyetindeki gayri mübadil Rum ortodokslara ait ve Türkiye'de kain menkul ve gayri menkul mallar; 2- Mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkası haricinde kâin olup İstanbul mıntıkası dahilinde hazır bulunan «etabli» Rumlara veya işbu mukavelenamenin 10 uncu maddesi hükmüne göre avdet hakkından istifade eden şahıslara ait olup mübadeleden istisna edilmiş bulunan İstanbul mıntıkası haricinde kâin menkul ve gayri menkul mallar.

MADDE 13 Mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkasında bulunan «etabli» Rumların ve keza işbu mukavelenamenin 10 uncu maddesi hükmüne göre avdet hakkından istifade eden şahısların, mübadeleden istisna edilmiş olan İstanbul mıntıkasındaki menkul ve gayri menkul malları üzerinde mevcut mülkiyet hakları, işbu mukavelename ahkâmile hiç bir veçhile ihlal olunmamıştır. Bu maddenin Yukarıki fıkrasında zikredilen mallar üzerinde yapılan bilcümle vaziyet ve haciz muamelesi bila teahhur kaldırılacak ve sahibinin veya kanuni mümessilinin bu mallara tam ve serbestçe tasarrufu ve onlardan intifaı tekrar elde etmesi hiç bir veçhile talik edilmiyecektir.

ALTINCI FASIL

Garbi Trakya Müslüman "etabli" lerinin malları

MADDE 14 Yunanistan, Garbi Trakyaya geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun mübadeleden istisna edilmiş olan Garbi Trakya mıntıkasında elyevm hazır bulunan Yunan tabiiyetindeki bütün müslümanlara «etabli» sıfatı tanır. Ayni «etabli» sıfatı, Garbi Trakyayı Yunan Cumhuriyeti makamatı tarafından verilmiş pasaportlarla terketmiş bulunan gayri mübadil şahıslara da tanınmıştır. İşbu maddenin yukarıki fıkraları ahkâmına nazaran aile reisleri «etabli» tanınmış olan kadınlar, kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsa evlenmemiş kızlar, Garbi Trakyadaki aile reislerine iltihak etmek hakkını haizdirler. Yukarıda yazılı şartlar dahilinde reşit oğlu «etabli» tanınmış olan dul kadınların da Garbi Trakyadaki oğullarına iltihaklarına müsaade edilir. Yukarıdaki fıkralarda kastedilen şahısların mübadeleden istisna edilmiş olan Garbi Trakya mıntıkasına avdet etmeleri için Yunan Hükümeti tarafından her türlü kolaylık gösterilecektir. Bu maddenin birinci fıkrasına nazaran «etabli» tanınmış olan ve aile reisleri elyevm Garbi Trakya haricinde bulunan kadınlar kız ve erkek küçük çocuklar ve reşit bile olsa evlenmemiş kızlar oturdukları yeri terke mecbur tutulmayacaklardır. Yukarıda gösterilen sınıfların cümlesine dahil şahıslara «etabil» vesikalarının tevzii, gene kendilerince

ittihaz edilecek şekil ve usul dahilinde ifa edilmek üzere, Muhtelit Mübadele komisyonu bitaraf azasına mevdudur.

MADDE 15 Aktedilmiş olan mukavelename ve itilafnamelerle «etabli» lere temin edilen hakların istimalini işkâl eden bilümum tedbirler, hususile evlenme, emlak alım ve satımı, serbestçe seyrüsefer gibi haklara taallük edenler ve keza evvelki maddede kastolunan şahıslar hakkında Yunan makamatı tarafından emredilen sair bütün takyidat, evvelki maddenin son fıkrasında mevzuubahis «etabli» vesikalarının dağıtılması beklenmeden, işbu mukavelename mer'iyete konulur konulmaz kaldırılacaktır.

MADDE 16 Aşağıda zikredilen menkul ve gayri menkul malların tam mülkiyeti Yunan Hükümetine geçecektir.

1- Mübadeleden istisna edilmiş olan Garbi Trakya mıntıkasını terkedip işbu mukavelenamenin 28 inci maddesi ahkâmına göre avdet hakkından mahrum bulunan Yunan tabiiyetindeki gayri mübadil Müslümanlara ait ve Yunanistan'da kâin menkul ve gayri menkul mallar,

2- Mübadeleden istisna edilmiş olan Garbi Trakya mıntıkası haricinde kâin olup bu mıntıka dahilinde hazır bulunan «etabli» Müslümanlara veya işbu mukavelenamenin 14 üncü maddesi hükmüne göre avdet hakkından istifade eden şahıslara ait menkul ve gayri menkul mallar,

3- Garbi Trakyada kâin olup Yunan Heyeti Murahhasasının 18 Haziran 1927 tarihinde Muhtelit Komisyona tevdi ettiği listede münderç mallar;

4- Merbut diğer mütemmim bir listede gösterilen ve elyevm tahtı işgalde bulunan cem'an yedi bin strema mesahasında arazi.

MADDE 17 16 ıncı maddenin 3 üncü ve 4 üncü fıkralarının ihtiva ettiği hükümler mahfuz kalmak şartile, mübadeleden istisna edilmiş olan Garbi Trakya mıntıkasında bulunan «etabli» Müslümanların ve keza işbu mukavelenin 14 üncü maddesine göre avdet hakkından istifade eden şahısların, mübadeleden istisna edilmiş olan Garbi Trakya mıntıkasında kain menkul ve gayri menkul malları üzerinde mevcut mülkiyet hakları işbu mukavelename ahkâmile hiç bir veçhile ihlal olunmamıştır. İşbu maddenin yukarıki fıkrasında zikredilen mallar üzerinde yapılan bilcümle vaziyet ve haciz muameleleri bila teahhur kaldırılacak ve sahiplerinin veya kanuni mümessilinin bu mallara tam serbestçe tasarrufu ve onlardan intifaı tekrar elde etmesi hiç bir veçhile talik edilmeyecektir.

YEDINCI FASIL

Varidat ve muadilleri, tazminat

MADDE 18 İki Hükümet yukarıda zikredilen sınıflardan herhangi birine dahil olanların işgali dolayısile tediyesi lazım gelen varidat ile muadilleri için bütün mütalebattan sarfınazar ederler. (Fasıl 2, 3, 4, 5, ve 6)

MADDE 19 Muhtelit komisyonun (28) numaralı kararının 3 üncü maddesi muktazasınca tediyesi lazım gelen bedelatı icare ile sair tazminat meselesinin, kendi tebaaları ile doğrudan doğruya halli her iki Hükümetçe müterettip bulunmaktadır.

SEKİZİNCİ FASIL

Tediye ve tazminat

MADDE 20 Yunan Hükümeti işbu mukavelenamenin mer'iyete konulmasını takip eden ay zarfında Muhtelit Komisyon emrine 425,000 İngiliz lirası verecektir. Muhtelit Komisyon bu meblağı şu cihetlere tahsis edecektir:

A: İstanbul'da bulunan Türk tabiiyetindeki «etabli» Rumlarla işbu mukavelenamenin 10 uncu maddesi hükmünce avdet hakkından istifade edecek şahısları mübadeleden istisna edilen İstanbul mıntıkası haricinde mutasarrıf oldukları malları için, kendi marifetile, tazmin etmek üzere 150.000 İngiliz lirası.

B: Bu mukavelenin 16 ıncı maddesi mucibince malları Yunan Hükümetinin mülkiyetine geçen Yunan tabiiyetindeki «etabli» Müslümanları, kendi marifetile, tazmin için 150,000 İngiliz lirası.

İşbu maddenin 1 inci ve 2 inci fıkralarında kastedilen şahısları tazmine tahsis olunan meblağı Muhtelit Komisyon tarafından tesbit edilecek kısa ve çabuk bir usul ile ve kendi teşkilatı tarafından dağıtılacaktır. 125,000 İngiliz lirasına baliğ olan bakıye Muhtelit Komisyon tarafından Türk Hükümetine üç defada verilecektir. 62,500 İngiliz lirasına baliğ olan ilk tediye işbu mukavelenamenin mer'iyete konulmasını takip edecek ay zarfında; 47,500 İngiliz lirasına baliğ olan ikincisi işbu mukavelenamenin 9 uncu maddesine tevfikan Yunan tebaasına ait bilcümle emlakin iade edildiğine Muhtelit Komisyonun bitaraf azasınca hükmedilir edilmez; 15,000 İngiliz lirasına baliğ olan üçüncü ve sonuncusu da işbu mukavelenamenin Türkiye'ye tahmil eylediği bütün taahhüdat ve mükellefiyetlerin tamamı tamamına icra edildiği Muhtelit Komisyon bitaraf azası tarafından tebyin edildikten sonra yapılacaktır. Yunanistan'ca işbu maddede münderç ahkâmı ifaen tediye edilecek mebaliğin tesviyesini müteakip Yunanistan işbu mukavelename hükümlerine göre iktisap eylemesine muvafakat edilmiş olan mallardan mütevellit bilcümle borçlardan beri olmuş olacaktır.

MADDE 21 Yukarıki madde mucibince Yunan Hükümetinin Muhtelit Mübadele Komisyonu emrine tevdi etmeği taahhüt ettiği 425, 000 İngiliz lirasile işbu mukavelenin 20 inci maddesinin 4 üncü fıkrasında zikredilen 15,000 İngiliz lirası 1 kânunuevvel 1926 tarihli Atina itilafnamesinin 6 ıncı maddesine tevfikan Yunanistan tarafından Türk Hükümetine, teminat makamında terk edilmiş bulunan 500,000 İngiliz lirasından tediye edilecek ve Yunanistan'a ait olacak olan mütebaki 60,000

İngiliz lirasının kendisine ret ve tesviyesine müteallik bilcümle muameleler her iki Hükümet tarafından bila teahhur ifa edilecektir.

DOKUZUNCU FASIL

Hususi hükümler

MADDE 22 İşbu mukavelenamenin 4,5 ve 6 ıncı fasıllarında zikredilen sınıflardan birine dahil bulunan bir gayri menkulu iade imkânsızlığı takdirinde gayri menkullerin kâin bulundukları memleketler Hükümetleri onları ancak sırf istisnai hallerde ve iadeyi imkânsız kılan haller Muhtelit Komisyonda tebyin olunduktan sonra iktisap edebileceklerdir. Her bir defasında keyfiyet mezkûr komisyonca tasvip edildikten sonra Komisyon mevzuubahis malın kıymetini takdire tevessül edecek ve sahibini aşağıdaki tarzda tazmin eyleyecektir. Eğer gayri menkul Yunan tebaasından birine ait bulunuyorsa, işbu mukavelenamenin 20 inci maddesinde gösterilen şartlar dahilinde Türk Hükümetine tesviye edilmek üzere Muhtelit Komisyon emrinde bulunan 47,500 İngiliz lirasından, gayri menkule takdir edilen kıymete muadil bir meblağ ifraz edilerek menlehül hakkına tediye edilecektir. Eğer «etabli» bir Ruma ait gayri menkul mevzuubahis ise bu para mezkûr 20 inci madde hükmünce Türk Hükümetine tesviye edilmek üzere Muhtelit Komisyonun elinde bulunan 15,000 İngiliz lirasından ifraz olunacaktır. Yunan hükümeti, Garbi Trakya Müslüman «etabli»lerine ait olup bu maddenin birinci fıkrasında derpiş edilen usul ve şartlara göre kendisi tarafından iktisabına müsaade edilecek olan malların sahiplerini icabı takdirinde tazmine tahsis edilmek ve bu mukavelenamenin 23 üncü maddesinde gösterilen şartlar dahilinde ifraz olunmak üzere Muhtelit Komisyona 150,000 İngiliz liralık bir meblağ tediye etmeği taahhüt eyler.

MADDE 23 Evvelki maddenin 3 üncü ve 4 üncü fıkralarında zikredilen mebaliğ, işbu mukavelenamede münderiç şartların ve hükümlerin tamamiyet üzere ifasını temine tahsis edilmiş olduğundan o madde hükümlerine göre yapılacak her bir tediyatı müteakip, Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasının talebi üzerine

kaldırılmış olan paraya müsavi bir tediyat ile işbu mebaliğin eski miktarına iblağına tevessül edilecektir. İşbu mukavelename mucibince uhdesine terttüp eden bütün borç ve mükellefiyetlerin tamamiyet üzere ifa edilmiş olduğunun Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azası tarafından tesbitini müteakip her bir Hükümet kendisine ait bulunan 15,000 İngiliz lirasını iade ettirmek hakkını haiz bulunacaktır.

MADDE 24 İşbu mukavelenamenin 22 inci maddesinde zikredilen hükümler mahfuz kalmak şartile, Türk Hükümeti işbu mukavelename ahkâmına nazaran iktisap etmesine müsaade edilmiş olan mallardan dolayı bilcümle taahhüdattan beridir.

MADDE 25 İşbu mukavelenamenin 12 ve 16 ıncı maddelerinin 1 inci fıkralarında kastedilen gayri menkuller, Hükümetlerden biri tarafından işbu mukavelenamenin mer'iyete konulmasş tarihinde işgal edilmemiş bulunduğu takdirde mezkûr mallara vaziyet olunması veyahut bunların haciz veya işgali her bir defasında ancak Muhtelit Komisyonun evvel emirde tetkik ve tasvibinden sonra kabil olacaktır. Muhtelif Komisyonun faaliyeti nihayete erdikten sonra hiç bir vazıyet, haciz veya işgal yapılamayacaktır.

MADDE 26 Ahkâmı umumiye ve Türk ve Yunan Hükümetlerinin mülkiyetine geçen mallar hakkındaki hükümler mahfuz tutulmak şartile ve alakadarların talebi üzerine her iki memleketteki kadastro daireleri, Yunan tebaasının veya mallarına bilfiil tasarruf eden Türk tabiiyetindeki şahıslarla «etabli» Müslüman ve Rumların bir gayri mübadilden miras tarikile sahip oldukları İstanbul ve Garbi Trakyada kâin malların intikali için lazım gelen ve bu güne kadar yapılmamış olan bilümum muameleleri ikmal ile mükelleftirler.

ONUNCU FASIL

Umumi hükümler

MADDE 27 İş bu mukavelenamede görülen «İstanbul» kelimesi Türk ve Rum ahalinin mübadelesi hakkında 30 kânunusani 1923 de (Lausanne) da imza edilen itilafnamenin 2 inci maddesinde münderç bulunduğu şekilde «Constantinople» Şehrini işaret etmektedir. 9 numaralı beyanname ahkâmından istifade edenler; Türk tabiiyetinde bulunanlar, Yunan tabiiyetinde bulunanlar, İstanbul Rum «etabli» leri, Garbi Trakya Müslüman «etabli» leri tabirleri hakiki şahıslara olduğu gibi hükmi şahıslara da mabihittatbiktir.

MADDE 28 Elyevm İstanbul'da bulunmayan ve İstanbul'u Türkiye Cumhuriyeti makamatından verilmiş bir pasaportu hamil bulunmaksızın terketmiş olan Türk tabiiyetindeki gayri mubadil Rum Ortodokslarla elyevm Garbi Trakyada bulunmayan ve Garbi Trakyayı Yunan Cumhuriyeti makamatından verilmiş bir pasaportu hamil bulunmaksızın terketmiş olan Yunan tabiiyetindeki gayri mübadil müslümanlar iş bu mukavelename müfadınca avdet hakkından mahrumdurlar. Her iki Hükümet mütekabilen yukarıki fıkraya göre avdet hakkından mahrum olan Türk tabiiyetindeki İstanbul Rumları ile «9 numaralı beyanname» ahkâmından müstefit Rumlara Yunan tabiiyetini ve yukarıki fıkraya nazaran avdet hakkından mahrum Yunan tebaası Garbi Trakya Müslümanları ile «9 numaralı beyanname» ahkâmından istifade eden Müslümanlara Türk tabiiyetini tanıdıklarını beyan ederler. Mevzuubahis şahıslar bu tabiiyet değiştirmeden dolayı memleketi asliyelerinde hiç bir suretle haklarının ve husus ile mameleke, mirasa, mahkemelerde dava ikamesine ve saireye müteallik haklarının ıskatına maruz kalmayacaklardır. Bu eşhasın tebdili tabiiyetleri İstanbulda yahut Garbi Trakyada hazır bulunan zevceleri ile evlatlarının da tabiiyetlerini değiştirmek neticesini hasıl eder; meğer ki her memleketin milli kanunu buna mani buluna.

MADDE 29 Ahkâmı umumiye ve işbu mukavelenamenin 25 inci maddesi hükümleri mahfuz kalmak şartı ile, işbu mukavelename ile mülkiyeti iki Hükümetten birine geçmeyen mallar hakkında bundan böyle hiç bir vaziyet muamelesine veya takyidi tedbire tevessül edilmeyecek ve sahipleri diledikleri gibi intifa, tasarruf ve idarede serbest olacaklardır.

MADDE 30 İşbu mukavelenamede münderiç «elyevm» ve «bilfiil» tabirleri ağustos 1929 tarihinde mevcut vaziyeti filiyeye muzaftırlar.

ONBİRİNCİ FASIL

Hakeme müteallik maddeler

MADDE 31 İşbu mukavelenamenin tatbiki, iki Hükümet tarafından, bu maksatla lazım gelen teşkilatı vücude getirecek olan Mübadelei Ahali Muhtelit Komisyonuna tevdi edilmiştir.

MADDE 32 İşbu mukavelenamenin tatbik ve tefsirine müteallik olarak ileride Muhtelit Mübadele Komisyonunda tahaddüs edebilecek bilumum ihtilaflar için umumi bir surette iki Hükümet. Muhtelit Mübadele Komisyonunun bitaraf azasına hakem sıfatını tanırlar ve onların kararlarını münakaşasız kabul etmeyi şimdiden taahhüt ederler. İşbu mukavelenamenin tatbiki sahasında Türk ve Yunan Heyeti Murahhasaları arasında çıkabilecek her bir ihtilaf veya niza böylece Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azasının reylerile kat'i halledilecektir.

ONİKİNCİ FASIL

Nihai hükümler

MADDE 33 İşbu mukavelenamenin muhtevi olduğu ahkâma muhalif bulunan veya tamamile tatbikına herhangi bir suretle mani olan her nevi kanunlar, emirnameler, nizamnameler ve kanuni ve resmi tefsirler veya emir ve tamimler her iki memlekette işbu mukavelename ile kendiliğinden mülga olacaktır.

MADDE 34 İşbu mukavelename tasdik edilecek ve böylece her iki memlekette kanun mahiyetini iktisap edecektir. Derhal tatbiki için iki memleketin kanunları mucibince lazım gelen bilumum neşriyat ve ilanat ifa edilecektir. Tasdiknameler Atinada teati olunacaktır.

Ankara, 10 Haziran 1930

Dr. T. Rüştü S. Polychroniadis

MÜTEMMİM LİSTE 10 Haziran 1930 tarihinde Ankarada imza edilen mukavelenamenin 16 ıncı maddesinin 4 üncü fıkrasında derpiş edilen (7000) stremanın kendilerinden alınacağı yerler.

İskeçe Strema

Yeni çiftlik 4 000

Kutuklu tepe 740

Yolcuzade 1 500

Ferezler 2 000

Çepel 4 000 12 240

Orestiya

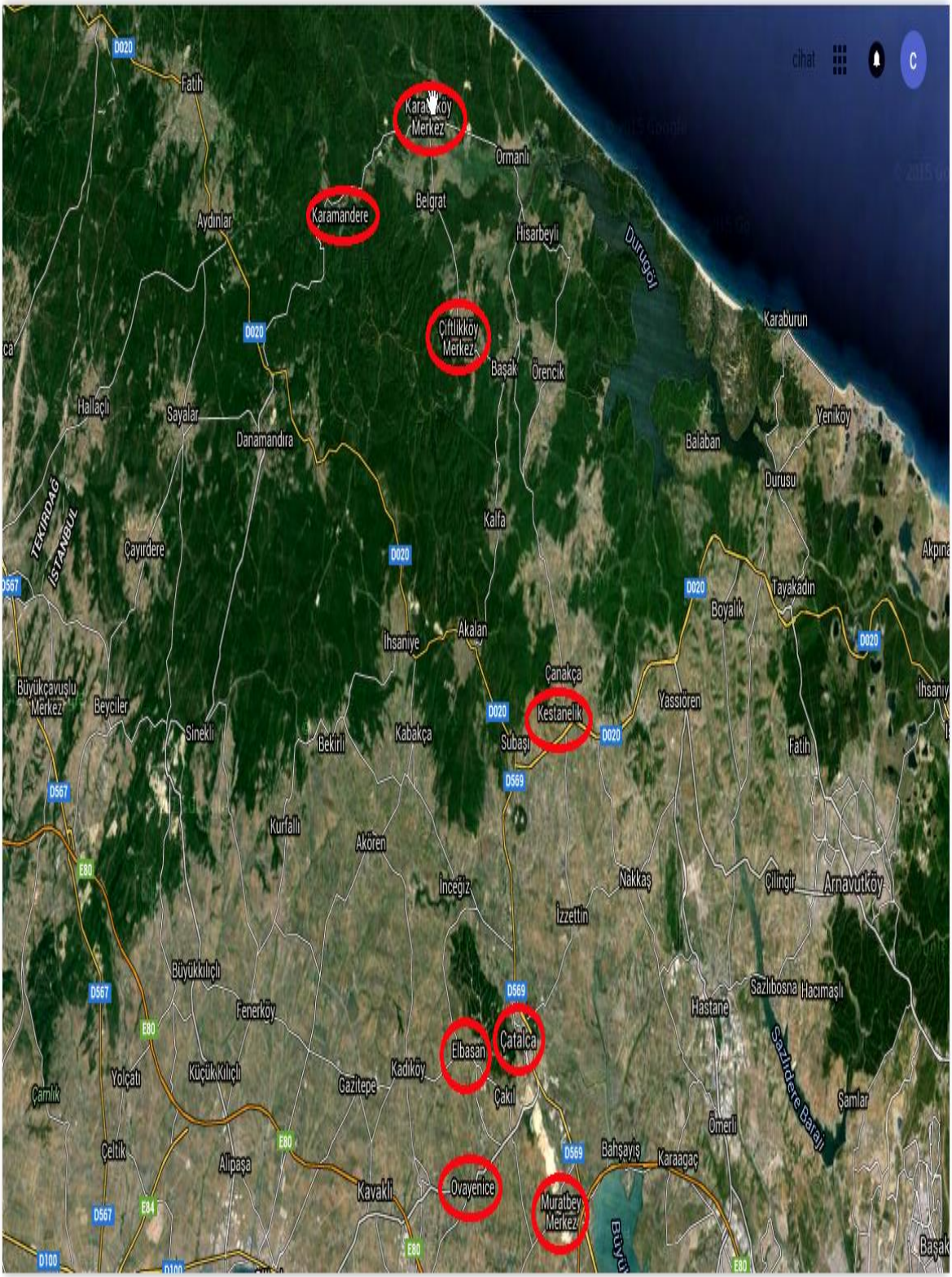
Deli Elya 1 000

Demerde? 2 400

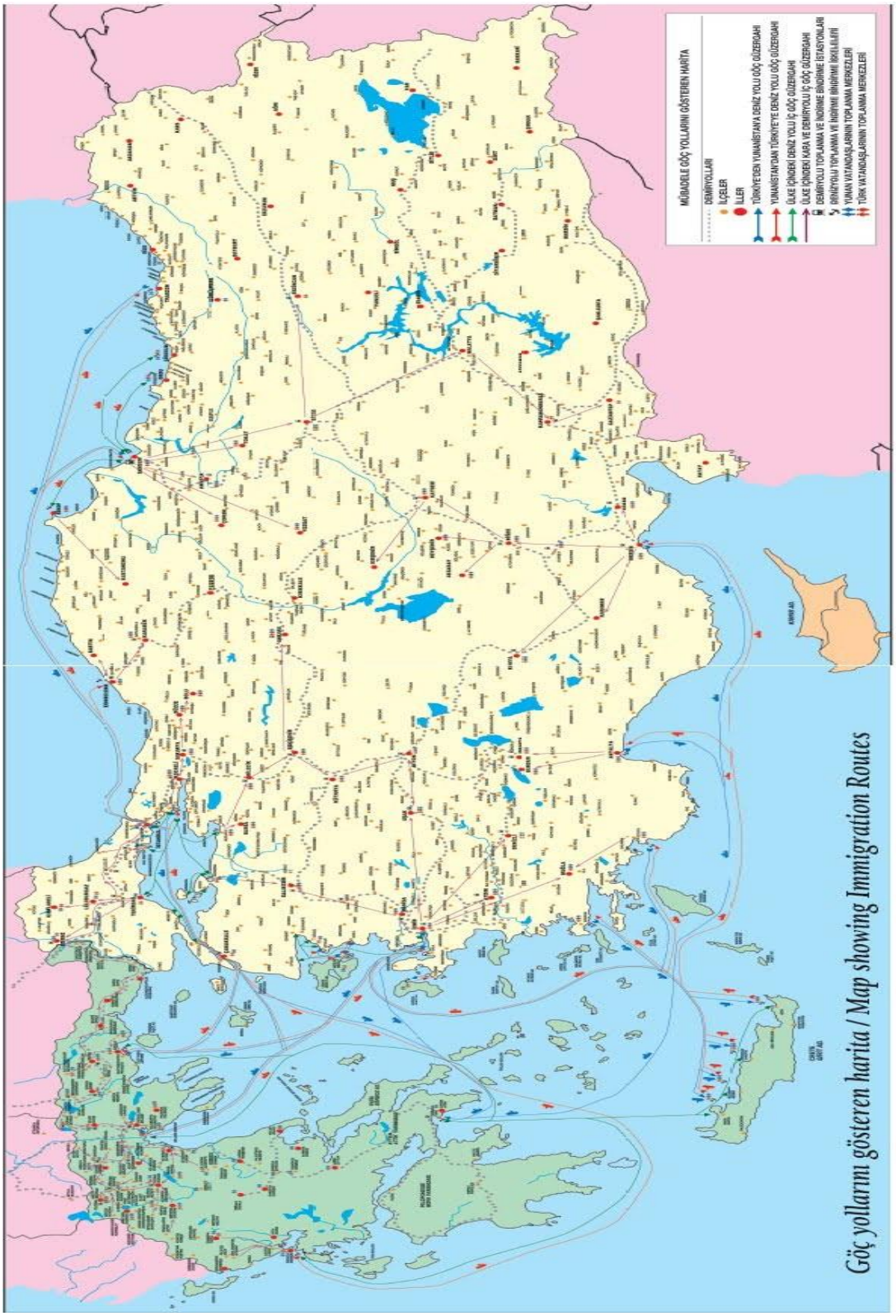
Mara çiftlik 1 500 5 600

17 840

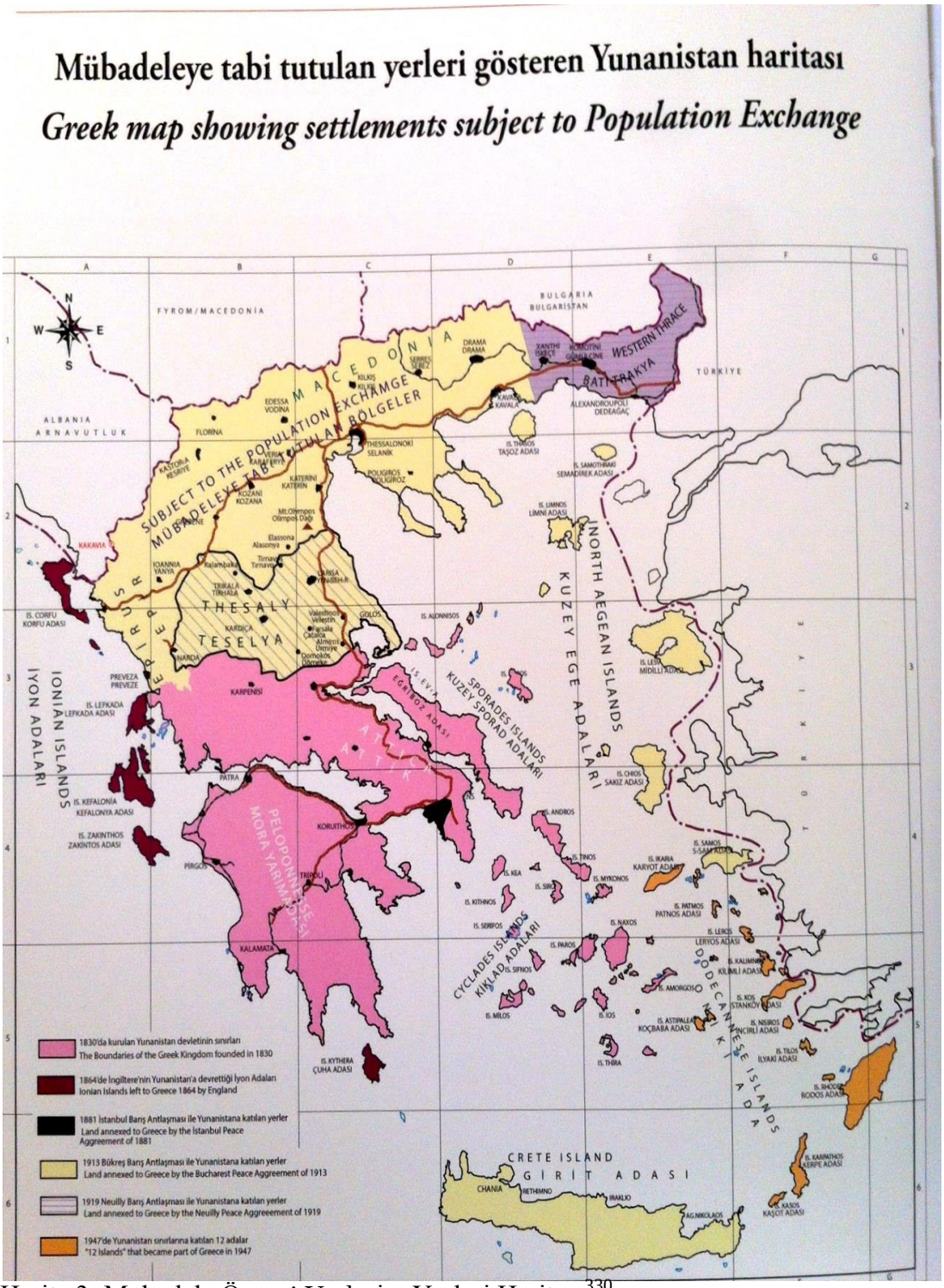
EK-2: HARİTALAR

Harita 1: Haritalar Çatalca İlçesi Yerleşim Yeri Haritası

Harita 2: Mübadele Sürecinde Göç Yolları Haritası

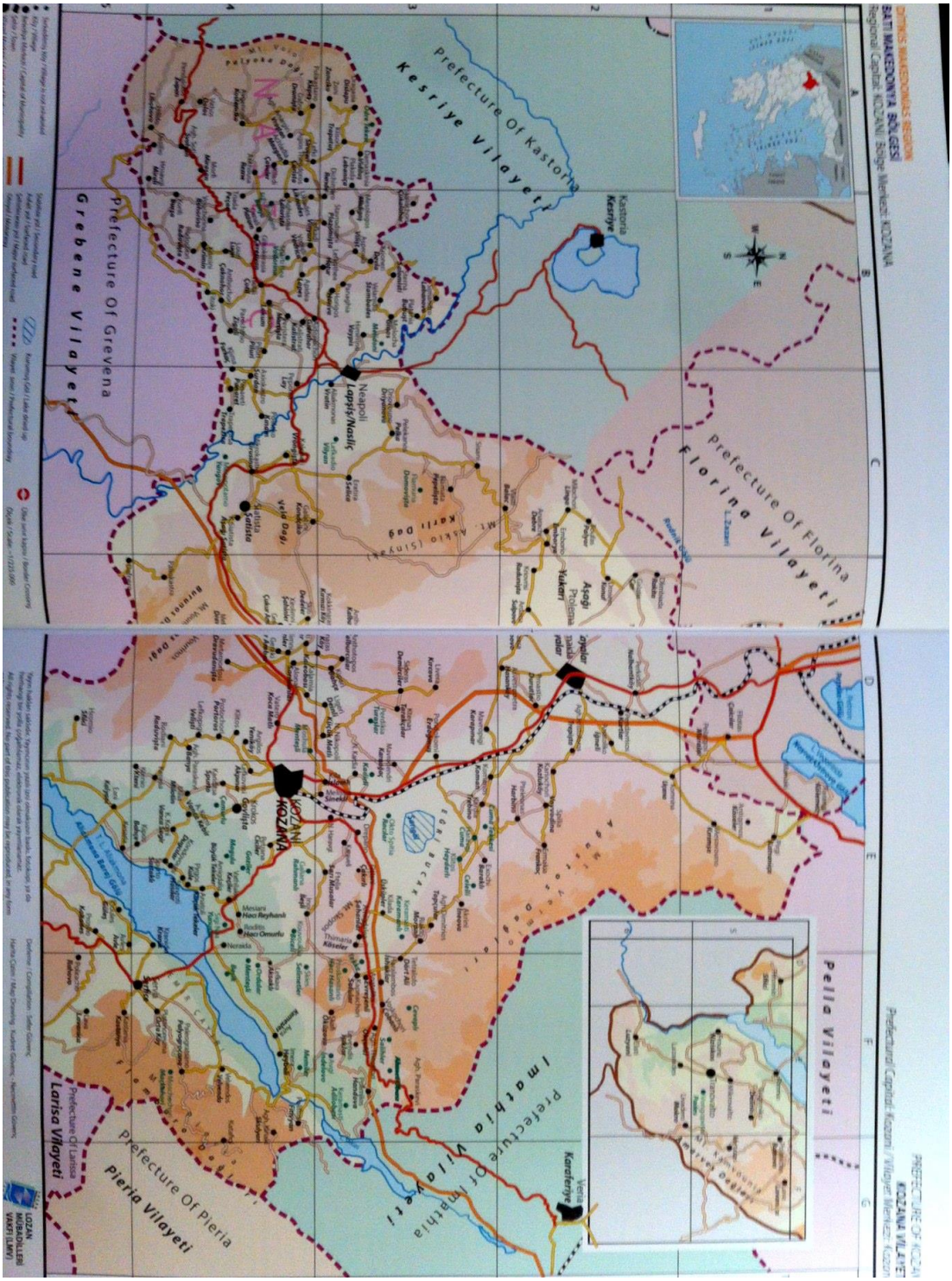
Harita 3: Mübadele Öncesi Yerleşim Yerleri Haritası[330]

[330] Sefer Güvenç, *Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski ve Yeni Adları İle Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası*, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. XVI.

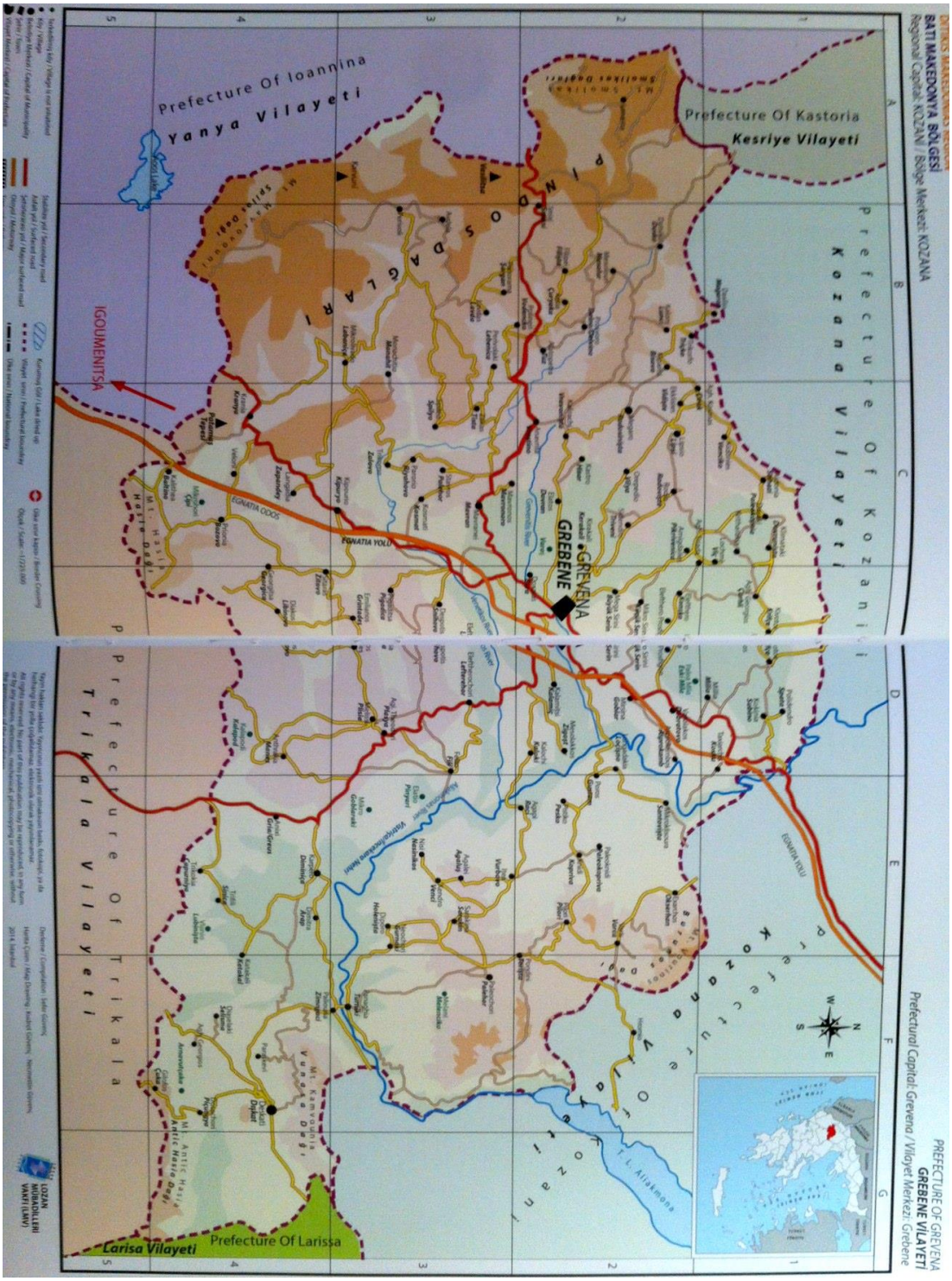
Harita 4: Kesriye Vilayeti Haritası[331]

[331] Sefer Güvenç, *Mübadele Öncesi…*, s. 74.

Harita 5: Kozana Vilayeti Haritası[332]

[332] Sefer Güvenç, *Mübadele Öncesi…*, s. 78.

Harita 6: Grebene Vilayeti Haritası [333]

[333] Sefer Güvenç, *Mübadele Öncesi…*, s. 84.

EK-3 FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Gülcemal Vapuru'ndan Mübadele Süreci

Fotoğraf 2 : Mübadillerin Anadolu'ya Getirdikleri Dört Tekerlekli Araba

Fotoğraf 3: Mübadilleri Taşıyan Bir Gemi

Fotoğraf 4:Bir Patriyot düğünü ve Patriyot bir bir aile (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 5: Bir Patriyot Düğünü (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 6: Patriyot bir aile (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

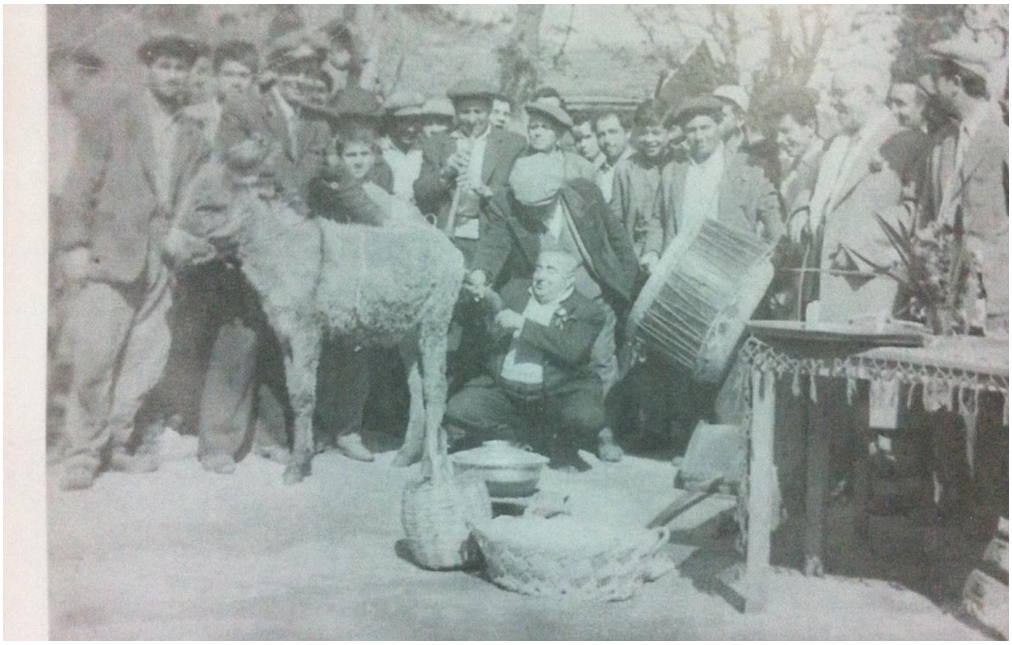
Fotoğraf 7: Muratbey köyünden bir Patriyot düğünü (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 8: Patriyot kadınları (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 9: Patriyot kadınları ve yöresel kıyafetleri (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 10: Hıdırellez şenlikleri (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 11: Kaynak Kişilerden Şaban Aydın ve Aydın Süle (Özel arşiv)

Fotoğraf 12: Kaynak Kişilerden Cafer Yavaş (Özel Arşiv)

Fotoğraf 13:Kaynak Kişilerden Neriman Yalçın (Özel Arşiv)

Fotoğraf 14: Kaynak Kişilerden Ayşe Dikmen (Özel Arşiv)

Fotoğraf 15: Kaynak Kişilerden Bayram Dikmen (Özel Arşiv)

Fotoğraf 16: Rumlar'dan kalan bir ev (Özel Arşiv)

Fotoğraf 17: Mübadele sürecinde kullanılan bir kağnı (Özel Arşiv)

Fotoğraf 18: Patriyot düğününde yapılan yemekler (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 19: Gayrimüslimlerden kalan bir ev (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

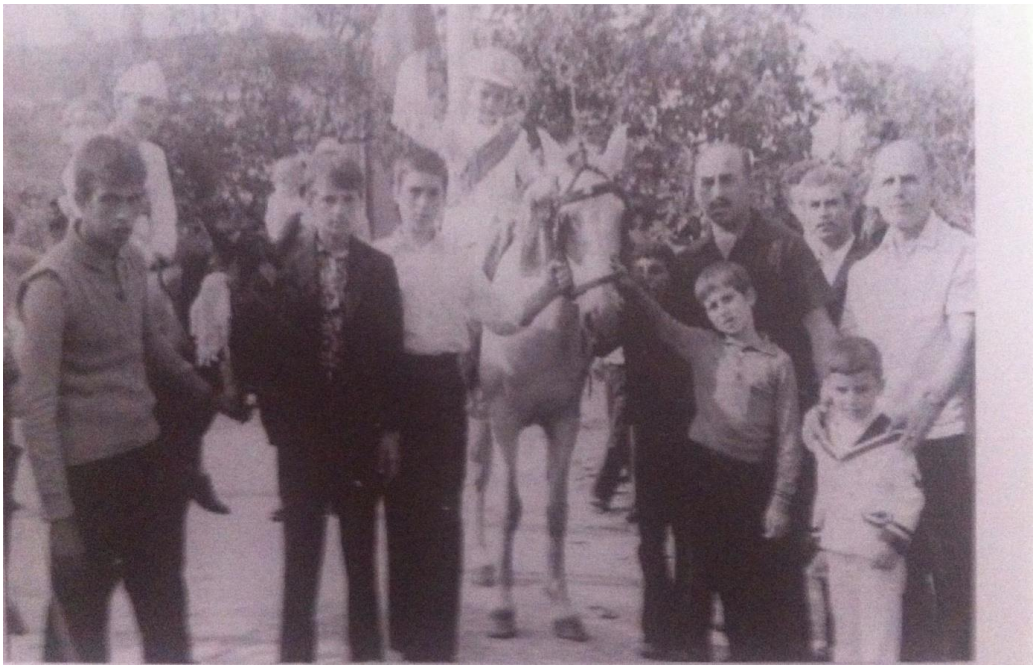
Fotoğraf 20: Patriyot gelin ve damat (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 21: Patriyot bir aile (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 22: Elbasan'dan Patriyot bir aile (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 23: Bir sünnet düğünü (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 24 : Göç öncesi Nasliç'ten bir Patriyot evi (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 25: Damat traşı (Kaynak:Oktay Güldüren- Bir Zamanlar Çatalca Kitabı)

Fotoğraf 26: Çeyiz taşıma (Özel Arşiv)

Fotoğraf 27: Çeyiz taşıma (Özel Arşiv)

Fotoğraf 28: Çeyiz taşıma (Özel Arşiv)

Fotoğraf 29: Çeyiz taşıma (Özel Arşiv)

Fotoğraf 30: Çeyiz taşıma (Özel Arşiv)

Fotoğraf 31: Çeyiz taşıma (Özel Arşiv)

Fotoğraf 32: Patriyot Böreği 1 (Özel Arşiv)

Fotoğraf 33: Patriyot Böreği 2 (Özel Arşiv)

Fotoğraf 34: Pandispanya (Özel Arşiv)

Fotoğraf 35: Dilme Tatlısı (Özel Arşiv)

Fotoğraf 36: Kaçamak (Özel Arşiv)

Fotoğraf 37: Bacu (Özel Arşiv)

Fotoğraf 38: Hıdırellezde boyanan yumurtalar (Özel Arşiv)

Fotoğraf 39: Patriyot mutfağının önemli bir parçası olan fırın 1 (Özel Arşiv)

Fotoğraf 40: Patriyot mutfağının önemli bir parçası olan fırın 2 (Özel Arşiv)

Fotoğraf 41: Patriyot mutfağının önemli bir parçası olan fırın 3 (Özel Arşiv)

Fotoğraf 42: Barbuşka (Özel Arşiv)

Fotoğraf 43: Bir sünnet düğünü (Serkan Anter –Özel Arşiv)

Fotoğraf 44: Bir sünnet düğünü (Serkan Anter –Özel Arşiv)

Fotoğraf 45: Bir sünnet düğünü (Serkan Anter –Özel Arşiv)

Fotoğraf 46: Bir sünnet düğünü (Serkan Anter –Özel Arşiv)

Fotoğraf 47: At nalı (Özel Arşiv)

Fotoğraf 48: At nalı (Özel Arşiv)

Fotoğraf 49: Kapıya asılmış bir kuru kafa (Özel Arşiv)